Mihail Radu Solcan

Eseul filosofic

Tehnici de elaborare a manuscrisului și elemente de editare și tehnoredactare computerizată

Editura
Universității din București

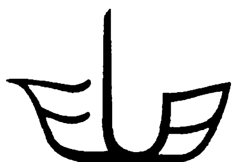
Mihail Radu Solcan

Eseul filosofic

Mihail Radu Solcan

Eseul filosofic

Tehnici de elaborare a manuscrisului şi elemente de editare şi tehnoredactare computerizată

Editura
Universităţii din Bucureşti
2004

Referenţi ştiinţifici:
prof. univ. dr. Adrian-Paul ILIESCU
lect. univ. dr. Romulus BRÂNCOVEANU

Şos. Panduri, 90-92, Bucureşti – 050663; Telefon/Fax: 410.23.84
E-mail: editura@unibuc.ro
Internet: www.editura.unibuc.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
SOLCAN, RADU M.
Eseul filosofic: Tehnici de elaborare a manuscrisului şi elemente de editare şi tehnoredactare computerizată / Mihail Radu Solcan – Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti, 2004
Bibliogr.
ISBN 973-575-880-6

665.254.2

Avertisment

Textul acestei cărţi reflectă experienţa autorului. El reflectă, de asemenea, o serie de preferinţe ale autorului. Orice recomandare făcută aici trebuie privită ca o recomandare adresată studentelor sau studenţilor care elaborează lucrări de seminar, lucrări de diplomă sau teze de masterat sub conducerea sa.

Dacă urmaţi regulile formulate aici la alte cursuri sau seminarii decât cele ale autorului, o faceţi pe răspunderea dumneavoastră. Cred c-ar fi cel mai bine să consultaţi cadrele didactice îndrumătoare atunci când aveţi dubii asupra unei soluţii sau a alteia, asupra unui anumit standard sau oricărui alt aspect al cărţii de faţă.

Este la fel de important să înţelegeţi că toate explicaţiile referitoare la folosirea computerului sunt rodul practicii personale a autorului şi oglindesc în mod inevitabil şi limitele acestei practici. Toate soluţiile şi programele descrise în carte au fost testate de către autor, inclusiv pe parcursul elaborării cărţii ca atare. Autorul şi editura nu-şi asumă însă nici un fel de răspundere directă sau indirectă pentru eventuale neajunsuri sau daune care ar putea rezulta din folosirea cărţii sau a programelor de calculator prezentate în carte.

Utilizarea programelor şi a soluţiilor descrise în carte trebuie făcută de cititoare sau cititori pe propriul lor risc.

Sprijin în utilizarea programelor sau aplicarea soluţiilor prezentate în carte nu pot primi, în limita timpului disponibil, decât studentele sau studenţii care elaborează lucrări sub îndrumarea autorului. Orice alte persoane trebuie să ia textul cărţii ca atare, fără posibilitatea de a cere sprijin sau îndrumări în aplicarea soluţiilor sau utilizarea programelor.

În sfârşit, autorul nu se angajează sub nici o formă să asigure sprijin în dezvoltarea de noi programe sau soluţii de aplicare a unor programe pentru nici o categorie de persoane.

Multe denumiri sunt folosite de către firme sau creatorii de pro-

grame individuali pentru a distinge produsele lor. Unele dintre ele sunt menţionate în carte, respectând forma proprie denumirii respective. Cititoarele şi cititorii trebuie să ştie că aceste denumiri nu pot fi utilizate de către alte firme sau persoane individuale decât pentru desemnarea produselor respective.

Pentru alte precizări şi informaţii suplimentare consultaţi situl pe Internet al cărţii la <**http://www.fil.unibuc.ro/~solcan/eft**>.

Cuprins

Mulţumiri

Sunt foarte multe persoane cărora le sunt îndatorat. Recunoştinţa mea se îndreaptă în primul rând către profesorul Mircea Flonta, îndrumătorul tezei mele de doctorat. De la domnia sa am deprins gustul pentru stilul filosofic sobru şi clar, distinct de cel literar, ideea de a separa net textul de bază de note, atenţia pentru liniile de forţă ale textului, distincţia dintre problemele pe care le-ai tratat şi cele rămase deschise şi multe altele.

Tatăl meu, Pan Solcan, scriitor şi ziarist, m-a dus prima oară într-o redacţie şi o tipografie. Am avut astfel norocul să ajung acum peste patruzeci de ani în contact direct cu lumea celor care scriu, redactează, tehnoredactează, culeg, corectează şi tipăresc texte. Tatăl meu m-a iniţiat şi-n tainele scrisului literar. Din păcate, n-am cultivat în mod sistematic arta scrisului literar.

În anii '70 şi '80 am lucrat ca documentarist. Am învăţat o mulţime de lucruri de la colegele şi colegii mei de atunci. Fără doamna Eva Ţuţui aş şti mult mai puţine despre traducere, trimiteri şi multe alte lucruri ce ţin de redactarea textelor academice. Nicolae Frigioiu te contamina cu pasiunea lui pentru cunoaşterea din cele mai diferite domenii. Nicolae Lotreanu a fost nu doar un şef îngăduitor, ci şi omul de la care am învăţat cât este de important să scrii un rezumat neutru, fără comentarii şi judecăţi de valoare.

Am revenit în contact cu lumea editurilor la începutul anilor '90, în condiţiile extraordinare ale descătuşării de constrângerile regimului totalitar.Am o mulţime de datorii faţă de colegii de la editura Humanitas. Caietul cu *Normele de editare Humanitas* este şi acum un standard pe care-l consult cu atenţie. Domnul Gabriel Liiceanu a adus în editură pasiunea sa pentru textul redactat perfect. Domniei sale îi datorez extraordinara posibilitate de a mă documenta la faţa locului în lumea editurilor universitare americane.

În Facultatea de filosofie, profesorii Adrian Miroiu, Valentin Mureşan şi Mircea Dumitru au fost decanii care au pus bazele şi au consolidat un sistem de lucru şi de examinare în care eseul filoso-

fic joacă un rol foarte important. Din punctul de vedere al formei procesului de învăţământ, accentul pe eseu cred că este ceea ce distinge în mod pregnant Facultatea de filosofie a anilor '90 de cea din perioada anterioară.

Colegii din Catedra de filosofie politică şi morală m-au ajutat cu sugestiile şi observaţiile lor. Adrian Iliescu şi Romulus Brâncoveanu m-au sprijinit în conturarea precisă a conţinutului şi limitelor ariei de aplicare a regulilor din cartea de faţă. Valentin Mureşan insistă de multă vreme asupra necesităţii de a stabili standarde precise pentru forma eseurilor. Întrebările sale referitoare la natura plagiatului, modul de a introduce citatele şi multe altele mi-au fost de un mare folos.

Din păcate, nu este suficient spaţiu pentru a menţiona persoanele care m-au ajutat decisiv în structurarea ideilor din cartea de faţă: studentele şi studenţii mei şi colegii mai tineri care au condus seminariile de la cursurile mele. Îmi cer scuze pentru faptul că-i menţionez în mod colectiv. Este vorba însă despre sute şi sute de eseuri, de sute de cazuri discutate.

Existenţa acum a unui text scris sper să fie de ajutor în conturarea precisă a regulilor redactării şi tehnoredactării eseului.

Sunt recunoscător tuturor persoanelor pe care le-am menţionat direct sau indirect, dar trebuie spus că ele nu poartă absolut nici o vină pentru neajunsurile cărţii. Nimeni nu trebuie, de asemenea, să considere că persoanele menţionate aici ar avea vederi care coincid integral cu ideile exprimate în carte. De la caz la caz, sunt posibile dezacorduri, uneori substanţiale. Înainte de a utiliza cartea, consultaţi *Avertismentul* plasat în deschidere.

Aşa cum o cer regulile jocului academic, ajutorul primit de-a lungul timpului trebuie recunoscut, dar trebuie să-ţi asumi răspunderea pentru ceea ce-ai scris. Pentru limitele între care este plasată această răspundere, din pricina specificului cărţii de faţă, trebuie din nou consultat *Avertismentul* plasat la începutul cărţii.

Partea I

Furtuna de idei

Capitolul 1

Tehnologia muncii intelectuale: tradiţie şi modernitate

Cuprins

Termenul de „eseu“ poate fi foarte derutant. Următoarea întâmplare ilustrează limpede ambiguitatea acestui termen. Un student a venit la unul dintre examenele mele şi mi-a explicat cum şi-a conceput lucrarea: a luat o carte, a citit-o; i-au venit idei; a dat cartea deoparte şi a scris. Lucrarea sa nu avea bibliografie, note de subsol şi trimiteri. Era un exerciţiu de imaginaţie şi reflecţie.

Ceea ce înţelegem noi aici prin eseu este exact opusul sensului avut în vedere de studentul din povestea de mai sus. Eseul trebuie să aibă bibliografie, note de subsol, trimiteri, secţiuni numerotate

şi, dacă dimensiunile sale sunt mai ample, indici. Analiza din eseu este o încercare de a înţelege o discuţie din literatura de specialitate. Ipotezele personale reprezintă o intervenţie în discuţia respectivă şi trebuie susţinute cu argumente.

De ce am folosit termenul de „eseu“? În ultimul deceniu, el a fost utilizat curent în Facultatea de filosofie a Universităţii din Bucureşti pentru a desemna lucrările de seminar şi lucrările prezentate la examene. Am extins aici sfera de utilizare a acestui termen, dar am adăugat determinativul „filosofic“ pentru mai multă claritate.

Tehnicile descrise în carte sunt aplicabile în orice eseu academic. Nu există însă suficiente detalii pentru ca studenta sau studentul de la matematică să scrie formule complicate, studenta de la lingvistică să deseneze diagrame, cea de la istorie sau de la psihologie să introducă tabele statistice sofisticate sau persoanele interesate de chimie să producă formulele specifice respectivei discipline. Toate aceste persoane ar putea folosi tehnicile descrise în carte pentru a trasa cadrul de bază al lucrărilor de specialitate. Persoanele interesate de filosofie vor găsi însă suficient material pentru a scrie orice tip de eseu filosofic.

Dacă încercăm să scriem un eseu în sensul precizat mai sus ne trezim într-o lume extrem de agitată. Lumea ideilor este departe de a fi o lume în care este uşor să te orientezi.

Termenul englezesc de *brainstorming*[1] se referă la o metodă de organizare a dezbaterilor, în care intervenţia neîngrădită a participanţilor ar trebui să conducă la idei noi.

dezbaterea ca semn al existenţei unei probleme

Noi am folosit termenul de „furtună a ideilor“, inspirat din cel de *brainstorming*, pentru a sugera starea agitaţie pe care o veţi găsi în literatură atunci când se dezbate o problemă. Intenţia noastră este însă nu aceea de a trimite la o metodă de a produce idei, ci de a atrage atenţia asupra necesităţii unor hărţi şi instrumente intelectuale care să ne ajute să nu naufragiem.

1.1 Sursele eseurilor

Unele persoane cred că orice sursă de idei, experienţa lor de viaţă, trăirile lor în contactul cu o operă de artă şi altele, este un bun punct de plecare pentru un eseu filosofic. La mijloc este o mare confuzie, pe care am descris-o deja în deschiderea acestui capitol.

Punctul de plecare îl constituie o dezbatere din literatura de spe-

[1] *Ad litteram* înseamnă „furtuna creierelor“.

cialitate. Principiul acesta este valabil pentru orice eseu academic. Dificultatea rezidă însă în diversitatea ameţitoare de opinii, îndeosebi în lumea filosofiei.

dezbaterea ca punct de plecare al eseului

Pentru unii autori, care merg pe urmele lui Karl Popper, gândirea lui Platon este cea care a înstructurat concepţiile de tip totalitar. Pentru alţi autori nici nu poate fi vorba despre o astfel de interpretare a lui Platon.

Mai mult decât atât, fiecare autoare sau autor speră, în adâncul sufletului, să contribuie la furtuna ideilor din lumea filosofiei. Preţul diversităţii este însă chiar marea varietate de informaţii. Avem nevoie de unelte pentru a manevra aceste informaţii extrem de variate şi pentru a ne orienta într-un peisaj derutant de complicat.

1.1.1 Sursele primare

Scopul principal al acestei cărţi este să ofere soluţii practice. De aceea nu căutaţi aici o discuţie teoretică despre distincţia dintre sursele primare şi cele secundare.[2] Principiul acesta se aplică, de altfel, şi-n toate secţiunile care urmează.

Sursele primare pentru eseurile filosofice sunt textele în care autorii sau autoarele îşi susţin propriile opinii.

Dacă un autor relatează ceea ce a spus altul. Dacă ne dă chiar citate din scrierile altora trebuie să tratăm respectivul document ca pe unul secundar.

Acelaşi text ar putea fi însă citit în două feluri. Nu ne putem face o idee despre ce a zis Platon din rezumatele altora. Putem însă să ne facem o idee despre modul în care l-au citit ei pe Platon.

Ce ne facem însă atunci când, mai ales în cazul autorilor vechi, nu mai avem la dispoziţie decât relatările altora? În această situaţie este nevoie de exercitarea spiritului nostru critic. Dacă este posibil, trebuie să comparăm mai multe surse. Dacă n-avem decât o singură sursă, trebuie să ne facem o idee cât mai exactă despre „grila de lectură“ folosită în sursa de care dispunem.

[2] Mihailov, Ceornîi şi Ghilearevski[28, pp.85–181] tratează pe larg problemele documentelor primare şi secundare, aşa cum se puneau ele la mijlocul secolului trecut. Personal am îndoieli cu privire la valoarea strict teoretică a unor astfel de discuţii. Partea practică este însă importantă.

1.1.1.1 Citiţi textul în original

studiaţi originalul

În ce limbă ar trebui să citim documentele primare? Răspunsul la această întrebare nu poate fi decât unul, dacă doriţi să scrieţi o lucrare de specialitate. Textele filosofice trebuie citite în limba în care au fost scrise.

La ce sunt bune traducerile? Aici se aplică un principiu valabil şi-n cazul dicţionarelor. Dacă studiaţi, de pildă, un text în limba engleză, consultaţi mai întâi un dicţionar explicativ al limbii engleze. După ce vă faceţi o idee despre ce este vorba, consultaţi un dicţionar englez-român. Recurgeţi la dicţionarul bilingv doar pentru a găsi o soluţie mai bună în limba română. Tot aşa, în cazul traducerilor, recurgeţi la ele abia după ce v-aţi făcut o idee despre original.

Ce facem dacă nu ştim limba în care a fost scris textul? În acest caz, cel mai bun sfat este să consultaţi cât mai multe traduceri. Comparaţi aceste traduceri şi veţi avea o idee destul de exactă despre textul de bază. Multă lume procedează aşa, de pildă, în cazul limbii greceşti vechi.

Ce limbi moderne sunt importante pentru filosofie? Indubitabil, trei limbi de mare circulaţie joacă un rol deosebit: engleza, germana şi franceza. Italiana este însă şi ea deosebit de utilă pentru cei care traduc în limba română. Soluţiile traducătorilor italieni cred că sunt deosebit de importante pentru cine traduce în limba română. De asemenea, modul lor de a traduce este mult mai precis decât cel din Franţa. În Franţa, tradiţia traducerii cere să jertfeşti precizia de dragul stilului frumos.

Înainte de 1990, cei interesaţi de logică erau foarte câştigaţi dacă aveau acces la limba rusă. Aproape toate scrierile importante din literatura de specialitate sunt traduse în limba rusă. O altă limbă slavă, poloneza, poate fi, de asemenea, indispensabilă pentru persoanele care vor să studieze aprofundat marea şcoală de filosofie şi logică din Polonia.

1.1.1.2 Antologiile

Am auzit de multe ori părerea că textele filosofice nu pot fi decupate în vederea includerii într-o antologie. Opinia mea este total opusă. Textele filosofice nu sunt romane. Este perfect rezonabil să decupăm o secţiune care prezintă interes pentru tema antologiei.

Antologiile care reproduc textele în limba în care au fost scrise sunt surse excelente. Le putem trata ca pe nişte surse primare. În fond, dacă simţim nevoia, vom consulta oricum textul integral.

Dacă o antologie este bine făcută, ea oferă deja teme, o introducere, bibliografii şi, evident, textele de bază. Dacă textele antologate sunt redate în traducere, cred că – din punctul de vedere al persoanei care se specializează în domeniul respectiv – trebuie tratate drept surse secundare.

1.1.2 Sursele secundare

Sursele secundare, vorbind strict din perspectiva informaticii documentare sunt enciclopediile, bibliografiile, diversele ghiduri.

După cum arătam în secţiunea 1.1.1.1, este bine să tratăm şi orice traducere ca pe o sursă secundară. Evident, acest mod de a privi lucrurile este valabil doar din perspectiva persoanei care vrea să scrie un eseu de specialitate. Pentru persoanele care vor doar să guste din plăcerea de a citi un text traducerile sunt poate chiar mai potrivite decât originalul.

ghiduri pentru elaborarea lucrărilor studenţeşti

Există o sumedenie de ghiduri pentru filosofie.[3] De la caz la caz, în funcţie de tema eseului, trebuie văzut care este cel mai util.[4]

Ghidurile pe care le consultăm când scriem un eseu sunt ca orice ghid de călătorie. Nu este bine să plecăm la drum fără un ghid de călătorie. Ar fi însă fără sens ca, odată ajunşi la destinaţie, să rămânem cu ochii aţintiţi la paginile ghidului şi să nu admirăm pe cont propriu peisajul sau să nu ne aventurăm pe drumurile mai deosebite despre care ne relatează ghidul.

1.1.3 Clasificarea surselor

Aveţi enorm de câştigat dacă înţelegeţi sistemul de clasificare al bibliotecii. Nu se pune problema de a deveni specialistă sau specialist în biblioteconomie. Înţelegerea principiilor pe care se bazează clasificarea, precum şi a liniilor ei de forţă ne oferă însă o hartă a cunoştinţelor omeneşti.

Ni se pare normal să avem cunoştinţe de geografie. Facem chiar glume pe seamna celor care încurcă între ele capitale din Europa.

[3] Câteva dintre aceste îndrumare, disponibile pe Internet sunt incluse în bibliografia finală a acestei cărţi. Consultaţi în special pe cele scrise de către Martin Young[47], James Pryor[36], Douglas Portmore[35], Peter Suber[42], Peter Horban[18] sau Ashley McDowell[25].

[4] Dacă scrieţi, de pildă, un eseu la etica aplicată, ghidul lui Barry Brown[6] pentru lucrări pe teme din bioetică poate fi mai folositor decât un îndrumar cu caracter general.

Din păcate, în şcoală, nu se predă absolut nimic despre hărţile cunoştinţelor omeneşti.

Lacuna semnalată mai sus nu poate fi eliminată prin informaţiile sumare oferite în continuare. Le puteţi însă folosi ca pe nişte capete de fir. Dacă trageţi de ele, cu puţin efort, veţi afla mult mai multe despre geografia cunoaşterii umane.

Atenţie! Nu confundaţi sistemul de clasificare, care este o hartă bazată pe conţinutul publicaţiilor cu cotele folosite în biblioteci pentru a identifica poziţia cărţii pe rafturile bibliotecii. Cotele formează o hartă bazată pe poziţia cărţii în rafturi şi, uneori, pe caracteristicile ce ţin de tehnoredactare (dimensiunile cărţii, de exemplu).

Cărţile dintr-o bibliotecă mai au pe ele şi un număr de inventar. Acest număr este important pentru gestiunea fondului de carte.[5]

De ce am clasifica sursele bibliografice? Închipuiţi-vă că aveţi în grijă o bibliotecă în care se adună, de-a lungul timpului, mii de volume, poate zeci de mii de volume. Le aveţi în gestiune şi le-aţi dat un număr de inventar. Le ataşaţi o cotă care vă permite să identificaţi locul din bibliotecă în care se află cartea. Ar fi greu de ţinut minte unde se află mii de volume. De asemenea, fără aceste cote ar fi greu de pus la loc volumele.

Este însă imposibil să specializaţi anumite rafturi pentru o temă. Noile achiziţii nu vor încăpea, de la un timp, în zona temei respective. Şi mai grav este însă faptul că un volum ar putea figura la mai multe teme. ***Republica*** lui Platon ar putea fi pusă în zona rezervată filosofiei politice, dar şi-n cea filosofiei minţii etc. O altă carte ar putea prezenta un interes matematic intrinsec, dar ar putea fi o sursă şi pentru filosofia matematicii.

rolul clasificării cărţilor

Soluţia este un sistem de clasificare care nu implică aşezarea fizică a cărţilor într-o anume zonă. Fiecare carte primeşte un cod, un fel de cheie, cu ajutorul căruia putem afla temele pentru care este relevantă cartea. Fişele bibliografice ale cărţilor au pe ele aceste coduri, dar au şi cotele care permit localizarea pe raft a cărţii.

Construcţia unui sistem de clasificare nu este nici pe departe un lucru simplu. Vom descrie doar ideile de bază ale sistemelor de clasificare mai răspândite.

---

[5] Dacă găsiţi abandonată pe undeva o carte cu număr de inventar şi sigla bibliotecii, duceţi cartea înapoi. Cineva o are în gestiune şi răspunde financiar pentru ea. Atrageţi atenţia oricui ar vrea să distrugă sau să sustragă o carte din bibliotecă asupra răului pe care-l face persoanei care are cartea în gestiune. Cred că acest rău este ceva mult mai inteligibil decât cel la care ar face apel retorica vagă a răului făcut celor însetaţi de cunoaştere.

1.1.3.1 Dewey

Americanul Melvin Dewey a publicat, în 1876, o schemă de clasificare care avea să exercite o influenţă enormă. Ideea de bază a lui Dewey este simplă. Toate cărţile formează o mare mulţime, sunt trunchiul unui arbore uriaş. Mai întâi acest arbore este desfăcut în zece ramuri. Apoi fiecare ramură este desfăcută în alte zece ramuri şi procesul poate continua.

Am consultat versiunea prescurtată a clasificării lui Dewey[8], o versiune potrivită pentru bibliotecile mici.[6] Am şi folosit-o pentru biblioteca personală.

Ramurile sunt de către Dewey cu cifre. De exemplu, `111` nu înseamnă altceva decât că parcurgem structura arborescentă în felul următor: filosofie → metafizică → ontologie.

Logica are codul `160`. Cifra `0` este semnul pentru ramura clasificării unde sunt puse lucrările cu caracter general. Dacă vrem să dăm de o ramură anume a logicii, atunci trebuie să mergem mai departe. Codul pentru logica simbolică este `164`.

Cifrele codurilor sunt grupate câte trei şi se utilizează un sistem judicios de analogii pentru a extinde clasificarea. De exemplu, codul `199` este pentru „alte filosofii moderne“. Aici ar intra şi filosofia românească. Pentru a-i stabili exact codul ne uităm la modul în care este divizată ramura `9`, cea a istoriei. Obţinem pentru filosofia românească modernă codul `199.498`.

1.1.3.2 Biblioteca Congresului SUA

Biblioteca Congresului SUA este una dintre cele mai mari biblioteci din lume. Ea are propriul ei sistem de clasificare.

În sistemul Bibliotecii Congresului trunchiul cel mare al cunoaşterii umane este despicat în ramuri care au drept cod o literă. Codul filosofiei este `B`.

Ramurile care se desfac din `B` primesc tot o literă. Logica are, de pildă, codul `BC`. În limbajul tehnic al clasificării respective, aceasta este o *subclasă*.

Fiecare subclasă codificată prin litere constituie un spaţiu care este divizat mai departe şi codificat cu cifre. De exemplu, între `BF309` şi `BF499` se află tot ce este legat de conştiinţă şi cogniţie, incluzând

[6] Consultaţi pagina de web <`http://www.oclc.org/fp/`> a editurii Forrest Press pentru a afla mai multe despre clasificarea Dewey.

aici orice text pe teme precum inteligenţa, gândirea, memoria, psiholingvistica.

Biblioteca Congresului este accesibilă pe Internet[7] şi găsiţi pe situl ei o introducere în sistemul ei de clasificare.[8] Puteţi să testaţi cunoştinţele dobândite răsfoind prin intermediul Internetului imensul catalog al Bibliotecii Congresului.

1.1.3.3 Clasificarea zecimală

În bibliotecile noastre este folosită Clasificarea Zecimală Universală (CZU). Principiul ei de bază este acelaşi ca şi cel din clasificarea Dewey. Practic, CZU este forma internaţională, tradusă într-o mulţime de limbi a clasificării Dewey.

CZU foloseşte semne auxiliare pentru a marca relaţiile între teme. De pildă, două puncte denotă o relaţie. Semnul egal precede indicele pentru limbă.

CZU a fost utilizată pe vremea când se sortau cartelele cu maşini mecanice; mai nou, a fost adaptată la folosirea în programe de calculator. Adaptarea realizată de către UDC Consortium nu îndeplineşte însă criteriile stipulate în anexele acestei cărţi pentru programele utilizate în mediul academic şi de aceea nu este prezentată acolo.[9]

Nu este nici o problemă însă să adăugaţi un câmp `czu` într-un fişier de tip `bib` şi puteţi folosi CZU cu BibTeX.[10]

1.1.3.4 Descrierea cărţilor de către editori

Dacă răsfoiţi cărţi publicate cu două-trei decenii în urmă la noi, nu veţi găsi decât o casetă tehnică la sfârşit şi cam atât. Nici un fel de numere speciale pentru carte. Am căutat destul de mult prin bibliotecă pentru ca să dau peste o carte cu indicaţii de clasificare. Istoria logicii scrisă de William şi Martha Kneale[11] are în caseta tehnică un cod CZU. Codul respectiv este `16`. Chiar şi pe baza explicaţiilor noastre sumare de mai sus, este uşor de înţeles ce spune acest cod. Ne spune că este vorba despre o carte de logică şi atât.

După 1989, editurile noastre se străduiesc să intre în circuitul

[7] V. adresa <`http://www.loc.gov`>.

[8] V. pagina de web <`http://www.loc.gov/catdir/cpso/lcco/lcco.html`>.

[9] Consultaţi pagina de web <`http://www.udcc.org/mrf.htm`> pentru a descrierea soluţiei UDC Consortium şi licenţa de utilizare.

[10] Consultaţi §B.2 pentru sistemul BibTeX.

[11] William şi Martha Kneale, *Dezvoltarea logicii* (Cluj-Napoca: Dacia, 1974).

internaţional. Nu s-ar putea spune că s-au îmbunătăţit peste tot descrierile cărţilor, dar cred că nu mai există editură care să nu includă „ISBN“.

1.1.3.4.1 ISBN ISBN (International Standard Book Number) este un sistem internaţional de numerotare a cărţilor. Ideea a fost lansată în Marea Britanie de către marea reţea de distribuire de cărţi W.H.Smith şi de către asociaţia editorilor, în 1965.

În România există un centru naţional ISBN.[12] La acest centru puteţi găsi şi o listă a codurilor ISBN.

Dacă ştiţi codul ISBN al unei cărţi puteţi căuta cu mare uşurinţă pe Internet date despre cartea respectivă. Editurile şi marile librării folosesc acest cod.

1.1.3.4.2 ISSN ISSN (International Standard Serial Number) este pentru publicaţiile periodice ceea ce este ISBN pentru cărţi. Într-o lume în care numărul publicaţiilor tinde să devină uriaş, dacă ştiţi ISSN-ul unei publicaţii periodice, aveţi mari şanse să găsiţi informaţii despre ea cu ajutorul Internetului.

Există un centru român pentru ISSN şi acest centru are o pagină de web.[13]

1.1.3.4.3 CIP CIP (Cataloguing in Publication) este un sistem voluntar de cooperare între editori şi biblioteci. El permite ca descrierea cărţii să fie inclusă deja inclusă în carte. Editura Universităţii din Bucureşti foloseşte acest sistem.

CIP-ul include numele autoarei sau autorului, ISBN-ul, cuvintecheie pentru temele cărţii, informaţii cu privire la existenţa bibliografiei, a indicilor.

De la ţară la ţară, elementele CIP-ul pot să difere. De regulă, CIP-ul include şi coduri pentru CZU, Dewey sau clasificarea Bibliotecii Congresului sau coduri specifice ţării respective. În publicaţiile româneşti, se foloseşte CZU.

[12] Informaţiile prezentate aici sunt extrase din pagina de web a acestui centru <http://www.bibnat.ro/produse/ISBN.htm>, vizitată pe data de 20/08/2003.

[13] V. <http://www.bibnat.ro/produse/ISSN.htm>.

1.2 Instrumentul de bază al muncii intelectuale: fişele

Cuvântul-cheie pentru tehnicile tradiţionale de muncă intelectuală este „fişă". Dulapurile cu fişe erau un element nelipsit din biblioteci înainte de folosirea masivă a calculatoareler.

Când eram tineri, soţia mea şi cu mine am cumpărat un dulap numai cu sertare. Intenţia era de a-l folosi pentru depozitarea de fişe. Ocupă şi acum o jumătate de hol, dar este folosit în mică măsură pentru destinaţia iniţială.

rolul fişelor tradiţionale

Cred că nu este bine ca fişele tradiţionale să fie total eliminate de dischete şi CD-uri. În primul rând, dacă ştii să lucrezi cu ele, atunci înţelegi mult mai uşor ce se întâmplă cu adevărat când prelucrezi informaţii. În al doilea rând, poţi realiza fişe chiar şi atunci când n-ai calculatorul cu tine, le poţi întinde prin toată casa şi le poţi afişa pe panouri speciale. Chiar şi aceste rânduri sunt scrise pe baza ideilor schiţate pe o fişă de lucru tradiţională.

1.2.1 Formatele fişelor

Fişele au diverse formate, în funcţie de destinaţia lor. Ar fi inutil să indicăm dimensiunea fişelor în milimetri. În mod sigur, hârtia pe care o folosiţi va avea, de la un producător la altul, dimensiuni uşor diferite. Vom lua drept reper coala de hârtie denumită A4.[14]

Formatul A4 este cel folosit pentru lucrări de seminar, lucrări de diplomă, disertaţii şi teze de doctorat.

Formatul A3 este dublul lui A4. Copiatoarele mai mari pot, de pildă, lucra cu un asemenea format. A3 este potrivit pentru afişe. În munca intelectuală ar putea fi folosit atunci când vreţi să desenaţi o reţea cu relaţii complicate între capitole şi secţiuni sau diagrama unui argument foarte complicat.

În nici un caz A3 sau A4 nu sunt formate pentru fişele uzuale. Proiectul de cercetare este normal să fie lucrat pe un format A4 pentru că el este, în fond, ca un studiu preliminar sau un raport de cercetare. Are alte funcţii decât lucrarea finală, dar nu există motive speciale pentru a-i da un format aparte.

Fişele, în schimb, vrem să le aranjăm, să le permutăm. Unele dintre ele am vrea să stea drepte în cutii sau în sertare. Fizic, nu

[14]Manualele mai vechi dedicate tehnicilor muncii ştiinţifice puneau un mare accent pe fişe. Formatele fişelor sunt descrise de Heyde[17, pp.18–23.].

prea are sens să folosim hârtii de format prea mare, care se vor îndoi uşor în sertar sau în cutia în care le ţinem.

Formatul A5 reprezintă jumătatea lui A4. Luaţi o foaie de hârtie normală, împărţiţi în două lungimea ei, tăiaţi şi obţineţi o fişă format A5.

Pentru a obţine o fişă de format A6, divizaţi în două o fişă de format A5, după metoda descrisă mai sus. Cu aproximaţie, formatul obţinut este cel al unei cărţi poştale obişnuite.[15] Formatul acesta va juca un rol foarte important în cele ce urmează.

formatul tip carte poştală

După aceeaşi metodă, din A6 obţineţi o fişă format A7. Tot cu aproximaţie, am putea asemui această fişă cu fişele folosite în mod tradiţional în biblioteci pentru a descrie cărţile (descrierea bibliografică).

Fişa cea mai mică este cea de format A8. Poate fi folosită pentru a nota un cuvânt sau o expresie scurtă şi câteva numere, ca atunci când construim indexul unei cărţi.

1.2.2 Fişele bibliografice

Fişele bibliografice au un rol foarte simplu, dar extrem de important. Cu ajutorul lor alcătuim ulterior bibliografia. De asemenea, sunt necesare pentru a nu consemna în mod repetat toate datele în legătură cu un anumit document.

În mod normal, formatul unei fişe bibliografice este A7. Cred că nu este însă o greşeală dacă folosim o fişă tip „carte poştală“ şi pentru descrierea bibliografică a unui document.

Pentru a înţelege exact de ce date avem nevoie când descriem un document este bine să avem permanent în minte un principiu fundamental. Descrierea noastră va fi folosită până la urmă pentru a indica cititoarei sau cititorului drumul pe care să meargă pentru a verifica o anumită informaţie. Calea către informaţia relevantă nu trebuie indicată în mod ambiguu. Dacă aş spune „în filosofia analitică“, această trimitere este absolut neclară şi nerecomandabilă într-o scriere academică.

principiul regăsirii informaţiei

1.2.2.1 Fişele bibliografice pentru cărţi

Descrierea unei cărţi de autor netraduse este exemplul cel mai simplu de descriere a unui document pe care-l putem găsi într-o bibliotecă.

[15] Heyde[17, p.23].

Cartea are un autor sau o autoare. Are un titlu. Ea a fost publicată într-un anumit mod. Simplificând, putem spune că ne interesează trei mari blocuri de date:

Date despre autoare/autor/editor/editoare Consemnaţi numele persoanei sau persoanelor care au scris cartea. Mai rar, s-ar putea ca o organizaţie să-şi asume calitatea de autoare. Dacă este vorba despre o culegere de studii, trebuie identificat un editor sau o editoare.

Date despre text Cartea are un titlu. Dacă este vorba despre o culegere, trebuie făcută o distincţie clară între titlurile studiilor şi cel al întregii culegeri. În fişa volumului notaţi *doar* titlul volumului şi atât.

Date privind publicarea cărţii Localitatea, editura şi anul publicării.

Nu este rău să consemnaţi o serie de date suplimentare. Cartea are un cod în diversele clasificări. Poate avea un ISBN. Dac-aţi găsi-t-o într-o bibliotecă publică, atunci are o cotă. O descriere CIP v-ar ajuta să descoperiţi cuvinte-cheie pentru cartea respectivă. Puteţi folosi un câmp cum este câmpul pentru cuvinte-cheie din figura 1.1 pentru a reţine aceste informaţii.

Dacă folosiţi fişa din figura 1.1 ca model, adaptaţi câmpul principal (cel care acolo serveşte la consemnarea propoziţiei-cheie) la nevoile legate de cele trei blocuri fundamentale de informaţii bibliografice.

cazul traducerilor

Nu cred că trebuie încărcate cele trei blocuri de informaţii cu prea multe informaţii suplimentare faţă de cele care sunt strict necesare pentru regăsirea *sursei*. Dacă este vorba de o traducere, informaţiile cu privire la text trebuie însă completate prin includerea numelui traducătoarei/traducătorului. De asemenea, unele ediţii sunt îngrijite de către un specialist. Îngrijirea ediţiei trebuie menţionată mai ales când este vorba efectiv despre o ediţie critică (cu note, consemnarea variantelor din manuscrise şi aşa mai departe).

În cazul datelor cu privire la publicare, nu mi se pare deloc necesar să consemnăm numărul de pagini al volumului, formatul sau alte lucruri de acest gen. Datele acestea sunt consemnate doar de către specialiştii în biblioteconomie. Când lucraţi la un eseu culegerea unor asemenea date va încărca fişele cu date inutile pentru operaţiile de regăsire a informaţiilor. Folosiţi fişele din bibliotecă, dacă aveţi nevoie de asemenea date.

Cea mai delicată este distincţia dintre titlu şi sursă. Din punct de vedere practic, sursa este ceea ce găsim în fişierul tradiţional al bibliotecilor. În cazul unei culegeri, de pildă, vom găsi titlul culegerii şi date cu privire la antologia respectivă (cine a alcătuit-o, cum a fost publicată). Nu vom găsi însă fişe pentru fiecare studiu sau fragment din antologie.

titlu vs. sursă

La fel, în cazul revistelor, în cele mai multe dintre biblioteci, nu vom găsi fişe pentru articole. Vom găsi doar fişe pentru revistele pe care le deţine biblioteca. Revista este **sursa** pe care trebuie să o localizăm în cazul articolelor. Inutil am căuta, în cele mai multe cazuri, la autorii respectivi, titlurile de articole.

În fişa bibliografică este, de asemenea, important să introducem o abreviere pentru documentul pe care-l descriem. Abrevierea o vom folosi în fişele de lectură. O putem consemna în acelaşi loc ca şi-n figura 1.1, dar cu o menţiune din care să reiasă limpede că aceasta este o fişă bibliografică (fişa principală în procesul de descriere a unui document) şi nu o fişă de lectură. Există, de asemenea, stiluri de alcătuire a listei bibliografice care folosesc abrevierile.[16]

abrevieri folosite pentru a ne referi la documente

Este total nerecomandabil să alcătuiţi de la început o listă cu descrierile cărţilor, articolelor etc. pe care le consultaţi. Lista aceasta, scrisă pe foi sau într-un caiet, este extrem de greu de sortat de îndată ce ia proporţii. Fişele, în schimb, pot fi puse cu uşurinţă în ordinea dorită.

1.2.2.2 Fişe bibliografice pentru studii

Studiile din volumele colective şi din publicaţiile periodice trebuie neapărat descrise fiecare pe o fişă separată. Este o enormă greşeală să alcătuiţi o fişă bibliografică pentru un volum de studii şi pe ea să faceţi o listă a studiilor din volum. Nu mai puteţi manipula informaţia despre un studiu fără să antrenaţi şi toate celelalte studii în procesul respectiv.

Fişa pentru un studiu seamănă doar până la un punct cu aceea a unei cărţi. Există o deosebire fundamentală. Trebuie consemnată **sursa** în care poate fi găsit studiul respectiv.

Să zicem că trebuie să alcătuiţi o fişă pentru un studiu dintr-un volum. În mod practic procedaţi în felul următor. Realizaţi mai întâi o fişă pentru volum, după indicaţiile din §1.2.2.1. Atenţie îndeosebi la consemnarea numelui persoanei care a editat volumul. Acest nume

[16] V. folosirea etichetelor în fişierele de tip bib la pagina 235, rândul 23.

trebuie urmat de (ed.). Dacă sunt mai multe persoane, puneţi pluralul în paranteză.

După ce aveţi fişa pentru volum, construiţi fişa pentru studiu. Consemnaţi date cu privire la autoare, autor, respectiv cu privire la text.

trimitere la sursă Blocul de date despre publicare este transformat acum într-o trimitere la fişa volumului, urmată neapărat de paginile între care apare studiul în volum.

În cazul unei reviste, procedăm în acelaşi mod, dar în loc să ne referim la un volum includem titlul revistei, volumul, numărul, paginile la care apare articolul, luna sau perioada din an şi anul în care a apărut articolul.

Nu este necesar, în cazul revistelor, să facem o fişă cu descrierea bibliografică a revistei. Asemenea date nu se includ în bibliografia eseurilor academice. Alcătuiţi o asemenea fişă numai dacă aveţi motive speciale să faceţi acest lucru.

1.2.2.3 Fişele pentru documentele de pe Internet

Folosiţi primele două blocuri de informaţii din cazul cărţilor. Diferenţele cele mai importante apar la cel de al treilea bloc.

notă despre text În cazul datelor despre text, este util să consemnăm, pe lângă titlu, şi alte informaţii utile: situl pe care se află textul, caracterul textului. Unele documente de pe Internet sunt veritabile cărţi electronice, altele sunt aidoma unor articole tradiţionale, altele sunt simple însemnări. Graniţele între tipurile de documente de pe Internet sunt labile; de aceea aceste date trebuie consemnate sub forma unei adnotări nesupuse unor constrângeri formale. Luaţi în considerare şi utilitatea acestor date pentru căutarea pe Internet, în cazul în care adresa are o eroare sau s-a schimbat.

dinamica textelor de pe Internet La faptele legate de publicare, reţineţi adresa de pe Internet. Consemnaţi, dacă găsiţi aşa ceva, data la care a fost plasat pe Internet documentul. S-ar putea să fie vorba despre un interval de timp. Documentele de pe Internet sunt rescrise din mers. Ele au un caracter **dinamic**. Vechiul concept de „bun de tipar“[17] nu se aplică aici decât foarte rar. Consemnaţi data la care aţi văzut dumneavoastră documentul respectiv pe Internet.

Recomandările formulate aici pentru cărţi, studii şi documente de pe Internet sunt departe de a acoperi toate cazurile posibile. Din

[17] Pentru noţiunea de bun de tipar v. Funeriu[14, p.220].

practică aş putea totuşi spune că ele se potrivesc în marea majoritate a surselor unui eseu filosofic.[18]

1.2.3 Fişele de lectură

Studentele şi studenţii care aud pentru prima oară de toate aceste fişe sunt foarte miraţi; uneori sunt chiar revoltaţi de ideea de a folosi fişele. De ce să nu ţină un jurnal de lectură? Unii autori recomanda aşa ceva.[19]

Eu nu sfătuiesc pe nimeni care lucrează la un eseu filosofic să adopte jurnalul de lectură. Ceea ce recomand categoric sunt fişele de lectură. Motivele acestei recomandări pot fi sistematizate în felul următor:

- Jurnalul de lectură s-ar putea să fie folositor în cazul discutării unei opere literare. Pe măsură ce citeşti, notezi fluxul trăirilor pe care le inspiră opera literară. În cazul filosofiei, nu este încă esenţial să surprindem trăirile pe care ni le inspiră.

- În al doilea rând, selectarea, sortarea şi regăsirea informaţiilor este mult mai uşoară în cazul fişelor. Fişele sunt special concepute pentru a facilita aceste operaţii.

- În sfârşit, fişele impun o disciplină în consemnarea informaţiilor. Nu este întâmplător faptul că ele au dimensiuni standard. Aceste dimensiuni sunt alese în aşa fel încât să stimuleze consemnarea ordonată a datelor.

O fişă de lectură are formatul A6 (cartea poştală). Fiecare fişă este divizată în *câmpuri*. Practica proprie ne sugerează că este suficient să împărţim fişa în trei câmpuri.

Primul câmp cuprinde abrevierea care ne trimite la fişa bibliografică adecvată.Abrevierea este bine să fie urmată de indicarea secţiunii din text care stă la baza celor consemnate în fişă. Pot scrie, de

[18] Există o serie de surse importante (cum ar fi meterialele publicate de către jurişti) care nu sunt tratate aici. În măsura posibilului, acest lucru poate fi făcut sub forma unor răspunsuri la întrebări pe situl cărţii.

[19] Bazerman[2, pp.26–27] recomandă transformarea notelor scrise pe marginea textului într-un jurnal de lectură. Dincolo de pericolul de distrugere a exemplarelor din bibliotecile publice, notaţiile marginale conţin şi alte primejdii. Sunt în dezacord cu ideea lui Bazerman de a consemna reacţiile afective. În orice caz, acestea nu sunt potrivite cu lucrul la eseul filosofic. Jurnalul de lectură ca atare are un mare dezavantaj faţă de fişe: căutarea informaţiilor este dificilă; sortarea lor după diverse criterii este imposibilă.

Abreviere: descriptor structural	
Cuvinte-cheie	Propoziție-cheie

Figura 1.1: Modelul unei fișe de lectură

pildă, `MillDL:capitolul:paragraful`. Abrevierea trebuie să corespundă cu cea din fișa bibliografică. Descrierea structurală ne permite să nu depindem de paginația ediției consultate. Paginile le vom consemna **doar** în câmpul pentru propoziția-cheie.

Numărul paginii este un fapt legat de modul de publicare a documentului. El nu ne spune nimic în legătură cu structura documentului. De ce este așa de importantă structura documentului ca atare? Dacă avem de comparat ediții diferite sau originalul cu diverse traduceri, paginile nu ne sunt de nici un folos. Trebuie să recurgem la părți, capitole și alte secțiuni, precum și la paragrafe.[20] Doar ele ne permit să regăsim cu precizie punctul din text în care apare o anumită idee. Numai textele clasice au o paginație standard la care ne putem referi independent de modul de publicare.

Al doilea câmp cuprinde cuvinte-cheie. De regulă, este vorba despre o pereche de cuvinte-cheie.[21]

parafrazare vs. citare

Al treilea câmp al fișei de lectură este cel mai important. Aici consemnăm propoziția-cheie pentru secțiunea pe care o adnotăm cu ajutorul fișei de lectură. Este extrem de important să distingem cu mare grijă încă de la acest nivel între parafrazarea unei idei și citat. Eu unul aș recomanda redarea sistematică în propriile cuvinte

[20]Pentru elementele structurale ale textului v. §1.3.

[21]V. la pagina 22 modul de a analiză a structurii unei propoziții din perspectiva rezumării unui text.

a ideilor-cheie[22] şi extragerea unui citat doar ca o dovadă a corectitudinii parafrazării operate sau pentru a-l supune unei analize ulterioare.[23]

Citatele sunt marcate cu ajutorul ghilimelelor. În cazul în care este vorba de un text în altă limbă, se recomandă consemnarea citatului în original. Traducerea poate fi operată ulterior sau poate fi consemnată într-o paranteză.

Reproduceţi citatele fără să le modificaţi. Când găsiţi un element al textului (o eroare de ortografie, de exemplu) care ar putea fi perceput de către publicul cititor ca fiind o greşeală care vă aparţine, folosiţi `sic`.[24] Utilizaţi însă în mod judicios acest sistem. La urma urmei, până la proba contrarie, se consideră c-aţi reprodus în mod corect citatele.

evitarea plagiatului

De ce atâta grijă cu citatele? Pentru a evita ceea ce am putea denumi ***plagiatul din neglijenţă***. Dacă nu marcăm adecvat citatele, s-ar putea să le folosim ulterior ca şi cum ar fi o parafrazare şi să nu punem ghilimele. Oricum, chiar şi-n cazul parafrazărilor, trebuie să menţionăm sursa ideii respective.

Pentru a putea preciza ulterior sursa unei idei, în cazul documentelor tradiţionale mai avem nevoie de numărul paginii în care am găsit ideea. Un mod comod de a marca pagina este să punem două puncte urmate de numărul paginii (paginilor) în partea dreaptă a câmpului propoziţiei-cheie.[25]

o singură propoziţie-cheie pe o fişă

Există o mare eroare, pe care am văzut-o comisă de nenumărate ori. Ea constă în consemnarea pe o singură fişă a două sau mai multe propoziţii-cheie. Neajunsul acestui mod de a proceda se vede în momentul în care începem să permutăm fişele.

O altă eroare constă în consemnarea în câmpul pentru propoziţia-cheie a unor cuvinte-cheie disparate.

nu capsaţi fişele

În sfârşit, unele persoane, după ce au pregătit fişele, distrug toată

[22]Parafrazarea trebuie făcută cu grijă. Peter Suber observă, într-un text care-l completează pe cel din bibliografia finală, că trebuie să trecem dincolo de „meşterirea superficială a formulărilor“ originalului (v. Suber[42, plag.htm]).

[23]Prezenţa citatului pe fişă poate să ne ajute şi la realizarea unei parafrazări corecte. Putem măsura lesne distanţa dintre cuvintele originalului şi cuvintele noastre. Cum ajungem la „cuvintele-noastre“? Metoda cea mai bună este aceea de a ne constitui pe moment în avocaţii textului original. Ca avocaţi trebuie să dăm cea mai bună formă ideilor originalului. În plus, trebuie să ne străduim să fim mai concişi decât originalul.

[24]Termenul „sic“ vine din limba latină şi aici înseamnă *aşa este scris* în original.

[25]Nu uitaţi să notaţi numerele paginilor. Aveţi nevoie de ele atunci când citaţi!

munca prin capsarea fişelor. În felul acesta ne întoarcem la ideea jurnalului de lectură, respinsă de către noi.[26]

Textul este ca un *puzzle* cu nenumărate soluţii. *Puzzle*-ul ca jucărie are doar o soluţie. Textele filosofice nu sunt însă un divertisment. Fişele sunt făcute pentru a reconstitui alte şi alte versiuni ale *puzzle*-ului. Dacă le capsăm, blocăm posibilitatea de a studia aceste versiuni.

1.2.4 Fişele de lucru

Ideea introdusă metaforic în titlul primei părţi a cărţii este cea a unei lumi a ideilor extrem de diverse. Ideile acestea sunt ideile altora, dar şi ideile noastre.

consemnarea propriilor idei

Putem consemna ideile noastre pe fişe asemănătoare cu fişele de lectură. Formatul acestor fişe este însă în mod intenţionat restrictiv. Rolul lor este să ne forţeze să esenţializăm.

În cazul fişelor pentru ideile noastre, scopul nu este esenţializarea, ci conturarea unor linii de forţă ale argumentelor noastre. Pentru aceasta avem nevoie de loc pentru dezvoltări mai ample.

Formatul adecvat pentru aceste fişe mi se pare A5. Este mai mare decât cartea poştală, dar îţi permite să scrii în cele mai diverse locuri. Poţi scrie în metrou, folosind o carte, dacă n-aveţi un *clipboard* format A5. Poţi scrie în parc. Toate aceste locuri se potrivesc perfect cu imperativele „furtunii de idei".

Nu există reguli precise pentru aceste fişe, aşa cum nu există reguli pentru conţinutul eseurilor. Nu te poate învăţa nimeni ce să pui în conţinutul eseului. Trebuie să gândeşti pe cont propriu.

1.3 În căutarea ideilor-cheie

Câmpul principal al unei fişe de lectură ar trebui să conţină o singură propoziţie-cheie. De asemenea, metoda de sortare cea mai bună, în cazul fişelor, este cea care se foloseşte de cuvintele-cheie din propoziţia respectivă.

rezumarea

Cum găsim însă cuvintele şi propoziţiile care reprezintă cheile unui text? Cel mai bun de a învăţa acest lucru este acela de a exersa rezumarea de texte. Când rezumăm, de fapt, scoatem la lumină cheile textului. Cu alte cuvinte, producerea de cuvinte-cheie şi de

[26] V. pagina 17 aici.

propoziţii-cheie este un efect colateral al operaţiunii de rezumare a unui text.

Rezumarea poate fi învăţată cel mai bine din practică. Principiile ei de bază sunt relativ simple, dar aplicarea lor cere exercitarea constantă a discernământului uman.

„Paragraf“ ca sinonim pentru „alineat“

Înainte de a prezenta principiul de bază al rezumării, se cuvine să explicăm felul în care desemnăm elementele din care este compus textul. Elementul de bază, marcat printr-o distanţă mai mare între rânduri sau printr-un spaţiu alb înainte de primul cuvânt, este denumit curent în româneşte „alineat“. Există tendinţa puternică de a numi acest element al textului „paragraf“, după modelul altor limbi.[27] Voi adopta o atitudine pragmatică şi voi folosi şi eu cei doi termeni ca şi cum ar avea un înţeles similar.[28]

secţiune

O altă problemă delicată o ridică termenul de „secţiune“. Din nou, voi extinde în mod pragmatic utilizarea acestui termen. El se va referi, în sens strict, la orice diviziune a textului aflată la un nivel plasat între paragraf (alineat) şi capitol. În sens larg, desemnează orice diviziune a textului. Părţile şi capitolele reprezită tot diviziuni ale textului. Ele sunt diviziuni specifice cărţilor.

simbolul §

În general, pentru a nu complica lucrurile, simbolul folosit de noi pentru orice diviziune a textului care are un număr este §.[29]

Principiul de plecare este că rezumarea începe de la nivelul alineatelor. Alineatele sunt structurile de bază ale textului. Le-am putea asemăna cu moleculele. Ca şi moleleculele, alineatele au o structură mai fină (atomică şi subatomică). Alineatele sunt compuse din propoziţii, care au, la rândul lor, o structură.

Gramatica[30] pe care o vom folosi poate să pară derutant de simplă, dar este extrem de utilă pentru rezumarea textelor. Fiecare propoziţie este desfăcută în două părţi: o temă şi un comen-

[27] Funeriu[14, pp.201–203] discută amănunţit cei doi termeni. Pentru opţiunea în favoarea sinonimiei v. şi Moroşanu[30, pp.17, 55].

[28] Folosit cu un înţeles distinct, „paragraf“ înseamnă *cea mai mică secţiune de text formată din unul sau mai multe alineate.* Iancu şi Horvat, de pildă, numerotează paragrafele înţelese în sensul de mai sus. V. explicaţia din Iancu şi Horvat[19, p.10].

[29] Comanda pentru obţinerea în LaTeX a acestui simbol este `\textsection{}` şi are, nu întâmplător, un nume foarte sugestiv.

[30] Strict vorbind, este vorba doar despre o idee din gramatica sistemică. Acest tip de gramatică distinge între diverse sisteme funcţionale ale unei limbi. Unul dintre aceste sisteme este cel analizabil în termenii distincţiei dintre *temă* şi *remă.* A se vedea reconstrucţia acestui gen de gramatică în cartea lui Terry Winograd, *Language as a Cognitive Process* (Reading: Addison-Wesley, 1983), pp.272–310, dar în special pp.282–285.

tariu.[31] Comentariul este ceea ce are de spus autoarea sau autorul pe tema respectivă. Într-un alineat, o temă poate fi comentată în mod repetat. De asemenea, un comentariu poate să devină tema unei alte propoziţii.

temă vs. comentariu Fiecare alineat are o temă-cheie şi un comentariu-cheie pe tema respectivă. Ele formează împreună propoziţia-cheie a alineatului respectiv sau, mai simplu spus, cheia alineatului.

Cheia alineatului poate să apară explicit sau să fie implicită. În cazul în care este implicită, ea trebuie reconstituită. Adevărul este că obiceiul de a folosi chei implicite face textul obscur. Când scriem ar trebui să ne ferim de cheile implicite. Există însă mari autori pentru care merită să facem efortul de a căuta cheia implicită.

tipuri de alineate Evident, alineatul ideal n-are decât o singură cheie. Dacă ea este pusă la începutul alineatului, atunci alineatul se poate spune că are o structură descendentă.[32] Dacă este plasată la mijloc, alineatul este pivotant. Dacă este la sfârşit, alineatul are o structură ascendentă.[33]

Fiecare autor are stilul său şi, dacă analizăm atent un număr suficient de mare de alineate, ne vom da seama unde plasează cheile. Acesta este un pas important în cazul în care vrem să parcurgem foarte rapid textul.

împarantezarea Mulţi autori folosesc împarantezarea: alineatul se deschide cu ideea-cheie şi se încheie cu o remarcă privind consecinţele acesteia. Între aceste două elemente se află partea care susţine, dezvoltă sau ilustrează ideea-cheie. Propoziţia finală poate consta şi dintr-o simplă reafirmare a ideii-cheie.[34]

Fiecare secţiune este compusă dintr-un număr de alineate (paragrafe). Dacă extragem cheile acestor alineate, atunci putem analiza legăturile dintre ele şi putem desprinde cheia la nivelul fiecărei secţiuni.

Dacă este vorba despre o carte, de la nivelul secţiunilor trecem

---

[31] Ideea de a folosi distincţia temă–remă în procesul de rezumare este folosită de către Dubovik, Veize şi Golovko[10]. De-a lungul anilor am folosit în practică această tehnică şi ni s-a părut utilă.Terminologia folosită aici este una adaptată, după cum se va vedea şi-n continuare.

[32] În manualul autorilor din Bielorusia[10, p.13] acest tip de alineat este denumit „alineat deductiv".Cred că denumirea induce în eroare. S-ar putea ca ideea-cheie să se sprijine pe o inducţie, dar autorul să o plaseze la începutul alineatului.

[33] În manualul lingviştilor din Bielorusia[10, p.14] denumirea este de „alineat inductiv".

[34] Răspândirea acestui tip de alineat n-ar trebui să ne mire. El este recomandat, folosind este drept o altă terminologie, în influentul manual al lui Strunk[41, p.15].

apoi la nivelul capitolelor şi al întregului text. Rezumatul nu face decât să reconstituie structura relaţiilor dintre cheile diviziunilor textului.

Acum se vede foarte limpede care este rolul fişelor de lectură. În cazul unei lecturi lente, fişele de lectură surprind cheia fiecărui alineat. Pot fi făcute fişe chiar până la nivelul propoziţiilor, dar numai în cazul unei lecturi deosebit de amănunţite. Dacă pregătim, de pildă, o traducere, atunci este normal să procedăm aşa. Ideal ar fi chiar să analizăm în detaliu fiecare propoziţie şi să consemnăm atent legăturile cu restul textului. **lectura lentă**

În cazul lecturii ceva mai rapide, sunt consemnate doar cheile secţiunilor. Lectura foarte rapidă a unei cărţi nu surprinde decât cheile capitolelor sau poate doar o intuiţie cu privire la ideea-cheie a întregii lucrări. **lectura rapidă**

Cuvintele-cheie sunt elementele (cuvinte sau sintagme) în jurul cărora gravitează temele sau comentariile. De aici şi ideea de a avea, de regulă, o pereche de cuvinte-cheie. **cuvinte-cheie**

Utilitatea cuvintelor-cheie este foarte mare. Extragerea lor, ca să spunem aşa, trebuie făcută **manual**. Doar persoana umană, care înţelege textul, poate să identifice elementul crucial al unei teme sau al unui comentariu.

De asemenea, nu trebuie să uităm să surprindem ideea-cheie a întregului text. Cheile nu trebuie înşiruite în funcţie de numărul de ordine al capitolelor. Accentul trebuie să cadă pe dezvăluirea legăturilor dintre capitolele şi părţile lucrării. Într-o lucrare de filosofie ne aşteptăm la legături logice între alineate şi între secţiuni. Nu toate textele de filosofie reuşesc să aibă o arhitectură argumentativă unitară. Există însă, mai mult sau mai puţin explicit, o reţea de argumente. Această reţea este străbătută de firul ideii-conducătoare a întregului text.

1.3.1 Reconstituirea argumentelor

Identificarea, analizarea şi reconstrucţia argumentelor nu constituie sub nici o formă obiectul cărţii de faţă. Trebuie consultat un text de specialitate pentru această importantă operaţie intelectuală.

Ceea ce ne interesează aici este impactul muncii de reconstituire a argumentelor asupra lucrului cu fişele.

Premisele şi concluzia, precum şi alte elemente aferente unui argument (definiţii ale unor concepte, presupoziţii care afectează argumentul) pot fi consemnate pe fişe. Trebuie să verificăm însă dacă

secvenţa formată din abreviere şi descrierea structurală este suficient de scurtă. Comprimăm eventual doar descrierea structurală, aducând-o la forma unui scurt şir de numere.

schema argumentului

Când abrevierea este pregătită în modul descris mai sus putem să folosim o fişă de lucru pentru a construi schema argumentului.[35] Ne putem sluji de un manual de argumentare pentru a găsi sugestii referitoare la reprezentarea relaţiilor dintre elementele raţionamentelor din text. Dacă nu vă plac schemele simbolice, aveţi totuşi nevoie de un ghid care să vă orienteze în mod serios în domeniul argumentării.[36]

Dacă argumentul are o structură mai simplă o fişă tip carte poştală s-ar putea să fie suficientă pentru schema argumentului. Doar abrevierile baroce ar putea crea probleme.

Dacă vrem să evaluăm argumentul sau să schiţăm diverse idei pe marginea lui, atunci trebuie să recurgem la fişele de lucru.

De asemenea, este important ca, în final, să integrăm argumentul reconstituit în rezumatul pe care l-am făcut după metoda indicată mai sus.

1.4 Revoluţia computerelor şi munca intelectuală

Impulsul de a scrie această carte în forma actuală a venit în timp, pe măsură ce constatam că tot mai multă lume utilizează calculatorul într-un mod care ne întoarce într-o epocă de sălbăticie intelectuală. Lipsesc semnele diacritice la literele româneşti, secţiunile nu au numere, bibliografiile nu există, nu se alcătuiesc indici. Se investeşte mult în partea fizică a computerelor, dar extrem de puţin în învăţarea programării. Când se învaţă câte ceva despre partea subtilă a computerelor, din păcate, chiar şi la nivel universitar, totul se limitează la programele comerciale de birotică.

Există o soluţie la problema de mai sus: adoptarea limbajului folosit pentru tehnoredactarea textelor matematice. Deviza de pe frontispiciul Academiei din Atena, ἀγεωμέτρητος μηδεὶς εἰσίτω, [37]

[35]Pentru construcţia schemei se pot folosi săgeţi etichetate, de genul celor din reţelele semantice. Etichetele sugerează relaţia dintre propoziţiile-cheie. Putem arăta astfel pe care propoziţii se sprijină o concluzie mai importantă.

[36]Cartea lui Flew[13] este un exemplu excelent de astfel de ghid care nu recurge nici măcar la o singură formulă. Ea ne arată în schimb cum pot fi puse sub lupa logicii argumentele reale.

[37]Expresia figurează la cel puţin nouă autori vechi. Între alţii, o foloseşte Da-

ar trebui schimbată şi referirea la cunoaşterea geometriei înlocuită cu cerinţa de a cunoaşte limbajul TEX[38] sau sistemul LATEX,[39] bazat pe TEX.

1.4.1 Dilema muncii intelectuale computerizate

Cele mai multe persoane învaţă relativ uşor să creeze un fişier, dar nici nu se gândesc să înveţe cum să structureze fişiere de tip text. Ele îşi procură, pe căi mai mult sau mai puţin legale, un program care are în numele său cuvântul magic *office*. Cu acest program se apucă să elaboreze manuscrise.[40]

rescrierea textului

Elaborarea manuscrisului implică însă un proces de rescriere a textului. Un eseu academic are însă secţiuni numerotate, note complicate, trimiteri interne. Dacă introducem o secţiune nouă, atunci toată numerotarea se schimbă. Trimiterile interne vor trebui modificate. Elementele care dau nota distinctivă a unui eseu academic sunt *fragile*. Noile versiuni pot să piardă ceea ce fusese câştigat anterior.

rescrierea manuală

Cum se descurcau oamenii în mod tradiţional? Lucrul acesta se vede şi dintr-o privire superficială asupra termenului de *manuscris*. Etimologia sa este cât se poate de transparentă: este vorba despre un text scris cu mâna. Toate operaţiile implicate de trecerea la o nouă versiune se făceau manual. Când totul era gata manuscrisul era dactilografiat.

Tradiţional, marea majoritate a lucrărilor de seminar erau prezentate ca manuscrise. Lucrările de diplomă şi cele de doctorat se dactilografiau.

Computerul permite acum producerea unor texte care au calitatea celor tipărite. Este destul de evident pentru oricine că un program de calculator adecvat transformă computerul în ceva ce este mult mai mult decât vechea maşină de scris.

---

vid (filosof armean din secolul al VI-lea). Gabriel Liiceanu o traduce, cu acurateţe, prin „nici un necunoscător al geometriei să nu intre", în David, *Introducere în filosofie* (Bucureşti: Editura Academiei, 1977), p.74. V. textul grecesc în A. Busse(ed.), *Commentaria in Aristotelem Graeca* (Berlin: Reimer, 1904), p.57, rândurile 19-20. David socoteşte că pentru Platon matematica era un exerciţiu pregătitor pentru filosofie.

[38] Creatorul TEX este profesorul Donald Knuth de la Stanford University. V. pagina sa de web la adresa <`http://www-cs-faculty.stanford.edu/~knuth`>. Pentru mai multe informaţii despre Donald Knuth v. aici pagina 183.

[39] LATEX, v. aici anexa B, este creat de către Leslie Lamport. În prezent Lamport este cercetător la Microsoft. V. pagina sa de web la adresa <`http://research.microsoft.com/users/lamport/`>.

[40] Cărţile lui Funeriu[14, passim] sau Biriş[3, pp.141-144] sunt total sub vraja *office*-urilor.

Alegerea între programele de calculator ne pune însă în faţa unei dileme. Ce fel de programe să alegem?

- unele pentru care ne trebuie „permis de utilizator"?
- sau unele pentru care ne trebuie „permis de programator"?

Pentru imensa majoritate a intelectualilor de factură umanistă chiar şi utilizarea pare să fie un obstacol major. Ei sunt tentaţi de farmecele sistemelor WYSIWYG.[41]

Printre filosofi există evident o excepţie. Este vorba despre persoanele care au fost atrase de logica simbolică, sub o formă sau alta. Pentru respectivele persoane nu este deloc greu să se îndrepte către programare.

Pledoaria din această carte este desigur pentru adoptarea, în munca intelectuală, de către toată lumea a perspectivei programării. Am putea insista asupra ideii de **perspectivă**. Am putea spune că nu este vorba despre scrierea nici unei linii de program. În fapt, chiar aşa şi stau lucrurile dacă folosim şabloane gata pregătite. Credem însă că n-are rost însă să vindem iluzii.

Perspectiva programării cere efectiv să înţelegi, fie şi la un nivel foarte elementar, ce anume înseamnă un program. S-ar putea ca lucrul acesta să fie chiar mai simplu de învăţat decât utilizarea avansată a unui program. Problema este însă cu totul alta. La ce ajungem dacă nu ne orientăm către perspectiva programării?

Adevăratul dramatism al dilemei devine vizibil dacă răspundem la întrebarea de mai sus. În munca intelectuală sunt folosite unelte din pachete care au în numele lor cuvântul englezesc *office*. Acest cuvânt înseamnă „birou" şi ne furnizează cheia dilemei. Pachetele respective sunt adecvate pentru munca de secretariat. Ele nu sunt concepute pentru a fi utilizate în munca intelectuală.

Ce anume face ca pachetele destinate muncii de birou să fie nepotrivite pentru munca intelectuală? Personalul din secretariate nu trebuie să aibă o atitudine creatoare faţă de conţinut; ar fi şi absurd să facă aşa ceva. Menirea sa este cu totul alta.

separarea conţinutului de formă

Munca intelectuală presupune însă independenţă şi o atitudine creatoare faţă de conţinut. Cea mai modestă lucrare de seminar n-are voie să fie un simplu rezumat sau un colaj de rezumate. Trebuie să existe un mod propriu de a prezenta ideile altora.

[41] Aceste sisteme sunt bazate pe ideea că vezi pe ecran textul aşa cum va fi el tipărit.

Pentru a putea să ne concentrăm asupra conţinutului trebuie să existe o separare între conţinut şi formă. Exact lucrul acesta nu-l fac programele uzuale pentru munca de birou.

În al doilea rând, oricât ar părea de curios, programul trebuie să imprime o disciplină muncii intelectuale. Din nou, programele pentru munca de birou nu sunt orientate către imprimarea disciplinei necesare muncii intelectuale.

Ce înseamnă această diciplină? Ea începe, de pildă, chiar cu modul în care construim paragrafele textului nostru. Pot fi oferite multe alte exemple. Un program destinat muncii de birou nu ne va forţa să avem toate elementele obligatorii într-o trimitere bibliografică. În fapt, nu ne va forţa să folosim un stil uniform în bibliografia noastră.

În al treilea rând, în practică, uneltele programatorilor permit un management superior al notelor de subsol, trimiterilor şi indicilor. Paginile documentului pregătit pentru tipărire sunt, de asemenea, stabile atunci când sunt pregătite prin programare. Nu rişti ca pe altă maşină sau la o nouă rulare a programului să vezi altă aranjare a paginilor.

În rezumat, dilema este între folosirea unor programe seducătoare, care te îmbie să le utilizezi, dar nu sunt adecvate muncii intelectuale, şi o abordare considerabil mai abstractă, dar potrivită cu munca intelectuală.

1.4.2 Investiţi într-un computer

Nu spuneţi că nu vă puteţi permite să achiziţionaţi un computer. Evident, totul pe lumea aceasta are un cost. Un cost înseamnă însă jertfirea unor oportunităţi de acţiune. Sunt destule lucruri pe care merită să le jertfiţi pentru a putea lua un computer şi sistemul de operare aferent.

Un computer costă acum cât apometrele dintr-un apartament. La mine în cartier, mai toate apartamentele au apometre. N-am idee în câte apartamente există un computer, dar cred că acest număr nu se compară cu acela al apometrelor. În orice caz, puţini dintre cei care au conexiune la televiziunea prin cablu au adăugat şi o conexiune Internet.

Persoanele care spun că nu-şi pot permite să ia un computer se gândesc la „ultimul model", cu DVD şi placă grafică pentru jocuri fabuloase. Cred că este o adevărată crimă să foloseşti computerul pentru a te uita la DVD şi a te distra cu jocuri de calculator. În fond, există DVD separat şi staţii speciale pentru jocuri. Compu-

terul este cu adevărat util pentru aplicaţiile subtile din punct de vedere intelectual.

Preţul unui sistem pe care ar putea fi folosite elementele esenţiale ale tehnicilor care vor fi explicate aici este efectiv modic. Ar putea fi un computer achiziţionat la mâna a doua şi pe care să poată fi scrise fişierele LaTeX care vor fi transferate pe o dischetă şi compilate în laboratorul Facultăţii.[42]

Achiziţionaţi computerul de la o firmă care vă oferă consultanţă. Puteţi astfel potrivi bugetul dumneavoastră cu echipamentul cumpărat.

Când este vorba despre computere mai există o serie de alte obstacole în calea utilizării lor în munca intelectuală. În laboratorul Facultăţii predomină computerele pe care sunt instalate sisteme de operare Unix. Când utilizatorul obişnuit cumpără la magazin un computer, de regulă, achiziţionează un PC cu Windows preinstalat. Tipul acesta de computer predomină, de altfel, şi-n catedrele Facultăţii.

Trebuie să facem unele distincţii între persoanele care utilizează computere şi să explicăm apoi cui vrem să ne adresăm. Marea masă este compusă din utilizatori obişnuiţi. Alt tip de utilizator caută să aibă un computer cât mai puternic. Acesta va fi tentat de ultimul tip de sistem Windows şi de tot felul de programe care sunt, precum motocicletele sau maşinile sport, menite să dea senzaţia unei utilizări în forţă a computerului. O altă categorie o constituie cei pe care-i vom denumi ucenici vrăjitori.[43] Aceştia instalează Linux pe computerul lor. Folosesc un editor pentru programatori. Compilează programe care sunt scrise în C/C++. Chiar scriu asemenea programe.

ucenici vrăjitori

anexele

Anexele cărţii noastre se adresează utilizatorilor obişnuiţi. Îi ignoră pe cei care utilizează computerul în forţă. Unele porţiuni cuprind idei pentru ucenicii vrăjitori, dar nu o prezentare în detaliu a informaţiilor respective. Ucenicii vrăjitori vor experimenta, dacă sunt curioşi, în zona respectivă. De asemenea, utilizatorii obişnuiţi trebuie să ştie că experimentele respective sunt mai mult sau mai puţin riscante. Dacă iau în mână bagheta de ucenic vrăjitor o fac pe propria răspundere.

În practică, am testat toate programele despre care este vorba în carte sub Windows98SE şi, în punctele cele mai importante, şi sub WindowsXP. După părerea noastră, Windows98SE este un sistem

[42] Pentru detalii privind acest mod de lucru a se vedea aici §B.1.2.2.

[43] Am preluat expresia din cartea lui Raymond Seroul[39].

foarte potrivit pentru un computer care nu este conectat la Internet şi pe care principala activitate este scrierea de lucrări de seminar, teze, disertaţii, articole, cărţi. Pentru investigaţiile pe Internet am folosit un client Windows98SE al unui server Linux şi serverul Linux ca atare. În laboratorul Facultăţii studentele şi studenţii au acces la un server Linux similar, precum şi la un sistem Sun Solaris, care este tot de tip Unix.

Filosofiile care stau în spatele unui sistem Unix şi al unuia de tip Windows sunt cât se poate de diferite. Un sistem Unix este ca o trusă cu sute, chiar mii de unelte. Cu fiecare unealtă se poate face doar un anumit lucru. Se lucrează ca pe o bandă rulantă: modifici obiectul prelucrat cu o unealtă; îl pui pe bandă; apoi se execută o nouă operaţie de prelucrare şi aşa mai departe. În sistemul Windows ideea este de a crea o maşină integrată de mari dimensiuni care să facă ea toate operaţiile de mai sus. Integrarea simplifică enorm utilizarea, căci maşinăria porneşte prin apăsarea unui buton virtual pe ecran. Reglarea maşinii integrate se face printr-o interfaţă grafică, ceea ce este efectiv agreabil din perpectiva utilizatorului. Pe măsură însă ce gradul de integrare creşte, interfaţa devine tot mai complexă şi trebuie să consulţi cărţi groase pentru a şti ce şi cum să potriveşti.

1.5 Computerul pregătit pentru munca intelectuală

Fiecare capitol din trunchiul principal al cărţii de faţă se încheie cu o scurtă secţiune care face legătura cu anexele.

Dacă vă hotărâţi să folosiţi computerul în munca intelectuală, nu abandonaţi total fişele tradiţionale. Trecerea de la metodele tradiţionale ale muncii intelectuale la cele actuale nu a fost, de altfel, una bruscă.

Unul dintre paşii importanţi în procesul de tranziţie l-a reprezentat trecerea de la sortarea manuală a fişelor la cea mecanică. În unele situaţii, cum ar fi prelucrarea recensămintelor de mare amploare, sortarea manuală devenise extrem de ineficientă la sfârşitul secolului al XIX-lea. Hermann Hollerith, statisticianul care a inventat în 1887 maşina de sortat cartele perforate, a rezolvat această problemă.[44]

Hermann Hollerith a fost, de altfel, şi fondatorul Tabulating Ma-

[44] Arnold, Hill şi Nichols[1, pp.41–43] descriu pe larg impactul invenţiei lui Holerith.

chine Company.[45] În 1911, firma înfiinţată de Hollerith, în urma unei fuziuni, a devenit IBM. IBM s-a transformat mai târziu într-un mare producător de calculatoare. Tot IBM este firma care, la începutul anilor '80 ai secolului trecut, a promovat pe piaţă PC-urile.

În anii '70 ai secolului trecut, computerele nu erau accesibile decât unui număr restrâns de persoane. Contactul masiv cu calculatoarele personale a început abia în anii '80. La începutul anilor '90 reţelele de calculatoare erau încă firave. Doar către sfârşitul decadei Internetul capătă o importanţă crucială. Din perspectiva muncii academice, Internetul devine o bibliotecă planetară.

În cazul în care trebuie să o porniţi de la zero, citiţi mai întâi anexa A. Încercaţi să înţelegeţi bine ideea de fişier. Pentru a putea înlocui fişele bibliografice tradiţionale cu fişe electronice studiaţi anexa B.2.2.

La o primă lectură puteţi sări peste anexa despre expresiile regulate (§A.3) şi aspectele mai avansate ale căutării în fişierele computerelor (§A.4). Reveniţi la ele după ce citiţi capitolul despre importanţa proiectului de cercetare (§2).

[45] Arnold, Hill şi Nichols[1, p.43] arată că Hollerith a înfiinţat firma sa pentru comercializa maşinile de sortat cartele.

Capitolul 2

La început a fost proiectul

Cuprins

Cum începem lucrul la eseul nostru? Răspunsul este foarte simplu: ne documentăm şi cercetăm. Mai precis formulat, principiul avut în vedere ar suna astfel: n-are sens să vă faceţi un „plan cu ideile" pe care le va conţine eseul final până n-aţi investigat problema care vă interesează.[1]

Principiul conform căruia „la început este o cercetare" este foarte bun pentru a para o eroare extrem de frecventă. Cel puţin până acum, majoritatea studentelor sau studenţilor care au vrut să fiu conducătorul lucrării lor de diplomă au avut tendinţa de a-mi arăta, din primul moment, un plan al lucrării finale.

Prezinţi un plan al lucrării tale unui editor. Eu nu sunt însă un editor sau un redactor al lucrărilor studenţeşti. Ceea ce ar trebui să fac este să îndrum o investigaţie şi să ofer sfaturi pe parcursul elaborării lucrării. Oricât de pompos ar suna, trebuie să ajut oamenii să gândească.

[1] Planul vine la urmă, când asamblaţi secţiunile textului! V. aici pagina 50.

Mai rău chiar, cei mai mulţi păreau destul de nedumeriţi când le ceream amănunte cu privire la ţelurile investigaţiei lor.

Constrângerile impuse în continuare proiectelor s-ar putea să nu fie pe gustul unora. Împiedică ele oare manifestarea inteligenţei proprii? Nu.

Pe de o parte, ar fi un non-sens evident ca o lucrare de seminar să-şi propună din start acoperirea unei arii tematice prea vaste. Chiar dacă lucrul acesta este mai puţin evident în cazul lucrărilor de diplomă, disertaţiilor sau tezelor de nivel mai avansat, circumscrierea cu grijă a temelor este şi acolo un lucru important.

Pe de altă parte, trebuie acordată atenţie unui moment asupra căruia am accentuat mai puţin: analiza argumentelor filosofice. Acest lucru poate fi făcut la diverse niveluri de sofisticare şi nu există aici posibilitatea de a trage o graniţă netă între lucrările de seminar şi contribuţii găzduite de publicaţii profesionale de nivel înalt.

Ceea ce distinge proiectul de cercetare în vederea alcătuirii unei lucrări de seminar este prudenţa cu care în mod normal ar trebui formulate obiectivele. Din experienţă am învăţat că este cel mai greu să-i convingi pe studenţi şi pe studente că obiectivul general al oricărei lucrări studenţeşti este acela de a arăta că ai înţeles o literatură şi o poţi prezenta cu mijloace proprii, fără a fi sclavul sau sclava formulărilor din texte investigate.

Prin contrast, dacă vrei să pătrunzi într-o revistă cu pretenţii ridicate este necesar să încerci să arăţi ceva mai mult decât faptul că eşti familiarizat cu o dezbatere din literatura de specialitate. Ar trebui să aduci o contribuţie cât de mică într-o problemă la care au meditat şi alţii. Trebuie să ai un *rezultat.*

2.1 Proiectul de cercetare

Proiectul cu care plecăm la drum este aşternut pe o simplă foaie de hârtie. El cuprinde titlul proiectului, identificarea unei discuţii din literatura de specialitate (cu ajutorul a două-trei trimiteri bibliografice), obiectivele proiectului şi o ipoteză de lucru.

Schematic elementele proiectului arată în felul următor:

- tema proiectului
- o bibliografie minimală
- obiectivele proiectului şi ipoteza de bază a proiectului

2.1.1 Tema proiectului

Titlul proiectului trebuie să sugereze, la lucrările academice, cât mai bine tema. O foarte scurtă prezentare nu este neapărat necesară. Ar putea fi însă utilă. În câteva cuvinte vor fi schiţate reperele de bază ale temei propuse.

Cum să fie aleasă tema? Există unele tehnici relativ sofisticate de găsire a temei unei lucrări.Modul însă în care ar trebui aleasă tema unei lucrări de seminar ar trebui să fie relativ simplu.

O lucrare de seminar reprezintă proba unei munci independente de tip elementar. La curs nu pot fi discutate în profunzime toate conceptele sau argumentele care sunt întâlnite într-un domeniu. La seminar nu pot fi analizate şi dezbătute toate textele semnificative. Prin lucrarea de seminar sau eseul prezentat la examen, studenta sau studentul dovedesc capacitatea de a studia în mod independent concepte sau argumente din bibliografia adecvată pentru cursul şi seminarul respectiv.

teme acceptabile

De exemplu, cursul ar putea să prezinte aspecte ale operei lui Friedrich von Hayek, dar să nu insiste asupra concepţiei sale despre ceea ce în engleză se numeşte *rule of law* (supremaţia dreptului). Aceasta ar putea fi tema unui eseu.

Un alt tip de temă de eseu ar de genul „ideea de supremaţie a dreptului la A.V.Dicey şi F.A.Hayek". Comparaţiile de acest gen sunt o sursă inepuizabilă de teme.[2]

teme inacceptabile

Teme de genul „sinuciderea", „avortul", „pedeapsa cu moartea" ar trebui să nu fie acceptate. De câte ori am fost de acord cu asemenea teme, am regretat apoi acest lucru. Acestea sunt teme prea vaste pentru o lucrare de seminar sau o lucrare de diplomă. De asemenea, obiectivele proiectului nu au cum să fie clare. Temele acestea trebuie refăcute în procesul de rescriere a proiectului.

În cel mai bun caz, teme de genul de mai sus repetă ceea ce s-a făcut în curs. Obiectivele unui curs sunt prin natura lor diferite de cele ale unei lucrări de seminar. Iar o lucrare de diplomă nu este un curs sau o carte.

2.1.2 Bibliografia iniţială

Bibliografia proiectului este doar o mică parte a bibliografiei pe care o vom alcătui pe parcursul investigaţiei. Ea are un rol foarte precis: identificarea unei dezbateri în orizontul temei date.

[2] Pentru eseuri care discută un singur autor v. ghidul lui Peter Suber[42].

Alegerea cu grijă a bibliografiei iniţiale are un rol capital în dezvoltarea în continuare a proiectului. Există două condiţii minimale ale acestei bibliografii.

Prima este aceea ca sursele bibliografice să fie disponibile efectiv. Cu cât le putem consulta mai uşor şi mai des cu atât mai bine.

A doua condiţie este ca minimum una dintre surse să aibă o dată cât mai recentă şi trimiteri cât mai numeroase la literatura de specialitate. Chiar dacă discutăm un autor foarte vechi, cum ar fi Platon, trebuie să avem la îndemână comentarii cât mai noi.[3]

2.1.3 Obiectivele proiectului

Când am identificat o dezbatere putem trece la faza următoare a construcţiei proiectului: stabilirea obiectivelor. Principiul fundamental este aici acela că ne alăturăm unei dezbateri şi încercăm să participăm la ea.

Obiectivele sunt elementele esenţiale ale proiectului. Ele reflectă intenţiile cercetării. În principiu, obiectivele sunt de forma „încerc să răspund la întrebarea ...“. Altfel spus, obiectivele arată că vrem să încercăm să rezolvăm o anumită problemă.

Obiectivele nu trebuie să fie numeroase. La o lucrare de diplomă, două-trei obiective sunt absolut suficiente. O singură persoană, în câteva luni, nu poate poate să atingă prea multe ţeluri. În cazul unei lucrări de seminar, ar trebui să existe un singur obiectiv şi numai unul.

Nu există sfaturi valabile în toate situaţiile sau liste generale de subiecte pentru lucrări. Fiecare proiect trebuie discutat separat. Tema, bibliografia sau obiectivele trebuie adaptate la capacităţile şi interesele de cunoaştere ale persoanei care va elabora lucrarea.

Am putea identifica oare o problemă pe care nu a mai discutat-o nimeni până acum? În principiu, acest lucru este desigur posibil. Dar încercarea de a rezolva problema respectivă nu poate fi nicicum un obiectiv al unui exerciţiu academic, inclusiv la nivelul unei teze de doctorat. Obiectivele de acest tip sunt, prin natura lor, situate într-o nişă care nu permite comparaţia cu rezultatele obţinute de alţii.

---

[3] Luaţi ca model o carte precum cea a lui Valentin Mureşan, *Comentariu la **Republica** lui Platon* (Bucureşti: Metropol, 2000). La paginile 293–294 găsiţi o listă impresionantă de comentarii recente ale textului lui Platon. Autorul a separat chiar el aceste surse de bibliografia generală, mult mai amplă.

Adevărul este că şi revistele de specialitate serioase nu publică, de regulă, studii care reflectă asemenea retrageri într-o nişă.

Chiar atunci când publică articole care lansează o nouă dezbatere, revistele de prestigiu nu se angajează, de fapt, într-o nişă. Articolele respective pot combina, de pildă, elemente ale unor linii de cercetare deja existente. Ele pot, de asemenea, critica în mod radical un rezultat standard şi introduce astfel o nouă problematică.

În cazul exerciţiilor academice, nici acest tip de proiecte nu este rezonabil. Motivul principal îl reprezintă imposibilitatea de a evalua rezultatele obţinute. Evaluarea unor asemenea contribuţii se face doar în timp, printr-o intensă discuţie critică.

2.1.4 Ipoteza proiectului

Ca şi tema sau obiectivele proiectului, ipoteza, în cazul unei lucrări studenţeşti, nu trebuie să aibă ambiţia de a reprezenta un *rezultat* în sensul tare al cuvântului.

Tipică este situaţia în care comparăm doi autori. S-ar putea ca toată discuţia din literatura de specialitate să se învârtă în jurul convergenţelor şi divergenţelor între teoriile celor doi. Ipoteza ar putea fi foarte simplă: „au dreptate cei care pun accent pe convergenţe" sau „au dreptate cei care pun accent pe divergenţe".

Condiţia fundamentală la ipoteze de genul celor de mai sus este să nu le formulaţi „dialectic": au şi unii, au şi alţii dreptate. Aşa ceva n-are sens din punct de vedere logic. Puteţi distinge doar între planuri în care există convergenţă şi planuri în care predomină divergenţele.

Ipoteza proiectului este testată pe măsură ce lucrăm la proiect. Există cel puţin două modele ale dezvoltării unui proiect.

dezvoltarea proiectului

Unul este modelul în cascadă. În acest model ipoteza este menţinută constantă. Sunt dezvoltate treptat diversele componente ale textului, pe măsură ce sunt atinse obiectivele proiectului.

Alt model este cel în spirală. Acest model implică ajustarea şi modificarea ipotezei de bază, atâta timp cât textul nu este intrat în faza finală a elaborării sale. Textul este scris şi rescris; sunt operate numeroase rearanjări ale elementelor sale.

Eu unul înclin categoric către al doilea model.

2.2 Documentarea

Documentarea începe încă din momentul în care construim proiectul eseului. Ea ne permite să reperăm literatura relevantă în orizontul temei pe care am vrea să o cercetăm.

De asemenea, documentarea ne permite să precizăm tema investigației. Documentarea preliminară trebuie făcută imediat după ce avem intuiția că o anumită temă ar ascunde probleme interesante.

trei pachete cu fişe

Rezultatele documentării iau forma unor pachete cu fişe bibliografice, a unor pachete cu fişe de lectură şi a pachetelor cu fişe în care am reconstituit argumentele din textele investigate. Tehnicile menționate în secțiunea despre rezumare[4] le folosim pentru a desprinde propozițiile-cheie şi legăturile dintre ele.

corelația cu fişele de lucru

Scopul eseurilor nu este acela de realiza o lucrare cu caracter documentar. De aceea n-are sens să dezvoltăm pe baza fişelor de lectură rezumate de sine stătătoare ale textelor. Fişele de lectură trebuie corelate în timp cu fişele de lucru pe care notăm propriile noastre idei. A îngheța totul sub forma unor rezumate masive este o acțiune contraproductivă.

2.2.1 În căutarea bibliografiei

De îndată ce proiectul este stabil, se poate trece la parcurgerea literaturii relevante din perspectiva obiectivelor pe care şi le propune proiectul. Aici se vede imediat de ce este important să avem nişte obiective. Fără ele am aduna munți de date bibliografice, fără să ştim dacă ne folosesc sau nu efectiv.

Există mai multe metode de construire a bibliografiei. Pe cele mai importante le vom discuta în continuare.

2.2.1.1 Fişierul tematic tradițional

În viitor, s-ar putea să vă întâlniți, în bibliotecă,[5] tot mai rar cu fişierul tematic tradițional. În genere, fişele tradiționale din hârtie tind să fie înlocuite cu sisteme computerizate. Principiul construirii acestor fişiere tematice a fost discutat atunci când am vorbit despre sistemele de clasificare.[6]

---

[4] V. §1.3 pentru tehnicile rezumării.

[5] Pentru a descoperi rețeaua bibliotecilor şi librăriilor folosiți un repertoriu special, cum ar fi, de exemplu, cel realizat de CIMEC şi MERONIA, *Romania Culture Directory 2003*(Bucureşti: MERONIA, 2002), pp.57–87, 96–113.

[6] V. §1.1.3 pentru sistemele de clasificare a surselor în biblioteci.

Un fişier tematic, după cum sugerează şi numele său, grupează sursele nu după numele autorilor, ci după codurile din clasificarea folosită de către bibliotecă.

fişierul cu codurile CZU

În practică, trebuie să găsiţi un fişier cu teme şi codurile aferente lor. Este, de asemenea, recomandabil să consultaţi personalul de specialitate al bibliotecii, care vă va da lămuriri cu privire la codurile care vă interesează. De îndată ce ştiţi codurile puteţi trece la identificarea surselor care sunt relevante din perspectiva obiectivelor proiectului de cercetare.

Fişierul tematic este cât se poate de util. Marea lui problemă la noi era felul în care era structurat un asemenea fişier înainte de 1989. Conform modului de gândire totalitar, existau o serie de opinii infailibile. Totul era clasificat în funcţie de concordanţa sau discordanţa cu aceste susţineri infailibile. Concepţia aceasta nu este doar îndoielnică din punct de vedere filosofic, ci conduce şi la deformări monstruoase ale fişierelor tematice. Chiar şi codurile CZU au fost modificate pentru a pune clasificarea în acord cu acest mod de a vedea lucrurile.

Refacerea tuturor fişierelor tematice din biblioteci este o muncă fără îndoială colosală. Nu este de mirare că ea nu a fost întreprinsă.

Morala este că nu trebuie să vă luaţi după ceea ce fişierul tematic dinainte de 1989 încearcă să vă scoată ostentativ în faţă. Navigaţi prin fişier cu mult spirit critic. Până la urmă, sub o formă sau alta, fişele tuturor surselor sunt acolo. Încercaţi însă să înţelegeţi unde ar fi putut fi plasate cele care vă interesează prin prisma obiectivelor proiectului dumneavoastră.

2.2.1.2 Reţeaua citărilor

Fişierul tematic realizat pe baza CZU stabileşte legături între *teme*. Există însă şi un alt mod de a detecta legătura dintre texte: trimiterile de la un text la altul.

E. Garfield este cel care, în 1955, a dezvoltat sistematic ideea reţelei de trimiteri de la un text la altul.[7] Numărul de trimiteri la

[7] A se vedea, în limba română, prezentarea făcută de către Mihailov, Ceornîi şi Ghilearevski[28, pp.165–175]. Numele lui Garfield apare însă abia la pagina 172. Autorii ruşi au o atitudine rezervată faţă de metoda lui Garfield. Între altele ei cred că volumul de date ce trebuie prelucrate ar fi prea mare. Garfield a avut însă o intuiţie corectă şi capacităţile de prelucrare ale computerelor au rezolvat treptat problema.

un articol poate varia foarte mult. Poate fi menţionat şi de 500 de ori sau mai mult. Numărul mediu este de 1,5 menţionări.[8]

indicele citărilor

Institutul fondat de către Garfield publică faimosul *Science Citation Index*. În lumea academică, îndeosebi în SUA, indexul citărilor este un adevărat obiect de cult.[9] Un autor are un rang înalt în ochii colegilor nu pe baza numărului de publicaţii, ci pe baza numărului de trimiteri ale altora la publicaţiile sale.

Este inutil să spunem că nu se pune problema să construim manual, fără ajutorul unei armate de documentarişti, un index al citărilor. Putem însă exploata principiul care stă la baza indexului citărilor pentru a ne construi bibliografia.

Sursele din bibliografia proiectului citează alte surse, pe care le includem în lista noastră bibliografică.[10] În funcţie de obiectivele proiectului nostru, verificăm dacă are sau nu rost să menţinem în listă o sursă sau alta.

În faza următoare consultăm lucrările nou introduse în listă şi identificăm citările din aceste lucrări. Din nou, facem o selecţie în funcţie de obiectivele noastre.

diagrama trimiterilor

Putem continua astfel până dăm de rădăcinile dezbaterii care ne interesează. Acestea s-ar putea să fie plasate uneori adânc în istoria filosofiei. Alteori, intervalul de timp va fi foarte scurt. Acesta nu înseamnă că şi reţeaua de trimiteri este foarte simplă. Pentru o investigaţie serioasă se recomandă să alegem o reţea bogată de trimiteri.

O diagramă simplă (probabil pe o foaie A3) ne poate ajuta să dăm o formă mai inteligibilă reţelei de trimiteri.

Reţeaua de trimiteri, în afară de rolul ei în construirea bibliografiei, mai are un rost. Ea ne ajută să stabilim locul pe care o contribuţie îl ocupă în literatura de specialitate.

Ce criteriu obiectiv avem pentru a aprecia dacă o lucrare este sau nu importantă? Opiniile subiective, faptul că unuia sau altuia – indiferent cine ar fi persoana respectivă – i se pare că lucrarea este importantă nu au o valoare prea mare. Trimiterile însă sunt ca un vot al membrilor comunităţii academice.

---

[8] Conform estimărilor de la mijlocul secolului trecut.

[9] V. situl consacrat lui Eugene Garfield la <`http://www.garfield.library.upenn.edu/`>.

[10] Folosind această metodă putem construi mult mai mult decât o bibliografie. Eugene Garfield a arătat cum poate fi folosit indexul citărilor pentru a studia istoria ştiinţei. V. clasicul studiu al lui Eugene Garfield, Irving H. Sher şi Richard J. Torpie, *The Use of Citation Data in Writing the History of Science* (Philadelphia: Institute for Scientific Information, 1964).

Nu vă bazaţi niciodată momentele-cheie ale eseului dumneavoastră pe o lucrări periferice într-o reţea a trimiterilor.

În plus, reţelele de trimiteri vă pot da o idee obiectivă şi despre punctele în care dezbaterea a fost deosebit de intensă.

2.2.1.3 Cercetările bibliografice

Cea mai simplă metodă de realizare a unei bibliografii o reprezintă desigur consultarea unui volum sau a unei publicaţii periodice în care găsiţi o cercetare bibliografică pe tema care vă interesează.

Rezultatele unei cercetări bibliografice de specialitate înglobează, de obicei, sute de referiri. Dacă intrările din bibliografie au adnotări, atunci putem face mai uşor o selecţie în funcţie de obiectivele proiectului nostru.[11]

2.3 Publicul cititor

Înainte de a trece la valorificarea roadelor muncii de documentare trebuie să vă puneţi o problemă foarte importantă.[12]

Multe studente şi mulţi studenţi scriu ca şi cum ei ar fi un al doilea Wittgenstein. Înţelegerea textelor filosofului vienez cere o analiză atentă, de durată. Ca şi aceste scrieri, eseurile studenţeşti presupun uneori o reconstrucţie migăloasă a gândurilor celor care le-au scris. Dacă munceşti îndelung, s-ar putea să descoperi unele idei interesante şi bine argumentate.

Eseurile de acest gen trădează lipsa de interes pentru o problemă fundamentală atunci când scrii: cui te adresezi? Cine te va citi?

Uneori este greu de răspuns la întrebarea de mai sus. Lucrurile nu stau însă aşa în cazul eseurilor filosofice produse în vederea obţinerii unui calificativ sau a unei note. Aici este limpede cine le va citi.

Prima observaţie este absolut evidentă: numărul de cititori este foarte mic. Lucrarea de seminar s-ar putea să fie în cea mai bună situaţie. Un număr de colege, de colegi se vor uita peste ea sau vor audia susţinerea ei în cadrul seminarului. Aceste colege şi aceşti colegi pot face observaţii extrem de utile. În orice caz, persoana care conduce seminarul va citi lucrarea. Dar aceasta nu înseamnă decât o singură cititoare sau un singur cititor sigur!

[11] Pentru istoria bibliografiei române puteţi consulta Theodorescu[44].

[12] Paxson[34, pp.3–8] îşi începe ghidul cu un capitol despre publicul cititor. El subliniază rolul cunoaşterii publicului şi al alegerii limbajului potrivit cu publicul care va citi ceea ce scriem.

Lucrarea de diplomă va fi citită de cadrul didactic îndrumător. O va citi şi referenta sau referentul anonim. O vor parcurge membrii comisiei. S-ar putea ca, în viitor, să mai fie consultată de către alte studente sau studenţi care lucrează la diplome sau de profesori care vor să ofere o sursă de informaţii pentru discipoli. Din nou, concluzia este foarte limpede: numărul cititorilor este extrem de mic.

Lucrarea prezentată la examen este cazul limită. Are doar un singur cititor sigur. Persoana care notează. S-ar putea ca ei sa i se alăture un alt examinator.

A doua observaţie este legată de contextul în care este parcurs eseul. Examinatoarele sau examinatorii au zeci, uneori sute de lucrări de corectat. Gândiţi-vă c-aţi avea în faţă un asemenea munte de lucrări! Iar timpul în care trebuie să terminaţi toată evaluarea eseurilor este foarte scurt.

În aceste condiţii, trebuie să vă gândiţi cât de importante devin elementele care uşurează lectura. Despre ele va fi vorba pe parcurs, dar este evident că o structură clară a lucrării, note, o bibliografie, indici sunt elemente care facilitează parcurgerea rapidă a eseului.

Un eseu-fluviu, filmul gândurilor care-i trec prin minte autorului, va fi foarte greu de urmărit. Cine evaluează eseul ar trebui să desluşească o structură, legături cu ideile altor autori şi aşa mai departe. În principiu, acest lucru nu este imposibil de făcut dacă ai foarte mult timp la dispoziţie. Dar tocmai timpul este cel care presează.

Aceste observaţii conduc logic la o a treia chestiune, care-i interesează adesea pe studente şi studenţi. Cât de mare să fie lucrarea?

dimensiunile eseului

Există, din acest punct de vedere, o practică internaţională. Lucrările de seminar sau cele pe care le prezinţi la meditaţii au cel mult 2000 de cuvinte. Lucrările prezentate la examene au cel mult 3000 de cuvinte. O lucrare de diplomă ar trebui să aibă cel puţin 100 de pagini, iar una de doctorat cel puţin 200 de pagini.

Răspunsul veritabil la întrebarea cu privire la dimensiuni este totuşi unul singur: *depinde!* Unele comisii de admitere sau de acordare a unor burse specifică dimensiunile eseurilor. Chiar dacă cerinţa este vagă, ceva de genul „dimensiune adecvată“, trebuie să gândim nu atât din perspectiva cantităţii, cât a structurării lucrării. O lucrare de dimensiuni mai mari, dar foarte bine structurată, cu trimiteri interne foarte judicios gândite, cu indici se va citi mai uşor decât una mai scurtă, dar care nu este decât un text-fluviu, nesecţionat, fără trimiteri interne, fără indici.

2.3.1 Ochiul critic al colegilor şi colegelor

Publicul cititor al eseurilor studenţeşti reprezintă o problemă şi din alt punct de vedere. Există relativ puţine reacţii critice la ideile exprimate.

Ideal vorbind, seminariile ar trebui să ofere cadrul de dezbatere a ideilor din eseurile studenţeşti. Timpul de seminar este însă şi el, de multe ori, extrem de limitat. Nu toate proiectele şi cu atât mai puţin eseurile într-o formă avansată de elaborare ajung să fie discutate în seminar.

În universităţi ca Oxford sau Cambridge există meditatori (*tutors*, în limba engleză) care au, între altele, misiunea de a discuta atent eseurile. Metoda aceasta este însă scumpă, din pricina personalului didactic numeros pe care-l presupune.

imitarea sistemului meditaţiilor

Puteţi imita însă discuţia cu meditatorul rugând o colegă sau un coleg să citească eseul dumneavoastră şi să noteze observaţiile pe care le are. Metoda funcţionează într-un mediu în care studentele şi studenţii percep importanţa unui ochi critic.

Evident, serviciul de a scrie un referat cu observaţii critice trebuie să fie, direct sau indirect, unul reciproc.

Graţie referatelor cu observaţii vă procuraţi ceva foarte preţios: un oponent sau o oponentă în carne şi oase.

Metoda descrisă aici este bună, dar are şi un risc. Discuţia tinde să derapeze către „probleme profunde". Ochiul mai puţin experimentat al colegilor sau colegelor s-ar putea să treacă prea uşor peste defecte ale documentării, lipsa notelor, bibliografia prost alcătuită şi aşa mai departe.

2.4 Construiţi proiectul cu ajutorul computerului

Pentru a construi proiectul cu ajutorul computerului trebuie să studiaţi anexa B.1.3.1.1. Evaluaţi însă cu atenţie diferenţele dintre un proiect lucrat cu mâna şi unul computerizat.

Un proiect computerizat permite trecerea graduală de la proiect la textul final. Practic, eu folosesc un fişier `bib` pentru primele elemente ale bibliografiei şi comentarii[13] pentru obiectivele proiectului. Comentariile sunt inserate în fişierul principal şi, pe măsură ce proiectul avansează, în fişierele unde este plasat textul eseului.

[13] v. §B.1.3.2.3 pentru comentarii în fişiere electronice.

Folosesc, de asemenea, un simplu fişier text pentru titlul eseului şi ideea-cheie. Acest fişier este deobicei creat primul, pentru a da un sens dosarului proiectului.

Partea II

Şantierul

Capitolul 3

Modularitatea manuscrisului

Cuprins

Din practica proprie şi din experienţa acumulată pe parcursul îndrumării lucrărilor studenţeşti, am constat că nu există pericol mai mare decât acela de a începe scrierea eseului cu introducerea. În primul rând, nu prea ştii cum va arăta lucrarea. În al doilea rând, ai o puternică tendinţă de a pune tot ce ştii în introducere; parcă nu-ţi mai rămân idei pentru restul lucrării.

Principiul înţelept este acela de a scrie mai întâi secţiunea-cheie a eseului. Dar pentru aceasta trebuie să existe o structură modulară a eseului. În acest capitol ne propunem să prezentăm modul în care este construită structura modulară şi rolul ei.

Începeţi prin a alcătui o listă cu ideile-cheie ale secţiunilor majore ale eseului. Dac-ar fi s-aplic acest principiu în cazul cărţii de faţă, atunci aş alcătui următoarea listă:

1. Vezi care este harta domeniului care te interesează şi cum te poţi orienta cu ajutorul ei;

2. Cercetează înainte de a scrie;

3. Scrie întâi modulul cel mai important;
4. Concluziile nu sunt nimic, argumentele sunt totul;
5. Arată-le şi altora cum pot merge până la rădăcina ideilor;
6. Pune-te în pielea publicului cititor;
7. Textul va avea propria lui viaţă.

structura modulară

Elementele acestei liste, cu unele comentarii suplimentare, au fost folosite la construirea, pentru partea de bază a acestei cărţi, a unei structuri modulare.

Pentru fiecare modul există un număr de idei care sunt presupuse ca date. Ele nu sunt discutate în modulul respectiv. Dacă ideile presupuse de modul îţi sunt familiare, atunci poţi scrie sau citi modulul respectiv în mod independent.

3.1 Secretul este rescrierea lucrării

În ce constă însă investigaţia în cazul filosofiei? Este vorba oare doar despre umblatul prin biblioteci? Biblioteca este laboratorul persoanei care scrie un eseu filosofic, dar numai într-un sens restrâns.

Chiar dacă un eseu produs în cadrul procesului educaţional este în primul rând dovada familiarizării cu o literatură, el nu este un colaj de fişe de lectură. Mai este nevoie de ceva.

Trebuie să analizăm critic propriile noastre soluţii şi argumente. Aceasta înseamnă că revedem periodic textul. Scriem o versiune a textului şi apoi revizuim textul şi producem o nouă versiune.

versiunile

Versiunile diferite reflectă şi progresul investigaţiei. Cu alte cuvinte, de la un anumit punct, este greu de distins în mod absolut între cercetare şi scris. Rescrierea lucrării este chiar procesul prin care încercăm să răspundem cât mai adecvat la problema pe care ne-am pus-o în eseu.[1]

Putem compara elaborarea manuscrisului unui eseu cu pictarea unui tablou. Tabloul este realizat în straturi. Fiecare strat contribuie cumva la imaginea finală, dar foarte multe elemente din straturile de la început sunt acoperite de cele de deasupra. Versiunile manuscrisului seamană cu straturile. Fiecare versiune adaugă ceva şi uneori elimină ceea ce era în versiunile anterioare.

[1] De câte ori ar trebui rescris un eseu? Pryor[36, „at least 3 or 4"] este de părere că trebuie realizate 3-4 versiuni.

3.1.1 Schiţele care pregătesc tabloul final

Când zugrăveşte o scenă complexă, pictorul face schiţe separate. Poate schiţa o mână, o figură umană, chipul unui câine şi orice alt element al tabloului pe care vrea să-l studieze cât mai atent separat. Tot aşa, persoana care scrie un eseu trebuie să recurgă la schiţe. Eu folosesc fişe de lucru pe care le confecţionez prin ruperea în două a unei coli de scris obişnuite.[2] Sau, mai simplu, îndoi o coală de scris în două. Pe aceste fişe de lucru dezvolt o idee. Încerc să-i prind liniile de forţă şi nu să dau contur unui text final.

Nu totul este cercetare în acest proces de elaborare a versiunilor succesive. Facem multe lucruri care nu au legătură directă cu cercetarea: finalizăm notele de subsol, indicii, revizuim din punct de vedere ortografic textul şi aşa mai departe.

3.1.2 Rolul modulelor

Rolul modularizării textului apare în adevărata sa lumină doar dacă suntem conştiente sau conştienţi de importanţa rescrierii textului. Ar fi aproape imposibil să rescrii un text dacă n-ar avea o structură modulară. Voi folosi din nou exemplul cărţii de faţă, dar vă puteţi gândi la orice alt caz doriţi. O carte care are în jur de trei sute de pagini nu poate fi rescrisă ca un tot. Nu poţi tăia text dintr-o parte şi lipi în altă parte fără să ai o structură modulară subiacentă.

limitele memoriei de lucru

Există o strânsă legătură între capacităţile memoriei de lucru a oamenilor şi structurile modulare. Trei sute de pagini nestructurate ar depăşi cu mult capacităţile memoriei noastre de lucru. Aceste capacităţi stau sub semnul numărului magic şapte, după cum a arătat George A. Miller, într-unul dintre studiile clasice ale psihologiei.[3]

Cartea de faţă are în total 11 capitole, ceea ce ar încălca regula numărului 7 (plus sau minus 2). Soluţia pe care am găsit-o a fost aceea de a separa partea de bază de anexe. Ambele părţi pot fi citite ca două cărţi separate.

Dacă vă uitaţi la anexa B, vedeţi că este foarte complexă. Ea este divizată însă într-o serie de module, pentru a face faţă complexităţii.

[2] Formatul folosit este A5. Vedeţi aici §1.2.1.

[3] George A. Miller, „The Magical Number Seven, Plus or Minus Two: Some Limits on our Capacity for Processing Information", *Psychological Review* 63:81–97 (1956) <`http://psychclassics.yorku.ca/Miller/`>.

3.1.3 Rescrierea Proiectului

Principiul elaborării mai întâi a părţilor substanţiale ale lucrării ne pune însă în faţa unei noi întrebări. Dacă aceste părţi sunt identificate în funcţie de ideea-cheie a lucrării, cum găsim această această idee?

Aici intră din nou în scenă distincţia dintre proiectul de cercetare şi eseu. Am văzut că eseul trebuie rescris de un număr de ori. Proiectul de cercetare ar trebui şi el refăcut pe parcurs? Răspunsul este este imposibil de dat în termeni de da sau nu, pentru că întrebarea are două părţi.

Da, proiectul de cercetare trebuie să sufere un proces de rescriere. n-are însă sens să refacem **pe parcurs** în mod radical proiectul. Dacă facem acest lucru, înseamnă că ne-am decis să scriem alt eseu. Putem însă ajusta din mers obiectivele proiectului.

Ceea ce trebuie cu adevărat să facem este o operaţie de optimizare a obiectivelor proiectului. Acest lucru trebuie făcut în faza iniţială, când nu ne-am apucat să scriem textul propriu-zis.

Felul în care procedăm este relativ simplu. Rescriem obiectivele şi subobiectivele proiectului în urma unei analize critice.Ceea ce căutăm să obţinem este o legătură logică între obiective şi un echilibru între ele.

Este probabil imposibil de indicat o regulă mecanică simplă pentru acest proces.Ceea ce am observat din practică este că, operând de un număr de ori rescrierea obiectivelor, apare o intuiţie cu privire la ideea-cheie a întregului eseu.

culegeţi opinii critice încă din faza proiectului

În cazul lucrărilor de diplomă este foarte important ca studenta sau studentul să consulte cadrul didactic îndrumător **în această fază** a lucrului la proiectul lor. Conducătorul ştiinţific poate lucra foarte greu cu o primă formă a textului. Observaţiile sale pe text vor fi mai degrabă tangenţiale. Nu vor viza elementele-cheie ale textului. Motivul este foarte simplu: textul este amorf şi lipseşte o idee-cheie subiacentă.

3.2 Asamblarea modulelor

Modulele nu trebuie echivalate automat cu secţiunile textului. Abia când munca de redactare a eseului ajunge în faza finală conţinutul modulelor este îngheţat. Fiecare modul este transformat într-o secţiune a textului şi primeşte un număr. Pasul următor este asamblarea modulelor.

părţile standard ale textului

Lucrând în mod tradiţional unele module pot fi generate abia după faza în care există numerele secţiunilor şi conţinutul lor nu se mai schimbă. În această fază trebuie alcătuit cuprinsul. Când textul este paginat se trece la alcătuirea indicilor.

Unele module au o poziţie fixă. Trebuie ţinut cont de faptul că textul este divizat în trei mari părţi: partea frontală, textul principal şi partea finală. Oricât de mic ar fi eseul, partea frontală trebuie să cuprindă o pagină de titlu şi cuprinsul. Partea finală include bibliografia şi indicii.

În cazul eseurilor studenţeşti, pagina de titlu trebuie să cuprindă, pe lângă numele studentei sau studentului, anul şi grupa din care fac parte. De asemenea, pagina de titlu include data la care a fost terminat eseul.

3.2.1 Structura arborescentă a textului

Când modulele au fost îngheţate, secţiunile rezultate ar putea fi asemuite cu nişte cutii pe care le punem una într-alta. O altă metaforă ar fi cea a arborelui.

Partea principală reprezintă trunchiul textului. În cazul unei cărţi, din trunchi se desfac părţi, iar părţile de despart în capitole. În cazul unora dintre cărţi se trece direct la diviziunea pe capitole.

Eseurile pentru seminar sau examene, ca şi articolele din reviste sau studiile din volume, nu se divid în capitole. Ele se împart în secţiuni şi subsecţiuni.

Ceea ce deosebeşte o carte de un articol sau o broşură nu este dimensiunea ei mai mare, ci structura arborescentă mai complexă. Dimensiunea are o valoare pur orientativă. O lucrare de diplomă sau o disertaţie, care sunt cărţi din punctul de vedere al structurii, ar trebui totuşi să aibă minimum 80–100 de pagini.[4]

3.2.2 Parcurgerea arborelui textului

În partea principală, simpla înşiruire a modulelor nu este suficientă. Structura eseului filosofic este neliniară. Trimiteri adecvate trebuie să arate de ce modul depinde modulul şi care sunt drumurile de la un modul la altul.

[4] Mai multe elemente în legătură cu discuţia, din perspectiva dimensiunilor, cu privire la distincţia dintre broşuri şi cărţi se găsesc în monografia lui Mihailov, Ceornîi şi Ghilearevski[28, pp.90–91].

În concluzie, trimiterile sunt cheia asamblării modulelor. Textul nu este un simplu sac cu module numerotate.

trimiterile

Unii autori desenează chiar o diagramă a modului în care poate fi citită cartea lor. Trimiterile ar trebuie să fie suficiente. Dacă m-am angajat pe o ramură a arborelui textului, o trimitere bine gândită mă ajută să găsesc punctul la care mă pot întoarce în text. De acolo parcurg o altă ramură şi urmăresc noile legături şi aşa mai departe.

Aşezarea modulelor în arborele textului reflectă o structură. În fond, este structura „planului lucrării". Atâta doar că ea poate fi conturată doar în etapa finală a lucrării. Până în etapa finală, ne folosim de **proiect** şi de dezvoltările pe care le suferă treptat.

Când parcurgem textul este firesc să sesizăm **planul**, structura lucrării. Dacă structura lipseşte, textul este o simplă colecţie dezordonată de idei. Putem cădea însă lesne pradă iluziei că structura există integral de la bun început, nu că este realizată pe parcurs prin scrierea şi rescrierea textului. Iluzia aceasta este deosebit de periculoasă pentru că poate crea un blocaj mental care le împiedică pe multe persoane să scrie.

3.3 Modularizarea computerizată

Marele avantaj al programului LaTeX, prezentat în anexe, este acela că permite o trecere graduală de la modulele manuscrisului la secţiunile finale. De fapt, programul renumerotează toate secţiunile din mers. Oricâte permutări aţi face, programul este capabil să reasambleze totul pe parcurs.

Metoda descrisă pe scurt mai sus este imposibil de folosit în sistemul tradiţional. Studiaţi mai ales în anexe secţiunea B.1.3.2.4 şi evaluaţi atent avantajele computerizării.

Încercaţi să efectuaţi operaţiile descrise în §B.1.3.2 cu ajutorul unui editor de birou. Comparaţi avantajele şi dezavantajele perspectivei utilizării şi cele ale perspectivei programării. Cred că perspectiva utilizării, cu accentul ei pe reglarea unor parametri, n-are în principiu cum depăşi avantajele oferite de programare, unde puteţi crea noi variabile şi dirija procesele de prelucrare a datelor stocate în aceste variabile. Investiţi timp şi ceva bani în învăţarea unui minumum de programare şi veţi recupera pe termen lung costurile resimţite poate dureros pe termen scurt.

Capitolul 4

Conţinutul textului

Cuprins

Principiul de bază al acestui capitol şi, de fapt, al întregii părţi secunde a cărţii este cel al separării conţinutului de formă.

Separarea grijii pentru conţinut de preocuparea pentru formă este un principiu invocat adesea împotriva editoarelor de birou. Un asemenea editor lucrează după principiul tehnoredactării textului pe măsură ce este creat.[1] Forma frumoasă pe care o ia imediat textul în acest caz poate să ne dea iluzia că totul este în ordine în privinţa conţinutului.[2]

Construirea unui text poate fi privită ca operaţia inversă rezumă-

[1]Faimosul sistem WYSIWYG: ceea ce vezi pe ecran se va tipări şi pe hârtie.

[2]Recomandarea noastră este să folosiţi LaTeX atunci când scrieţi cu ajutorul

rii. De aceea este atât de important să învăţăm să rezumăm textele altora. În acest fel descoperim cum poate fi creat un text.

Fireşte, din punct de vedere genetic, construirea textului este operaţia primară. Rezumarea lui de către alţii este un proces ulterior. Dar logica plăsmuirii textului este mai ciudată.

Ceea ce am putea numi elaborarea **structurată** a eseului decurge strict după metoda inversării rezumării. Proiectul ne permite să degajăm ideea, firul conducător al eseului. Folosind acest fir vom identifica ideile-cheie ale părţilor, capitolelor şi secţiunilor eseului. Coborâm apoi până la nivelul alineatelor şi construim mai întâi ideile-cheie. Procesul ulterior constă în punerea pe acest schelet a substanţei concrete a textului.

În practică, s-ar putea ca elaborarea textului să fie **orientată către componentele** sale. Există o idee a textului, dar aceasta nu este dezvoltată neapărat de sus în jos ca-n tehnica elaborării structurate a eseului. Fiecare componentă este dezvoltată separat, dar cu posibilitatea de a face legături cu restul textului. Pe măsură ce au fost create, componentele textului sunt asamblate. Avantajul elaborării orientate către componente a textului este acela de a ne putea concentra asupra componentelor centrale ale textului.

4.1 Eseul ca încercare de a dezlega o problemă

Multe eseuri sunt scrise ca şi cum sarcina pe care şi-au propus să o îndeplinească este aceea de a dezvălui un şir de adevăruri pe o temă dată.[3] Eroarea comisă are cel puţin două aspecte. Aici nu vom discuta decât un prim aspect.[4]

Un eseu merită numele de „eseu“ dacă respectă măcar ceea ce

computerului. O introducere în LaTeX, adaptată la cerinţele unui eseu filosofic, găsiţi aici în §B.1.3.

[3]Nu uitaţi că fiecare propoziţie are o temă. Nu puţine sunt eseurile studenţeşti care conţin afirmaţii de genul „marele filosof X, personalitate cu un talent speculativ remarcabil şi excepţionale înclinaţii pentru ontologie, construieşte un sistem impresionant prin arhitectonica sa şi...“. Studenţii imită în acest caz modele oferite de oameni mai în vârstă şi sunt chiar convinşi că au scris într-un stil elevat. Nu au făcut decât să înşiruie nişte afirmaţii suspendate în aer. Normal este să explici de ce a creat X sistemul său, cum de a ajuns să fie preocupat de ontologie şi care sunt legăturile dintre elementele sistemului său.Totul trebuie discutat pe fondul unor întrebări, pe care de multe ori şi le-ar pune orice om care nu se lasă ameţit de vorbe.

[4]Pentru cel de al doilea aspect al erorii a se vedea secţiunea consacrată rolului argumentelor în eseuri (4.3.1).

sugerează etimologia sa.[5] Dacă înşiri sentenţios nişte enunţuri nu încerci, de fapt, să faci nimic. Deobicei repeţi idei pe care le-ai găsit în cursul documentării.

arta de a pune întrebări

Ca să încerci să faci ceva trebuie să-ţi pui probleme, întrebări. Întregul eseu trebuie să fie o încercare de a răspunde la o problemă, dar – până la urmă – orice afirmaţie este din eseu este un răspuns la o întrebare. Cu alte cuvinte, presupoziţia crucială atunci când scrieţi chiar şi cel mai lipsit de importanţă alineat este aceea că încercaţi să clarificaţi o problemă.

Este extrem de important să analizaţi problema pe care o supuneţi atenţiei într-un punct sau altul al eseului, dar tot atât de important este să alegeţi în mod judicios întrebările.

Eseurile filosofice, nu numai cele scrise de studente sau studenţi, suferă de o boală profesională larg răspândită: setea de a dezlega marile mistere. Cu cât întrebările sunt mai mari, cu atât este însă mai redusă şansa ca răspunsul să fie articulat şi să poată fi examinat în mod riguros de către alţii.

În orice caz, în eseurile pentru seminar sau în cele prezentate la examene, precum şi-n teze sau disertaţii nu este pur şi simplu loc pentru a ataca întrebări prea mari.

Firesc este ca un eseu prezentat în seminar sau la examen să aibă întrebări subiacente care pot să pară mult prea simple, modeste. În ce a constat disputa pe tema i, purtată între x, y şi alţii în perioada t, în contextul w? Sau ce a vrut să spună z atunci când a făcut afirmaţia a?

Chiar şi-n lumea academică de limbă engleză, în ciuda numelui pompos de ***research paper***, ceea ce se produce, de fapt, într-o lucrare studenţească astfel intitulată este dovada capacităţii de a examina şi de a prezenta în mod independent literatura pe o anumită temă.

Pentru filosofie, în orice caz, biblioteca este laboratorul. Chiar dacă, la început, ni se va părea ciudat, trebuie să începem cu cercetări în acest laborator. Pe măsură ce lucrăm în el s-ar putea să avem norocul să ne vină idei care nu le-au venit altora în probleme care au fost intens discutate.

trataţi probleme intens discutate

Este foarte important ca problemele în care pretindem că avem o contribuţie să fi fost intens discutate. Nu este foarte greu să inventăm probleme care nu au fost discutate anterior. Dar aceasta nu este decât o nişă pe care o construim pentru a pretinde c-am adus

[5] În limba franceză actuală *essai* are sensul de „încercare". Dacă mergem cu mai multe secole în urmă, cuvântul era folosit pentru cântărirea monezilor, deci punerea lor la *încercare*.

o contribuţie originală. Stratagema nişei nu duce însă nicăieri. Este o simplă fundătură.

Boala profesională a întrebărilor mari este atât de răspândită încât cei din afara cercurilor filosofice nici nu cred că filosofii ar putea avea contribuţii în probleme punctuale. De pildă, unii tind să vorbească despre „matematicianul"[6] Jan Łukasiewicz care a inventat *scrierea poloneză*.[7] Ideea scrierii poloneze este foarte simplă. În loc să notăm, să zicem, o adunare precum 2+2 în mod tradiţional, vom scrie acelaşi lucru, dar cu semnul pentru operaţie prefixat: + 2 2.

Morala este simplă: nu căutaţi să răspundeţi la întrebări mari; căutaţi să daţi răspunsuri mari la întrebări punctuale.

Maxima aceasta este principiul călăuzitor al cercetării de mare anvergură. La nivelul lucrărilor care trebuie să primească o notă sau un calificativ ea este însă imposibil de aplicat.Evaluarea gradului în care un răspuns este „mare" sau nu ţine de ceea ce se întâmplă în timp în dezbaterile de idei, precum şi de implicaţiile neaşteptate ale soluţiei avansate. Scrierea poloneză, de pildă, nu este comodă când o utilizăm „manual". Ea facilitează însă elaborarea de algoritmi pentru computere.

Ceea ce este important la nivelul unui eseu care primeşte o notă sau un calificativ este să existe o analiză corectă şi independentă a problemei puse în discuţie, precum şi o înţelegere adecvată a dezbaterilor în problema dată.

4.1.1 Deosebirea dintre o lucrare academică şi propagandă

Accentul pe probleme şi discutarea argumentată a problemelor are o consecinţă extrem de importantă: eseurile academice nu sunt materiale de propagandă.

Reflexul propagandistului este să reducă totul la o reclamă în favoarea comunităţii sale. Uneori acest reflex ia forma reclamei pentru ordinea existentă într-o societate. Alteori propagandistul face reclamă pentru o lume ce există doar în viziunea adepţilor unei anumite credinţe.

[6] De pildă, profesorii Michael Main şi Walter Savitch vorbesc despre *matematicianul* Łukasiewicz în cartea lor *Data Structures and Other Objects* (Redwood: Benjamin/Cummings, 1995), p.318.

[7] În realitate, Łukasiewicz (1878–1956) a studiat filosofia la Lwów, Berlin şi Louvain şi toată viaţa s-a ocupat cu filosofia şi logica. A scris, între altele, o carte celebră despre Aristotel. A se vedea în acest sens *Mała encyklopedia logiki* (Varşovia: Ossolineum, 1970), pp.162–163.

De ce sunt propaganda şi filosofia atât de diferite? Există cel puţin două raţiuni ale acestei deosebiri.

neutralitatea axiologică

Orice cercetare academică este neutră axiologic. Orice se soluţie este propusă în cadrul unei cercetări academice pentru a rezolva o problemă, nu pentru a fi în concordanţă sau discordanţă cu valorile sau credinţele cuiva. Cercetarea academică nu urmăreşte nici să promoveze valori, nici să le submineze. Dacă eseul filosofic este unul de factură academică, atunci el trebuie să recurgă tot la argumente. Nu este o operă de promovare sau subminare a unor valori.

analiza condiţiilor de posibilitate

Filosofia poate să ia foarte bine ceva ca dat. Ea îşi va pune însă întrebări cu privire la condiţiile de posibilitate.[8] Investigarea posibilităţilor este făcută fără a ţine cont de restricţii ideologice. Ea este efectiv o cercetare.

Modul acesta de a proceda al filosofiei poate fi foarte derutant. Filosofia nu oferă răspunsuri în forma la care se aşteaptă în mod curent oamenii. Nu este însă aici locul potrivit pentru a discuta acest lucru. Aceasta este treaba cursurilor de filosofie propriu-zise.

La urmă, dar nu în cele din urmă ca importanţă, trebuie remarcat că orice modă intelectuală seamănă foarte bine cu un exerciţiu propagandistic. Nu vă lăsaţi fermecate sau fermecaţi de modă.

Încălcarea cerinţelor din această secţiune este lesne de detectat. Un eseu care este un lung şir de etichetări, de invective, de exclamaţii sau insinuări contrazice flagrant aceste cerinţe.

4.2 Limbajul filosofic

Limbajul reprezintă o obsesie pentru filosofi de cele mai diverse orientări. S-au scris tomuri groase şi nenumărate studii filosofice despre limbaj, inclusiv despre limbajul filosofic. Sub nici o formă nu ne propunem aici să abordăm probleme teoretice. Ne menţinem la nivelul unor sfaturi practice elementare.

[8] A se vedea celebrele întrebări kantiene privitoare la posibilitatea matematicii, fizicii etc. Ele nu vizează corectitudinea rezultatelor din matematică sau fizică, ci felul în care este posibil să le obţinem. Pentru Kant, *Critica raţiunii pure* (Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1969), p. 56, ştiinţa fizicii, de exemplu, este un dat. V. şi I.Kant, *Prolegomene* (Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1987), pp.74–75.

4.2.1 Terminologia filosofică

Un eseu filosofic scris elegant n-ar trebui să fie plin de termeni tehnici. Cuvintele limbii obişnuite sunt cât se poate de utile şi pentru filosofie. Ceea ce deosebeşte scrisul filosofic de utilizarea obişnuită a termenilor este însă caracterul critic al utilizării cuvintelor uzuale.

Să luăm drept exemplu un concept cum ar fi cel de libertate individuală. Încercaţi să vedeţi cu un ochi critic care sunt consecinţele unor idei obişnuite despre libertate. Dacă înţelegem prin libertate un mod de a-ţi trăi viaţa fără a-ţi bate capul cu calculele, fără planuri, atunci consecinţa directă este ideea că altcineva ar trebui să aibă grijă de bunăstarea individului, iar cea indirectă este caracterul benefic al unei dictaturi care ar avea grijă de indivizi. Astfel ar fi distrusă însă chiar libertatea indivizilor. Ceva nu este în ordine în ideea de la care am plecat.

Alternativa la ideea de libertate de mai sus este o strânsă corelaţie cu ideea de responsabilitate. A face planuri şi calcule intră în ideea de libertate şi se corelează cu responsabilitatea individului. Consecinţa directă acum este cu totul alta decât cea de mai sus: important este ca alţii să nu facă planuri în locul tău.

Termeni care în alte limbi sunt utilizaţi şi-n vorbirea de toate zilele nu se lasă uşor împământeniţi însă în limba română. Un exemplu simplu este oferit de termenul englezesc *belief* a fost redat prin „opinie“, „judecată“, „crezare“, „crezământ“. Oricum l-aţi reda, în cazul în care nu constataţi existenţa unei redări constante în româneşte, scrieţi o notă de subsol în care explicaţi alegerea făcută.

O altă problemă este cea a termenilor filosofici pe care nu-i înţelegem. Regula de bază este aici consultarea unui dicţionar filosofic. Evitaţi pe cât puteţi recursul la dicţionarele cu caracter general.

Problema de mai sus este cu atât mai acută în cazul textelor în limbi străine. De multe ori trebuie să citeşti cărţi întregi pentru a pricepe cum este utilizat un termen sau altul. Regula fermă rămâne însă cea a recursului cu prioritate la cărţi, enciclopedii şi dicţionare de specialitate.

claritatea şi fidelitatea au prioritate

O importanţă la fel de mare, atunci când este vorba despre traduceri, o are redarea constantă a termenilor tehnici. Traducerea lor în funcţie de context sau folosirea unor sinonime (pentru ca să nu se repete unele cuvinte!) este o reţetă sigură pentru dezastrele în plan logic. Un raţionament perfect valid în original poate să sufere brusc, de pildă, de împătrirea termenilor din pricina maniei „scrisului frumos“.

Morala este absolut clară: ceea ce contează nu este limbajul „ales" şi frumuseţea stilului, ci claritatea şi simplitatea exprimării.

4.2.2 Propoziţii şi paragrafe

Termenul „propoziţie" este folosit aici într-un sens considerabil mai larg decât în gramaticile de şcoală. Avem în vedere atât propoziţiile simple, cât şi cele compuse. Utilizarea aceasta corespunde cu cea din logică.

Mergând pe ideea că atunci când scriem refacem în sens invers drumul rezumării, putem spune că o propoziţie este o pereche de forma „temă–comentariu".

caracterul informativ al comentariilor

Comentariile trebuie să aducă o informaţie nouă, relevantă în contextul dat. O propoziţie de genul „Kant a fost un filosof din secolul al XVIII-lea" este (aproape) corectă, dar comentariul este neinformativ (din perspectiva obiectivelor unui eseu filosofic). Este informativ într-un manual, un dicţionar sau o enciclopedie. Nu este informativ dacă discutăm, de exemplu, despre propoziţiile analitice. Oricât ar părea de curios pentru mulţi, propoziţia respectivă are şanse minime de a fi corect construită în contextul eseului respectiv.

Propoziţiile compuse sunt marcate de prezenţa unor elemente caracteristice. Din punct de vedere filosofic, sunt extrem de importante structuri cum ar fi cea de forma „dacă..., atunci..." în care după „dacă" se pune o condiţie şi după „atunci" o condiţie.

McCrimmon numeşte „balanţă" o structură în care o temă are două comentarii, corelate prin cuvântul „dar".[9]

Dincolo de nivelul propoziţiilor trebuie să examinăm modul de a construi paragrafe (alineate). Un mod foarte simplu de a construi un alineat este cel în care punem în paralel mai multe propoziţii care au aceeaşi temă, dar comentarii diferite.[10]

O structură des întâlnită este cea în zigzag. Comentariul propoziţiei anterioare devine tema propoziţiei care urmează. Procedura este continuată în propoziţia următoare şi aşa mai departe.[11]

Distincţia dintre propoziţii compuse şi alineate nu este foarte netă. Am putea, în fond, înlănţui propoziţiile dintr-un alineat până le transformăm într-o singură propoziţie compusă. Există vreo re-

[9] McCrimmon[24, p.147].

[10] Cf. ideea de propoziţie paralelă aşa cum o prezintă McCrimmon[24, pp.144–145].

[11] Dubovik, Veize şi Golovko[10, p.7] discută această structură la nivelul a două propoziţii.

gulă pentru construirea propoziţiilor noastre? Nu există o regulă cu caracter logic. Este recomandabil să scriem simplu, nu stufos. Este bine să folosim propoziţiile economice. Propoziţiile încâlcite dau o tentă de neclaritate argumentelor.

folosiţi propoziţii concise

Scrieţi propoziţii cât mai scurte. Dacă treceţi de 15 cuvinte într-o propoziţie, încercaţi să vă opriţi sau refaceţi propoziţia.[12] Folosiţi structuri cât mai clare. Nu folosiţi structuri excesiv de complexe.

forma activă este preferabilă

Propoziţiile nu încep neapărat cu tema. Propoziţia „profesorul a notat eseul" are tema la urmă. Unii lingvişti opun aici tema agentului.[13] În română, dacă trecem tema în poziţie iniţială trebuie să folosim apoi forma pasivă a verbului.

Mulţi autori evită folosirea propoziţiilor pasive. Strunk este de părere că propoziţiile pasive nu se adresează direct publicului cititor şi tind să fie lungi.[14] Dacă scriem în limba engleză, recomandarea aceasta este aproape literă de lege. Ea se aplică şi-n cazul limbii române dacă vrem ca propoziţiile noastre să fie alerte şi concise.[15]

puneţi cheia la începutul alineatului

Care-ar fi structura optimă a unui paragraf? Judecaţi lucrurile prin prisma publicului cititor! Dacă este format din persoane care parcurg textul prin sondaj, este absolut recomandabil să plasaţi cheile paragrafelor la început.

Evitaţi paragrafele pivotante. Nu folosiţi în nici un caz paragrafe cu cheia subînţeleasă.[16]

Strunk recomandă folosirea împarantezării în construcţia paragrafului. Cheia este plasată atât la început, cât şi la sfârşit. Strunk respinge în special alineatele care se termină cu o digresiune. Sfârşi-

---

[12]„Capacitatea de a înţelege scade rapid după ce propoziţia depăşeşte 16 cuvinte" - apreciază psihologi de la Universitatea din Washington[37, p.1]. Dacă vrem ca eseul nostru să fie citit, trebuie să recurgem la propoziţii scurte.

[13]Exemplul cu eseul este adaptat după William O'Grady, Michael Dobrovolsky şi Mark Aronoff, *Contemporary Linguistics* (New York: St.Martin's Press, 1993), p.194. Ei discută acolo, între altele, cazul interesant al limbii chineze. În chineză, simpla trecere a temei în poziţie iniţială şi inserarea unei particule după ea transformă propoziţia activă într-una pasivă.

[14]Strunk[41, p.18]. Influenţa acestui punct de vedere este considerabilă. Corectorul gramatical integrat cunoscutului Microsoft Office sugerează întotdeauna trecerea de la forma pasivă la cea activă.

[15]Diferenţa dintre „profesorul a notat eseul" şi „eseul a fost notat de către profesor" nu este dramatică; propoziţia pasivă are totuşi 7 cuvinte, iar cea activă numai 4. În cazul unor propoziţii mai complicate, forma activă este categoric preferabilă. Pasivul trădează şi o nesiguranţă în compoziţia textului; s-ar părea c-am pus tema pe hârtie în ideea că vom vedea ulterior ce putem spune despre ea.

[16]McCrimmon[24, p.109] formulează patru cerinţe ale unui alineat: completitudine, unitate, ordine şi coerenţă. Noi am optat pentru un sistem cu două criterii: existenţa unei singure idei-cheie; consistenţa logică.

tul vag, ceţos al alineatului ne împiedică să mai înţelegem cum este susţinută ideea-cheie.[17]

Regula de mai sus se poate aplica oricărei secţiuni a unui text. În această carte, de pildă, urmărim legăturile dintre metodele tradiţionale de elaborare a manuscrisului şi tehnicile folosite pe computer. În consonanţă cu această idee, încheiem secţiunea de faţă cu câteva observaţii privind utilizarea computerului.

Aş pleda în mod deosebit pentru scrisul pe computer în limbajul LaTeX. În TeX şi LaTeX fiecare propoziţie poate fi scrisă pe un rând logic distinct.[18] Paragrafele sunt separate de un rând alb. Sistemul acesta este ideal pentru organizarea logică a paragrafului. Scriem aşa cum o facem în logică atunci când punem premisele unele sub altele. Putem marca foarte uşor (printr-un comentariu în LaTeX, invizibil în textul final) cheia întregului paragraf.[19]

computerul şi lungimea propoziţiilor

Sistemul LaTeX mai are un avantaj. Este uşor să apreciem lungimea propoziţiilor. De exemplu, editorul cu care introduc textul afişează maximum 80 de semne pe un rând vizual. Dacă textul propoziţiei trece de un rând vizual şi jumătate, am atins lungimea maximă a propoziţiei. Trebuie să trec pe următorul rând logic.[20]

4.2.3 Utilizare şi menţionare

Să examinăm două propoziţii:[21]

[17]Strunk[41, p.15]. A se vedea şi exemplele care urmează până la pagina 18. La pagina 17, Strunk comentează un alineat din Lecky „The political value of history". Alineatul respectiv are şase propoziţii în care se susţine că: în secolul al XVIII-lea a apărut o nouă concepţie despre istorie (cheia alineatului); istoricii s-au orientat către explicarea fazelor proceselor istorice(explicarea cheii); condiţiile care explică trecerea de la o stare la alta a procesului istoric au trecut în centrul atenţiei istoricilor; nu s-a mai scris istoria curţilor regale; au fost căutate lanţuri de cauze şi efecte; istoricii au încercat să stabilească, pe baza experienţei, care sunt condiţiile de care depinde bunăstarea societăţii (consecinţă a cheii alineatului). Se vede aici foarte limpede structura unui paragraf construit prin împarantezare.

[18]Pentru distincţia dintre rânduri logice şi rânduri vizuale v. §A.2.1.2.

[19]Pentru detalii a se vedea §B.1.3.2.2.

[20]Nu uitaţi că lungimea propoziţiilor şi a alineatelor este legată şi de limitele memoriei noastre de lucru. În acest caz, este drept, trebuie să gândim în termeni de module, nu de cuvinte.Module sunt tema sau comentariul, de pildă. Sintagmele din care construim o temă sunt module. Propoziţiile simple sunt module din care construim propoziţii compuse. Un alineat compus din şapte module va solicita deja la maximum memoria noastră de lucru. V. aici nota 3 de la pagina pagina 47.

[21]Recomandările care urmează sunt preluate din Sparkes[40, pp.8–9]. Oricine este familiarizat cu logica ştie că distincţia dintre utilizare şi menţionare este una curentă în manualele de logică. S-ar putea să daţi însă peste autori care se

1. Filosofia se deosebeşte atât de artă, cât şi de ştiinţă.

2. Ar trebui să scriem „filosofia" cu *z*, nu cu *s*.

În cazul primei propoziţii s-ar putea să avem discuţii cu privire la conţinutul ei. Felul în care este **utilizat** cuvântul „filosofia" nu pune însă probleme. În a doua propoziţie nu utilizăm, ci **menţionăm** cuvântul „filosofia".

Folosirea ghilimelelor în a doua propoziţie este absolut obligatorie. Gândiţi-vă ce propoziţie curioasă ar rezulta prin eliminarea ghilimelelor.

ghilimele

Ghilimelele sunt unul dintre modurile de a evidenţia faptul că menţionăm ceva. O altă modalitate, folosită tot în a doua propoziţie, este scrierea cursivă.

Ce statut au însă propoziţiile de mai sus? Ele nu sunt utilizate, ci menţionate. Faptul acesta este scos în evidenţă prin plasarea lor pe un rând distinct în pagină.

evidenţierea înţelesurilor

O problemă aparte o ridică înţelesurile. Acestea trebuie şi ele evidenţiate. Lucrul acesta se întâmplă atunci când, de pildă, explicăm înţelesul unui termen. Trebuie să scriem după modelul: termenul „validitate" înseamnă, în cazul unei inferenţe, că *ori de câte ori premisele sunt adevărate, concluzia este adevărată.*

În anexele cărţii puteţi vedea problemele speciale pe care le ridică menţionarea unor termeni sau expresii din limbajele de programare. În cazul respectiv, textul este scris cu o garnitură specială de litere care imită caracterele maşinii de scris, folosită mai ales atunci când vrem să reproducem textul în facsimil.

aldinele

În lumina acestei secţiuni ar trebui descurajată utilizarea cursivelor[22] doar pentru a evidenţia o idee care i se pare importantă autorului. Putem folosi pentru astfel de sublinieri literele **îngroşate** (aldinele)[23] sau sublinieri precum cele din dactilograme (o bară plasată sub text).

îndoiesc de distincţia dintre utilizare şi menţionare. Recomandarea noastră este să nu daţi curs acestor opinii.

[22]Cursivele sunt utilizate când ne referim la înţeles sau când folosim un cuvânt dintr-o limbă străină în textul nostru.

[23]Aldinele ridică o problemă de estetică a paginii. Parker[33, p.53] arată că aldinele folosite masiv creează impresia de tablă de şah. Cursivele, susţine el, sunt asemenea cuvintelor rostite. Considerentele estetice nu primează totuşi într-o lucrare academică. Folosirea cursivelor ar deveni derutantă dacă le-am atribui prea multe roluri.

Folosirea prea multor sublinieri retorice trebuie evitată. Abuzul de astfel de sublinieri face ca textul să devină mai degrabă derutant. Putem să spunem simplu şi direct că un anume lucru este important.

4.3 Argumentarea filosofică

Precauţia cu care am abordat limbajul este valabilă şi-n cazul argumentelor. Scopul nostru este doar să oferim câteva sfaturi practice elementare.

Argumentele joacă însă un rol deosebit în coagularea conţinutului unui text filosofic. S-a spus uneori că filosofia este mai mult o artă de a pune întrebări. Acest lucru este în bună parte adevărat şi a fost, indirect, susţinut şi de către noi.

Filosofia face însă ceva mai mult decât să pună întrebări. Ea testează modul în care se articulează argumentele în favoarea soluţiilor. Accentul este pus însă pe analiza argumentelor. Soluţiile în sine au mai puţină importanţă. Pe scurt, argumentele sunt totul în filosofie, soluţiile nu reprezintă nimic.

Atitudinea descrisă mai sus contrastează vizibil cu cea din ştiinţă. Aici rezultatele, concluziile sunt importante. Ele sunt susţinute cu grijă, sunt argumentate, dar analiza argumentelor ca atare şi a presupoziţiilor nu se află nicicum în centrul atenţiei.

Exemplul care ilustrează cel mai limpede afirmaţia de mai sus poate fi extras din matematică. Dacă matematicienii îşi concentrează toată atenţia asupra unui mod de a argumente, cum ar fi raţionamentul prin reducere la absurd, ajung să producă filosofie. După unii matematicieni, raţionamentele prin absurd trebuie scoase din matematică. Alţii susţin că ele nu prezintă un pericol deosebit. Din punct de vedere strict matematic, important este că există diferenţe între rezultatele lor. Din punct de vedere strict filosofic, important este ce se spune despre modurile de argumentare ca atare.

4.3.1 Argumentele

evitaţi afirmaţiile neargumentate

Boala începătorilor în materie de eseuri filosofice constă în furnizarea de concluzii nesusţinute de argumente. Concluziile sunt suspendate în aer. Eseul este o lungă serie de afirmaţii. Chiar dacă problema

eseului este judicios aleasă, lipsa de argumente în favoarea soluţiei este un defect care distruge aproape întreaga construcţie.[24]

Nu este întâmplător faptul că filosofia şi logica au fost strâns legate de-a lungul timpului. Chiar şi un simplu alineat al unui eseu filosofic presupune familiarizarea cu logica. A miza pe un soi de simţ înnăscut al logicii textului nu este o soluţie. Este doar un mod necultivat de a scrie un eseu filosofic.

Pentru a nu lăsa afirmaţia de mai sus în aer, am să încerc imediat să arăt cum cei care nu cultivă capacităţile de analiză logică nici nu ştiu ce anume pierd atunci când nu acordă suficientă atenţie argumentelor.

Perspectivele asupra argumentării folosite în eseul filosofic pot fi de cel puţin două feluri. Dintr-o primă perspectivă, a argumenta înseamnă a face un efort pentru a produce o serie de premise care **susţin** concluzia. O altă perspectivă este cea după care logica ar trebui folosită pentru a critica cât mai sever o afirmaţie. Dacă ea reuşeşte să treacă testele criticii, atunci trebuie reţinută.[25]

Primul tip de argumentare ne angajează pe calea identificării unor fundamente. Filosofii care-l practică sunt, până la urmă, obligaţi să caute nişte principii ultime.

Al doilea tip de argumentare focalizează eforturile filosofice în direcţia criticii. Ca instrumente ale criticii filosofice sunt adesea folosite experimentele gândite.

4.3.2 Dizolvarea problemelor şi distincţiilor

Există în istoria filosofiei secolului trecut o diferenţă celebră între Popper şi Wittgenstein în atitudinea faţă de existenţa problemelor în filosofie. Popper sublinia importanţa problemelor pentru filosofie. Wittgenstein respingea ideea că filosofia ar avea probleme: ea se ocupă doar cu **dizolvarea** problemelor.[26]

---

[24]Toate manualele de scriere a unui eseu filosofic din bibliografia de la sfârşit formulează cerinţa argumentării susţinerilor avansate în lucrare. V., de exemplu, Pryor[36, „explicitly present reasons for the claims"].

[25]Promotorul acestui stil de argumentare în filosofia secolului al XX-lea a fost Karl Popper. Din păcate, există prea puţine cărţi despre argumente care să explice acest mod de a argumenta. O excepţie notabilă o constituie cartea lui Antony Flew[13, v. în special §§3.1, 3.15–3.20].

[26]Între cei doi nu a avut loc niciodată o discuţie veritabilă pe această temă. Popper, în *Unended Quest* (Londra: Routledge, 1992), pp.122-124, relatează incidentul celebru dintre el şi Wittgenstein pe această temă. Când se contura un început de dispută între el şi Wittgenstein, Popper a răspuns cu o glumă la solicitarea lui Wittgenstein de a-i da un exemplu de regulă morală. În acel

Disputa dintre Popper şi Wittgenstein nu trebuie să ne deruteze. A dizolva o problemă este tot un mod de a obţine un rezultat filosofic. Într-un fel sau altul, trebuia să-ţi pui întrebări în legătură cu problema. Existenţa sau inexistenţa problemelor genuine în filosofie este o chestiune semnificativă din punctul de vedere al filosofiei ca atare. Ea nu schimbă însă modul în care trebuie să tratăm *scrierea* eseurilor filosofice.

Mai importantă este ideea de dizolvare a unei distincţii filosofice. Orice încercare de analiză conceptuală implică fie trasarea, fie demolarea unei distincţii. Lucrul acesta este firesc dacă ne gândim că *a avea conceptul X* antrenează capacitatea de a distinge X de ceea ce nu este X.

4.3.3 Evitaţi ocolirea vicioasă a întrebărilor

Întrebările sunt cruciale pentru un eseu academic. A le eluda în orice fel este o greşeală. Uneori există doar iluzia că se răspunde la întrebare. Există o eroare[27] care se află la originea acestei iluzii.

McCrimmon oferă un exemplu simplu şi clar: X vrea să împrumute bani de la Y pentru a crea o firmă; Y nu vrea să dea bani pentru că nu crede în profitabilitatea firmei; X argumentează că înapoierea banilor se va face de îndată ce firma obţine profituri.[28]

Eroarea pe care o comite X, în exemplul de mai sus, este aceea de considera drept adevărată tocmai susţinerea care face obiectul discuţiei, al întrebării.

În eseurile filosofice este foarte uşor să comitem eroarea de a ocoli în mod vicios întrebarea. Să zicem c-aş vrea să dezvolt un argument împotriva ideii c-ar exista interese generale. Tentaţia cea mare este să arăt că interesele generale nu sunt decât interese individuale formulate cu pretenţia de a reprezenta interesele tuturor. Cum demonstrez însă că lucrul acesta nu se întâmplă decât în unele cazuri? Nu pot susţine că există doar interese individuale.[29] Aş ocoli în mod flagrant întrebarea, căci a susţine că nu există decât interese individuale este acelaşi lucru cu a susţine că nu există interese generale. Or, tocmai aceasta era problema în discuţie.

Cum aş putea evita eroarea de mai sus? Opţiunea mea ar fi

---

moment Wittgenstein învârtea un vătrai şi Popper a dat drept exemplu de regulă „să nu ameninţi oaspeţii cu vătraiul". Wittgenstein s-a enervat şi a părăsit sala.

[27] În limba engleză, se zice *begging the question*.

[28] McCrimmon[24, p.354].

[29] Dacă nu există decât interese individuale, atunci orice interese pretins general ar fi, de fapt, un interes individual.

pentru un mod de argumentare indirect. Nu atac chestiunea existenţei intereselor generale ca atare, ci pe aceea a identificării lor. Ele trebuie identificate de către indivizi, iar indivizii se ghidează doar după interesele personale. Interesele celor puternici ar dicta atunci în procesul de identificare a intereselor generale. Este de presupus că oricine ar vrea să apeleze la ideea de interese generale ar susţine şi valoarea egalităţii dintre indivizi. Prin urmare indivizii ar trebui să aibă posibilitatea de a contribui în mod egal la determinarea intereselor generale. Dacă l-am încolţit astfel pe ipoteticul susţinător al intereselor generale, pot trage concluzia că este superfluu să presupunem existenţa lor. Indivizii egali doar îşi pun în acord interese individuale.

4.3.4 Evitaţi pseudoargumentul autorităţii

O mare parte din literatura filosofică din perioada comunistă este minată de o eroare elementară. La tot pasul vezi exprimări de genul „aşa cum au arătat clasicii marxismului“ sau, mai rău, „după cum arată secretarul-general“.

eseul trebuie să probeze capacitatea de a gândi independent

Persoanele care înşiruie presupuse adevăruri cred uneori c-ar câştiga ceva printr-o notă în care menţionează o autoritate sau alta. Din păcate, nu s-au achitat astfel de obligaţia de a furniza un argument şi de a-l discuta atent.

Chiar dacă argumentul pe care l-am găsi în scrierea citată ar fi absolut extraordinar, lucrurile tot prost stau. Eseul nu este o simplă înşiruire de fişe de lectură. Trebuie făcută dovada unei capacităţi de a gândi în mod independent, de a nu fi sclava sau sclavul argumentelor altora.

4.3.5 Explicaţii şi exemple

S-ar putea să vă fi adus la disperare cu ideea de a nu repeta argumentele altora. S-ar putea să nu puteţi efectiv găsi un argument mai bun sau unul diferit. Dacă vă aflaţi în această situaţie, atunci reproduceţi argumentul găsit în literatură.[30] Adăugaţi însă propriile dumneavoastră explicaţii.

selectaţi în mod echilibrat exemplele

Întotdeauna veţi avea posibilitatea de a oferi explicaţii proprii. Însoţiţi explicaţiile date cu exemple şi discutaţi exemplele date.

Atunci când daţi exemple, încercaţi însă să meditaţi asupra nevoii de echilibru în selecţia şi analiza lor. Antony Flew discută contri-

[30] Şi menţionaţi unde l-aţi găsit!

buţii la analiza filosofică a unor episoade ale războiului din Vietnam. El arată că, pe bună dreptate, masacrul de la My Lai[31] este tratat ca un exemplu ce ridică numeroase probleme de răspundere morală. Pe de altă parte, el critică pe bună dreptate lipsa de echilibru a multor filosofi din mediul academic occidental al vremii. Aceştia refuzau să trateze în acelaşi mod serios pericolul reprezentat de regimurile comuniste.[32]

4.4 Dezvoltarea conţinutului

Un efect pervers al tendinţei de a înşirui adevăruri pe o temă dată este incapacitatea de a trece dincolo de un număr foarte limitat de pagini. Studenta sau studentul care-şi scriu lucrarea de diplomă vin disperaţi la consultaţie: au scris 20-30 de pagini şi nu mai au nimic de spus!

Prezentăm în continuare două remedii la boala descrisă mai sus. Aplicate succesiv, ele ar trebui să permită dezvoltarea textului. Se spune uneori că, manevrate cu măiestrie, ele pot transforma un articol într-o carte de mari dimensiuni.

4.4.1 Argumentele pro şi contra

Ideea de a cântări argumentele pro şi contra unei soluţii este mai mult decât un remediu pentru criza de idei. Este una dintre cerinţele fundamentale ale unui eseu filosofic.

Fiecare argument trebuie expuns distinct. Din §4.1.1 decurge limpede această cerinţă, precum şi cerinţa de a nu evalua propagandistic argumentele. Nu evaluaţi argumentele în funcţie de opţiunile dumneavoastră valorice sau, mai rău, în funcţie de opţiunile valorice ale celor care vă evaluează eseul.

4.4.2 Răspunsurile date oponenţilor

Este bine să nu scriem ca nişte pustnici. Arătaţi eseul colegilor, consultaţi-vă cu cadrele didactice care vă îndrumă. Aceştia vor formula întrebări, obiecţii. Răspundeţi la aceste întrebări şi obiecţii şi veţi dezvolta eseul dumneavoastră.

Dacă nu dispuneţi de oponenţi în jurul dumneavoastră, căutaţi

[31] Sătenii din My Lai au fost ucişi de către membri ai forţelor armate ale SUA.
[32] Flew[12, p.55 şi p.58]

obiecţii formulate deja în literatura de specialitate la ceea ce vreţi să susţineţi. Încercaţi să arătaţi cum puteţi depăşi aceste obiecţii.

Dacă nu găsiţi în literatură unele obiecţii, transformaţi-vă în propriul oponent.[33] Invocaţi în scris un posibil oponent şi răspundeţi.

Din punctul de vedere al structurii de ansamblu a textului răspunsurile la obiecţii ridică o mare problemă. Oricine ar scrie cărţi superbe cu această metodă, dacă n-ar trebui restructurat din mers totul.

Modulele textului trebuie revăzute pe măsură ce răspundem la obiecţii. Tot timpul trebuie căutată o nouă arhitectură a ansamblului modulelor. Cu alte cuvinte, proiectul ca atare trebuie refăcut din mers. În principiu sună simplu, dar dacă este vorba despre o carte de 800 de pagini menţinerea unei arhitecturi unitare a întregului argument ţine de înalta performanţă profesională.

4.5 Ajutorul limitat al computerului

Când este vorba despre conţinutul eseului computerul vă poate fi de mult mai puţin ajutor. Practic nu este nimic de citit în anexe.

Nu dispreţuiţi însă automat programele de calculator. Nici cartea de faţă şi nici o altă carte nu au cum să vă spună ce şi cum să puneţi în conţinutul eseului.

Unele lucruri ar putea fi făcute cu ajutorul programelor de computer. Aţi putea verifica, de pildă, validitatea inferenţelor din text. Am putea folosi alte elemente ale inteligenţei computaţionale pentru a elabora conţinutul textului. Aceste lucruri sunt însă cu mult peste nivelul la care sunt anexele.[34]

[33] Pentru tehnica anticipării obiecţiilor v. Horban[18, „anticipate objections"].

[34] Detalii despre astfel de programe nu vor fi deocamdată pe situl acestei cărţi.

Capitolul 5

Forma textului

Cuprins

Ideea de bază a acestei cărţi este să lăsăm computerul să aibă grijă de formă. Se pot spune foarte multe lucruri din această perspectivă; de aici şi dimensiunea mai amplă a anexelor.

Persoanele care vor să aibă grijă de formă în mod tradiţional ar trebui să consulte totuşi anexele pentru a descoperi recomandările privitoare la stilul bibliografiei, al trimiterilor şi aşa mai departe.

Există însă o serie de elemente care trebuie învăţate în forma lor tradiţională, înainte de a ne apuca să utilizăm programe de calculator. La ele ne vom referi pe scurt în cele ce urmează.

5.1 Bibliografia

Un eseu academic se deosebeşte de alte scrieri mai ales prin forma sa. Sunt câteva lucruri care frapează pe oricine: bibliografia, notele, trimiterile.

Înainte de orice, pentru a alcătui bibliografia, avem nevoie de fişe bibliografice.[1]

Din păcate, multe persoane cred că nu trebuie alcătuită o bibliografie. Ele confundă bibliografia cu o simplă listă a lucrărilor pe care le-au citat. Unii studenţi îmi şi spun câteodată că bibliografia eseului lor este implicit cuprinsă în notele de subsol.

Ce este eronat în acest mod de a proceda? Există o eroare de ordin practic. Ea face ca munca la eseu să fie complicată în mod inutil. Să zicem că persoana a citat în câteva locuri din eseu o carte şi a folosit, de fiecare dată, o descriere bibliografică integrală. Între timp, descoperă o eroare în descrierea bibliografică sau vrea să facă o schimbare. Acest lucru este foarte greu de făcut.

***op. cit.*, *loc. cit.* şi *ibidem* sunt periculoase**

Există, în mod tradiţional, un fel de soluţie la dificultatea de mai sus. Descrierea bibliografică integrală este dată o singură dată, iar în rest se folosesc metode de economisire a spaţiului alocat notelor cu ajutorul vestitelor *op. cit.*, *loc. cit.*[2] Autorul poate corecta, în aceste condiţii, ceva mai uşor. Prescurtările menţionate fac însă textul dificil de parcurs de către publicul cititor. Prin urmare utilizarea lor masivă este total nerecomandabilă.[3]

Folosirea lui *ibidem* poate întinde şi ea curse. Dacă intercalăm o notă când rescriem textul şi ne referim la altă lucrare decât la cea menţionată în notele pe care le separăm, atunci producem o trimitere eronată. Cred că *idem*, *ibidem* şi *op. cit.* sunt lipsite de pericole doar dacă le folosim în cadrul aceleiaşi note.

Soluţia cea mai elegantă este aceea de a avea, la sfârşit, o listă bibliografică şi de a trimite la ea.

lista bibliografică finală

Există şi un argument de principiu în favoarea distincţiei dintre lucrările citate în note şi bibliografia finală. Într-o carte precum cea de faţă, de pildă, are sens să foloseşti exemple dintr-o serie de documente tipărite de-a lungul timpului. Includerea lor în lista finală ar fi însă derutantă. Tema lor poate să fie cu totul alta decât tema principală a cărţii. Menţionarea lor, scoasă din context, ar conduce la ideea că ele sunt o sursă pentru ceea ce constituie elementele de bază ale cărţii şi nu doar un simplu izvor pentru trimiteri ocazionale.

Pe de altă parte sunt uneori situaţii în care o lucrare nu a fost menţionată direct în eseu, dar a fost folosită intens pentru a înţelege

[1] Citiţi cu atenţie secţiunea 1.2.2 pentru a afla cum trebuie elaborate fişele bibliografice.

[2] Pentru expresii din limba latină folosite în scrierile academice v. §6.1.6.

[3] Manualul Editurii Universităţii din Chicago[7, §15.41] descuraja categoric acest mod de a lucra chiar şi-n 1969. Nu exista nici o legătură cu calculatorul în acel moment.

Flew, Antony. 1975. "Issues in Teaching Contemporary Ethics." *Teaching Philosophy* 1 (1): 55–60 (Summer).

Hairston, Maxine. 1974. *A Contemporary Rethoric.* Boston: Houghton Mifflin.

Lamport, Leslie. 1994. *LaTeX: a document preparation system.* Reading, Massachusetts: Addison Wesley Longman,Inc.

McCrimmon, James M. 1967. *Writing with a Purpose.* Boston: Houghton Mifflin.

Figura 5.1: Un fragment de bibliografie în stilul Chicago

dezbaterea în problema care face obiectul eseului. Este recomandabil să nu abuzăm de această posibilitate. O lucrare din lista bibliografică trebuie menţionată cel puţin o dată în eseu. Aceasta este regula de bază.

Aceste premise ne permit să tragem concluzia că între conţinutul bibliografic al textului propriu-zis şi lista bibliografică finală nu există nicidecum o identitate. Lista finală permite publicului cititor să-şi facă idee despre literatura de specialitate folosită pentru a elabora eseul.

5.1.1 Forma listei bibliografice

Există multe standarde în materie de liste bibliografice. Singura idee comună este până la urmă aceea de a prezenta în mod uniform blocurile de date din fişele bibliografice.

Editura Universităţii din Chicago foloseşte un sistem în care blocurile de informaţii sunt separate prin puncte. O versiune a acestui sistem o puteţi studia în figura 5.1. Versiunea pură plasează anul în blocul de date referitoare la publicare, nu imediat după autor.[4]

stilul Chicago

Avantajul listei în stil Chicago este că ne putem referi la o oricare dintre intrările ei folosind perechea formată din numele autorului şi anul când a fost publicat documentul. De exemplu, putem scrie „Lamport(1994) oferă o trecere în revistă a sistemului LaTeX".

Dacă lucrăm manual, stilul Chicago sau un stil analog sunt cele mai potrivite. Cred că este preferabil practicii (încă oficiale) din editurile româneşti. Standardul românesc nu separă blocurile de in-

[4] Pentru detalii trebuie consultat manualul Editurii Universităţii din Chicago menţionat în bibliografia noastră[7, cap.16] sau o ediţie mai recentă.

formaţii bibliografice. Toate datele unei intrări sunt despărţite prin virgule. Este evidenţiat titlul, nu sursa.

Stilul Chicago are şi el o serie de dezavantaje. Anul este uneori foarte derutant. S-ar putea să lucrăm cu o ediţie recentă dintr-un autor de acum 300 de ani. Chiar şi atunci când este sugestiv, anul încarcă textul cu o informaţie practic inutilă.

stilul simplu

Este mult mai simplu să punem un număr de ordine în faţa fiecărei intrări din bibliografie şi să ne slujim de acel număr în trimiterile noastre.[5] Recomandăm folosirea acestui stil simplu. Pentru a-l utiliza eficient aveţi însă nevoie de un program de computer.[6]

5.1.2 Bibliografia ca un capitol de sine stătător

Autoarele sau autorii pot să urmărească şi scopul de a transforma bibliografia cărţii lor într-un capitol de prezentare a literaturii fundamentale pe tema dată. În acest caz, fiecare element inclus în bibliografie trebuie completat cu o adnotare.

adnotările

Pentru a putea redacta adnotările este nevoie şi de fişe de lectură. Este necesară cel puţin o fişă de lectură. Ideal ar fi să existe mai multe fişe de lectură. Pe baza lor, adnotarea va descrie pe scurt ideile-cheie ale documentului şi relaţiile dintre ele.

În acest caz, intrările bibliografiei pot fi grupate pe secţiuni. Fiecare secţiune va avea un titlu care evidenţiază elementul comun tuturor documentelor din cadrul ei. Poate fi vorba, de pildă, despre ediţii ale unui text fundamental, despre comentarii ale lui. Unele persoane preferă să separe documentele primare de cele secundare. Altele preferă să grupeze totul pe teme.

5.2 Notele

În tipografia tradiţională notele de subsol erau destul de greu de realizat. Multe edituri pledau pentru note finale. Unele au păstrat acest obicei, deşi astăzi nu mai are nici o justificare.

note de subsol

Recomandarea noastră categorică este să utilizaţi note de sub-

[5] Atenţie însă la o posibilă eroare. Unele stiluri bibliografice folosesc abrevieri. Aceste abrevieri sunt folosite pentru a trimite la o intrare din bibliografie. n-are sens să puneţi şi numere, pe lângă abrevieri. Folosiţi doar unul dintre sisteme: fie abrevierile, fie numerele.

[6] Vedeţi §B.2.3 şi tot ceea ce presupune cunoscut secţiunea respectivă.

sol.[7] Avantajul notelor de subsol este că sunt mult mai uşor de consultat decât notele finale.

Ce anume trebuie pus în notele de subsol? Există un principiu fundamental referitor la distincţia dintre textul de bază şi textul din notele de subsol. Textul de bază cuprinde idei formulate în termenii autoarei sau autorului. Este partea în care spui, ca autoare sau autor, ceea ce ai de spus. Notele de subsol sunt partea în care arăţi ce au spus alţii. Separarea aceasta trebuie să fie cât mai netă.

Recomandarea noastră ar fi să nu existe decât în mod excepţional citate în textul de bază. Citatele sau rezumatele ideilor altora trebuie să stea în notele de subsol. Aceste note sunt ca o prezentare documentară a literaturii de specialitate.

Notele de subsol mai au, de asemenea, funcţia importantă de a face legătura dintre textul de bază şi bibliografie. Din nou, recomandarea noastră este să nu îngropaţi în textul de bază trimiteri la bibliografie. Locul lor este în subsolul paginii, acolo unde stau firesc ideile altora sau trimiterile la ideile altora. Folosim îngroparea în text doar atunci când acest lucru contribuie la creşterea fluenţei frazei. În acest caz este vorba despre exprimări de genul „cartea lui X[număr] este...“.

Cât de ample pot fi notele de subsol? După părerea noastră, ele pot fi chiar foarte ample. Ele reprezintă, în acest caz, o prezentare documentară detaliată a dezbaterilor de specialitate. Mari autori, precum Karl R. Popper, un om cu idei originale absolut remarcabile, cultivau notele de subsol ample.

5.2.1 Citarea completă a surselor în note

Atunci când o sursă bibliografică nu este inclusă în bibliografia finală ea trebuie citată complet în notele de subsol.

Ideal ar fi însă ca o asemenea sursă să fie menţionată o singură dată. Menţionarea ei repetată este un semn c-ar trebui să o includem în lista bibliografică.

Stilul menţionării surselor bibliografice în notele de subsol diferă de cel al bibliografiei. Prezentăm în continuare opţiunile noastre.[8]

---

[7] Notele acestea sunt extrem de uşor de creat cu ajutorul programelor de computer. Studiaţi aici §B.1.3.4.

[8] Opţiunile noastre pentru cărţi, studii şi articole reprezintă o adaptare a soluţiilor din Manualul Chicago[7, §15.34 ş.u.]. Am păstrat chiar şi virgula de după titlul articolului. Plasarea datei este însă diferită.

5.2.1.1 Citarea unei cărţi sau a unui studiu dintr-un volum

Formatul recomandat de noi pentru citarea unei cărţi în notele de subsol sau în notele finale este următorul:

> Prenumele Numele (`autoarei sau autorului etc.`), *Titlul cărţii* (Localitatea: Editura, anul), p. sau pp.

Titlul cărţii este evidenţiat pentru că el coincide cu numele sursei documentului.

datele privind publicarea

Sugestia noastră este ca faptele referitoare la publicare să fie puse într-o paranteză. Stilul parantezei este cel al Chicago University Press. Motivul pentru care recomandăm să se procedeze aşa este legat de menţinerea, pe cât posibil, a fluenţei textului. Dacă referirea este îngropată într-o frază, paranteza rotundă şi stilul ei specific ne arată imediat că este vorba despre fapte legate de publicarea cărţii.

două puncte după localitate

Recomandăm separarea datelor referitoare la localitate de rest prin două puncte. Care este avantajul punctuaţiei care recurge la cele două puncte? Este foarte greu uneori să deosebeşti între localitate şi editură. De exemplu, în bibliografia finală am folosit iniţial doar virgule. După un timp, când m-am uitat la descrierea cărţii celor doi Lester[22], am fost şi eu derutat. Apărea acolo secvenţa „Glenview, Scott, Foresman and Company". Am adăugat statul american unde se află localitatea Glenview, dar lucrurile nu păreau să devină mai clare. Cele două puncte rezolvă problema.

Când punem statul în care se află localitatea? Când localitatea este mai puţin cunoscută sau când există o ambiguitate. Exemplul clasic este „Cambridge". La ce se referă acest nume? La localitatea din Anglia sau la cea din Massachusetts? Trebuie precizat.[9] Evident, n-are sens să pui „Anglia", după „Londra", când cartea a fost editată de Routledge.

Dacă vreţi să folosiţi stilul tradiţional al editurilor româneşti, despărţiţi toate elementele prin virgule. Consecvenţa este însă o regulă absolută. Folosiţi acelaşi stil peste tot.

Dacă trebuie menţionat ceva cu privire la versiunile textului sau traducere, puneţi aceste informaţii (separând totul prin virgule) după titlul cărţii.

culegeri de studii

Dacă este vorba despre un volum care are un editor, acest lucru trebuie evidenţiat prin `(ed.)` sau `(editori)`. Autorii vor fi menţio-

[9] Manualul Chicago University Press[7, §15.90]

naţi doar atunci când trimitem la studiile lor. Formatul trimiterii, în acest caz, este:

> Prenumele Numele (`autoarei/autorului`), „Titlul studiului“ in Prenumele Numele (`editoarei/editorului`) (ed.), *Titlul volumului* (Localitatea: Editura, anul), p. sau pp.

Dacă lucrarea este inclusă în lista bibliografică finală, punem doar numele persoanei care a editat cartea, urmat de o paranteză dreptunghiulară cu numărul de ordine din lista bibliografică, separat printr-o virgulă de paginile la care trimitem.

Titlul studiului este pus în ghilimele. Titlul volumului este subliniat. Volumul în care este inclus studiul este **sursa** bibliografică. Descrierea sursei este precedată de *in*.[10]

Menţionarea paginilor poate fi înlocuită cu un element structural (pagini standard pentru textele clasice, numărul secţiunii sau chiar al alineatului). Aceste numere trebuie să existe însă efectiv în sursa citată.[11] Altfel, publicul cititor poate fi derutat sau numerotările executate manual ar putea să nu coincidă. De asemenea, numerele trebuie să trimită la porţiuni suficient de mici. Trimiterile la un capitol întreg sunt justificate doar atunci când avem în vedere firul conducător pentru capitolul respectiv.

Cred că nu este o eroare să punem un „la“ sau chiar „la pagina“ şi să închidem între virgule referirea la pagină sau elementul structural, dacă toată referirea este îngropată într-o propoziţie. Fluenţa textului ar avea de câştigat, iar numărul de semne suplimentare este minim.

5.2.1.2 Citarea unui articol

Dacă nu vreţi să includeţi un articol în bibliografie, dar îl menţionaţi în text recomandăm următorul stil:

> Prenumele Numele (`autoarei, autorului etc.`), „Titlul articolului“, *Denumirea revistei* volumul(numărul): prima pagină–ultima pagină (luna anul) <Adresa pe Internet, dacă este cazul>

[10] Folosirea lui *in* pare preferabilă atunci când bibliografia ar putea fi consultată şi de către persoane care nu cunosc limba română. Acest cuvânt are sens în latină şi este larg folosit în limbile europene. Pentru evoluţia (mai complicată decât credem deobicei) de la latinescul *in* la „în“ v. Iancu şi Horvat[19, p.143].

[11] De exemplu, în cartea lui Antony Flew[13] fiecare alineat este numerotat.

Stilul recomandat este compact şi permite menţinerea fluenţei textului, în cazul în care referirea este îngropată într-o propoziţie.

Unele reviste nu furnizează toate elementele de mai sus. Nu trebuie să lipsească în nici un caz anul sau paginile. Dacă aveţi doar informaţii cu privire la volum, puneţi doar volumul. La fel şi-n cazul numărului.

două puncte Cele două puncte sunt importante. Ele permit o exprimare compactă şi atrag, în plus, atenţia asupra faptului că este vorba despre o revistă, nu despre o carte. La cărţi, cele două puncte sunt puse după numele editurii.

evidenţiaţi sursa Pledăm categoric pentru practica internaţională care cere să fie evidenţiată sursa. Sistemul standard românesc (cel în care titlul articolului este subliniat şi denumirea revistei este pusă în ghilimele) este eronat. Revista este sursa documentului la care facem trimitere.

Evident, din nou, regula absolută este cea a uniformităţii stilului. Chiar dacă aţi evidenţia titlul articolului şi aţi pune în ghilimele denumirea revistei sau aţi folosi o altă variantă, faceţi acest lucru în mod consecvent.[12]

5.2.1.3 Citarea unei surse de pe Internet

Recomandarea noastră, în cazul documentelor de diverse tipuri disponibile pe Internet, este să se folosească următorul stil în trimiterile complete inserate în note:

> Prenumele Numele **(autoarei, autorului etc.)**, *Denumirea sursei* [notă despre document]<Adresa pe Internet>, data (data accesării: ziua/luna/anul), cheie.

data Data versiunii documentului o scriem în forma: ziua, luna (în litere), anul[13]. Ea este o dată oferită de către autoare sau autor! Nu puneţi nici o asemenea dată, dacă nu găsiţi una pe situl Internet citat.

data accesării Data accesării este, strict vorbind, facultativă. Este însă deosebit de utilă, dacă există riscul ca situl respectiv să dispară între timp sau să-şi modifice conţinutul. Forma datei accesării este diferită de cea a datei versiunii şi urmează modelul 15/11/2003 (observaţi folosirea exclusiv a cifrelor, precum şi barele oblice).

[12] Pentru un exemplu de trimitere completă la un articol v. nota 1 de la pagina 183.

[13] Un exemplu ar fi, de pildă, data de 14 octombrie 2003.

Nota cu privire la textul documentului n-am folosit-o o bună vreme. Sunt însă două raţiuni importante care impun utilizarea ei. Pe de o parte, documentele de pe Internet au un caracter foarte diferit. Este util uneori să explicităm acest caracter. De asemenea, are sens în unele cazuri să precizăm situl Internet unde se găsesc. Pe de altă parte, nota este introdusă din raţiuni estetice. Adresele de pe Internet sunt uneori foarte lungi. Nu pot fi despărţite în silabe. Lasă din această pricină spaţii albe absolut inestetice. Nota are o lungime reglabilă şi permite eliminarea acestor spaţii.

nota despre document

În nici un caz nu trebuie să lipsească adresa de pe Internet. Punerea ei între paranteze ascuţite ni se pare necesară. Altfel se pot ivi confuzii. Este punctul final o parte a adresei? Este cifra care urmează o parte a adresei? Pentru a evita astfel de nedumeriri trebuie folosite paranteze ascuţite. Ele marchează limpede începutul şi sfârşitul adresei.

adresa pe Internet

Unele documente de pe Internet nu au titlu. De aceea ne-am referit la denumirea sursei. Aşa ceva trebuie să existe sub o formă sau alta. Preferabil este un element de tipul titlului tradiţional al unui text. Orice am folosi, trebuie să fie un element pe care să-l putem găsi şi cu ajutorul unui motor de căutare pe Internet.

titlul

Ce punem la rubrica intitulată „cheie"? Dacă nu este vorba de o carte electronică, documentele de pe Internet nu au număr de pagină. Unele reviste electronice sau biblioteci electronice notează numărul paragrafului. Folosiţi acel număr, dacă el există.

locul la care trimitem în sursă

Dacă paragrafele nu sunt numerotate, dar sunt numerotate secţiunile textului, atunci putem trimite la numărul secţiunii.

Adesea lipsesc însă orice fel de numere pentru secţiuni sau paragrafe. Dacă fişierele HTML sunt rezonabil de mici putem trimite la ele.[14] Dacă nu, pentru a trimite la un anumit punct din text, trebuie folosit un mic fragment din text (pus între ghilimele). Acest fragment trebuie redat absolut exact, pentru a putea fi folosit într-o căutare electronică. Trebuie verificată însă lipsa sa de ambiguitate. Trebuie să nu existe două sau mai multe puncte din text în care apare fragmentul respectiv.[15]

---

[14] Deşi se numesc „pagini", ca şi „paginile" cărţilor, documentele HTML se compun deobicei din numeroase fişiere conectate prin trimiteri.

[15] Pentru un exemplu de trimitere completă la un document de pe Internet v. nota 17 de la pagina 97.

5.3 Trimiterile interne

Evidenţierea legăturilor dintre elementele textului este o parte importantă a artei de a scrie un eseu lizibil. Pe de o parte, n-are rost să repetăm ceea ce am spus. Pe de altă parte, are sens să atragem atenţia asupra faptului că o idee continuă să fie discutată într-un moment ulterior.

Eseurile academice nu sunt romane. Ele nu se citesc capitol cu capitol, fără a sări ceva. Nu este vorba despre frivolitate aici. Motivul este mult mai profund şi rezidă în geometria structurii textului.

Doar un eseu scurt şi relativ simplu are o structură lineară. În acest caz, secţiunile eseului nu pot fi parcurse decât în succesiunea lor lineară.

structura arborescentă

Eseurile mai complexe au însă o structură arborescentă. Există un trunchi comun, dar din acesta se desprind o serie de ramuri. Dacă avem un anumit interes cognitiv atunci când citim textul, are sens să mergem doar pe un anumit drum prin textul respectiv.

Din perspectiva celor care scriu textul, drumurile posibile trebuie trasate la nivelul proiectului. Când elaborează efectiv componentele textului vor trebui însă să se gândească la felul în care ele se vor combina în aşa fel încât drumurile prin text să nu se înfunde.

Există mai multe tipuri de trimiteri. Un prim tip de trimitere este cel către o altă pagină din text.

Un alt tip de trimitere, acolo unde este nevoie de mai multă precizie, este către pagină şi rândul din pagină în care începe trimiterea. Acest gen de trimiteri este exemplificat şi-n anexele cărţii de faţă.

Al treilea tip de trimiteri sunt cele către o secţiune a textului. Pentru a realiza efectiv trimiterile de acest tip trebuie să numerotaţi secţiunile.

Alte trimiteri se fac la formulele, tabelele şi figurile incluse în text.[16]

Deşi tehnic sunt posibile, trimiterile de la o notă la alta cred c-ar trebui folosite doar atunci când nu vrem să repetăm ceva comentat pe larg. Notele sunt asemenea unor paranteze în textul de bază. Saltul dintr-o paranteză într-alta poate să fie extrem de derutant pentru publicul cititor.

Pentru toate aceste tipuri de trimiteri se recomandă folosirea lui *vide*. Deobicei folosim forma prescurtată a lui *vide* (*v.*).

[16]În anexe găsiţi informaţii despre toate aceste tipuri de trimiteri.

5.4 Indexarea eseului

Indexarea este o profesie. Cu un oarecare efort, autoarele sau autorii pot să creeze totuşi un indice acceptabil.

Este un indice absolut necesar? La o lucrare amplă, de factură academică, da! Doar editurile româneşti au curiosul obicei de a face economii la acest capitol.

Indicii sunt mult mai utili decât cuprinsul când trebuie găsit în text un anumit concept. Sunt, de asemenea, de mare folos când vrem să ne croim propriul drum prin carte.

5.4.1 Tehnica tradiţională a indexării

Care este marele dezavantaj al autoarei sau autorului atunci când indexează? Cunoaşterea prea bună a textului! Şi, de multe ori, ataşamentul prea mare intens faţă de text. Le este greu să aibă o lectură panoramică.

În principiu, trebuie folosite tehnicile descrise în cazul rezumării. Creaţi un mic proiect pentru indice. Făceţi-vă o idee cu privire la cuvintele-cheie şi ierarhia lor. Nu fiţi prea zeloase sau prea zeloşi. Indicii trebuie să reflecte liniile de forţă ale textului.[17]

indice vs. concordanţă

Nu trebuie să confundăm indicele cu o statistică a cuvintelor folosite în text. Pentru aceasta se folosesc programe speciale. Există posibilitatea de a detecta şi contextul în care sunt folosiţi anumiţi termeni.[18] Toate aceste lucruri le fac însă cei care studiază un text.

Ghidul lui Vickers[46] distinge o serie de etape ale indexării. Practic, este vorba despre: identificarea descriptorilor, trimiterile la pagini, sortarea intrărilor din indice, redactarea indicelui.

fişe pentru indici

Recomandarea mea este să folosiţi fişe de format mic (A8 sau A7) pentru a realiza indicii. Pe fişe treceţi descriptorul şi pagina la care apare. Folosiţi un creion sau un evidenţiator pentru a marca pe pagină locul indexat. Scrieţi pe margine descriptorul (nu cuvintele din text!).

descriptori

Vickers distinge între trei categorii de descriptori: numele de persoane, numele de locuri, conceptele.[19] Recomandarea noastră

[17] Mi s-a întâmplat să pierd multă vreme pentru a găsi pe o pagină discuţia în fugă a unei idei. Ea fusese în mod inutil menţionată în indice. Chiar numele proprii trebuie puse în indice, cred eu, doar atunci când se spune ceva mai substanţial despre persoana respectivă.

[18] Eu unul prefer termenul de „concordanţă“ pentru asemenea operaţii cu textul. A se vedea anexa A.4.1.

[19] Vickers[46, `descri.htm`].

este să folosiţi tehnicile descrise în secţiunea 1.3 pentru a detecta conceptele-cheie.

Vickers atrage, pe bună dreptate, atenţia asupra pericolului ca un anumit descriptor să fie urmat de un număr foarte mare de pagini.[20] Eu aş recomanda să nu fie decât cel mult şapte trimiteri la pagini.[21]

subdescriptori

Dacă avem prea multe trimiteri la un descriptor, soluţia este să-l transformăm într-o cupolă mare (un modul mai cuprinzător) şi să distingem mai mulţi subdescriptori (modulele care sunt puse sub cupola modulului mai mare).

De exemplu, dacă descriptorul „Kant, Immanuel" trimite la prea multe pagini, distingem subdescriptori, cum ar fi „judecăţi analitice la Kant". Putem omite „la Kant", dacă nu se produc confuzii. Unii pun o linioară sau o tildă pentru descriptorul principal. Nu cred că sunt foarte utile.

sortarea

După ce aţi terminat de alcătuit fişele pentru indice, treceţi la sortarea lor. Nu folosiţi în nici un caz o listă. Va fi foarte greu de sortat.

trimiteri în interiorul indicelui

Pentru a dirija atenţia către alt descriptor se folosesc intrări în lista de indici de forma „Aquino, *vezi* Toma din Aquino"[22]. Descriptorul la care se face trimitere trebuie să trimită la pagini, în nici un caz nu la alt descriptor. Nu aş recomanda folosirea masivă a acestei metode şi nici sistemul cu „vezi şi". Textul ca atare va sugera publicului cititor ce intrare din indice să mai consulte.

Lista articolelor din indice trebuie creată abia în faza finală. În mod normal, lista este scrisă pe două coloane. Verificaţi prin sondaj acurateţea indexării. Evident, dacă totul este în ordine, nu se pune problema de a mai clinti din loc vreo pagină din text. În condiţiile indexării manuale, tot indicele s-ar da peste cap.

5.4.2 Indexarea cu ajutorul computerului

Mulţi editori se feresc de indexarea tradiţională. Indicii trebuie alcătuiţi când manuscrisul este gata. Acest lucru întârzie apariţia cărţii şi sporeşte costurile.

Cred că în spatele argumentelor obiective, de genul celui de mai sus, există şi o presupoziţie subiectivă. Există la unii oameni cre-

[20] Vickers[46, `subdes.htm`].

[21] Vickers[46, `subdes.htm`] recomandă şase trimiteri.

[22] V. exemplele din Vickers[46, `refpas.htm`], cu adaptările necesare la practica din textele româneşti.

dinţa puternică în lectura liniară a textului. După ei, textul trebuie citit cu sfinţenie, de la început până la sfârşit.

Presupoziţia este falsă. Lectura textelor academice este prin excelenţă neliniară. De multe ori, o carte, cum este şi aceasta, este de folosit mai ales ca lucrare de referinţă. Căutăm, din când în când, o soluţie în ea. Comparăm soluţia noastră cu cea din carte, dar nu studiem totul de la început până la sfârşit.[23]

avantajele indexării computerizate

Computerul ne poate ajuta să depăşim şi dificultăţile inerente indexării. Indexarea ca atare continuă să fie o operaţie predominant manuală. Există însă unele avantaje substanţiale oferite de către computer.

În LATEX indicii pot fi elaboraţi şi din mers. Nu este neapărat nevoie ca paginile să fie „îngheţate". Citiţi anexa B.5 pentru a afla cum se indexează în LATEX.

Dac-aţi recurs la comentarii invizibile pentru a dezvolta proiectul, atunci aveţi deja conceptele-cheie pentru alineate. Trebuie doar să le alegeţi pe cele mai importante şi să le grupaţi cu ajutorul proiectului de indice.

5.5 Lăsaţi LATEX să aibă grijă de formă

Sfatul nostru este categoric: folosiţi sistemul LATEX! Chiar dacă veţi investi considerabil mai mult timp decât în cazul unui editor de birou, studiaţi anexa B.1.3.

Din practica îndrumării lucrărilor studenţeşti pot spune că o mare problemă o reprezintă gestiunea notelor de subsol în cazul editoarelor de birou. Cât timp notele nu sunt numeroase, lucrurile decurg normal. Am văzut însă lucrări la care totul era dat peste cap de către procesorul de cuvinte.[24]

O altă problemă o ridică diferenţele dintre rularea pe calculatoare diferite sau chiar pe acelaşi calculator a fişierelor editoarelor de birou. Rezultatele diferă!

TEX, marele program al lui Donald Knuth, este capabil să calculeze nu „la milimetru", ci la fracţiuni extrem de mici de milime-

[23]Indici se alcătuiesc şi pentru documentaţia în format electronic. A se vedea în acest sens Manualul Sun[43, pp.149–178]. Indicii nu pot fi suplinişi de simpla căutare prin textul electronic. Indicii sunt o imagine a cheilor textului.

[24]Credem că multe dintre deficienţele publicaţiilor realizate pe computer relevate pe bună dreptate de Funeriu[14, pp.9–17], pot fi mai lesne îndreptate folosind LATEX.

tru. Gestiunea notelor este impecabilă. Efectele se văd din plin şi-n LaTeX.

semnificaţia dactilogramei

Dacă vă decideţi să lucraţi manual, trebuie să folosiţi indicaţiile de pregătire a dactilogramei din manuale scrise înainte de pătrunderea computerelor în lumea tiparului şi a editurilor.[25] De exemplu, când faceţi trimiteri trebuie să lăsaţi spaţii albe pentru numărul secţiunii, al paginii etc. şi să le completaţi abia când paginile sunt bătute în cuie.

[25] Capitolul al 2-lea din manualul editurii Universităţii din Chicago[7, pp.25–64] este extrem de instructiv din acest punct de vedere.

Partea III

Arta supravieţuirii

Capitolul 6

Cu ochii redacţiei

Oricât ar suna de pompos, textul are propria sa viaţă. Uneori este citit cu mult după moartea autoarei sau autorului. Enorma majoritate a textelor pe care le avem în vedere în această carte nu au o soartă chiar atât de glorioasă. Vor fi totuşi citite în mod sigur de alţii. Trebuie să supravieţuiască unor priviri de multe ori grăbite, dar versate.

supraviețuirea la o lectură grăbită

Cuprins

6.1 Stilul eseului filosofic

Există un principiu fundamental pentru un eseu academic, de orice factură ar fi el. Cred că numele lui cel mai potrivit este „principiul sobrietăţii". Un text academic este simplu şi funcţional.

stilul simplu Mulţi nu pricep importanţa simplităţii. Am primit odată un mesaj prin poşta electronică de la cineva care susţinea că pagina mea de web nu este atractivă. Persoana respectivă se oferea să-mi facă o pagină care arată ca lumea. Nu mai ţin exact minte ce am răspuns. Am cedat totuşi presiunii psihologice şi m-am apucat să construiesc o altă pagină. Din fericire, cred eu, am schimbat doar poarta de intrare în pagina de web.

Am rămas cu poarta creată atunci. Eu unul m-am obişnuit cu ea, dar cred, în continuare, că nu trebuie făcut rabat de la simplitate când este vorba despre eseul academic ca atare.

Cele scrise mai sus se aplică, *mutatis mutandis*, eseurilor filosofice. Principiul sobrietăţii este valabil atât pentru stilul în care sunt scrise, cât şi pentru stilul în care sunt tehnoredactate.

Într-un eseu filosofic detaliile trebuie cizelate din perspectiva logicii argumentelor. Calofilia nu este deloc dezirabilă.

Un exemplu extrem de limpede îl oferă cuvintele care se repetă. Evitarea repetiţiilor poate să înlăture un neajuns minor, dar să distrugă un argument. Premise care aveau termeni comuni vor fi brusc deconectate. Va trebui să ne întrebăm care sunt relaţiile dintre sinonimele introduse. Tot felul de discuţii pseudosavante se pot ivi pe tema unor presupuse nuanţe produse doar în încercarea de a obţine cu orice preţ un text frumos.

empatia Înainte de orice verificaţi cum sună textul dumneavoastră pentru alţii. Încercaţi să vă puneţi în locul lor! Înţelegeţi ce este scris în text? Reuşiţi să regăsiţi informaţiile la care se face trimitere în text? Vă simţiţi înstrăinată sau înstrăinat din pricina unora dintre formulări? Aveţi sentimentul că n-ar trebui să faceţi parte din publicul cititor? Şi, nu în ultimul rând, sunt prezente în text greşeli de ortografie supărătoare?

6.1.1 Titlurile

Fiecare secţiune a textului trebuie să aibă un titlu. Titlul trebuie să acopere cât mai precis tema secţiunii respective. Din acest motiv titlurile academice sunt destul de lungi.

titluri precise Este foarte important ca titlul să sugereze exact discuţia avută în vedere. Un titlul precum „Şcoala austriacă şi problema dovezilor empirice" este potrivit dacă se discută despre atitudinea membrilor Şcolii austriece faţă de dovezile empirice. Este cât se poate de nepotrivit să folosim drept titlu, într-o asemenea situaţie, „Ştiinţa economică şi dovezile empirice". Chiar dacă suntem absolut convinse sau

convinşi că punctul de vedere al Şcolii austriece este valabil pentru ştiinţa economică în genere, nu trebuie să dăm un astfel de titlu.

Un titlu precum „Ştiinţa economică şi dovezile empirice" ne-ar obliga să prezentăm ce au zis toţi economiştii despre dovezile empirice şi, mai rău, toţi filosofii. Mai mult decât atât, nu există de fapt nici o discuţie care să fie acoperită de către formula din titlu.

În altă ordine de idei trebuie spus că titlurile care conţin metafore sunt seducătoare, dar trebuie recurs la ele cu reţinere. Cred că pot fi folosite doar atunci când vrei să extinzi aria publicului cititor.

metaforele şi riscurile lor

Un alt motiv pentru folosirea metaforelor îl reprezintă dorinţa de a atrage atenţia asupra ideilor-cheie. Când scrieţi o lucrare pentru o comisie gândiţi-vă însă şi la riscurile metaforelor. S-ar putea ca titlul să fie interpretat cu totul altfel decât doriţi. Recurgeţi mai degrabă la titluri academice simple şi precise.

6.1.1.1 Titlurile altora

Titlurile cărţilor, articolelor sau ale altor documente la care ne referim în text trebuie redate ca atare. Nu operăm modificări. Dacă nu folosim titlul, atunci utilizăm o expresie de genul „în cartea sa despre..."

Titlurile cărţilor, articolelor sau altor documente în limbi străine se redau în original. Putem adăuga o paranteză în care traducem titlul. Recomandarea mea ar fi să utilizaţi cu mare prudenţă această posibilitate. Pe de o parte, traducerea titlurilor nu este chiar aşa de uşoară cum pare. Pe de altă parte, titlurile nu sunt ele ca atare informaţii, ci sunt precum nişte indicatoare către locul în care găsim informaţii. Acestea sunt însă utile doar pentru cine ştie limba textului la care ne referim.

Atunci când este vorba despre o traducere avem posibilitatea să punem în paranteză titlul originalului. Tehnica aceasta poate fi utilă mai ales în bibliografii sau note de subsol. A se vedea aici exemplul intrării numărul [23]. În cazul cărţii lui Evan Mawdsley şi Thomas Munck, s-ar putea ca multă lume să nu ştie maghiară, dar să poată consulta ediţia în limba engleză.

6.1.1.2 Denumirile firmelor sau produselor

Denumirile firmelor sau produselor (inclusiv ale programelor de calculator) trebuie tratate ca şi titlurile. Nu se traduc. Nu uitaţi că firmele au drepturi de proprietate asupra acestor denumiri.

În textele cu caracter comercial se folosesc semnele speciale ©, ® sau ™. De pildă, titlul ghidului Windows98 cuprinde secvenţa *Microsoft® Windows®* 98. În ghidul Sun pentru editarea documentelor electronice întâlnim expresia ***FrameMaker® templates for the book***[1]

Semnele ® etc. se pun la prima utilizare a unei denumiri. [2] În textele academice aceste semne sunt rar folosite. Nu uitaţi însă că, în aceste texte, respectul pentru titlurile, textele şi ideile altora este literă de lege.

Conform practicii din textele academice, putem folosi şi prescurtări ale unor denumiri deja menţionate.

6.1.2 Ideile altora

De nimic nu trebuie avut mai multă grijă într-o lucrare academică decât de ideile altora. Aceste idei sunt proprietatea lor privată şi ea trebuie respectată.

N-are sens să deschidem aici o discuţie despre proprietatea intelectuală. Chestiunea este privită aici din unghiul de vedere al practicii.

6.1.2.1 Ideile care plutesc în aer

Dacă am stabili regula că orice idee care nu-ţi aparţine trebuie însoţită de o notă de subsol în care menţionezi de unde ai preluat-o, această regulă ar fi de neaplicat în practică. Lucrul acesta se întâmplă cel mai des când încerci să pui pe hârtie standardele nescrise. Nu puţine exemple sunt şi-n cartea de faţă.

Cum citim când vrem să corectăm un text? Ideea că trebuie să evităm capcanele lecturii care urmăreşte să sesizeze înţelesurile (dar pierde literele) am auzit-o de alţii. Evident, cu foarte mulţi ani în urmă. Chiar dacă mi-aş aminti unde am auzit-o, lucrul acesta n-are nici o importanţă. Nu-mi scriu autobiogafia în notele de subsol. Oricum, cei de la care am auzit ideea au auzit-o şi ei de la alţii. Ar fi inutil, în acest caz, să mergem până la rădăcina lucrurilor. Nu facem istoria corecturii.

citaţi doar pe baza unui text

În plus, cred că nici nu este corect să-i citezi pe alţii în situa-

[1] *Read Me First!*[43, p.xiii].

[2] Detaliile sunt discutate în ghiduri speciale precum Read Me First![43, pp.61–64].

ţia când n-ai un text scris în faţă. Există riscul de a le atribui o formulare pe care poate n-ar accepta-o.[3]

Ce facem în asemenea cazuri? Cred că lucrul cel mai important este să nu emitem pretenţia c-am făcut vreo descoperire. Totul este să nu ne atribuim cine ştie ce merite când este vorba despre un lucru cunoscut de multă vreme.

Faptul că nu suntem în contact cu un text scris ne fereşte însă de un mare pericol. Sub o formă sau alta, trebuie să exprimăm ideea aşa cum ne pricepem.

Regula aceasta trebuie aplicată însă cu mare grijă. Când avem îndoieli trebuie să verificăm şi să facem trimiterile de rigoare. Am să dau un exemplu chiar din cartea de faţă.

Voiam să menţionez deviza de pe frontispiciul Academiei din Atena. Mi-am amintit formula care circulă curent: să nu intre nimeni care nu este geometru. Formula nu se potrivea tocmai bine cu ceea ce voiam eu să sugerez. Ceva nu este de altfel în regulă în logica internă a traducerii: doar matematicienii făceau parte din şcoala lui Platon? Am dat cu destulă greutate de o formulare în limba greacă veche, însoţită de traducerea convenţională. Cuvântul-cheie era însă acolo ἀγεωμέτρητος. De aici totul a fost mai uşor. Regula este să te duci la un dicţionar explicativ „grec-grec". În dicţionar sensul era *necunoscător într-ale geometriei*. El se potrivea cu traducerile din dicţionarele bilingve. Mai rămânea să găsesc un text vechi în greacă în care să apară expresia şi o traducere în româneşte. Rezultatul îl puteţi vedea la pagina 24.[4]

orice informaţie trebuie verificată

Există şi situaţia când ştim la ce facem aluzie, dar n-are sens să facem o trimitere. Am să dau un exemplu tot din cartea de faţă. „La început a fost proiectul" cuprinde o aluzie transparentă la Sfânta Scriptură. N-are noimă să faci note de subsol în asemenea situaţii. Ar fi absolut ridicol să explici aluzia în notele de subsol. Tot efectul pe care voi fi sperat să-l obţin folosind titluri metaforice s-ar topi. Distrugerea metaforei poate conduce chiar la afirmaţii pe care nici nu vrei să le faci. Voiam doar să sugerez existenţa unei anumite ordini a creaţiei şi doar atât.

[3] Situaţia aceasta trebuie deosebită însă limpede de cazul în care este vorba de o discuţie foarte precisă. Cineva poate să vă comunice o idee despre o teorie. Ideea respectivă nu pluteşte în aer, ci are un autor sau o autoare. Este absolut incorect să ţi-o atribui. Trebuie spus de la cine ai ideea, cum ţi-a fost transmisă şi când.

[4] Lucrurile s-au petrecut chiar aşa. Desigur, aş fi putut să-mi amintesc direct de traducerea din David. Chiar dacă aş fi avut o asemenea străfulgerare, metoda normală este cea descrisă mai sus.

În acest ultim caz, mizăm pe faptul că oricine ştie la ce se face aluzie. Este chiar important ca ideea să fie lăsată să plutească în aer.

6.1.2.2 Parafrazarea

Când preluăm ideile altora nu folosim neapărat cuvintele lor. Parafrazăm formulările. Trebuie să facem însă o trimitere. Ideea nu ne aparţine şi ştim unde să trimitem publicul cititor, dacă vrea să afle mai multe pe tema respectivă.

împarantezarea parafrazărilor

Unde plasăm însă trimiterea? James D. Lester, Sr. şi James D. Lester, Jr. observă, pe bună dreptate, că trebuie să existe o împarantezare: începem cu o exprimare de forma „autorul X susţine că...“; încheiem cu o trimitere.[5]

Dacă parafrazarea este pierdută prin alineat, atunci nu este limpede unde începe ideea altcuiva şi unde se termină.

Împarantezarea descrisă mai sus este un bun sistem şi atunci când facem rezumatul unei porţiuni ample dintr-un alt text sau chiar al unei lucrări întregi. Simplele trimiteri la sfârşitul unui alineat sau al unei secţiuni nu sunt suficiente.

6.1.2.3 Extrasele din textele altora

O regulă orientativă ar fi aceea de a cita surse primare. Evident, porţiunea extrasă trebuie pusă în ghilimele şi trebuie să se încheie cu o trimitere la sursă, inclusiv la pagina (sau paginile) de unde a fost extras citatul.

În mod normal sursele secundare trebuie parafrazate. Anumite surse secundare, cum sunt enciclopediile, trebuie menţionate, dar n-are sens să dăm citate.

apud

Dacă dispuneţi de citat prin intermediul altei surse, atunci trebuie să deosebim cu atenţie textul de sursă. Sursa trebuie precedată de cuvântul *apud*.[6]

[5]Lester, Sr. şi Lester, Jr.[22, pp.89–90].

[6]Am căutat în zadar prin bibliotecă exemple de utilizare semnificativă a lui *apud*. *Apud* era metoda omului amărât din perioada dinainte de 1989, când accesul la surse era drastic limitat. Există însă situaţii când n-avem decât fragmente sau redări indirecte ale ideilor. Este cazul multor autori antici. N-avem cum să-l citām pe Pericle. Trebuie să ne folosim de Tucidide. Este oare o sursă bună? Popper crede că Tucidide a fost de faţă când Pericle a ţinut faimosul său discurs (v. Karl Popper, *Societatea deschisă şi duşmanii ei* [Bucureşti: Humanitas, 1993], nota 16 de la cap.6). Oricum ar sta lucrurile, n-avem o sursă directă.

Ideea *apud*-ului nu este complicată, dar îi pune pe mulţi în încurcătură pentru că nu fac deosebirea dintre text (document) şi sursă. Dacă aţi găsit un extras dintr-un autor în cartea sau articolul altcuiva este ca şi cum aţi găsi un articol întreg într-un volum colectiv.[7] Folosiţi trimiterea care însoţeşte extrasul pentru a menţiona datele ca-n cazul articolului. Particularitatea rezidă acum în punerea lui *apud*. Restul este descrierea normală a sursei în care aţi găsit extrasul, cu precizarea inclusiv a paginii la care se află extrasul.

contra traducerilor oficiale

Cum redăm citatele din sursele primare? Înainte de 1989, editurile din România aplicau următoarea regulă: trebuia recurs la traducerea românească. Mulţi dintre colegii mei critică, pe bună dreptate, această regulă. Ea reflecta mentalitatea conform căreia există neapărat o singură traducere şi aceasta trebuie să fie traducerea oficială.

Cred că trebuie să distingem, atunci când dăm citate din sursele primare, între pasajele simplu de tradus şi cele dificile. Are sens să redăm în limba în care au fost scrise doar pasajele dificile, a căror traducere este problematică.

traducerea citatelor

Trebuie să oferim, atunci când cităm în altă limbă, şi o traducere românească? Cred că da! Traducerea echivalează, în fond, cu o interpretare a textului. Dacă nu suntem pregătite sau pregătiţi să oferim o traducere, atunci trebuie în orice caz să explicăm modul în care înţelegem noi textul.

Netraduse ar trebui să rămână doar acele scurte pasaje pe care le oferim pentru a permite căutarea în textele electronice. Traducerea mai mult ar încurca lucrurile decât ar folosi la ceva în cazul respectiv.

Trebuie ştiut că legislaţia care protejează drepturile de autor interzice operarea, sub orice formă, de extrase abuziv de lungi. La aceasta se adaugă normele tacite ale comunităţii academice. Nu poţi să pui o carte întreagă între ghilimele şi să faci cu seninătate o trimitere. Lucrul acesta pare de sine înţeles.

lungimea citatelor

Cât de lungi pot fi extrasele citate în propria lucrare? Răspunsul aproximativ ar fi „câteva rânduri“. În SUA, unde editurile sunt foarte stricte în această privinţă trebuie cerută permisiunea expresă a editurii chiar pentru citate relativ scurte. Normele diferă însă de la editură la editură.

Chiar dacă este vorba despre un text din domeniul public sau despre un text pus la dispoziţie spre citare pentru oricine, tot nu trebuie să exagerăm. Trebuie să ne punem întrebarea „de ce cităm pasajul respectiv“? Cel mai frecvent îl cităm pentru a susţine o ipo-

[7] V. aici §1.2.2.2 pentru cazul studiilor din volume colective sau din reviste.

teză, pentru a arăta unde am detectat o anumită nuanţă în concepţia pe care o analizăm. Ne oprim acolo unde simţim c-am acoperit cu dovezi susţinerile noastre.

Cred că plasarea sistematică în note a extraselor de orice fel subliniază clar rolul lor de dovezi în sprijinul ideilor afirmate în textul de bază. Extrasele nu fac parte din structura de rezistenţă a textului.

parafrazarea este preferabilă

În timp părerile mele cu privire la dimensiunile şi numărul citatelor au evoluat. Acum cred că parafrazările sunt preferabile citatelor, iar citatele scurte sunt preferabile celor lungi.

În lucrările studenţeşti lungimea citatelor ar trebui să fie extrem de limitată. Examinatorii trebuie să evalueze calitatea însuşirii unor idei şi a prelucrării lor. Citatele trebuie date numai atunci când credeţi c-aţi descoperit ceva absolut deosebit. În rest sunt suficiente trimiterile neprecedate de extrase.

6.1.2.4 Tranziţia la respectul pentru regulile academice

Orice încălcare a regulilor din secţiunile 6.1.2.2 şi 6.1.2.3 constituie un plagiat.

plagiatul

Plagiatul nu este comis doar atunci când un text este preluat ca atare sau este tradus şi inclus fără ghilimele în textul altuia. Preluarea ideilor, fără trimiterile de rigoare, este la fel de gravă.

Includerea unui extras nemarcat prin ghilimele, dar încheiat cu cu o trimitere la sursă, este un mod neonest de a cita. Publicul este indus în eroare şi crede că are de a face cu o simplă parafrazare sau preluare liberă a unei idei.

Preluarea ideilor este relativ greu de documentat. Preluarea unui extras, fără trimiterea de rigoare sau fără ghilimelele cuvenite, este mult mai lesne de documentat. În ciuda opiniei răspândite în mod curent după care era textelor electronice ar facilita plagiatul, detectarea plagiatului în texte electronice este mult mai facilă. Ea poate fi făcută în mod automat. În măsura în care ambele texte sunt disponibile pe Internet, lucrul acesta îl poate face oricine ştie să utilizeze un motor de căutare.

Mai gravă mi se pare plagierea structurii unui text. Acest lucru este mult mai greu de detectat. Cuvintele ar putea fi complet diferite, dar ideile şi modul în care sunt conexate în document sunt similare.

Ce este aşa de rău în plagiat? Se pot da multe răspunsuri la această întrebare. Putem examina chestiunea din punct de vedere

juridic, din punct de vedere etic, dar aici nu ne-am propus aşa ceva. În ciuda aparenţelor, răspunsurile la aceste întrebări nici n-ar fi teribil de relevate în contextul de faţă.

Nu vreau să pedalez pe apelul, larg răspândit prin regulamentele universităţilor, la onestitatea academică. Există un alt aspect important al întregii chestiuni: trăsăturile caracteristice comunităţii academice. Întrebarea bună priveşte caracteristicile distinctive ale comunităţii academice.

trimiteri la scrierile altora

Mi-e greu să decid dacă trimiterile la scrierile altora este trăsătura care distinge în mod categoric comunitatea academică[8] de alte comunităţi. Neutralitatea academică, de pildă, este şi ea un lucru crucial. Cert este că trimiterile la scrierile altora sar în ochi atunci când te uiţi la produsele comunităţii academice.

În afara comunităţii academice, trimiterile nu sunt o practică răspândită. Chiar revistele de popularizare a ştiinţei, care sunt o interfaţă între comunitatea academică şi lumea externă, conţin mai puţine trimiteri decât o publicaţie de specialitate. Articolele de ziar nu conţin decât în mod excepţional trimiteri. Romanele cu trimiteri ar fi ceva ridicol. Cum ai putea face trimiteri într-o poezie.[9]

Dacă medităm ceva mai atent, ne dăm seama de importanţa trimiterilor. Plagiatul în sensul de preluare integrală sau parţială a unui text este respins şi-n lumea artei. Din punctul acesta de vedere, există un cerc mai larg al comunităţilor care nu acceptă plagiatul în sensul tare al termenului. Dar nici lucrul acesta nu este universal valabil.

Există comunităţi în care ceea ce ar fi plagiat în comunitatea academică sau în lumea artei este o un mod de a proceda acceptabil. Politicienii nu-şi scriu discursurile. În orice caz, cei mai ocupaţi nici nu şi-ar putea scrie singuri toate discursurile. Numele membrilor echipei lor sunt menţionate doar discret şi arareori ştim cine ce discurs a scris. Vedetele nu-şi scriu autobiografiile. Persoanele care le-au ajutat să-şi transforme amintirile într-un text fluent sunt menţionate, dar nu sunt figurează, de regulă, drept coautori.[10]

Adevărul este că nu e nimic neînregulă în practicile descrise mai

[8]„Comunitatea academică“ se referă aici nu doar la lumea universităţilor, ci la lumea cercetătorilor şi universităţilor.

[9]Ar fi foarte curios să le cerem poeţilor să facă note de subsol în care să precizeze de unde au preluat tema, ce i-a inspirat, cine a mai avut aceleaşi sentimente. Ar fi tot atât de curios să le ceri aşa ceva cum ar fi curios să le ceri să dovedească în chip ştiinţific că au avut o trăire sau alta.

[10]În comunitatea academică, în asemenea cazuri, toată lumea trebuie să apară printre autori.

sus. Textele au fost comandate aşa cum comanzi un costum de gală şi sunt menţionate persoanele care poartă costumele respective.

comunitatea academică

Recursul la trimiteri, identificarea atentă a surselor extraselor şi ideilor este o trăsătură distinctivă a comunităţii academice. Dacă nu faci acest lucru, te excluzi din comunitatea academică.

Şcoala ne învaţă să evităm plagiatul în sensul tare al termenului. Nu copiaţi de la colegi! După cum este normal, pune mai puţin accent pe arta de a face trimiteri exacte în notele de subsol.

însuşirea regulilor academice

Aşa cum este de aşteptat, studentelor şi studenţilor din anii mici le vine greu să respecte regulile academice privitoare la citate şi trimiteri, parafrazare şi rezumare. Cred că persoanele care evaluează eseurile trebuie să ia lucrurile drept ceea ce sunt: un proces de iniţiere treptată.

Oricât de dezamăgiţi ar fi studenţii şi studentele, ei trebuie să ştie că lucrările lor nu pot fi tratate aşa cum sunt tratate studiile în sensul deplin al cuvântului. În perioada de învăţare a regulilor comunităţii academice totul trebuie să decurgă treptat. Trebuie să dovedeşti că ai elaborat fişele bibliografice, că ai fişe de lectură, că ai lucrat la proiect şi aşa mai departe. Cu alte cuvinte, activitatea de elaborare a eseului este mai importantă decât produsul final.

Consolarea este că modul de a proceda prescris mai sus este şi un mod de a proteja oameni tineri de un contact prea brutal cu regulile academice. De altfel, orice reguli trebuie însuşite treptat. Există şi aici o perioadă de tranziţie.

Mi-ar fi imposibil să aduc dovezi serioase, dar experienţa-mi sugerează că tiparul tranziţiei este pretutindeni acelaşi. Când am fost, la mijlocul anilor '90, la Oxford, eram foarte curios să aflu ce se petrece la meditaţii (*tutorials*). Evident, nu poţi asista la o meditaţie aşa cum asişti la un curs. Doamna profesoară de filosofia ştiinţelor sociale a fost singura persoană de la care am putut afla câte ceva pe această temă. Studentele sau studenţii trebuie să scrie săptămânal un eseu. Ce fac unii dintre ei, la început? Copie un text în bibliotecă. Ceva mai târziu traduc un text. Apoi încep să pună cap la cap note de lectură şi aşa mai departe. Oamenii sunt aceiaşi pretutindeni. Deprinderea regulilor jocului academic se face treptat. Avantajul secretului meditaţiilor este totuşi considerabil. Nu te simţi pus sau pusă la stâlpul infamiei la fiecare pas al ritului de iniţiere.

totul începe de la notele de lectură

Care ar concluziile de ordin practic? Totul începe cu notele de lectură care disting scrupulos între parafrazare şi extras. Un alt moment important este construirea unui proiect propriu. Citatele trebuie verificate cu atenţie. Trebuie reexaminate, când este posi-

bil, sursele de bază, nu doar fişele de lectură sau fişele cu idei. De asemenea, rescrieţi textul de cât mai multe ori. Probabilitatea de a scrie un text identic cu al altcuiva devine în acest fel neglijabilă.

6.1.2.5 Nu citaţi trunchiat

Există şi reversul plagiatului. Extrasul este pus între ghilimele, trimiterea este absolut corectă, dar citatul este trunchiat.

Nu citaţi trunchiat. În mod voit sau accidental, s-ar putea să constrângeţi textul să pară a spune ceea ce, de fapt, nu spune.

Să presupunem că un autor a scris „ca principiu metodologic, relativismul cultural este acceptabil", iar noi am cita doar „relativismul cultural este acceptabil". Textul a fost trunchiat în aşa fel încât i-am atribuit persoanei care l-a scris altă idee.

6.1.2.6 Forma citatelor

Forma în care plasăm extrase din textele altora în eseu este importantă. Ea trebuie să sublinieze distincţia netă dintre ceea ce au scris alţii şi ceea ce am scris noi.

puneţi citatele în notele de subsol

Recomandarea noastră este ca citatele să fie plasate în subsol. Numai citatele deosebit de importante, cele care sunt obiectul unei analize speciale sunt plasate în textul de bază al eseului. Nu plasăm în textul de bază al eseului materialul care doar ilustrează sau completează cele scrise în textul de bază. Evităm astfel şi impresia că susţinerea celor afirmate de către noi vine din citate şi nu din argumentele noastre.[11]

citate în textul de bază

Citatele scurte incluse în textul de bază se pun în ghilimele. Ele se încheie cu o trimitere la o notă de subsol în care este precizată sursa şi locul din sursă de unde am extras citatul.

Citatele ample este absolut recomandabil să le separăm de textul de bază prin plasarea lor pe rânduri separate şi retrase la ambele margini în raport cu textul de bază. În acest caz n-are rost să punem ghilimele. Modul în care este plasat textul arată că este vorba de un citat.

Citatul este precedat de un alineat care anunţă într-un mod adecvat faptul că va urma un extras. Putem încheia acel alineat cu două puncte pentru a sublinia fără dubii că este vorba despre un citat.

Citatul se încheie cu o trimitere la o notă de subsol. Nota de

[11] Nu recurgeţi deci la faimoasa formulă „aşa cum arată...". Arătaţi chiar dumneavoastră de ce stau aşa lucrurile

subsol începe fără *vide* (sau *v.*). Partea ei iniţială arată exact de unde am extras citatul. Paginile sau indicaţia structurală trebuie să fie neapărat prezente.

Avantajul notei de subsol, faţă de o paranteză pusă sub citat, este acela că ea permite inserarea firească a unor comentarii suplimentare.

citate în notele de subsol

În notele de subsol, citatele sunt introduse doar în ghilimele. Ele sunt urmate de o paranteză rotundă în care sunt incluse toate datele necesare pentru a identifica locul de unde am extras citatul.

ghilimelele franceze

În cazul extraselor apar două probleme de punctuaţie. Prima priveşte cazul în care extrasul conţine ghilimele. În eseurile scrise în limba română, dacă extrasul este pus în ghilimele, ghilimelele din extras se înlocuiesc cu ghilimele franceze.[12]

paranteze drepte

În notele de subsol, parantezele rotunde în care sunt puse datele cu privire la publicare sunt înlocuite cu paranteze drepte. Această operaţie este executată pentru a evita confuziile cu parantezele rotunde în care sunt puse datele cu privire la locul de unde a fost extras citatul.

6.1.3 Evitarea limbajului imprecis

Limbajul imprecis este, de multe ori, apanajul ziarelor cărora în Anglia li se zice „tabloide“. Nu este nicidecum apanajul lor exclusiv. Acest limbaj pătrunde chiar şi-n unele eseuri filosofice.

„Americanii au clonat o oaie“ – scrie cu litere mari ziarul. Dacă reluaţi o asemenea formulare în eseul dumneavoastră, folosiţi un stil impropriu într-un eseu academic.

precizia academică

Scrisul academic cere să adăugaţi la afirmaţia de mai sus o trimitere. Evident, ar fi imposibil să arătaţi către garajele sau atelierele tuturor americanilor. Trebuie să indicaţi o publicaţie anume, în care o anume persoană prezintă un rezultat al cercetărilor sale. Prin urmare trebuie să reformulaţi totul într-un stil precis „X susţine că a obţinut următorul rezultat...“.

S-ar putea să aveţi mari probleme cu găsirea unei surse pentru formularea precisă. În orice caz, nu-i trimiteţi pe alţii la textul din ziar. Folosiţi ceea ce se spune concret în articol pentru a detecta o sursă adecvată.

[12] Ghilimelele franceze au forma «».

6.1.4 Nu excludem pe nimeni

Comunitatea academică este o comunitate deschisă. Oricine îi respectă regulile poate face parte din ea. Culoarea ochilor, lungimea nasului, vocea, faptul c-ai sau nu rude în străinătate şi multe altele sunt irelevante.

De ce am exclude atunci pe cineva din publicul potenţial? Dacă scriem un eseu academic, ne adresăm oricărei persoane care ar putea înţelege regulile jocului academic.

evitaţi limbajul discriminatoriu

Expresiile pe care le folosim nu trebuie să sugereze că ne-am adresa numai unui anumit grup. Nu contează aici dacă este vorba despre iniţiaţii în tainele unei credinţe sau despre persoanele care doar se întâmplă să aparţină unui gen sau altul sau unei anumite etnii.

Cred că efectul pervers al folosirii unui limbaj discriminatoriu este acela că ne excludem pe noi din comunitatea academică. Ne excludem pentru că nu suntem în stare să-i respectăm caracterul deschis.

În practică, aceasta înseamnă că trebuie să ne ferim să folosim, de pildă, exclusiv un anumit gen. Nu toate persoanele care au scris un text filosofic sunt de gen masculin. Nu se cade deci să utilizăm doar cuvântul „autor".

folosiţi ambele genuri

De multe ori este bine să folosim cuvinte sau expresii care se referă clar la ambele genuri. Putem să vorbim despre „persoane" sau despre „publicul cititor". Alteori un „sau" bine plasat rezolvă problema. Dacă recursul la aceste soluţii vi se pare supărător din punct de vedere stilistic, puteţi echilibra pur şi simplu referirile la genuri.[13]

În altă ordine de idei, citarea unor lucrări semnate de oameni ca Iosif Stalin sau Adolf Hitler nu reprezintă în sine o problemă. Există o sumedenie de situaţii în care lucrul acesta trebuie făcut, conform tuturor regulilor academice. În politica lor, Stalin şi Hitler au judecat însă oamenii pe baza apartenenţei lor la grupuri sociale sau etnice. Este o mare problemă dacă recurgem la acest mod de a gândi. Acest lucru se întâmplă, de pildă, dacă oferim drept explicaţie pentru punctul de vedere filosofic al cuiva o afirmaţie de genul

[13] Cerinţele prezentate aici sunt prezente în cele mai variate locuri. William C. Paxson[34, pp.243–246] formulează asemenea recomandări pentru cei care scriu în contextul lumii afacerilor. Daniel N. Fischel[11, 102–106] arată în detalii cum poate fi evitat limbajul rasist şi sexist în scrierile cu caracter academic. Cei doi Lester[22, pp.181–182] arată cum trebuie revizuit textul lucrărilor studenţeşti pentru a evita limbajul discriminatoriu.

judecaţi ideile şi persoanele pe baza meritelor proprii

„a fost x“, unde x indică apartenenţa la un grup (etnic, religios sau de alt tip). În acest caz comitem o eroare: fie autorul sau autoarea discutată nici nu există ca persoane distincte de grup; fie aduc ceva nou şi atunci n-are sens să fie înţeleşi în baza provenienţei lor dintr-un grup sau altul.[14] Regula pozitivă ne spune că orice idee şi orice persoană trebuie judecate pe baza meritelor şi defectelor proprii.

La fel de inacceptabilă este o formulare de genul „aceasta nu-i filosofie, este doar o mostră de gândire x“. Dacă este o mostră de gândire x, atunci **trebuie** discutată tocmai pentru a putea trage o concluzie în legătură cu x.[15]

Multe persoane tind să complice discuţia în legătură cu regulile din această secţiune. Ele invocă aici problema gravă a libertăţii cuvântului. Intuiţia mea este că libertatea cuvântului trebuie să fie extrem de mare. Dar nu despre asta este vorba aici. Scrierile care încalcă regulile prezentate mai sus nu sunt scrieri academice. Sunt altceva. Pamflete, manifeste politice, orice vreţi, dar nu scrieri academice. Trimiterile, citatele sau alte pretenţii academice nu schimbă cu nimic situaţia.

6.1.5 Semnele de punctuaţie

Ca documentarist şi redactor de editură am constatat că este mult mai uşor să găseşti îndreptare sau dicţionare ortografice ale limbii române decât este să găseşti îndreptare de punctuaţie. Textul filosofic are însă mare nevoie de punctuaţie. O virgulă bine pusă elimină o ambiguitate care poate da naştere la discuţii inutile.

Cine scrie un eseu filosofic are nevoie şi de o înţelegere a fundamentelor normelor ortografice şi de punctuaţie. Preferinţele mele personale se îndreaptă către micul tratat al lui Al. Graur[15]. Cartea are 190 de mici secţiuni cu explicaţii foarte clare.

În munca practică, veţi avea nevoie şi de o lucrare specializată pe semnele de punctuaţie, în care sunt discutate numeroase exemple. Îndreptarul lui Sergiu Drincu[9] este o posibilă soluţie.

S-ar putea să vă întrebaţi ce caută secţiunea despre semnele de

[14] Antony Flew[13, §7.10–7.13] discută **eroarea genetică**: dacă **x** a evoluat din y, atunci x este în esenţă ca şi y. Dacă x a evoluat, n-are cum fi la fel ca şi y.

[15] Antony Flew[13, §4.21] arată că acest gen de obiecţii reprezintă o ilustrare a ocolirii vicioase a problemei aflate în discuţie. Am presupus deja că ştim cum stau lucrurile cu x, dar vrem să evaluăm ceva care constituie o parte a acestei gândiri.

punctuaţie sub cupola stilului eseului. În primul rând, după cum am arătat deja, „stil“ nu înseamnă aici calofilie, ci exprimare exactă a ideilor. Din acest punct de vedere, semnele de punctuaţie au aceeaşi putere ca şi cuvintele. Un semn de punctuaţie trebuie folosit pentru a indica în mod exact ce anume aţi vrut să scrieţi.

6.1.5.1 Punctul, punctul şi virgula, semnul întrebării şi semnul exclamării

punctul

Într-un eseu filosofic, punctul ar trebui să fie întâlnit cât mai des. Propoziţiile scurte contribuie la claritatea textului. Rescrierea lor este uşoară. Este mai lesne de controlat dacă din ele decurge sau nu concluzia pe care vrem să o susţinem. Este mai facil de văzut dacă lipseşte ceva în paragraf.

punctul şi virgula

Să zicem însă c-am scris o propoziţie compusă mult prea lungă. S-ar putea să ni se pară o exagerare să o spargem în propoziţii mai scurte. Putem recurge, în acest caz, la punct şi virgulă. Efectul lungimii excesive este anihilat, dar subliniem şi caracterul unitar al respectivei porţiuni de text.

După cum arată Al. Graur, [16] nu se pune punct după titluri. Nu există nici un pericol de a confunda titlul cu restul textului.

semnul întrebării

Semnul întrebării, în schimb, cred că trebuie pus şi-n titluri. În scris, în limba română, fără semnul întrebării este greu de multe ori să-ţi dai seama dacă este vorba despre o afirmaţie sau o înterogaţie.

Într-un eseu filosofic trebuie să existe cel puţin o interogaţie la care încercăm să răspundem. Pentru a pune o problemă nu ajunge însă să folosim o propoziţie de formă interogativă. Semnul întrebării poate chiar să lipsească. Mult mai important este să explicăm în ce constă interogaţia avută în vedere. Această explicaţie trebuie adâncită pe baza unei analize a presupoziţiilor întrebării.

evitaţi întrebările retorice

Nu trebuie să recurgem în nici un caz la întrebări retorice. Acestea ar călca regula atât de importantă într-un eseu filosofic a susţinerii cu grijă a oricărei idei. Cu alte cuvinte, semnul de întrebare trebuie tratat şi ca o posibilă sursă de pericole.[17]

[16] Al. Graur[15, §18]

[17] Colin Allen crede că întrebările retorice subminează claritatea. Expun, de asemenea, eseul unor atacuri din partea celor care nu sunt de acord cu întrebarea retorică. Nu oferă însă nici un temei pentru persoanele care ar fi de acord cu ceea ce sugerează întrebarea retorică. Pentru detalii v. Colin Allen, *A Guide to Writing Philosophy Essays* [ghid pe situl Texas A&M University], <`http://grimpeur.tamu.edu/~colin/Phil416/writing.html`>, 2000–2002 (data accesării: 21/06/2003), „don't use rhetorical questions“.

semnul exclamării Semnul exclamării n-ar trebui să apară deloc în textul filosofic de bază. Al. Graur arată că acest semn se pune atunci când vrem să marcăm prezenţa afectivităţii. Utilizarea sa este la latitudinea persoanei care scrie. Dacă este pus un punct, atunci nu este vorba despre afectivitate. Dacă este pus semnul exclamării, autoarea sau autorul vor să adauge o nuanţă afectivă.[18] Eseul filosofic face însă apel la argumente, nu la afectivitate.[19]

Dacă vrem să formulăm o regulă, simplul fapt că verbul propoziţiei este la imperativ este suficient.

Cele spuse despre semnul exclamării se aplică doar textului de bază. Evident, dacă descriem o anumită situaţie sau citām dintr-o operă literară şi aşa mai departe semnul exclamării s-ar putea să aibă rolul său firesc.

Consideraţiile de mai sus explică motivele pentru care nici într-o serie dintre titluri din această carte nu apare semnul exclamării. În text ar fi apărut un punct la sfârşit, dar punctul nu se pune după titluri.

6.1.5.2 Virgula

Virgula este un instrument puternic. Mânuit prost poate să ne joace însă multe feste. Din fericire, textele filosofice, din punctul de vedere al scrisului, sunt mult mai uşor de realizat decât cele literare. Am selectat mai jos cazuri mai importante într-un text filosofic.

6.1.5.2.1 Condiţionalele Se pune întotdeauna virgulă în propoziţiile compuse după modelul „dacă..., atunci...“.

Cuvântul „atunci“ joacă un rol aparte în construcţia de bază. Încercaţi să-l puneţi pe „numai“ în faţa lui „dacă“ şi „atunci“ îşi va pierde pierde rostul. Dar care este rostul lui „numai“ sau al lui „atunci“? Al. Graur are o teorie privitoare la mutarea accentului de pe o propoziţie pe alta într-o propoziţie compusă.[20] Aceste cuvinte marchează accentele puse de cine scrie.

Ce se întâmplă însă cu virgula atunci când se mută accentele? Sugestia lui Al. Graur este că virgula trebuie pusă când accentul cade pe propoziţia principală. Când accentul cade pe propoziţia

[18] Al. Graur[15, §43]

[19] În anexele acestei cărţi veţi întâlni semne de exclamare. Ele reflectă emoţiile utilizării/dezvoltării de programe. Gândiţi-vă ce simte cineva care pierde fişierele în care este cartea pe care tocmai a scris-o!

[20] A se vedea Graur[15, §27].

secundară ea nu trebuie pusă. A se vedea diferenţa chiar în cazul regulii privind condiţionala:

1. Dacă se pune accentul pe principală, atunci punem virgulă;
2. Numai dacă punem accentul pe condiţională nu punem virgulă.

6.1.5.2.2 Explicaţie şi descripţie Explicaţiile trebuie precedate de o virgulă. Scriem, de pildă, „filosoful X, care citise multe..., avea intuiţii subtile în materie de...". Propoziţia pusă între virgule oferă un supliment de informaţii în legătură cu X, menit să pună într-o lumină mai clară faptul că X avea intuiţii subtile într-un anumit domeniu.

Ce se întâmplă dacă ne întrebăm cine este X din exemplul de mai sus? Trebuie să furnizăm o precizare de genul „ea vorbea despre filosoful care a scris...". Dacă punem virgulă înainte de „care", atunci am trata lucrurile ca şi cum am avea deja o descripţie cu ajutorul căreia să-l identificăm pe X. Or, lucrurile nu stau aşa.

Descripţiile reprezintă o problemă filosofică dificilă. Nu rezolvăm această problemă eliminând o virgulă. Regula este însă simplă: punem virgulă dacă adăugăm informaţii suplimentare, explicaţii; nu punem virgulă dacă formulăm o descripţie.[21]

6.1.5.2.3 Concluziile Folosirea semnelor de punctuaţie diferă de la o limbă la alta. Câteodată, chiar pentru aceeaşi limbă, regulile pot să fie destul de ciudate. Aşa stau lucrurile şi-n cazul în care vrem să formulăm o concluzie.

În limba română, cuvinte sau sintagme precum „deci", „prin urmare", „aşadar" sunt semnele distinctive ale unei concluzii. Faptul că sunt marcajele care ne arată că propoziţia reprezintă o concluzie ar trebuie să împiedice orice separare a lor de restul propoziţiei printr-o virgulă. Lucrurile stau numai în parte aşa.

„Deci" nu se desparte de restul propoziţiei prin virgulă.[22] Nici dacă este pus în interiorul propoziţiei „deci" nu se desparte de rest prin virgule. **deci**

În traducerile din limba engleză, multă lume cade în capcana mo-

[21]Regula reprezintă o adaptare a formulării date, în termenii gramaticii tradiţionale, de către Al. Graur[15, §26].

[22]Drincu[9, §I.1.1.5] şi Al. Graur[15, §35].

delului „*therefore/thus*, many philosophers believe that...“[23] Trebuie să traducem şi ortografia, nu doar cuvintele.

Lingviştii români sunt de părere însă că „aşadar“ şi „prin urmare“ trebuie puse între virgule. Al. Graur apreciază că regula este prea tranşantă.[24] Şi mie mi se pare c-ar trebui să fie permis ca atunci când vrem să scoatem în mod deosebit în evidenţă faptul că este vorba despre o concluzie să nu punem virgulă.[25]

Regulile fiind aşa cum sunt, cred că recomandabil ar fi să marcăm concluziile prin „deci“. Acest cuvânt nu trebuie despărţit de rest prin virgulă.

6.1.5.2.4 Atitudinile propoziţionale „Atitudine propoziţională“ este un termen tehnic filosofic pentru construcţii de forma „cred că...“, „ştiu că...“. În aceste construcţii, după „că“ stă o propoziţie.

În cazul atitudinilor propoziţionale, traducerea dintr-o limbă precum germana ne poate deruta. În limba germană, se desparte prin virgulă orice propoziţie secundară.[26] Pentru atitudinile propoziţionale, modelul este *X glaubt, daß p*.

În limba română NU se pune virgulă înainte de propoziţiile introduse prin „că“ în atitudinile propoziţionale.

6.1.5.2.5 Câteva reguli prohibitive Foarte multă lume are tendinţa de a plasa între virgule pe „însă“. În acest caz cădem în
însă capcana întinsă de coompunerea adversativă a propoziţiilor. Propoziţiile româneşti se compun adversativ după modelul „vine la curs, *dar/însă* nu ia notiţe“. Cuvintele „dar“ sau „însă“ pot fi percepute şi ca nişte marcaje. Faptul că „însă“ se poate deplasa prin propoziţie nu justifică punerea sa între ghilimele.

Consideraţiile de mai sus se aplică şi-n cazul lui „totuşi“.

Un bun test al corectitudinii plasării unei porţiuni de text între virgule este eliminarea ei. Ce se pierde prin eliminare? Dacă am pierdut doar o precizare, o explicaţie suplimentară, atunci putem

[23] Am adaptat exemplul după cel din Dieter Giering et al., *English Grammar: A University Handbook* (Leipzig: Verlag Enzyklopädie, 1987), §7.8.4.

[24] Al. Graur[15, §35]. Caietul cu *Normele de editare Humanitas* de la începutul anilor '90 atrăgea în mod special atenţia asupra faptului că „deci“ nu se separă prin virgule, dar „aşadar“ se separă.

[25] Apelul la pauzele pe care le facem atunci când vorbim mi se pare fără sens. Semnele de punctuaţie sunt un sprijin în orgnizarea logică a textului. Organizarea logică a textului şi efectele oratorice sunt două lucruri diferite.

[26] V. discuţia foarte pertinentă din Al. Graur[15, §24].

păstra virgulele. Dacă se schimbă sensul a ceea ce vrem să comunicăm trebuie să eliminăm virgulele.

În cazul lui „însă“ sensul se schimbă dacă scriu „vine la curs, nu ia notiţe“. Construcţia devine ambiguă. Ar trebui să precizez sensul textului. Pot adăuga ceva de genul „dar reţine totul“ sau exact opusul acestei susţineri. Deci „însă“ îşi are rostul.[27]

Cazurile compunerilor conjunctive sau disjunctive sunt prea cunoscute pentru a le trata aici.

6.1.6 Expresiile latineşti

Trimiterile din textele academice folosesc o serie de cuvinte şi expresii din limba latină. Lista se limitează doar la expresiile mai des utilizate în textele româneşti.

ap. *apud*(citat de). Se spune atunci când am citit ceva scris de X în opera lui Y. Trebuie folosit distinct de *vide*.[28]

cf. *confer* (compară). Acest termen este folosit adesea în mod greşit. Trebuie distins cu grijă de *vide*.

et al. *et alii* (şi alţii). Se foloseşte atunci când menţionăm doar o parte dintre autorii sau autoarele unui text. În acest caz, trebuie să arătăm că există şi alţi autori sau autoare.

etc. *et cetera* (şi aşa mai departe).

ibid. *ibidem* (în acelaşi loc). Se foloseşte atunci când trimitem la acelaşi autor şi la aceeaşi lucrare.

id. *idem* (acelaşi). Se foloseşte în locul numelui autorului sau autoarei atunci când, în aceeaşi notă, menţionăm mai multe scrieri ale sale.

in (în). Precede sursa unui document.

inf. *infra* (mai jos).

---

[27]Nu vreau să insinuez prin exemplul de mai sus că trebuie luate neapărat notiţe. Wittgenstein le cerea studentelor şi studenţilor săi să nu ia notiţe (v. Mircea Flonta, „Notă istorică“ în Ludwig Wittgenstein, *Cercetări filozofice*(Bucureşti: Humanitas, 2004), p.16). Exemplul vrea doar să sugereze cât este de importantă virgula în text.

[28]Pentru mai multe explicaţii v. pagina 89.

loc.cit. *loco citato* (în locul menţionat). Se foloseşte după numele autorului, când trimitem la lucrarea sa la care ne-am referit ultima oară.

m.m. *mutatis mutandis* (după ce am făcut schimbările necesare).

MS *manuscriptum* (manuscris). La plural, *manuscripta*; prescurtat, MSS.

op.cit. *opere citato* (în lucrarea menţionată). Se foloseşte ca şi *loc. cit.*

pass. *passim* (peste tot). Se pune atunci când ideea se întâlneşte peste tot în lucrarea citată şi nu vrem să ne referim doar la o anume pagină.

s.a. *sine anno*(fără an). Se pune atunci când nu putem identifica anul publicării textului.

s.l. *sine loco* (fără loc). Se pune atunci când nu putem identifica localitatea unde a fost publicat textul.

sup. *supra* (mai sus).

s.v. *sub verbo, sub voce* (la cuvântul). Se foloseşte atunci când facem o trimitere la un dicţionar.

v. *vide* (vezi). Este modul cel mai des folosit de a trimite la un document.

Recomandarea noastră este ca utilizările lui *vide*, *apud* şi *in* să fie diferenţiate în mod strict. Punem *apud* doar când este vorba despre citarea prin intermediar a unui fragment sau a unor idei. Punem *in* numai pentru a marca începerea descrierii unui volum în care se află un document (articol, studiu, notă etc.). Punem *vide* în alte situaţii. n-are rost să punem *vide* la începutul notei dacă indicăm locul unde se află un extras sau o idee pe care le-am inclus în textul nostru; în acest caz, punem direct trimiterea ca atare. n-are sens să punem *vide* în paranteza care încheie textul citat în note.

Confer este sursa celor mai multe confuzii. Se foloseşte doar când vrem să facem o comparaţie. Altfel, trebuie pus *vide*.

Comparaţiile trebuie făcute doar între alţi autori, nu între scrierile noastre şi ale altora. A folosi „aşa cum scrie şi...", când este vorba de tine, frizează încercarea de a induce în eroare.[29] Trebuie

[29]Mulţumesc colegului Marin Bălan pentru că mi-a atras atenţia asupra acestui gen de eroare.

folosit *vide* dacă ideea coincide cu ceea ce a scris deja altcineva. Altfel, trebuie indicate diferenţele.

Loc. cit. şi *op. cit.* ar trebui evitate.[30] Dacă le folosim, trebuie să figureze în note foarte apropiate între ele.[31]

O serie de alte cuvinte şi expresii latineşti se întâlnesc frecvent în textele academice:

ad fontes (la surse). Se utilizează atunci când vrem să subliniem importanţa surselor primare, a originalului în raport cu comentariile, dicţionarele, traducerile sau orice alt fel de sursă secundară.

ad hoc (special pentru cazul dat). Se recurge la această expresie mai ales când vorbim despre o soluţie care n-are un caracter general. Are uneori o nuanţă peiorativă (presupoziţia fiind că rezolvările trebuie un caracter general).

a prima facie (la prima vedere). Se spune despre ceea ce am înţeles la o primă lectură.

sic (aşa este scris). Se foloseşte când vrem să atragem atenţia că nu este vorba despre o greşeală de transcriere, ci aşa este scris în textul original.

N.B. *nota bene* (observaţi cu atenţie).

non seq. *non sequitur* (nu decurge logic). Se foloseşte atunci când în text întâlnim o inferenţă care nu este validă.

PS *post scriptum* (postscriptum). Porţiune de text adăugată după ce lucrarea a fost încheiată.

Q.E.D. *quod erat demonstrandum* (ceea ce trebuia demonstrat). Expresia este folosită pentru a marca terminarea unei demonstraţii.

vs. *versus* (contra). Se foloseşte când vrem să indicăm un contrast. Apare în denumirile cazurilor din dreptul jurisprudenţial.

[30] A se vedea aici explicaţiile de la pagina 68.

[31] Vedeţi aici exemplul de la pagina 122.

6.1.7 Termenii limbii greceşti vechi

Este inutil să explicăm pe larg ce loc important ocupă termenii greceşti în scrierile filosofice. Cum ar trebui să cităm însă aceşti termeni?

Unii termeni au prins rădăcini în limba română. Este chiar cazul cuvântului „filosofie". Ar fi ridicol să-i cităm în forma lor din greaca veche.

Există o serie întreagă de situaţii în care cuvântul grecesc, atunci când analizăm textele filosofice greceşti, este mai bine să fie redat ca atare, în forma sa veche. Recurgem sau nu la transcripţie?

transcripţiile

Testul la care invităm mereu în capitolul de faţă este acela de a ne pune în locul publicului cititor. S-ar părea că lectura este mai uşoară dacă folosim transcripţii. Cred că lucrurile nu stau aşa. În primul rând, este nu este vorba despre publicul larg. În al doilea rând, facem loc erorilor.

Există cel puţin un exemplu de greşeală pricinuită de imprecizia transcrierii care a primit chiar şi binecuvântarea dicţionarelor. În mod normal, ar trebui să distingem între „autarhie" şi „autarchie", dar nu facem acest lucru. Primul cuvânt înseamnă *putere absolută*; al doilea are sensul de *suficient sieşi*.[32]

Noi pledăm pentru evitarea transcripţiilor. Pentru a vedea modul concret în care se pot insera fragmente de text în greaca veche folosind LaTeX trebuie consultată anexa B.3.5.

6.1.8 Cuvintele înşelătoare

Cuvinte care sună normal în alte limbi pot să dea un aer ridicol unei propoziţii româneşti. Auzi uneori vorbindu-se despre „munci penibile". Probabil la mijloc este influenţa expresiei franţuzeşti *travail pénible*, care înseamnă *muncă anevoioasă, grea.*

În mediul universitar auzi multe persoane spunând că „aplică pentru o bursă". Aici influenţa vine din engleză. Normal ar fi să zicem „fac cerere de bursă".

În lumea calculatoarelor, sunt tot felul de expresii care contribuie vizibil la stricarea limbii române. Se vorbeşte despre programe care

[32] Iată explicaţia unei specialiste în lingvistică: „ar trebui să se deosebească în scris şi-n pronunţare elementele de compunere *-arhie* «conducere» şi *-archie* «mulţumire, suficienţă»; impunerea formaţiei greşite *autarhie* în locul celei corecte, *autarchie*, denotă confuzia produsă de interpretarea grafiei ambigue" (Mioara Avram, *Ortografie pentru toţi* [Bucureşti: Editura Academiei Române, 1990], p.32).

„suportă". Cuvântul englezesc aflat în mintea celor care se exprimă astfel înseamnă *sprijin*. În româneşte sună hilar când este folosit în contexte nepotrivite. De multe ori, este vorba despre ideea simplă că programul este conform cu un standard sau permite folosirea unui limbaj şi aşa mai departe.

Cum se întâmplă de multe ori, unele erori flagrante au prins rădăcini solide. Spunem că „salvăm" fişierul pe disc. Metafora din limba engleză este, în realitate, mult mai puţin patetică. Aluzia este la faptul că „punem ceva la păstrare" (conservăm).

Se poate că în cazul „salvării" intervine şi reticenţa în faţa metaforelor în stil englezesc. Limbajul nostru tehnic tinde să fie mult mai abstract. Nimeni nu zice „şoarece", ci *mouse*.

Tendinţa către folosirea termenilor savanţi conduce uneori la diferenţe de nuanţă care pot fi însă foarte înşelătoare în filosofie. Pentru multă lume termenul englezesc *mind* trebuie redat prin „spirit", în limba română. În franceză nu există altă soluţie, dar noi avem „minte".[33] Termenul acesta este, ca şi *mind*, un cuvânt al limbii obişnuite şi aşa trebuie să şi fie când ne referim la o serie întreagă de autori care au scris în limba engleză.[34]

spirit vs. minte

Vorbele alunecă uşor dintr-o limbă într-alta. S-ar putea ca uneori să nu existe, în limbajul de specialitate, nici o altă soluţie decât preluarea unui termen din altă limbă. Operaţia aceasta trebuie făcută însă cu mare precauţie.

6.1.9 Exprimarea distincţiilor filosofice

Abundenţa distincţiilor conceptuale constituie o trăsătură frapantă a textelor filosofice. Este oare întotdeauna nevoie de forjarea unor cuvinte speciale pentru a exprima aceste distincţii?

În excelenta sa monografie consacrată terminologiei filosofice româneşti, Ioan Oprea distinge patru căi de extindere a terminologiei filosofice:

- traducerea (folosind resursele limbii române obişnuite);
- crearea de noi unităţi lexicale prin calc total sau parţial;

[33] După cum arată pe larg Ioan Oprea[31, §122] termenul „minte" a fost amplu folosit în textele filosofice româneşti.

[34] Este bine să ne uităm atent şi la alte limbi romanice, nu doar la franceză, atunci când traducem din engleză. Clasica scriere a lui Bertrand Russell, *The Analysis of Mind*, este tradusă în italiană cu titlul *L'Analisi della mente* (Roma: Newton Compton Editori, 1969).

- crearea de noi unităţi lexicale prin împrumut;
- introducerea de noi înţelesuri.[35]

În practică nu este foarte simplu de luat o decizie. Cred că procedurile trebuie aplicate în ordinea de mai sus. Am să ofer un exemplu care dă multă bătaie de cap.

Exemplul este foarte cunoscut şi poate fi întâlnit în multe manuale de logică şi filosofie. Să zicem că discutăm despre propoziţia „Plouă.“; textul acestei propoziţii este altul în engleză sau franceză decât în română; conţinutul ei rămâne însă acelaşi. Dacă luăm însă drept exemplu o propoziţie de genul „Mă dor dinţii.“, lucrurile se schimbă în interiorul limbii române. Textul rămâne acelaşi, dar conţinutul diferă, atunci când X şi Y alcătuiesc scrisori în care includ această propoziţie. Evident, situaţia este similară, *mutatis mutandis*, dacă avem în vedere contextele în care propoziţia respectivă este rostită, nu scrisă.

În limba engleză se foloseşte cuplul *sentence-proposition* pentru a exprima această distincţie. Ce putem face oare cu resursele de care dispunem în limba română?

Cuvântul „propoziţie“ este un neologism în limba română. Este limpede c-a fost introdus pentru că nu aveam cum traduce termenul respectiv folosind resursele limbii mai vechi. N-avem deci cum recurge la traducere.

Calcul nu este nici el de mare ajutor aici. Dar împrumutul? Cuvântul englezesc *sentence* provine din latinescul *sententia*.[36] Prin intermediul filierei franceze, noi avem însă în limbă latinescul *sententia* sub forma cuvântului „sentinţă“.[37] N-avem deci nimic de împrumutat.

Cuvântul „sentinţă“ are, în româneşte, înţelesuri foarte clare: *decizie judecătorească*, *gând exprimat concis*, *aforism*.[38] Este practic imposibil să-l încărcăm şi cu înţelesul de *text al unei propoziţii* sau *rostire a unei propoziţii*.

Urmând modelul limbii franceze, unde *phrase* înseamnă *unitate care exprimă mesajul persoanei care vorbeşte* şi unde putem vorbi despre *une phrase simple*, compusă dintr-o sintagmă nominală şi un

[35] Oprea[31, p.225].

[36] Walter W. Skeat, *A Concise Etymological Dictionary of the English Language* (Oxford: Clarendon Press, 1882), s.v. După Skeat, înţelesul cuvântului latinesc este cel de *mod de a gândi*.

[37] *Dicţionarul limbii române* (Bucureşti: Editura Academiei Române, 1990), vol.X, partea a 3-a, s.v.

[38] *Ibidem*.

verb,[39] am putea folosi „frază“ pentru *sentence*. Soluţia nu mi se pare fericită. La noi, sub influenţa gramaticilor de şcoală, „frază“ are limpede înţelesul de ***propoziţie compusă***.

Aceeaşi problemă o ridică folosirea termenului „judecată“ pentru ***proposition***. Este adevărat că textul unei propoziţii exprimă o judecată. Problema este că „judecată“ este un termen al logicii clasice. Aici el este încărcat cu încă un înţeles.

Dacă recurgem frecvent la introducerea de noi înţelesuri, atunci supraîncărcăm textul cu termeni ambigui. Înlăturarea ambiguităţii permanent prezente în text cere un efort la lectură. Un asemenea text este foarte vulnerabil la o lectură grăbită. Concluzia noastră este că a patra procedură de creare a terminologiei filosofice nu trebuie folosită în mod forţat.

Ce ne rămâne de făcut? Trebuie să examinăm spiritul limbii române. Limba română nu se împacă uşor cu formarea de cuvinte compuse. „Gâtlegăul“ nu este acceptabil. Nu era acceptabil în secolul al XIX-lea şi n-ar fi acceptabil nici azi ca un calc, să zicem, după englezescul ***necktie***. Spre deosebire de franceză, suntem însă mai toleranţi la împrumuturi. Aşa că folosim un termen precum „cravată“, împrumutat din limba franceză.

Când nu putem împrumuta, recurgem la sintagme. Sugestia noastră ar fi deci să spunem simplu „textul propoziţiei“ şi „conţinutul propoziţiei“ când vrem să redăm distincţia dintre *sentence* şi ***proposition***.

ambiguitatea bine temperată

Când nu suntem atât de preocupate sau preocupaţi de distincţia dintre textul şi conţinutul propoziţiei folosim doar „propoziţie“. În logica formală a propoziţiilor, de pildă, avem în vedere doar tehnici de manipulare corectă a textului propoziţiilor. Vrem să ştim, de fapt, când putem rescrie premisele sub forma unei concluzii (unor concluzii) în aşa fel încât ori de câte ori premisele sunt adevărate concluzia să fie şi ea adevărată. În limba română, arta scrisului este cea a ambiguităţii bine temperate: atunci când nu se produc confuzii periculoase folosim termeni ambigui; când există pericolul unor neînţelegeri dramatice recurgem la termeni sau sintagme precise.

Multă vreme m-am ferit de redarea termenului englezesc ***belief*** prin „credinţă“. Problema părea să fie pierderea distincţiilor în raport cu ***faith***. Soluţia este foarte simplă. Dacă se produc confuzii periculoase, atunci recurgem la sintagma „credinţă religioasă“. N-are însă românescul „credinţă“ conotaţii exclusiv religioase? Nici vorbă.

[39] Jean Dubois et al., *Dictionnaire du français contemporain* (Paris: Larousse, 1966), s.v.

Nu spunem oare despre cineva că este de bună credinţă? Nu este nici un sens religios aici. De asemenea, dacă mă urc în trenul de metrou care merge către Militari, dar socotesc că mă aflu în cel care merge către Gara de Nord, pot foarte bine spune că aveam credinţa (falsă) că mă îndrept spre Gară. „Credinţă", folosit după ideea ambiguităţii bine temperate, este un termen cât se poate de bun.

N-ar trebui să ne jeneze faptul c-avem o limbă cu atât de puţine cuvinte? Întrebarea are o presupoziţie eronată. Prezenţa multor cuvinte nu este neapărat un semn de rafinament cultural. Ea poate să reflecte uneori un stil diferit de formare a cuvintelor. Alteori poate să dea mai degrabă o notă de primitivism. Cuvintele multe pot să fie şi un simptom al lipsei capacităţii de generalizare.

Limbile naturale evoluate au puteri echivalente atunci când este vorba despre exprimarea distincţiilor conceptuale. Stilul în care fac acest lucru diferă. Greşită este încercarea de a folosi un stil nepotrivit cu limba în care scrii. Rezultatul ei este un eseu cu pretenţii savante, dar lipsit de claritate.

6.2 Corectura

Corectura este o profesie, aşa cum o profesie este şi munca de redactor. Misiunea corecturii profesionale dintr-o editură este foarte clară: ea trebuie să asigure concordanţa dintre textul trimis de către editură la tipografie şi textul realizat în tipografie. Operaţia este migăloasă. Trebuie verificate, de pildă, şi despărţirile în silabe sau felul în care au fost tratate ortogramele. În practică, apar şi diverse sugestii referitoare la ortografie. Constrângerea este însă limpede: nu poţi adăga sau scoate nici un cuvânt, nici un semn din textul prelucrat în editură.

Din păcate, eseurile studenţeşti, de la simpla lucrare de seminar până la lucrările de diplomă şi disertaţiile de master, trebuie redactate şi corectate de către autoare sau autor.

De ce „din păcate"? Pentru că este greu să găseşti redactor sau corector mai prost decât autorul unui text. Am simţit acest lucru şi pe propria mea piele. Autorul tinde să citească textul din minte, nu pe cel de pe hârtie. Trece cu nepăsare peste erori pe care le-ar vedea fără probleme în textele altora.

Soluţia pe care o recomand, în cazul corecturii ortografice, este recursul la un program de calculator. Ea trebuie completată cu folosirea unui sistem, precum cel descris pe larg în anexe, în care se face o separare între ceea ce vedeţi pe ecran când scrieţi şi ceea ce

vedeţi în pagîna tipărită. Faptul că pagina tipărită sau vizualizată pe ecran arată altfel decât manuscrisul este un avantaj colosal. Ea recreează ceva din distanţa care există între ceea ce este în mintea ta şi ceea ce vezi în textele scrise de către alţii.

Există şi un avantaj al corecturii făcute de către autoare sau autor. Aceştia pot face mici schimbări în text, dacă ele contribuie la îmbunătăţirea aspectului grafic al paginii.[40] Lucrul acesta poate fi făcut numai de către autoare sau autor.

6.2.1 Literele

Există o regulă extrem de simplă pe care o ştie oricine a corectat profesional texte. Nu căuta înţelesurile textului, vezi care sunt literele folosite!

Există şi un alt principiu important în materie de greşeli de literă şi de greşeli tipografice în general. Erorile tipografice se împart în două categorii: cele pe care le poate corecta publicul cititor şi cele care nu pot fi corectate de către publicul cititor.

erori tipografice

Dacă în text apare scris „filsofie", eroarea tipografică denotă neglijenţă, dar nu va împiedica pe nimeni să înţeleagă despre ce este vorba.

Eliminaţi însă cu grijă erorile care dau naştere unor formulări care nu pot fi îndreptate decât dacă ştii ce a vrut să spună persoana care a scris textul.

6.2.2 Ortogramele

Când scriem este firesc să fim atente şi atenţi la moleculele textului, propoziţiile, şi la structurile formate cu ajutorul acestor molecule. Ne îndreptăm mai puţin atenţia către structurile atomice ale textului.

Orice text are însă în compoziţia sa elementele minime care susţin înţelesurile sau rolurile gramaticale. Când grafia acestor elemente (cuvinte şi sintagme) este corectă se vorbeşte despre „ortograme".[41]

Unele erori ar putea fi îndreptate de către publicul cititor. Este însă jenant să găseşti scris, într-un eseu filosofic, „ideie" în loc de „idee".

[40] Eu elimit, de exemplu, în acest fel *bad box*-urile semnalate de către LaTeX.

[41] V. definiţia dată de Iancu şi Horvat[19, p.8]. Pentru ei, ortogramele constituie obiectul de studiu al ortografiei.

„Crează“ în loc de „creează“ nu reprezintă desigur o catastrofă filosofică, dar eroarea ar trebui corectată.

Supărătoare este tendinţa de a scrie separat cuvinte care se rostesc împreună. Aici limba română are regulile ei. Se scrie „c-ar“, nu „că ar“.[42] Grafia românească este subtilă: „c-ar“ se opune lui „car“.

Este posibil să evităm, în unele cazuri, elidarea.[43] Putem să nu elidăm, de pildă, pe „dacă“. Cred că trebuie exploatată această posibilitate doar pentru a sublinia rostirea separată. S-ar putea, din raţiuni stilistice, să dorim acest lucru: este un semn că porţiunea respectivă trebuie citită cu mai multă atenţie.

Trebuie să fim atenţi când corectăm cu programe de computer. Aceste programe pot da numai semnale orientative atunci când este vorba de „c-ar“ şi „car“. Aici trebuie să intervină judecata umană.

filozofie vs. filosofie

Am lăsat intenţionat la urmă discuţia despre „filosofie“ şi „filozofie“. Al. Graur arată, pe bună dreptate, c-ar trebui să scriem „filozofie“.[44] De ce n-am scrie „poesie“ şi nu „poezie“? „Filosofie“ nu este o ortogramă din perspectiva limbii române.

De ce scriu totuşi „filosofie“? Este un exemplu perfect de eroare cu care nu merită să pierzi vremea. Aşa scrie pe frontispiciul facultăţii de specialitate a Universităţii din Bucureşti. Nu se câştigă nimic dacă se corecteză o inconsecvenţă ortografică minoră, care, la urma urmeî, sugerează o ascendenţă atât de nobilă. Aici este efectiv suverană regula care ne cere să ne uităm cu ochii altora la textul nostru şi să aducem textul la o formă curată din punctul lor de vedere.

6.2.3 Semantica textului

Înţelesul multor cuvinte din limba română poate să ne joace feste. De cele mai multe ori nu se produce nici un dezastru din punct de vedere filosofic. Ochii care se uită grăbiţi peste eseu s-ar putea să se

[42] V. în cartea lui Iancu şi Horvat[19, p.73].

[43] V. ce explică Iancu şi Horvat[19, p.145].

[44] V. argumentele relevante în Al. Graur[15, §166]. În ciuda a ceea ce pare a fi o inexactitate la Graur (cuvântul ὁ ζόφος [obscuritate] se găseşte totuşi în greacă în toată lunga ei istorie), ar fi oricum greu să percepem vreo legătură între „filozof“ şi ζόφος. Sunt multe cuvinte compuse cu φιλο- în greacă, dar nici unul cu ζόφος sau un derivat al său. Émile Pessonneaux, *Dictionnaire grec-français*(Paris: Belin, 1925), pp.1519–1526, care consemnează numeroase asemenea cuvinte, nu oferă nimic care să poată genera confuzii. Nici alte dicţionare pe care le-am consultat nu conţin un asemenea cuvânt compus. Oricum, cine ar putea să găsească un asemenea cuvânt compus sau să perceapă o ambiguitate ar şti suficient de multă greacă pentru a înţelege sensul cuvântului „filozofie“. În concluzie, nu există nici o nuanţă care ar fi câştigată prin distincţia „filosofie“ vs. „filozofie“.

îndrepte tocmai asupra unor pasaje în care folosim cu stângăcie un cuvânt. Efectul este mai degrabă unul neplăcut.

Să luăm drept exemplu cazul cuvintelor „nivel" şi „nivelă". Filosofii şi filologii nu prea au pe acasă o nivelă. Aceasta este o unealtă cu care zidarii verifică orizontalitatea sau verticalitatea suprafeţelor pe care le construiesc. Cuvântul „nivelă" provine din franţuzescul *nivelle*[45].

Termenul „nivel" este, în schimb, folosit adesea în textele filosofice, cu sensul de ***stadiu, grad.*** Provine tot din limba franceză, dar din cuvântul ***niveau***, adaptat la cerinţele fonetice ale limbii române.[46]

Cele două cuvinte au la plural forme diferite: „nivele" pentru „nivelă"; „niveluri" pentru „nivel". „Nivelele" sunt uneltele zidarilor. „Nivelurile" se referă la diferenţe dintre stadii, planuri, grade ale unor procese sau obiecte.

Nu este greu să repari, cu ajutorul contextului, eroarea produsă de utilizarea eronată a termenului „nivele". Acest lucru cere un efort suplimentar din partea publicului cititor. Oricât de mic ar fi acest efort, el tot se simte la o lectură grăbită şi afectează capacitatea eseului de a **supravieţui** unei asemenea lecturi.

Limba română întinde o sumedenie de asemenea capcane semantice. Pentru evitarea lor este bine să consultăm lucrări specializate.[47]

6.2.4 Gramatica

Este foarte puţin probabil să găsim într-un eseu academic pe „este" în locul lui „sunt". Există însă şi erori mai subtile. Mulţi dintre noi s-ar putea să avem tendinţa să le comitem.

Un caz pe care-l putem întâlni în multe locuri este cel al verbului „a trebui". Acest verb se foloseşte, de regulă, doar la persoana a treia singular.[48] Cu alte cuvinte, este un verb impersonal.

În textele filosofice cred că este absolut recomandabil să-l folosim pe „trebuie" strict impersonal. Nu există deci nici un fel de „trebuiesc" etc. în acest context.

[45]Pentru etimologia cuvântului „nivelă" v. Florin Marcu, *Noul dicţionar de neologisme* (Bucureşti: Editura Academiei Române, 1997), s.v.

[46]Pentru etimologia cuvântului „nivel" v. Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române* (Bucureşti: Editura SAECULUM I.O., 2002), s.v.

[47]O asemenea lucrare este cea a lui Silviu Constantinescu, *Dificultăţi semantice* (Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1994).

[48]Alf Lombard şi Constantin Gâdei, *Dictionnaire morphologique de la langue roumaine* (Bucureşti: Editura Academiei, 1981), s.v. au o formulare prudentă pentru regula care guvernează acest verb: *3e pers. surtout.*

Gramatica eronată poate fi îndreptată de către publicul cititor. Funcţionează însă, din nou, principiul supravieţuirii la o lectură grăbită. Erorile de orice fel solicită un efort suplimentar pentru a putea înţelege textul. Acest efort nu este în mod cert făcut de către o persoană care trebuie să parcurgă rapid zeci sau chiar sute de eseuri.

6.3 Computerul şi faza finală a elaborării textului

Marele avantaj al programelor de computer specializate în procesarea textului este că fac totul din mers. N-aveţi nevoie de un efort special pentru ca aparatul auxiliar al textului să arate perfect.

Există o operaţie computerizată care este mai bine să fie făcută la sfârşit: verificarea corectitudinii ortografice a textului. Tehnic este posibil să faceţi această operaţie din mers. Noi pledăm însă pentru separarea ei de elaborarea textului ca atare. Operaţia este departe de a fi în întregime mecanică. Un cuvânt precum „in" este corect ortografiat sau greşit ortografiat în funcţie de context: profesorul era *în* şcoală; pictorul lucra cu ulei de *in*.

Corectarea textelor este profesie. Evident, doar editurile îşi permit să plătească pe cineva pentru această operaţie. Autoarele sau autorii sunt corectori mizerabili când este vorba de propriile texte.

Studiaţi anexa A.5 pentru a vedea cum găsiţi în computer un ajutor de nădejde când este vorba de corectură.

Capitolul 7

Dincolo de elaborarea eseului: apărarea şi evaluarea eseului

Cuprins

În mod inevitabil viaţa de sine stătătoare a eseului se concretizează într-o varietate de interpretări ale textului său. Diversitatea lor n-ar trebui să deranjeze pe nimeni. Din contră, ar trebui să fie un prilej de bucurie.

Dacă este să formulez o recomandare, înainte de a discuta despre susţinerea eseului, atunci aceasta ar fi aceea de a evita cu grijă afirmaţiile de genul „aceasta este cea mai bună carte pe care am scris-o" sau, la extrema cealaltă, „cred că această lucrare este slabă, n-am reuşit să...".

Lăsaţi publicul cititor să judece! Scrieţi o lucrare uşor de parcurs şi de evaluat şi nu vă bateţi capul cu evaluarea ei.

7.1 Susţinerea eseului

Susţinerea eseului (în faţa unei comisii, în faţa colegilor la seminar sau în cadrul unei conferinţe) are o regulă extrem de simplă, dar pe

prezentaţi proiectul care multă lume o ignoră. În cadrul susţinerii trebuie prezentat pe scurt modul în care a fost dezvoltat proiectul. Nu prezentăm textul, ci proiectul.

Textul poate fi citit de către oricine. N-are rost să-l citim. Dacă socotim că publicul n-are timp să parcurgă textul în întregime, redactăm un rezumat. Oferim acest rezumat spre lectură.

Proiectul este, în schimb, prin natura sa invizibil. Comisiile de examen vor chiar să se convingă că el a existat cu adevărat.

De altfel, nu este deloc dificil să explicaţi care au fost obiectivele proiectului, ce probleme aţi atacat. Este important să arătaţi de ce v-aţi oprit asupra unei soluţii sau a alteia. Nu uitaţi să precizaţi limpede aria problemelor abordate şi care dintre problemele cu care v-aţi confruntat continuă să rămână o problemă deschisă. Nimeni nu se poate ocupa cu toate problemele dintr-un domeniu şi cu atât mai puţin poate să le rezolve pe toate.

Împarantezarea este şi ea o tehnică utilă în cazul susţinerii. Tehnica împarantezării provine din lucrările cu caracter didactic. O lecţie construită folosind împarantezarea începe cu o prezentare a obiectivelor (ce vor şti studentele şi studenţii după ce au studiat lecţia), continuă cu corpul principal al lecţiei şi se încheie cu un scurt rezumat care trebuie să corespundă punct cu punct obiectivelor anunţate.

Nu este greu să adaptaţi această tehnică la susţinerea eseului. Corpul susţinerii trebuie să fie însă mult mai concis decât cel al lecţiei. Aţi obţine contrariul efectului scontat dacă vă apucaţi să ţineţi o prelegere comisiei. Corpul susţinerii este format din precizarea problemei abordate, a ipotezei de lucru şi a modului în care aţi analizat ipoteza şi consecinţele ei.

7.2 Evaluarea eseului

Din punctul de vedere al studenţilor şi studentelor de la cursurile mele, mi se pare important să precizez modul în care văd evaluarea eseurilor. Criteriile prezentate în această secţiune nu trebuie însă sub nici o formă să fie percepute drept criterii împărtăşite de către orice alt cadru didactic.

Experienţa acumulată de-a lungul anilor îmi spune că este mai important să fie evaluată activitatea de elaborare a eseului şi calitatea susţinerii decât textul ca atare. Acest principiu explică şi criteriile care urmează:

1. Calitatea proiectului (îndeosebi identificarea corectă a unei probleme existente efectiv în literatura de specialitate);
2. Bibliografia (identificarea dezbaterii din literatură);
3. Profunzimea cunoaşterii literaturii (probată prin discuţii, nu doar de către text);
4. Calitatea structurării interne a textului (împărţirea pe secţiuni; trecerile coerente de la o secţiune la alta);
5. Rescrierea textului (măsura în care textul a fost refăcut în urma unor reflecţii critice);
6. Separarea netă a ideilor altora de ideile proprii;
7. Calitatea notelor de subsol, a trimiterilor interne (şi a indicilor, în cazul eseurilor mai ample);
8. Capacitatea de a completa dezbaterea din literatură cu reflecţii independente;
9. Calitatea susţinerii;
10. Calitatea răspunsurilor la întrebările de la susţinere.

Criteriile acestea (pe puncte) trebuie folosite echilibrat, în lumina a două principii:

- Acordarea unei bonificaţii pentru punctele acoperite cu prisosinţă;
- Penalizare necondiţionată dacă un punct n-are o acoperire minimală.

Bonificaţiile pot compensa satisfacerea parţială a cerinţelor de la unul sau mai multe puncte. Ele nu pot fi folosite acolo unde un criteriu este complet neîndeplinit. Altfel spus, nu se operează o însumare aritmetică simplă a punctelor sau fracţiunilor de punct obţinute. În felul acesta, persoanele care excelează din anumite puncte de vedere pot compensa slăbiciunile pe alte dimensiuni. Nu pot însă compensa ignorarea cerinţelor minime. În acest caz se aplică o penalizare necondiţionată.

Ideea de a ţine cont de impresia de ansamblu mi se pare greşită. Aşa cum arată şi expresia folosită, este vorba doar despre o **impresie**. Nu există standarde clare pentru a putea transforma această impresie în puncte sau fracţiuni de puncte.

forma academică Forma academică a eseului are o importanţă crucială. Dacă n-are o formă academică eseul ar trebui comentat în lucrări care au ele o formă academică. Nu se pune problema efectuării unei asemenea operaţii cu eseurile prezentate pentru a promova examene.

Conţinutul depinde şi el de o seria de constrângeri formale. Totul începe cu identificarea problemei. Dacă problema este inventată *ad hoc*, atunci cinci-şase criterii sunt încălcate automat. Nici nu mai ai, de pildă, cum separa ideile tale de ale altora. Reflecţiile completează o discuţie care nu există şi aşa mai departe.[1]

7.2.1 Evaluarea eseului şi neutralitatea academică

Dacă vi se pare că standardele de evaluare sunt excesiv de orientate către forma eseului filosofic, trebuie să vă gândiţi la dezavantajele alternativelor.

A evalua eseurile din perspectiva punctului de vedere adoptat înseamnă implicit a forţa adoptarea de către studente şi studenţi a punctului de vedere împărtăşit de către persoanele care evaluează eseul. Acest mod de a proceda distruge, pe de o parte, capacitatea de a reflecta în mod independent. Pe de altă parte, descurajează credinţa că argumentele ar avea vreo importanţă în filosofie.

Douglas Portmore arată că notele primite pentru eseuri trebuie să depindă de calitatea argumentelor oferite. Coincidenţa cu „punctul de vedere prezentat la curs nu contează. După părerea sa, modul acesta de a proceda sporeşte şansele ca eseurile să fie scrise în mod inteligent.[2]

Acest tip de evaluare nu implică, pe de altă parte, ideea că persoanele care evaluează eseuri n-ar trebui să aibă un punct de vedere. Din contră, cred că acest stil de evaluare dezleagă, ca să zicem aşa, mâinile cadrelor didactice. Acestea nu sunt nevoite să prezinte doar biografiile filosofilor şi un rezumat cu caracter documentar al scrierilor acestora. Cadrele didactice pot, la rândul lor, să se angajeze în discutarea problemelor reale. La urma urmei, trebuie să dea un exemplu.

Secretul acestui tip de evaluare este legat, în fond, de ideea de

[1] Evident, eu nu contest posibilitatea ca eseul filosofic respectiv să aibă o valoare literară sau de alt gen. S-ar putea chiar să aibă un public sensibil mai larg decât o scriere academică. El poate să dea glas, de pildă, unei stări de spirit a publicului. Toate lucrurile acestea au valoarea lor, dar în afara cadrului academic. Poate să sune cinic, dar este perfect posibil ca eseul în cauză să stea la baza a zeci de comentarii academice.

[2] Douglas Portmore[35, „adopting a position"].

neutralitate academică. Pasiunea pentru o idee nu este transformată în standard după care sunt judecate lucrările altora. În general, pasiunea nu ia locul argumentării. Valorile nu sunt lăsate să distorsioneze judecata.

7.3 Eseuri trimise altor universităţi

Principiile din această carte sunt utile oriunde în lumea academică de pe mapamond. Standardele diferă însă mult în detaliile lor. Cum detaliile contează de multe ori enorm, trebuie consultate manuale care prezintă cerinţele universităţii la care este trimis eseul.

Experienţa noastră în cazul universităţilor europene este foarte limitată. Ea este ceva mai bogată în cazul SUA, aşa că referirile noastre concrete vor fi la universităţile din SUA.

Dacă participaţi la un concurs pentru obţinerea unei burse în SUA, vă veţi ciocni constant de cerinţa de a prezenta un eseu (*paper*). Nu uitaţi, înainte de toate, să supuneţi unei revizuiri atente cunoştinţele dumneavoastră de limba engleză.[3]

Cerinţele care privesc forma eseului diferă nu atât de la o universitate la alta, cât de la o comunitate academică la alta. Este bine să culegeţi informaţii cât mai exacte despre standardele universităţii la care concuraţi.

Un sit cu foarte multe informaţii atât pe tema documentării, cât şi a redactării lucrării este cel al Dianei Hacker. Filosofia este clasată aici printre disciplinele umaniste şi stilul recomandat pentru lucrări este MLA.[4]

Un alt sit care poate fi consultat cu folos este cel al Universităţii din Ohio. Puteţi găsi acolo un set de ghiduri ale citării conform unora dintre stilurile consacrate în mediul universitar american.[5]

Stilul MLA (Modern Language Association) este prezentat în multe din manualele de elaborare a unei lucrări studenţeşti.[6] Pe

[3] Există cursuri de tehnica scrisului destinate persoanelor a căror limbă maternă nu este engleza. Cursul lui R.R.Jordan[20] este un exemplu în acest sens. El cuprinde prezentări ale unor tehnici esenţiale pentru elaborarea unui text: realizarea unei descrieri, formularea unei definiţii, introducerea de exemple, clasificarea, comparaţiile, prezentarea legăturii dintre cauze şi efecte, generalizare, interpretarea datelor, formularea de argumente.

[4] V. situl Dianei Hacker[16, philosophy.htm].

[5] The Ohio State University, *Research and Internet Guides and Tools*, <`http://www.lib.ohio-state.edu/guides/`>, 2003 (data accesări: 29/02/2004).

[6] V., de pildă, Lester,Sr. şi Lester,Jr.[22].

situl Dianei Hacker găsiţi şi un model de lucrare care respectă forma cerută de către MLA.[7]

MLA are câteva particularităţi importante în raport cu recomandările din această carte. Toate lucrările citate trebuie trecute pe o listă finală, care se şi numeşte *Works Cited*. Trimiterile la lista finală se fac într-o paranteză în care se pune numele de familie al autoarei sau autorului şi pagina. Universitatea s-ar putea să vrea ca textul să arate ca pe vremea maşinilor de scris: spaţiat la două rânduri, cu anumite margini etc. Toate cerinţele privitoare la formă trebuie verificate până la cel mai mic detaliu. Nu trebuie neglijate în special detaliile referitoare la punctuaţia citatelor şi a listei bibliografice.

În ştiinţele sociale, standardul este cel APA (American Psychological Association). Stilul APA foloseşte trimiteri de forma „nume, an, pagini". Este destul de diferit de MLA.

Ambele stiluri admit citate plasate în textul eseului. Trebuie studiat însă cu atenţie modul de aşezare în pagină a citatelor.

În alte zone umaniste, cum ar fi istoria, s-ar putea să vă întâlniţi cu stilul Universităţii din Chicago.[8]

Lucrările oferite drept model în multe manuale sau ghiduri de pe Internet trebuie studiate pentru forma lor. Nu trebuie uitat că modelele se adresează, de regulă, celor din anii mici. Sunt unele lucruri fundamentale care trebuie deprinse şi-n planul conţinutului din aceste lucrări. În special trebuie studiat modul de prezentare a unei literaturi, felul în care sunt surprinse liniile de forţă ale dezbaterii.

7.4 Computerul şi susţinerea eseului

Sistemul LaTeX, prezentat în anexe, permite şi realizarea de diapozitive pentru computer. Acestea sunt aduse până la urmă la forma unui fişier `pdf`, care poate fi folosit pe orice computer conectat la un proiector. Diapozitivele sunt ideale pentru susţinerea eseurilor, a conferinţelor. Sunt eficiente şi-n cazul prelegerilor.

Realizarea diapozitivelor computerizate nu este descrisă în anexe. Citiţi documentaţia pachetului `pdfslide` din documentaţia distribuţiei MikTeX.[9]

[7] V. pe situl Dianei Hacker[16, dalypaper.pdf].

[8] Mai multe informaţii despre particularităţile diferitelor stiluri academice internaţionale ne propunem să oferim pe situl cărţii.

[9] Pentru instalarea distribuţiei MikTeX v. §B.1.2

Anexe

Anexa A

Creionul electronic

A.1 Sistemul de operare şi managementul fişierelor

Nu este suficient ca un computer să fie în perfectă stare de funcţionare ca simplu dispozitiv fizic. Fără un sistem de operare este un obiect decorativ. S-ar putea să fie util pentru a presa ceva sau pentru a împiedica accesul pisicii într-un ungher unde nu vreţi ca ea să intre.

Ce este sistemul de operare? Ca şi filosofia, sistemul de operare nu este uşor de definit. Tanenbaum şi Woodhull spun că sistemul de operare este programul fundamental al computerului.[1] Ce face însă acest program? Am putea să-l vedem ca pe un program care creează o **maşină virtuală**. Aceeaşi maşină fizică devine fie o maşină Windows98 sau WindowsXP, fie o maşină Linux sau altceva. Am putea vedea sistemul de operare şi ca pe un manager al resurselor sistemului.[2]

A.1.1 Maşina virtuală ideală

Care maşină virtuală este mai bună? În ce să-mi transform computerul? Totul depinde de ceea ce vrem să facem cu computerul.

Dacă vrem să aflăm care este structura unui sistem de operare, atunci Minix sau Linux sunt sistemele de operare la care trebuie să

---

[1] Tanenbaum şi Woodhull, *Operating Systems* (Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, 1997), p.1.

[2] Aceste posibilităţi de caracterizare a sistemului de operare sunt evidenţiate de către Tanenbaum şi Woodhull, *op.cit.*, pp.3–5.

apelăm. Sistemul Minix este descris de Tanenbaum şi Woodhull.[3] Prin contrast, sursele Windows sunt secrete. Firma care le realizează îşi protejează astfel drepturile sale de proprietate.

Dacă vrem doar să utilizăm un sistem de operare, atunci alte criterii intră în joc. Achiziţia unei licenţe pentru un sistem Windows98 sau pentru o versiune de casă a sistemului WindowsXP nu este chiar aşa de costisitoare şi costurile totale ale deţinerii unui astfel de sistem sunt probabil sub cele ale unui sistem cu sursele deschise. Multe periferice, precum scannerele sau aparatele foto, se integrează foarte uşor sub Windows. Nu se poate spune acelaşi lucru despre Linux.

Cum cea mai mare parte a publicului care consultă acest ghid lucrează cu un sistem Windows, soluţiile descrise aici sunt cele valabile pe acest sistem.[4] Presupunerea noastră a fost una minimală. Am pornit de la ideea că sistemul utilizat este Windows98. De altfel, dacă nu sunteţi conectate direct la Internet şi prelucraţi doar texte şi imagini nu foarte complicate, sistemul Windows98 este preferabil. Sistemul WindowsXP, cu distincţiile lui între utilizatori obişnuiţi şi administrator, mai mult v-ar încurca.

A.1.1.1 Ce se găseşte în ghidul introductiv Windows

Înainte de a ajunge la fişiere trebuie să ne familiarizăm cu sistemul Windows. Presupun că acesta a fost instalat de către firma de la care aţi cumpărat PC-ul. De asemenea, firma v-a dat un CD autentic cu sistemul şi o carte care vă arată pe scurt cum să vă descurcaţi cu sistemul. Trebuie să ştiţi că fără sistemul de operare computerul este un simplu obiect decorativ sau o achiziţie menită să vă facă să creşteţi în ochii prietenilor.

Dacă n-aţi lucrat niciodată cu un computer, urmaţi sfatul din ghidul introductiv Windows98 şi studiaţi anexa despre utilizarea mouse-ului şi capitolul al 3-lea, cel despre suprafaţa de lucru[5].

În capitolul al 3-lea, fiţi siguri c-aţi înţeles exact rolul butonului Start şi al pictogramelor My Computer şi Network Neighborhood. Utilizarea lui Start este descrisă pe larg.

---

[3] În Tanenbaum şi Woodhull, *op.cit.* găsiţi în anexă 27646 de rânduri esenţiale din sursa sistemului de operare Minix. Ca şi-n anexele de faţă, fiecare rând de cod este numerotat. Puteţi face astfel o comparaţie între micile fragmente de cod reproduse aici şi dimensiunile programului care serveşte drept sistem de operare.

[4] Se pare că 95% dintre *PC*-urile din lume funcţionează cu ajutorul Windows.

[5] În englezeşte, *desktop*.

apelăm. Sistemul Minix este descris de Tanenbaum şi Woodhull.[3] Prin contrast, sursele Windows sunt secrete. Firma care le realizează îşi protejează astfel drepturile sale de proprietate.

Dacă vrem doar să utilizăm un sistem de operare, atunci alte criterii intră în joc. Achiziţia unei licenţe pentru un sistem Windows98 sau pentru o versiune de casă a sistemului WindowsXP nu este chiar aşa de costisitoare şi costurile totale ale deţinerii unui astfel de sistem sunt probabil sub cele ale unui sistem cu sursele deschise. Multe periferice, precum scannerele sau aparatele foto, se integrează foarte uşor sub Windows. Nu se poate spune acelaşi lucru despre Linux.

Cum cea mai mare parte a publicului care consultă acest ghid lucrează cu un sistem Windows, soluţiile descrise aici sunt cele valabile pe acest sistem.[4] Presupunerea noastră a fost una minimală. Am pornit de la ideea că sistemul utilizat este Windows98. De altfel, dacă nu sunteţi conectate direct la Internet şi prelucraţi doar texte şi imagini nu foarte complicate, sistemul Windows98 este preferabil. Sistemul WindowsXP, cu distincţiile lui între utilizatori obişnuiţi şi administrator, mai mult v-ar încurca.

A.1.1.1 Ce se găseşte în ghidul introductiv Windows

Înainte de a ajunge la fişiere trebuie să ne familiarizăm cu sistemul Windows. Presupun că acesta a fost instalat de către firma de la care aţi cumpărat PC-ul. De asemenea, firma v-a dat un CD autentic cu sistemul şi o carte care vă arată pe scurt cum să vă descurcaţi cu sistemul. Trebuie să ştiţi că fără sistemul de operare computerul este un simplu obiect decorativ sau o achiziţie menită să vă facă să creşteţi în ochii prietenilor.

Dacă n-aţi lucrat niciodată cu un computer, urmaţi sfatul din ghidul introductiv Windows98 şi studiaţi anexa despre utilizarea mouse-ului şi capitolul al 3-lea, cel despre suprafaţa de lucru[5].

În capitolul al 3-lea, fiţi siguri c-aţi înţeles exact rolul butonului Start şi al pictogramelor My Computer şi Network Neighborhood. Utilizarea lui Start este descrisă pe larg.

[3] În Tanenbaum şi Woodhull, *op.cit.* găsiţi în anexă 27646 de rânduri esenţiale din sursa sistemului de operare Minix. Ca şi-n anexele de faţă, fiecare rând de cod este numerotat. Puteţi face astfel o comparaţie între micile fragmente de cod reproduse aici şi dimensiunile programului care serveşte drept sistem de operare.

[4] Se pare că 95% dintre *PC*-urile din lume funcţionează cu ajutorul Windows.

[5] În englezeşte, *desktop*.

Esenţial este apoi să înţelegeţi felul în care se creează, se caută şi se deschid dosarele cu fişiere şi fişierele.[6]

Ghidul introductiv Windows98 vă explică, de asemenea, pe scurt ce anume este Internet-ul. Vom presupune, de asemenea, că utilizaţi în mod curent Internet Explorer 6.[7]

A.1.1.1.1 Taste funcţionale şi combinaţii de taste în Windows Unul dintre avantajele interfeţelor grafice este faptul că rolul meniurilor şi butoanelor este explicat chiar de numele lor sau de pictogramele asociate. De multe ori este însă mai uşor de lucrat cu taste şi combinaţii de taste.

Tastele cu utilizare generală le găsiţi listate în finalul ghidului Windows98. Dată fiind importanţa lor, vom descrie şi noi câteva taste.

meniuri

F10 serveşte la activarea meniurilor. Observaţi, de asemenea, că – în meniuri – literele subliniate indică tasta pe care puteţi apăsa pentru a lansa o comandă.

copiere

Ctrl+C serveşte la copierea unei porţiuni selectate dintr-un fişier. Fiţi sigure c-aţi înţeles ce înseamnă selecţie înainte de a utiliza combinaţiile care urmează.

decupare

Ctrl+X serveşte la decuparea unei porţiuni selectate. Nu trebuie să vă inducă în eroare dispariţia de pe ecran a porţiunii selectate. Ea este disponibilă pentru inserare în alt punct, în momentul următor.

inserare

Ctrl+V serveşte la inserarea unei porţiuni copiate sau decupate, în punctul în care se află cursorul.

anulare

Ctrl+Z serveşte la anularea acţiunii pe care aţi întreprins-o în momentul anterior. Este extrem de util să ştiţi de existenţa ei, din motive lesne de înţeles.

Acestea sunt combinaţii de taste valabile în general în programele Windows (în ferestrele pe care le deschide Windows).

Ca să vă mişcaţi între ferestre vă puteţi sluji de Alt+Tab. Evident, clicurile cu mouse-ul vă permit să faceţi acelaşi lucru.

Mouse-ul nu este întotdeauna o unealtă cu care poţi lucra precis. Comparaţi selecţia cu ajutorul mouse-ului şi selecţia pe care o puteţi face ţinând Shift apăsat şi lucrând cu săgeţile sau Pg Up, Pg Dn.

[6] Termenul englezesc pentru „dosar“ este *folder*. Cel pentru „fişier“ este *file*.

[7] Dacă versiunea preinstalată este 5, puteţi aduce lesne Internet Explorer la o versiune superioară.

A.1.1.1.2 Taste speciale Windows Dacă aveţi o tastatură specială Windows, atunci găsiţi pe rândul de jos al tastaturii două taste speciale Windows.

Tasta din stânga, cea cu steagul Windows pe ea, dacă este apăsată, derulează meniul de start.

meniul contextual

Tasta din partea dreaptă, cea cu o foaie şi săgeată pe ea, este poate mai rar observată, dar poate fi extrem de utilă. Selectaţi pictograma My Computer de pe suprafaţa de lucru. Apăsaţi tasta respectivă. Apare un meniu.

Acelaşi meniu apare şi la un clic pe butonul dreapta al mouse-ului. Acest meniu se numeşte „meniu contextual".

Meniurile contextuale sunt deosebit de importante şi fără a fi familiarizată sau familiarizat cu ele practic nu poţi lucra eficient în Windows. De ce? Un fişier poate fi deschis de către mai multe programe. Ai nevoie de meniul contextual pentru a avea acces rapid la programele care prelucrează fişierul respectiv. De asemenea, meniul contextual vă oferă acces la proprietăţile obiectelor cu care sistemul de operare a populat computerul dumneavoastră.

A.1.1.1.3 Amenajarea suprafeţei de lucru Ghidul primit o dată cu achiziţionarea Windows98 vă oferă unele sugestii referitoare la amenajarea suprafeţei de lucru.

imaginea de pe suprafaţa de lucru

Cu puţin noroc puteţi înfrumuseţa lesne suprafaţa de lucru. Căutaţi pe Internet un situl <`http://www.webshots.com`>. Descărcaţi de acolo una sau mai multe dintre colecţiile de imagini pentru suprafaţa de lucru. Instrucţiunile de instalare le găsiţi pe sit. Puteţi adăuga şi propriile imagini.

A.1.1.2 Partiţionarea discului dur şi segmentarea sistemului

S-ar putea ca multora această secţiune să li se pară vrăjitorească. În realitate, cred că este bine ca să vă gândiţi la cele scrise aici încă din prima fază a amenajării sistemului dumneavoastră de calcul.

Aş putea adăuga că vă puteţi gândi la aceste lucruri chiar atunci când achiziţionaţi componentele sistemului. De ce? Pentru că puteţi primi nu doar CD-ul cu sistemul Windows, ci şi multe alte programe utile care sunt, cum se spune în engleză, *bundled* (ataşate) unor componente. De pildă, o placă de baza poate avea ataşat un program de partiţionare a discului dur. Programele acestea ataşate le

puteţi folosi în condiţii perfect legale doar împreună cu echipamentul procurat.

Vă întrebaţi probabil la ce v-ar folosi partiţionarea discului dur? Ei bine, dacă aveţi un singur disc dur, programul de partiţionare va crea mai multe discuri virtuale. Este ca şi cum aţi avea mai multe discuri în computer.

Pot surveni accidente care s-ar putea să vă determine să ştergeţi sistemul Windows şi să-l reinstalaţi de la zero. În asemenea condiţii este mult mai sigur să aveţi sistemul de operare pe un disc separat. Citiţi însă şi recitiţi instrucţiunile programului de partiţionare. Puteţi nu doar să distrugeţi date preţioase, dar chiar să faceţi ceva care ar duce la nerecunoaşterea discului dur de către sistem.

partiţiile

Avariile teribile smmt mai mult o chestiune de principiu. Practica de zi cu zi ne furnizează alte motive pentru a partiţiona discul dur. Putem avea, de exemplu, trei discuri virtuale. Discul C este dedicat sistemului Windows şi programelor care sunt ataşate diverselor componente. Pe discul D sunt puse programele cu sursă deschisă.[8] De asemenea, aici sunt adăpostite datele importante. Discul E este folosit pentru stocarea temporară de date şi testarea de programe.

calea

Discurile D şi E trebuie să aibă însă şi un sistem de dosare judicios organizat. Dosarele create de mine au nume scurte. De regulă, douătrei litere sugestive sunt uşor de ţinut minte şi este uşor de tastat ceea se numeşte tehnic „calea“ către un fişier (în engleză termenul tehnic este `path`). Un exemplu de genul `D:\use\bin\` ne arată imediat cum desemnează Windows căile: mai întâi este indicat discul, apoi se pune bara oblică inversă şi numele unui dosar şi aşa mai departe.

căi în Unix

Folosirea \ în numele de căi este exact opusă celei din sistemele Unix, unde se utilizează în acelaşi scop /. Încurcăturile create sunt numeroase, dar trebuie să învăţăm să ne descurcăm. De asemenea, sistemele Unix nu folosesc conceptul de disc. Totul este organizat pe un singur arbore, a cărui rădăcină este notată cu /. Dosarele sunt organizate foarte disciplinat. Dosarele `bin`, de pildă, sunt strict pentru programe executabile.

nu daţi dosarelor nume cu spaţii

Pentru o bună compatibilitate cu programele din lumea Unix nu daţi, de asemenea, nume de dosare cu spaţii. Folosiţi spaţiul subliniat _ acolo unde vreţi să introduceţi un spaţiu. Un nume de dosar

[8]Pentru ideea de sursă deschisă v. §A.1.5.

care are spaţii, dacă apare în calea invocată de către un program, va crea confuzii în sistem.[9]

În rezumat, reorganizarea şi segmentarea sistemului au şi scopul de pregăti condiţiile pentru un bun transfer al programelor din lumea Unix. Aveţi astfel la dispoziţie şi sistemul Windows, cu posibilităţile lui de a manevra sofisticat interfeţele grafice, şi elemente ale sistemului Unix, mai orientat către programare. Calculatorul se transformă într-o veritabilă staţie de lucru.

adăpostiţi periodic fişierele preţioase

A.1.1.2.1 Copiile de siguranţă Dacă aveţi un fişier sau un folder important, atunci este bine să-l salvaţi periodic într-un loc sigur. Din acest punct de vedere, partiţionarea discului dur joacă un rol important. Chiar dacă ar trebui să reinstalaţi de la zero sistemul de operare, aveţi un spaţiu pe care să adăpostiţi fişierele preţioase.

Inscripţionarea de CD-uri este o altă soluţie. Un CD poate adăposti o mare cantitate de date.

splitfile

Dacă nu dispuneţi de un inscriptor de CD, atunci un program care poate să împartă un fişier mare în bucăţi care încap pe o dischetă este foarte util. Veţi găsi cu siguranţă că programul `Splitfile` al lui Magnus Nilsson[10] joacă bine acest rol.

`Splitfile` ocupă un loc foarte mic pe o dischetă. Nu depindeţi de nici un fel de program instalat pe un computer sau altul.[11] Singura precauţie de care trebuie să ţineţi cont este aceea de a nu încerca să umpleţi la maximum o dischetă. Este mai prudent să indicaţi o valoare mai mică de `1.44`MB pentru bucăţile de fişier.

O alternativă, pe care am testat-o mai puţin, dar care pare o soluţie excelentă, este programul SplitFile creat de către Jitendra Garodia.[12] Programul are mai multe posibilităţi decât cel al lui Nilsson. De asemenea, formatul fişierelor create este compatibil cu cel

[9] Puteţi păţi acest lucru şi când treceţi un fişier din Windows98 în Windows2000, nu doar când apelaţi programe Unix sub Windows.

[10] Programul Splitfile nu pare să aibă o pagină de web proprie. Ultima dată (12/01/2004) l-am găsit la adresa <`http://biphome.spray.se/mason40/index.html`>. Trebuie căutat şi cu ajutorul cuvintelor-cheie.

[11] Versiunea 1.4.1.12 a 2xExplorer dispune şi ea de un `Split file` intern. Nu uitaţi însă că vă trebuie 2xExplorer şi pe computerul pe care vreţi să refaceţi fişierul decupat în bucăţi! De asemenea, formatul folosit de 2xExplorer nu este compatibil cu cel al lui Nilsson.

[12] Pagina sa de web este la <`http://jituonline.freeservers.com`>.

din 2xExplorer.[13] SplitFile creează o arhivă desfăcută în mai multe fişiere; cu această arhivă poate lucra şi 7zip.[14]

În rezumat, morala principală este foarte simplă: nu lucraţi fără a face, în prealabil, o copie a fişierului prelucrat, fie pe alt disc dur, fie pe alt calculator, fie pe un CD, fie pe dischete. Puneţi periodic la adăpost fişierele cu date preţioase. În orice caz, salvaţi din când în când fişierele pe discul dur[15]

A.1.2 De la fişele tradiţionale la fişierele computerelor

Munca intelectuală tradiţională stă sub semnul munţilor de fişe. Era nevoie de zeci de sertare, de tot felul de cutii pentru a stoca fişele. Aveai nevoie de fişe pentru a-ţi consemna ideile proprii, pentru a sistematiza ideile altora, pentru a crea liste bibliografice, note şi pentru a indexa cărţi.Doar manuscrisul ca atare era aşternut pe coli de scris de format A4.

fişierele electronice ca o colecţie de fişe tradiţionale

Deşi este doar o analogie, asemuirea unui fişier cu o colecţie de fişe este cât se poate de utilă. Ea ne ajută să facem legătura între munca intelectuală de factură tradiţională şi cea efectuată cu ajutorul calculatorului.

Fişierele cele mai importante pentru noi vor fi cele zise „fişiere plate“. În esenţă, acestea sunt fişiere de tip text, în care sunt introduse eventual anumite marcaje structurale, dar care pot fi citite aidoma unor texte.

Dacă vă gândiţi la fişele pe care vă notaţi ideile, atunci puteţi face o analogie între ele şi rândurile dintr-un fişier de tip text. Analogia aceasta nu este lipsită de ambiguităţi,[16] dar este utilă.

CR LF

Ca lucrurile să fie mai încurcate decât par, sfârşitul de rând în sens logic nu este marcat la fel pe cele trei platforme importante(Windows, Unix şi Mac). Într-un fişier de calculator totul are un cod. Dacă am crea un fişier `woo.txt` în Windows sau în predecesorul acestuia, MS-DOS, am vedea că sfârşitul de rând este marcat

[13]Atenţie doar la faptul că arhivele generate de 2xExplorer trebuie redenumite. Extensia `.1` trebuie transformată în `.001` şi aşa mai departe, conform extensiilor produse de SplitFile sau 7zip.

[14]Arhiva este compatibilă cu cea generată de către `split.exe` din setul de unelte Unix, în versiunea GnuWin32. Acesta este un program cu sursă deschisă, foarte cunoscut şi bine testat. Este mai greu de folosit însă de către începători.

[15]Căderile de curent pot fi inamicul cel mai periculos. Dacă mâine trebuie să predaţi eseul şi sunteţi aproape gata, o cădere de curent poate să compromită totul, în cazul când n-aţi fost prudentă sau prudent.

[16]V. distincţia dintre rânduri logice şi rânduri vizuale în §A.2.1.2.

prin două coduri. Numele convenţional al acestora este CR LF. Un fişier analog, `uoo.txt`, creat sub Unix, are marcat sfârşitul de rând logic cu LF[17]. Iar fişierul analog, `moo.txt`, creat sub Mac, are marcat sfârşitul de rând logic cu CR[18].

LF

CR

A.1.2.1 Managementul fişierelor

Mai importantă decât înfrumuseţarea suprafeţei de lucru este extinderea posibilităţilor de a explora discul dur al computerului. Sub Windows98 şi WindowsXP există un program special destinat explorării fişierelor şi pe care-l găsim în meniul contextual ataşat lui My Computer dacă apăsăm pe Open sau Explore.

extensiile fişierelor

Programul de explorare a fişierelor este setat automat la instalare după o formulă cam paternalistă. Cea mai utilă schimbare mi se pare a fi afişarea extensiei tuturor numelor de fişiere. Windows foloseşte extensia (literele puse după un punct în numele fişierului pentru a determina tipul acestuia şi acţiunile asociate). Ca să vedem toate extensiile trebuie să parcurgem ruta Start→ Settings→ Folder Options.... În Folder Options apăsăm pe View şi deselectăm Hide file extensions for known file types.

WindowsXP include Folder Options... în `Control Panel`.

Ucenicii vrăjitori nu vor rezista desigur tentaţiei de a vedea fişierele ascunse ale sistemului şi vor selecta opţiunea Show all files. Atenţie însă la modificările pe care le faceţi în fişierele care vă sunt dezvăluite prin această manevră.

A.1.2.1.1 2xExplorer Programul de explorare inclus în Windows este oarecum limitat. Ar trebui să aveţi un veritabil manager de fişiere.

Programul care mie mi se pare cel mai potrivit pentru acest scop este 2xExplorer. Este scris de Nikos Bozinis.[19] Instalarea programului lui Bozinis este extrem de simplă,[20] dar în faza în care presupun că vă aflaţi acum s-ar putea să vă vină mai greu să faceţi acest lucru sub Windows98.[21] WindowsXP dispune de un program de dezarhi-

---

[17]De la expresia englezească *line feed.*

[18]De la expresia englezească *carriage return*, care avea un sens evident pe vremea maşinilor de scris.

[19]Îl puteţi găsi la adresa <`http://www.netez.com/2xExplorer`>.

[20]Versiunea 1.4.1.12 dispune şi de un instalator. Eu am folosit însă, în continuare, dezarhivarea, copierea fişierelor şi generarea de scurtături.

[21]Citiţi secţiunea A.1.2.2 dacă nu ştiţi să lucraţi cu arhive (cu fişiere comprimate).

vare aşa că ajunge să indicaţi un dosar în care să fie despachetate fişierele programului. Ca să-l porniţi comod puteţi crea o scurtătură pe suprafaţa de lucru.

De îndată ce aţi făcut dublu clic pe scurtătura nou creată apare o fereastră divizată în trei panouri. Eu am închis însă panoul din stânga apăsând semnul × din colţul din dreapta sus. Am tras, de asemenea, bara cu unelte în partea de sus. Oricum, aceste lucruri sunt mai puţin importante în sine. Fiecare poate aranja cum vrea aspectul ferestrei în care apare 2xExplorer.

La ce este bun 2xExplorer sau un program similar? Uşurează enorm managementul dosarelor şi fişierelor. Am văzut mulţi utilizatori care pun totul pe suprafaţa de lucru, în dosarul `My Documents`, creat automat la instalarea Windows, sau care plasează fişierele direct în rădăcina discului `C`. Aceste obiceiuri denotă faptul că nu au făcut un efort pentru a înţelege rolul managementului fişierelor. În orice caz, nici să nu vă gândiţi să folosiţi uneltele transferate din Unix fără managementul adecvat al fişierelor. Riscaţi să produceţi sute de fişiere în acelaşi dosar, printre care vă va fi absolut imposibil să vă descurcaţi.

A.1.2.1.1.1 Crearea de dosare şi fişiere cu 2xExplorer

Pentru început deschideţi 2xExplorer şi verificaţi dacă înţelegeţi cum puteţi crea dosare şi fişiere. Navigaţi către un loc care nu este periculos.[22] Apăsaţi F8 şi veţi vedea cum apare un dosar pe care scrie `New Folder`. Schimbaţi-i numele în „Test“.[23] În 2xExplorer exersaţi acum clicul simplu (apăsarea) pe butonul din stânga al mouse-ului, cu săgeata îndreptată către un dosar. Veţi vedea cum se schimbă culoarea pictogramei dosarului. Dacă apăsaţi ENTER pătrundeţi în dosarul respectiv. Cu BACK SPACE reveniţi. **F8**

Intraţi acum în dosarul nou creat. Creaţi alte câteva dosare. Intraţi într-unul dintre aceste dosare. Apăsaţi F7.[24] Apare o pictogramă lângă care scrie `New File.txt`. Schimbaţi numele ca şi-n cazul dosarului. **F7**

Ce aţi creat? Un fişier zis „de tip text“. Dacă daţi un dublu clic pe un fişier de tip text şi aveţi o instalaţie Windows nemodificată, atunci se deschide fereastra unei aplicaţii numită Notepad. În tra- **Notepad**

[22] Altundeva decât în dosarul Windows.

[23] Evident, puteţi folosi oricare nume care vă convine. Recomandarea ar fi totuşi să nu utilizaţi nume cu spaţii. De pildă, în loc de „New Folder“ folosiţi „New_Folder“. V. şi pagina 125, rândul 36.

[24] Versiunea mai nouă a 2xExplorer include şi un meniu special `Actions`. Una dintre **`acţiuni`** este chiar crearea de fişiere.

ducere, numele programului însemnă *carnetul de notiţe*. Este chiar ceea ce sugerează pictograma acestui program.

Este bine să învăţaţi folosirea Notepad explorând pe meniurile sale. Presupun c-aţi deprins folosirea în special a comenzilor *Copy, Cut, Paste*. Acest lucru este desigur imposibil fără să ştiţi să selectaţi porţiuni dintr-un text. Exersaţi, de asemenea, copierea de text între diverse instanţe ale aplicaţiei Notepad.

A.1.2.1.1.2 Operaţii cu fişiere Fişierele pot fi copiate (sub alt nume, chiar şi-n acelaşi dosar!), pot fi mutate sau şterse. Aceste operaţii ar trebui să fie evidente pentru oricine s-a familiarizat cu Windows. 2xExplorer oferă o bară cu pictograme speciale pe care puteţi da un clic atunci când vreţi să executaţi astfel de operaţii. Funcţionează şi meniurile contextuale Windows.

A.1.2.1.1.3 Filtre Creaţi un dosar. Creaţi în el mai multe fişiere, unele cu extensia `txt`, altele cu `tex` (nu uitaţi punctul dinaintea extensiei!).

Mergeţi acum, în 2xExplorer pe ruta Files→ Filters.... Apăsaţi pe tasta cu săgeata către dreapta. Puneţi un punct şi adăugaţi extensia `tex`. Apăsaţi ENTER. Sunt afişate acum numai fişierele de tip `tex`.

A.1.2.1.1.4 Proprietăţile fişierelor şi dosarelor În 2x-Explorer selectaţi un fişier sau un dosar.[25] Apăsaţi tasta F12! Apare o fereastră cu proprietăţile fişierului sau dosarului.

F12

Uitaţi-vă mai ales la Attributes. De multe ori vrem să bifăm sau să debifăm Read-only. După cum sugerează şi numele englezesc al acestei proprietăţi, fişierul read-only poate fi doar citit. Dacă vrem să-l schimbăm, trebuie să eliminăm această proprietate.

A.1.2.1.1.5 Selectarea unui grup de fişiere O operaţiune asemănătoare cu filtrarea este selectarea unui grup de fişiere. Mergeţi în meniul principal la Mark. Alegeţi Select Group....

tipare simple

Acum trebuie să învăţaţi doar să construiţi tipare foarte simple. Semnul * ţine locul unui grup de litere. Semnul ? ţine locul unei sin-

[25] Studiaţi felul în care sunt setate clicurile pe sistemul dumneavoastră. Un clic pe pictograma din stânga numelui este mai prudent. Clicul pe nume sau un dublu clic rapid pe nume s-ar putea să deschidă o mică fereastră pentru operarea de schimbări în nume.

gure litere. Dacă scrieţi *.tex, atunci vor fi selectate toate fişierele de tip tex.

A.1.2.1.1.6 Informaţii despre un dosar cu fişiere În meniul principal daţi clic pe Tools şi apoi pe Folder Data.... Veţi obţine date despre dosarul respectiv.

La ce sunt bune aceste date? Cea mai simplă utilizare este legată de folosirea spaţiului de pe discul dur. De pildă, pe computerul pe care scriu, dosarul cu complexul de programe TEX ocupă 653.5MB. Pot însă vedea şi arborele subdosarelor din dosarul respectiv, cu statistica numărului de dosare şi de fişiere din ele.

Datele astfel obţinute pot fi păstrate într-un fişier de tip text. Pentru aceasta folosiţi meniul contextual al ferestrei cu date despre dosare. Daţi un clic pe Print. În ciuda numelui, aveţi posibilitatea să creaţi un fişier. Puteţi face acest lucru şi pentru un CD-ROM.

cataloage cu documente descărcate de pe Internet

Păstraţi documentele descărcate de pe Internet în dosare care au ca nume data descărcării. În aceste dosare grupaţi fişierele în dosare cu nume semnificative. Adăugaţi, dacă este necesar, într-un fişier special adresa de Internet şi date cu privire la locul de unde aţi descărcat documentele. Creaţi cataloage cu aceste dosare după metoda descrisă mai sus. În acest fel nu veţi avea probleme cu citarea documentelor de pe Internet.

A.1.2.1.1.7 Căutarea de fişiere O operaţie pe care o întreprindem adesea este căutarea de fişiere. Mergeţi la Tools în 2xExplorer. Căutaţi un fişier al cărui nume nu-l ştiţi. Puneţi doar *.*, semn că nu ştiţi nici numele, nici extensia. Ştiţi însă un fragment de text din fişier. Introduceţi fragmentul de text respectiv în caseta de dialog, după ce aţi bifat use text constraints.

Căutarea pe care o oferă 2xExplorer nu este mult mai sofisticată decât cea pe care aţi găsi-o la Start→ Find în Windows, dar o puteţi efectua mai uşor, direct în dosarul care vă interesează.

A.1.2.1.1.8 Aranjarea meniului de start Activaţi panoul din stânga al 2xExplorer-ului. Urmaţi ruta Bookmarks→ Go to folder→Start Menu şi daţi clic pe Start Menu. Creaţi acum dosare în care grupaţi scurtături către programele pe care le-aţi instalat.

Puteţi crea noi scurtături într-un mod cât se poate de simplu. În panoul din dreapta mergeţi la un dosar unde aveţi un executabil Windows. Selectaţi-l! Mergeţi la Edit şi copiaţi (CTRL+C).

Treceţi apoi în panoul din stânga. Mergeţi la **Edit** şi apăsaţi `Paste Shortcut`. Acum puteţi redenumi scurtătura.

Nu uitaţi sfatul de a folosi un dosar şi programe destinate doar testării până sunteţi sigure şi siguri pe ceea ce faceţi.

A.1.2.2 Managementul Fişierelor Comprimate

Chiar dacă n-aveţi o idee prea exactă despre fişiere vă puteţi da seama că ele ocupă un loc în mediile de stocare. Arhivarea este este un proces prin care fişierele sunt comprimate. Mai mult decât atât, o colecţie de fişiere este strânsă la un loc şi circulă sub forma unui pachet unic.

WinXP dispune de un sistem de dezarhivare propriu. Lucrul acesta nu este însă adevărat pentru mai vechiul Win98. Pe Internet sau pe CD-urile ataşate revistelor dedicate lumii calculatoarelor veţi găsi lesne destul de multe variante gratuite de programe de arhivare.

7-zip O soluţie care are numeroase avantaje o reprezintă programul `7-zip`, creat de Igor Pavlov. Pagina de web a acestui program este <`http://www.7-zip.org`>. Consultaţi, de asemenea, <`http://sf.net`>.

`7-zip` are propriul manager de fişiere. Cu ajutorul acestui manager puteţi căuta în interiorul unui pachet de fişiere.

De asemenea, vă puteţi sluji de comenzile pe care programul le instalează în meniul ataşat oricărui fişier (meniul care apare când faceţi clic pe dreapta pe pictograma fişierului).

O problemă este lipsa unui dezarhivator pentru arhivele specifice Mac. O soluţie este Aladdin Expander al firmei AladdinSystems. În acest caz, citiţi cu atenţie licenţa produsului. Acest lucru este valabil, evident, pentru toate programele pe care le vom menţiona aici. În special fiţi atente şi atenţi la faptul că n-aveţi dreptul să obţineţi un profit comercial în urma distribuirii produsului.[26]

A.1.3 Vizualizarea fişierelor

Probabil v-aţi familiarizat deja cu sistemul de extensii al fişierelor în Windows. Extensia este grupul de litere care urmează după punctul pus la sfârşitul numelui fişierului.

[26] Cu alte cuvinte, dacă aţi descărcat de pe Internet acest dezarhivator sau l-aţi obţinut în alt mod nu-l puteţi vinde altcuiva. Evident, puteţi să-l daţi mai departe, dar nu puteţi cere o compensaţie financiară decât pentru mediul de stocare sau pentru alte cheltuieli implicate de transferul produsului.

În 2xExplorer puteţi vizualiza un fişier dacă-l selectaţi şi apăsaţi apoi tasta F3. Evident, acesta este un mod foarte limitat de a vizualiza fişiere şi vă va fi de folos doar pentru cele care conţin doar texte simple. Pentru alte fişiere aveţi nevoie de programe de vizualizare dedicate unui anumit tip de fişier.

A.1.3.1 Vizualizarea fişierelor PostScript

Pe parcursul acestui ghid avem mare nevoie de fişiere cu extensia `ps`; denumirea completă a acestor fişiere este „fişiere PostScript".

Pentru a vizualiza comod un fişier PostScript sub Windows aveţi nevoie de două tipuri de programe. Primul este un interpretor al conţinutului fişierului.[27] Al doilea este programul de vizualizare ca atare.

Descărcaţi de pe Internet unul dintre fişierele `gs700w32.exe`, `gs704w32.exe`, `gs800w32.exe` sau ceva mai nou din această serie. Citiţi eventuale instrucţiuni de instalare. Oricum, procesul de instalare este extrem de simplu. Un fişier `exe` este executabil direct în Windows. După ce aţi plasat convenabil fişierele rezultate mergeţi la dosarul doc şi citiţi fişierul PUBLIC. El conţine **Aladdin Free Public License**, pe scurt AFPL. Comparaţi-o pe loc sau ulterior cu importanta licenţă GNU a Free Software Foundation.

Ghostscript

Pentru început n-are sens să încercaţi să faceţi mare lucru cu programul pe care l-aţi instalat. Este doar bine să ştiţi un se află, care este versiunea sa şi că se numeşte Ghostscript.

Ghostview

Pentru a instala vizualizatorul descărcaţi un fişier cu un nume de genul `gsv44w32.exe`. Îl găsiţi în multe locuri pe Internet. Primul număr indică versiunea. Aveţi grijă să fie compatibilă cu versiunea programului Ghostscript. Din nou, instalarea este relativ simplă. Citiţi însă instrucţiunile. Va trebui să indicaţi însă ce versiune a Ghostscript vreţi să folosiţi. Programul pe care tocmai l-aţi instalat se numeşte Ghostview. Este foarte folosit în lumea academică, dar are o licenţă, ca să zic aşa, „la limita" programelor care vor fi recomandate în această carte. Pentru a face să dispară o fereastră care tot apare când deschideţi programul[28] trebuie să înregistraţi programul contra unei sume de bani. Versiunea neînregistrată este însă absolut funcţională şi nu cuprinde nici un fel de limitări.

pstoedit

Versiunile mai noi ale Ghostview nu integrează însă o unealtă ex-

[27] PostScript este un limbaj creat de firma Adobe pentru tipărirea de documente pe printere cu laser. Limbajul poate fi folosit şi pentru crearea de imagini pe ecran. Pentru o scurtă prezentare a limbajului PostScript v. §C.1.2.

[28] Acestui tip de fereastră i se spune în engleză *nagscreen*.

trem de necesară denumită „pstoedit". Despre pstoedit puteţi citi la <`http://www.pstoedit.net/pstoedit/`>. Concret, pentru instalare, vă trebuie fişierul `pstoeditsetup.exe` şi, desigur, priceperea minimă necesară pentru a instala programe sub Win98.[29]

Ce face pstoedit? Vă oferă posibilitatea de a converti un fişier PostScript într-unul de tip `pdf`.

A.1.3.2 Vizualizarea fişierelor pdf

`Pdf` este o prescurtare a unui termen englezesc care ne spune că este vorba despre fişiere care stochează documente într-un format portabil. Portabilitatea înseamnă, între altele, că aceste fişiere pot fi văzute atât sub Windows, cât şi sub Unix şi Macintosh, cele trei platforme principale în lumea calculatoarelor.

Acrobat Reader

Tot atât de importantă ca şi portabilitatea este calitatea fişierelor `pdf` de a fi veritabile cărţi electronice. Pentru a vedea aceste cărţi trebuie să instalaţi un sistem de vizualizare. Cel mai faimos este Adobe Acrobat Reader. Citiţi despre acest program la adresa <`http://www.adobe.com/products/acrobat`>. Ca mai toate programele de vizualizare, Acrobat Reader este distribuit gratuit.

Pentru a avea pe deplin senzaţia cărţii electronice puteţi instala Adobe Acrobat eBook Reader.

A.1.3.3 Vizualizarea altor tipuri de fişiere

Programele de vizualizare a fişierelor, spre deosebire de cele de editare, sunt de regulă oferite gratuit de către firme.

Word Viewer

În mod sigur veţi avea nevoie periodic de un vizualizator de fişiere doc. Microsoft Word Viewer poate fi folosit în mod gratuit. Puteţi vedea cu el şi fişierele de tip `rtf`.

Open-Office

OpenOffice este o suită completă de aplicaţii pentru birou; poate fi folosită atât pentru vizualizarea, cât şi pentru editarea de fişiere doc şi `rtf`.[30]

Microsoft Reader

Pe Internet veţi găsi, de asemenea, fişiere de tip `lit`. Pentru a le vedea aveţi nevoie de Microsoft Reader.[31]

---

[29] Între altele, instalarea sub WinXP este mai complicată. Trebuie să studiaţi în mod special cum se pot instala programe sub asemenea sistem de operare.

[30] Puteţi să vă procuraţi OpenOffice de la adresa <`http://www.openoffice.org`>.

[31] Puteţi descărca programul de instalare de pe situl firmei la <`http://www.microsoft.com`>.

Un alt tip de fişiere pe care s-ar putea să le întâlniţi pe Internet sunt cele pentru **palm computere**. Există cărţi întregi în format **pdb**. Un vizualizator gratuit pe care l-am folosit cu succes este DocReader-ul creat de Mike Pickering.[32]

DocReader

Evident, pentru omniprezentele, pe Internet, fişiere `html`, este nevoie de un vizualizator pentru asemenea fişiere. De regulă, Microsoft Internet Explorer sau Netscape Navigator sunt folosite pentru a vizualiza asemenea fişiere.

Internet Explorer şi/sau Netscape Navigator

A.1.4 Cine se teme de utilizarea computerelor?

Pentru a adopta perspectiva programatorului trebuie să ştim ceva mai mult despre utilizarea Windows.

Mergeţi la Start→ Run. Tastaţi cuvântul `command` şi apoi apăsaţi ENTER. Apare o fereastră neagră ca aceea din vechiul MS-DOS. În această fereastră nu pot fi date decât comenzile numite „comenzi în linie“. Dacă nu ştiaţi, tocmai aţi dat o asemenea comandă pentru a chema fereastra MS-DOS.

`command`

Reveniţi la Start→ Run. Apăsaţi butonul Browse. Navigaţi un pic până găsiţi pe discul C dosarul Windows. Apoi căutaţi `NOTEPAD.EXE` şi când îl găsiţi daţi un clic pentru selecţie şi apăsaţi butonul Open. Aranjaţi fereastra neagră a MS-DOS prompt-ului în aşa fel încât să vedeţi mica fereastră Run deschisă în colţul din stânga-jos al ecranului. Mergeţi în fereastra neagră a MS-DOS. Tastaţi cu grijă comanda din fereastra Run. Verificaţi dacă înţelegeţi conceptul de cursor[33] Puteţi recurge şi la procedura de copiere şi inserare de text dintr-o fereastră într-alta. După ce aţi scris sau copiat textul relativ misterios, apăsaţi tasta ENTER. Se va deschide o fereastră Notepad.[34]

exemplu de comandă în linie

Ce mai putem scrie în fereastra neagră? Tastaţi `echo Un text`. Programul va afişa cuminte `Un text`. Cuvântul `echo` este o comandă, care spune programului să afişeze textul care urmează imediat după comanda respectivă.

istoria comenzilor

Putem influenţa ceea ce se întâmplă la prompt-ul MS-DOS? Da. Merită să dispunem de o istorie a comenzilor. Mergeţi pe discul C

[32] Îl puteţi descărca de la <`http://www.crosswinds.net/~mpicker0`>.

[33] O liniuţă clipeşte în fereastra neagră atunci când aceasta este fereastra în care lucraţi. Această liniuţă de subliniere indică punctul în care se află cursorul. Este punctul în care, practic, puteţi insera un text.

[34] Am făcut acelaşi test şi-n WindowsXP. Nu au fost probleme. Copierea în fereastra neagră diferă desigur. Practic trebuie recurs la meniul obţinut prin clic pe butonul din dreapta al mouse-ului.

chiar în rădăcină şi plasaţi săgeata cursorului Windows pe AUTOEXEC.BAT. Faceţi clic pe dreapta. Faceţi apoi clic pe Edit. Fişierul acesta este un fişier de tip text, dar al cărui conţinut este, pentru sistemul de operare, un şir de comenzi. Adăugaţi la sfârşitul fişierului comanda `c:\windows\command\doskey.com`. Verificaţi dacă efectiv aveţi pe calea indicată un fişier cu numele **doskey.com**. Reporniţi calculatorul.[35]

Când sistemul a repornit deschideţi din nou o fereastră MS-DOS. Daţi ce comenzi vreţi în ea. Apăsaţi apoi tasta cu o săgeată în sus şi pe cea cu săgeata în jos. Observaţi că acum sistemul ţine minte comenzile.[36] Cu tastele cu săgeţi către stânga şi către dreapta vă puteţi mişca prin textul comenzii. Folosiţi tasta Ins[37] pentru a modifica o comandă fără a o scrie de la capăt.

Aţi dat deja peste un fel de resursă secretă şi extrem de utilă a sistemului MS-DOS.

A.1.4.1 Comenzile în linie din 2xExplorer

În multe situaţii s-ar putea să aveţi nevoie să daţi rapid o comandă în linie. Putem folosi pentru a atinge acest scop şi 2xExplorer-ul.

Run Command

Cea mai simplă comandă în linie este formată din numele unui program executabil. Mergeţi la Tools şi daţi clic pe Run Command. Tastaţi `sfc` şi apoi ENTER. Apare unul dintre cele mai utile programe din Windows98. Acest program verifică integritatea sistemului. n-are nici un rost să reinstalaţi sistemul de câte ori aveţi o pană. Îl puteţi restaura cu `sfc`.

Dac-aţi pus **splitfile** undeva în PATH, atunci puteţi repeta comanda de mai sus cu **splitfile**.

Comenzile în linie de mai sus sunt utile pentru a chema programe Windows. Tastaţi însă **dir** urmat de apăsarea pe tasta **Enter**. Apare doar preţ de o clipă o fereastră neagră. N-aţi văzut nimic.

F10

Dir este o comandă în linie care trebuie dată într-o fereastră MS-DOS. Apăsaţi tasta F10 urmată de **Enter**. Apare o fereastră neagră (cel puţin aceasta este culoarea setată automat). Acum **dir** are alt efect.

Avantajul oferit de **2xExplorer** poate din nou să pară minor.

---

[35] Windows vă va sâcâi de multe ori cu aceste reporniri după instalări sau modificări în sistem.

[36] Le ţine minte cât timp fereastra este deschisă.

[37] Tasta care alternează două moduri de scriere: unul prin inserarea de text; altul în care textul este suprascris.

Putem chema fereastra MS-DOS direct din sistemul Windows. Diferenţa este însă dată de faptul că ea are promptul chiar în dosarul în care am chemat-o. În plus, 2xExplorer are propria sa istorie a comenzilor. Avantajul nu este chiar mic.

A.1.4.2 Fişiere cu comenzi în 2xExplorer

O comandă în linie este un text ca oricare altul. De ce n-am putea crea un fişier cu asemenea comenzi?

Generate batch...

Mergeţi în dosarul unde aţi creat (cu titlu de probă!) fişiere cu extensia `tex`. Selectaţi-le! Mergeţi în meniul principal la Mark şi daţi un clic pe Generate batch.... Tastaţi comanda `ren $N $B.txt`. Daţi clic pe `Create`. Salvaţi fişierul cu extensia `bat`. Daţi comanda de executare a acestui fişier.

redenumirea fişierelor

Selectaţi fişierul `bat` creat şi apăsaţi F3. Nu executaţi dublu clic pe un astfel de fişier pentru a-l deschide! Este un fişier cu comenzi! Se vor executa comenzile.

Nu este greu să înţelegeţi structura comenzilor create. V-ar trebui un manual de MS-DOS pentru a crea fişiere `bat` mai complexe.[38] Oricum, redenumirea este una din operaţiile de care te loveşti foarte des. Este extrem de greu să o execuţi manual.

ştergerea de fişiere

O altă operaţie pe care uneori trebuie să o executăm asupra unui grup de fişiere este ştergerea. Comanda este `del`. Mare atenţie însă la folosirea ei. Învăţaţi pe fişiere şi-n dosare cu fişiere create doar pentru teste. Testaţi în mod repetat ceea ce aţi creat. Şi nu blestemaţi autorul pentru efectele nedorite. Cartea nu este însoţită de nici un fel de garanţii. Faceţi totul pe propria răspundere.

A.1.4.3 Programele ascunse din Windows

Există oare şi resurse Windows mai mult sau mai puţin ascunse? Cum să nu! De unele este relativ periculos să vă apropiaţi. Altele sunt însă puţin cunoscute, dar extrem de utile.

Uneori există scurtături în `Accessories` pentru aplicaţii utile, dar ele nu sunt folosite prea des. Un exemplu este un program pe nume `kodakimg.exe`. Îl găsiţi în dosarul Windows.

Puteţi crea şi propriile dosare cu scurtături în meniul Start. Mergeţi în 2xExplorer pe următorea rută cu meniuri: Bookmarks→ Go to Folder→ Start Menu. Creaţi un nou dosar şi daţi-i un nume su-

[38] În WindowsXP există comenzile în linie specifice. Se pot obţine explicaţii recurgând la ajutorul oferit de sistem.

gestiv. Intraţi în acest dosar şi faceţi o scurtătură către programul `kodakimg.exe`.

Când studiaţi meniul **Start** vedeţi un meniu derulant în care găsiţi scurtătura nou creată. Puteţi porni acum un program de prelucrare

`tiff`

de imagini. Acest program creează fişiere de tip `tiff`. Dacă aveţi un scanner sau acces la un scanner şi copiaţi electronic, să zicem, un manuscris de zece pagini, fişierul de tip `tiff` ţine toate aceste pagini la un loc, într-un singur fişier. Puteţi răsfoi acest fişier ca pe o carte. În plus, acesta este formatul folosit de către marea majoritate a programelor OCR, programele care recunosc literele. Aceste programe pot transforma un fişier de tip `tiff` într-unul de tip text.

sfc

Un alt program deosebit de util este `sfc.exe`.[39] Îl găsiţi tot în dosarul Windows.

Alte programe ne duc limpede pe terenul unde se avântă doar ucenicii vrăjitori. Mergeţi, de exemplu, din dosarul Windows în do-

MSCONFIG

sarul System şi căutaţi acolo programul `MSCONFIG.EXE`. Acest program vă permite să configuraţi sistemul Win98. Evident, o faceţi pe propriul risc.

SYSEDIT

Cu `SYSEDIT.EXE` puteţi edita fişierele de configurare a sistemului. Dacă nu sunteţi ucenici vrăjitori, recomandarea ar fi să editaţi doar fişierul `AUTOEXEC.BAT` în modul indicat deja mai sus.

REGEDIT

Un program pe care ucenicii vrăjitori îl vor încerca desigur este `REGEDIT.EXE`. Lansaţi acest program. Acum aveţi acces la fişierele în care Win98 îşi ţine datele cu privire la programele instalate, tipuri de fişiere, moduri de deschidere a lor şi aşa mai departe. Nu umblaţi aici fără socoteală, deoarece aveţi toate şansele să instalaţi haosul în sistemul dumneavoastră.

După ce aţi lansat în execuţie Regedit, daţi clic pe cruciuliţa de la HKEY_CLASSES_ROOT. Folosiţi glisorul pentru a ajunge la `Folder` şi faceţi iar clic pe cruciuliţă. Puneţi săgeata pe **Folder** şi daţi clic pe dreapta. Alegeţi din meniu pe **New ▷ Key**. Numiţi această cheie `2xExplorer`. Acum construiţi o nouă cheie, dar cu rădăcina în `2xExplorer`, cheia pe care tocmai aţi creat-o. Daţi-i acestei chei numele `command`. Nu-i daţi alt nume! Aşa cum sugerează numele, aceasta este cheia pentru comanda în linie. Deschideţi-o aşa cum aţi deschide orice dosar. Chemaţi un meniu prin clic pe dreapta valorii **Default**. Introduceţi o comandă de tipul `D:\use\2xExplorer.exe`. Evident, puneţi calea adecvată pentru sistemul dumneavoastră. Verificaţi eventual calea cu **Start→ Run→ Browse...**.

Închideţi Regedit. Obţineţi un meniu prin clic pe dreapta pe

[39] V. pagina 136, rândul 24

icoana cu numele calculatorului dumneavoastră. În meniu apare acum şi 2xExplorer. Puteţi renunţa la pictograma de pe suprafaţa de lucru.

A.1.4.4 Strat Unix peste Windows

programele interacţionează

Înainte de a trece mai departe trebuie să ne reamintim un principiu important. Cartea aceasta vă îndeamnă să învăţaţi cât mai mult experimentând cu diverse programe. Nu faceţi acest lucru însă cu mai multe programe deodată. Instalaţi pe rând diverse programe şi vedeţi ce se întâmplă. Programele interacţionează între ele şi aceste interacţiuni nu pot fi anticipate. Aţi instalat poate în acelaşi dosar două fişiere care, dacă ar sta separat, rezultatul ar fi altul. Sau poate aţi estimat eronat felul în care un program face apel la alt program. Nu vă grăbiţi să puneţi aceste efecte nedorite pe seama unor viruşi.

De asemenea, dacă un program este nestabil, Win98 tinde să se destabilizeze în totalitatea sa.[40] Nu este neapărat un motiv să renunţaţi la Win98 în favoarea unui sistem de operare care separă mai bine felul în care funcţionează diversele programe. Win98 este rodul unui efort superb de a păstra compatibilitatea cu mai vechile programe MS-DOS. Poate, de asemenea, emula Unix în bune condiţii. Instalaţi foarte prudent noi programe.

Autoexec

Când ne apucăm să modificăm sistemul Windows98 este bine să ştim să modificăm AUTOEXEC.BAT. Folosesc, din nou, exemplul computerului pe care este scrisă cartea:

```
SET HOME=D:\dat\home
SET VIM=D:\USE\VIM
SET GHOSTSCRIPT_FONT_DIR=D:\ed\gs\fonts
SET PATH=C:\WINDOWS;C:\WINDOWS\COMMAND;D:\USE\BIN
```

Aceasta este o parte din fişierul AUTOEXEC.BAT. Citiţi cu atenţie aceste rânduri, dar nu faceţi modificări mecanice pe calculatorul dumneavoastră. Ţineţi cont de denumirile propriilor dosare.

HOME este numele unei variabile al cărei conţinut este folosit de către diverse programe. Programele transferate din Unix folosesc dosarul indicat drept HOME pentru a plasa acolo fişiere de configurare.

Trebuie să fiţi atente şi atenţi la modul în care se instalează Vim (şi alte programe) în funcţie de existenţa sau nu a unei valori pentru HOME. Editorul care este marea alternativă la Vim, Emacs, va cere în mod explicit să daţi o valoare lui HOME.

[40] Avantajul WindowsXP constă, între altele, în eliminarea acestui tip de instabilitate.

Următorul punct important în setările de mai sus îl constituie SET PATH şi căile care urmează după aceea (vedeţi linia a patra din fragmentul din AUTOEXEC.BAT). Aceste setări vă scutesc de tastarea căii complete atunci când apelaţi un program printr-o comandă în linie. De exemplu, D:\USE\BIN va permite să apelez în linie orice executabil pus în dosarul BIN din dosarul USE aflat pe discul D. În dosarul respectiv pun, între altele, unelte aduse din lumea Unix.

variabile de mediu în WindowsXP

Cum modificăm variabilele de mediu sub WindowsXP? În sistemul XP AUTOEXEC.BAT nu mai joacă rolul din MS-DOS sau Windows98. Mergeţi pe ruta Start→ Control Panel→ System→ Advanced→ Environment Variables şi ajungeţi la o fereastră în care vedeţi lista variabilelor de mediu. XP distinge între variabilele create de utilizatori şi cele ale sistemului. De exemplu, eu am creat o variabilă HOME. Căutaţi pe PATH printre variabilele de sistem şi selectaţi cu mouse-ul respectiva variabilă de mediu. Daţi apoi un clic pe butonul Edit şi adăugaţi calea pe care doriţi să o ştie sistemul.

A.1.4.4.1 Sistem Unix minimal sub Windows Resursele native Windows pentru comenzile în linie în fereastra MS-DOS sunt foarte limitate. O soluţie o reprezintă instalarea de unelte Unix. Pentru început recomandabilă este instalarea unui strat minimal de unelte Unix.[41]

Puteţi instala numai uneltele, fără compilatorul de C++. Dacă vreţi să accesaţi direct uneltele Unix instalate, nu uitaţi să setaţi în mod corespunzător variabila PATH a sistemului.

număraţi cuvintele din fişiere

Vom da o ilustraţie foarte simplă a modului în care sunt folosite uneltele Unix. Vreţi să ştiţi, să zicem, câte cuvinte sunt într-un fişier. Apelaţi la programul `wc.exe`, al cărui nume vine de la expresia englezească *word count*. Mergeţi, cu ajutorul 2xExplorer, în zona rezervată încercării programelor şi creaţi un fişier `test.txt` în care scrieţi câteva rânduri. Apăsaţi, în 2xExplorer, tasta F10 şi scrieţi comanda `wc test.txt` şi apăsaţi tasta `Enter`. Puteţi scrie, evident, comanda şi direct în fereastra MS-DOS. Rezultatul constă dintr-o serie de cifre. Prima cifră indică numărul de rânduri; a doua numărul de cuvinte; a treia numărul de semne din fişier.

cereţi ajutor

Vreţi ceva ajutor? Scrieţi comanda `wc -help` şi studiaţi utilizarea opţiunilor. Parantezele drepte indică elementele comenzii care nu sunt obligatorii. Singurul mod de a învăţa cu adevărat utilizarea

[41] Sistemul zis `msys` dispune de un program de instalare în stil Windows. Este excelent pentru început. Pentru detalii a se vedea `http://www.mingw.org/msys.shtml`.

unor astfel de programe este experimentatul. Numai aşa vă puteţi obişnui cu sistemul de opţiuni al comenzilor în linie.

A.1.4.4.2 GnuWin32 Sistemul msys nu foloseşte direct Windows. Există unelte Unix care folosesc în mod direct sistemul de operare Windows. Proiectul GNU are o versiune pentru Windows. Găsiţi în ea un set vast de unelte Unix, precum şi multe alte programe.

Versiunea pentru Windows a proiectului GNU se numeşte „GnuWin32". Consultaţi pagina de web cu pachetele de programe realizate în cadrul acestui proiect.[42] Alegeţi programele de care aveţi nevoie. Recomandarea noastră este ca, la început, să instalaţi doar programe care dispun de *setup*. Orice începătoare sau începător vor avea mari dificultăţi la instalarea fără *setup*.

A.1.4.4.3 Programarea în C/C++ Ucenicii vrăjitori interesaţi de programarea în C++ vor fi desigur atraşi de versiunea pentru Windows a compilatorului gcc. Acest compilator este foarte important în sistemul de operare zis „Linux". Este atât de important încât mulţi cred că sistemului respectiv ar trebui să i se zică GNU/Linux. Numele celui care iniţiat elaborarea gcc şi mişcarea GNU, Richard Stallman, ar trebui să fie cunoscut de toată lumea.[43]

gcc

La ce este bun compilatorul? Nu vă convine modul cum se comportă wc.exe? Puteţi rescrie programul.

Pe situl <http://sourceforge.net> găsiţi un excelent mediu integrat de dezvoltare de programe în C/C++. Căutaţî un program care se numeşte „Dev-C++". Veţi avea o interfaţă grafică tipică pentru Windows şi compilatorul gcc integrat. Cu acest mediu puteţi rescrie, evident după ce învăţaţi C/C++, programele de genul celui de numărat cuvinte.

[42] Adresa paginii de web cu lista de pachete GnuWin32 este <http://gnuwin32.sourceforge.net/packages.html>. Pentru surse şi documentaţie, v.<http://www.gnu.org>, <http://gnu.eunet.fi> sau orice alt sit Internet legat de proiectul GNU.

[43] Pentru ideile mişcării GNU v. §A.1.5

A.1.5 Principiul surselor deschise

Sistemul de operare propriu-zis oferă puţine posibilităţi de lucru.[44] Pentru a produce un eseu frumos tipărit sunt necesare o serie de alte programe.

Ce facem însă? Noi programe ar putea însemna noi cheltuieli. Dacă este vorba despre o firmă, atunci aceste cheltuieli ar putea să-şi găsească justificarea: ele pot fi recuperate vânzând produsele firmei. Dacă este vorba despre o studentă sau un student, se profilează o dilemă foarte neplăcută. S-ar părea că alternativa este între a plăti sume considerabile şi a pirata programe.

evitaţi pirateria

Pirateria este însă hoţie şi ar trebui exclusă din start. Din păcate nu se întâmplă de multe ori aşa. În ciuda accesului masiv la Internet,[45] sunt puţin folosite programele gratuite.[46]

Gratuitatea nu este însă un scop în sine. Este foarte important să consultaţi licenţele. Uneori produsul este gratuit doar pentru a-i face (un timp) reclamă. Versiunile ulterioare sau versiunile complete nu sunt gratuite. Recomandarea noastră, mai ales în cazul eseurilor studenţeşti, este orientarea către o licenţă GNU sau o licenţă asemănătoare.

licenţa GNU

GNU este, în esenţă, o licenţă menită să asigure accesul la sursele programelor, să prevină plagiatul. Licenţa interzice, de asemenea, ascunderea rezultatelor făcute astfel publice într-un program care n-are surse deschise. Persoanele care au scris sursele sau părţi ale acestora trebuie menţionate în mod adecvat. De asemenea, cine operează o modificare în surse trebuie să arate acest lucru în mod explicit şi să nu împiedice accesul altora la surse.

GNU nu este o licenţă menită să asigure gratuitatea programelor. Aşa cum atunci când reproduci în editura proprie lucrarea altcuiva sau plăteşti pentru a citi o carte, nimic nu împiedică plata unei sume de bani pentru a avea acces la sursa unui program. În practică însă, multe dintre persoanele caru au scris programe cu sursă deschisă au fost generoase şi au plasat sursele şi programele în domeniul public.

---

[44] Linux este, de obicei, distribuit împreună cu o mulţime de programe de editare de texte, imagini etc. Cred că trebuie distins însă între aceste programe şi sistemul de operare ca atare. Windows include, cu unele excepţii, programe suplimentare foarte modeste şi firma a fost chiar atacată în justiţie din pricina integrării în distribuţia de bază a Internet Explorer.

[45] În Uniunea Europeană, în 2003, accesul la Internet, în diverse ţări, variază între aproximativ 20% şi 75%. La noi procentul este desigur mic, dacă numărăm casele şi apartamentele conectate la Internet. Situaţia este diferită în cazul universităţilor.

[46] Programele gratuite sunt distribuite, de asemenea, şi de către reviste.

O serie de astfel de programe sunt rodul cercetării din mediul academic. Este absolut firesc ca, atunci când le cerem studentelor şi studenţilor să tehnoredacteze un eseu, filosofic sau nu, să le arătăm şi cum pot folosi aceste programe.[47]

Pentru a înţelege mai bine sensul acestor principii ar trebui să clarificăm ce se înţelege prin *sursa* unui program.

forţa minţii este mai importantă

Toţi cei care sunt ahtiaţi după **forţa** calculatorului lor discută despre **viteza** procesorului calculatorului. Mai importante sunt însă programele rulate pe calculatoare. Adevărata forţă o reprezintă minţile care programează inteligent. Pentru programare sunt folosite limbaje de nivel mai înalt, care au anumite asemănări cu limbajele umane.

Sursele programelor sunt scrise în aceste limbaje de nivel mai înalt. Ele sunt stocate în fişiere de tip text.[48]

sursele deschise şi accesul la cunoaştere

În mediul academic şi-n cercetare, în lipsa surselor, nu poate fi studiată decât utilizarea programelor. Lucrul acesta este absurd. Gândiţi-vă la un program care, dacă îi daţi două numere naturale, vă spune care este cel mai mare divizor comun al lor. N-aveţi cum şti însă ce algoritm foloseşte. Este ca şi cum am învăţa matematica fără a studia algoritmul lui Euclid. A studia doar utilizarea programelor ar echivala cu transformarea universităţilor în şcoli de meserii.

ameliorarea programelor

Există însă şi alte avantaje ale surselor deschise în raport cu programele care sunt doar gratuite. Autoarea sau autorul unui program gratuit ar putea să înceteze să mai dezvolte produsul său. Aceasta îi obligă pe utilizatori să folosească alt program. În cazul surselor deschise, dacă programul este cu adevărat valoros, se va găsi cu siguranţă cineva care să-l dezvolte în continuare.

În practică, principiul surselor deschise este foarte avantajos când trebuie să operezi modificări, de multe ori banale, într-un program. De pildă, am vrut, cum este normal, ca bibliografia acestei cărţi să nu fie presărată cu cuvinte englezeşti inutile, precum and (şi). Am folosit accesul la sursele programului care determină stilul bibliografiei pentru a obţine rezultatul dorit.[49]

---

[47] Nu cred că este etic să-i forţăm să folosească programe comerciale scumpe. S-ar putea ca astfel să-i împingem pe calea pirateriei. De aici şi până la producerea de eseuri plagiate nu mai este decât un pas. Dacă un gen de hoţie este permis, alte tipuri de hoţie devin şi ele acceptabile.

[48] De aceea un bun editor de texte este atât de important pentru programatori.

[49] Un program care nu permite accesul la surse oferă posibilitatea de a regla o serie de parametri. Dacă parametrul care ne interesează nu este reglabil trebuie să ne adresăm direct firmei producătoare. Licenţa nu ne permite să modificăm programul.

A.2 Editorul Vim

Vim continuă tradiţia principalului editor din lumea Unix, editorul vi. Vi a fost creat de William Joy.[50] În ciuda faptului că, în forma sa actuală, Vim dispune de meniuri, mulţi s-ar putea să-l găsească neatrăgător.

Cred că unii se gândesc deja să-şi scrie eseul cu unul dintre *office*-uri.[51] Cartea de faţă vă propune însă altă perspectivă decât cea pe care o adoptă un program pentru munca de birou. Problema nu este de a avea un program pentru munca de birou care să fie gratuit.[52] Ideea este de a schimba perspectiva utilizării cu aceea a programării.

perspectiva programării

Din perspectiva programării, un document tipărit este realizat cu ajutorul unui program. Programul este cel care stabileşte aşezarea în pagină a textului, imaginilor, tabelelor. Tot prin program sunt specificate tipurile de litere folosite. Tot programarea este cea care ne permite să inserăm note, trimiteri, bibliografii.

A.2.1 Învăţarea Vim într-o zi

Vim este mai prietenos decât vechiul vi. Vi te punea în faţa unui ecran negru. Apăsai tastele şi nu se întâmpla nimic, dacă nu tastai din greşeală **i** sau **a**. Atunci apăreau nişte litere pe ecran, dar mare lucru nu se întâmpla. Te întrebai cine o fi folosind Vi. Răspunsul este relativ simplu: cei care scriu programe.

Mergeţi la adresa de Internet <`http://www.vim.org`> pentru a

[50] William Joy este unul dintre fondatorii Sun Microsistems. Vi ţine însă de perioada premergătoare celei de la Sun. Pentru istoria Vi v. interviul luat lui William Joy de către Eugene Eric Kim, *Linux Magzine*, <`http://www.linux-mag.com`>, noiembrie 1999 (data accesări: 11/01/2004), „What inspired you to write vi?".

[51] Are, evident, sens să instalaţi un *office*. Puteţi pune foarte uşor, de pildă, OpenOffice, care este versiunea cu sursă deschisă a unui produs al firmei Sun, firma lui William Joy. Programul acesta poate face şi operaţii care depăşesc sfera operaţiilor normale într-un birou. Este un program care, dacă mergeţi pe ruta Tools→ Data Sources veţi vedea, cu titlu de demonstraţie, cum puteţi lucra şi cu o bibliografie ale cărei elemente le puteţi integra în documentul dumneavoastră. Apăsaţi OK. Apoi apăsaţi F4. Expandaţi arborele Bibliography şi ramura Tables. Veţi vedea chiar datele pe care le cuprinde bibliografia demonstrativă instalată o dată cu programul. OpenOffice are şi o serie de alte facilităţi pentru munca intelectuală. De asemenea, este capabil să deschidă şi să creeze documente într-o serie de formate întâlnite frecvent.

[52] Dacă folosiţi Vim, vedeţi desigur că acesta nu este un program pur şi simplu gratuit. Bram Moolenaar îi încurajează pe utilizatori să facă donaţii unei fundaţii care desfăşoară activităţi caritabile în Uganda.

afla cum puteţi descărca Vim de pe Internet. Versiunea cu care sunt scrise şi sursele acestei cărţi este 6.2.

Instalarea versiunii 6.2 sub Windows este cât se poate de simplă. Vă recomand să optaţi pentru o apropiere cât mai mare de stilul Windows. Astfel, ceea ce aţi învăţat exersând cu Notepad puteţi aplica în continuare.

Optaţi, de asemenea, pentru posibilitatea de a recurge la Vim direct din meniurile contextuale ataşate oricărui fişier.

A.2.1.1 Un editor modal

Vim este un editor dedicat în special editării de fişiere de tip text. Este bine să vă familiarizaţi mai întâi cu modul în care Vim vă permiteţi să prelucraţi un fişier de tip text.

Creaţi un fişier de tip text în 2xExplorer. Deschideţi-l cu Vim, nu cu Notepad. Dac-aţi reuşit, vedeţi cum clipeşte un dreptunghi negru în colţul din stânga sus al ferestrei Vim. Inutil apăsaţi diverse litere. De regulă, nu veţi face decât să apară litera respectivă pe ultima linie a ecranului. Tastaţi `i`. Forma cursorului s-a schimbat. Pe ultimul rând al ferestrei scrie acum `-- INSERT --`, iar dumneavoastră aţi început să descoperiţi, fără să ştiţi, ideile de bază ale programării.

modul normal

La început eraţi în modul numit „modul normal". Puteţi reveni oricând în acest mod apăsând tasta `Esc` care este plasată în colţul din stânga sus al tastaturii unui PC. În acest mod Vim interpretează apăsarea oricărei taste ca pe o comandă sau ca pe începutul unei comenzi.

A.2.1.1.1 Atenţie la moduri Când au fost introduse calculatoarele la bordul avioanelor, un teribil accident a avut loc în Franţa din pricina nefamiliarizării piloţilor cu ideea de **mod de lucru**. Piloţii au vrut să ocolească un munte. Au dat o comandă pentru a câştiga în altitudine. Din păcate, nu au fost atenţi la **modul** în care se afla programul calculatorului de bord. Avionul s-a dus cu încăpăţânare direct spre munte.

Când deschideţi Vim vă aflaţi în modul normal. Dacă tastăm `d` de două ori, ştergem un rând! Din fericire, putem tasta `u` şi rândul se reface.

Sistemul complet al modurilor Vim este descris în documentaţia care însoţeşte editorul.

i

A.2.1.1.1.1 Modul normal Modul normal al Vim este cel în care daţi comenzi dintr-un punct de pe suprafaţa de lucru a editorului. Cea mai frecventă comandă în acest mod va fi probabil `i`. Tastând `i` puteţi începe să introduceţi text.

a

Încercaţi să vedeţi care este efectul apăsării diverselor taste în modul normal. Care este, de pildă, diferenţa tastarea lui `a` şi a lui `i`? Care este efectul lui `A`?

A.2.1.1.1.2 Inserarea textului Felul în care ajungem să introducem text a fost deja explicat (vezi secţiunea A.2.1.1, rândul 19). Ca să ieşim din acest mod apăsăm tasta ESC şi revenim în modul normal.

r

A.2.1.1.1.3 Înlocuirea unei porţiuni de text Din modul normal puteţi trece în modul în care suprascrieţi textul deja existent în două feluri: dacă tastaţi `r` sau dacă apăsaţi combinaţia de taste SHIFT+R. În primul caz, după înlocuirea unei litere reveniţi la modul normal. În al doilea caz, reveniţi în modul normal doar apăsând ESC.

Sub Windows, este probabil mai comod să suprascriem chiar pe parcursul introducerii de text. Apăsaţi tasta INS. Pe ultima linie a ferestrei Vim apare `-- REPLACE --`. Ca să ieşim din acest mod (familiar oricui a mai utilizat programe Windows!) apăsăm din nou tasta INS.

A.2.1.1.1.4 Selectarea textului ca-n Windows Pentru a selecta text ţineţi tasta SHIFT apăsată şi folosiţi tastele cu săgeţi sau cele pentru derularea paginilor. Observaţi mesajul `- (insert) SELECT -` care apare pe ultimul rând al ferestrei Vim.

În acest mod puteţi lucra cu obişnuitele comenzi Windows de copiere, decupare şi inserare de text.[53]

v

A.2.1.1.1.5 Modul vizual Vim are şi modul său propriu de a selecta text. Dacă, în modul normal, tastaţi `v`, atunci treceţi în acest mod. Puteţi selecta apoi text în maniera Windows sau folosind comenzi de deplasare a cursorului specifice Vim.

V

Modul vizual are o versiune în care selectaţi câte un rând în întregimea sa.[54] Pentru aceasta tastaţi `V` în modul normal.

[53] Vezi secţiunea A.1.1.1.1.

[54] Este vorba despre rânduri în sens logic. Vezi despre rânduri şi secţiunea A.2.1.2.

La prima vedere, modul vizual nu prezintă mare interes. El are însă unele avantaje subtile în raport cu selecţiile Windows când trebuie să copiem text dintr-un mod Vim într-altul.

Regula pe care v-aş recomanda să o urmaţi este următoarea: folosiţi cu selecţiile în stil Windows comenzile (de copiere, decupare, lipire) în stil Windows. Când vreţi să folosiţi comenzi specifice Vim, utilizaţi modul vizual pentru selecţii.

Există, de asemenea, un mare avantaj al selecţiei în modul vizual: selecţia unor coloane de text. Creaţi un tabel precum cel de la pagina 153, rândul 3. Mergeţi în colţul uneia dintre coloane, treceţi în modul normal şi apăsaţi CTRL-Q. Acum puteţi selecta coloana respectivă.

CTRL-Q

În Unix selecţia blocurilor de text în mod vizual se face după apăsarea CTRL-V, dar acest lucru nu este posibil sub Windows, unde combinaţia respectivă de taste serveşte la inserarea unui text copiat sau decupat.

A.2.1.1.1.6 Comenzile în linie Comenzile pe care le putem da tastând doar o literă sau folosind combinaţii de taste sunt fatalmente limitate. Vim are însă un set de comenzi (native) mult mai bogat. Pentru a avea acces la ele trebuie să treceţi din modul normal în modul comandă în linie. Cum? Apăsând în modul normal pe tasta : (tasta cu două puncte pe ea).[55]

trecerea la comanda în linie

În aceste anexe găsiţi fragmente de cod. Fiecare rând este numerotat. Puteţi obţine şi-n Vim o numerotare a rândurilor textului. În modul normal tastaţi `:set nu!` (nu vă speriaţi din pricina faptului că după ce-aţi tastat două puncte treceţi pe ultima linie; este semnul c-aţi schimbat modul). Apăsaţi ENTER şi apar numerele.

Cum scăpaţi de numere? Treceţi iar în modul comandă în linie! Apăsaţi tasta cu săgeata în sus. Vim ţine minte comenzile în linie.[56] Repetaţi comanda anterioară. Numerele dispar.

[55]Se poate trece în modul comandă în linie şi apăsând tasta /. Acest lucru îl facem atunci când vrem să dăm o comandă de căutare prin restul textului (din punctul în care se află cursorul în modul normal). Tastăm însă ? (în modul normal) atunci când vrem să căutăm în porţiunile de text aflate înainte de punctul în care se află cursorul.

[56]Vim ţine minte separat comenzile puse după două puncte de cele realizate cu comenzile de căutare prin text.

A.2.1.2 Rânduri logice şi rânduri vizuale

Scrieţi, de pildă, ceva care vă trece pe moment prin cap. Apăsaţi şi Enter de câteva ori. Încercaţi să vă mişcaţi prin text cu săgeţile de pe tastatură. Observaţi cum Vim consideră că un rând se termină logic când apăsăm ENTER. Puteţi să vă mişcaţi însă oriunde în text folosind mouse-ul şi cursorul din Windows. Atenţie însă! Pentru a schimba astfel poziţia cursorului Vim trebuie să faceţi clic în punctul în care vreţi să vă opriţi.

Distincţia dintre rândurile logice şi cele vizuale este foarte importantă. Rândurile vizuale depind de dimensiunea ferestrei Vim. Pentru a obţine rânduri vizuale daţi comanda `:set wrap!`; efectul ei este afişarea rândurilor logice în întregimea lor, chiar dacă depăşesc dimensiunile ferestrei.

Dezavantajul lui `wrap` este că rupe afişarea în mijlocul cuvintelor. Alternativa este comanda `:set lbr!`. Ea are drept efect crearea unor rânduri vizuale în care cuvintele rămân întregi.

A.2.1.3 Explorarea meniurilor

Citiţi ceea ce găsiţi când faceţi clic pe `Help` în meniuri, dar nu încercaţi să pricepeţi tot de la început. Pe de o parte, explicaţiile par scrise pentru cineva destul de versat în lucrul cu acest gen de editoare. Pe de altă parte, multe dintre noţiuni sunt mai degrabă relevante în contextul unui sistem de operare de tip Unix.

Mai productiv, la început, mi se pare alt mod, foarte simplu de a învăţa Vim. Parcurgeţi cu răbdare meniurile programului şi vedeţi ce este de folos pentru dumneavoastră acolo. De exemplu, meniul File vă spune cum puteţi deschide, închide şi salva fişiere.

Veţi vedea însă în meniuri şi expresii misterioase de genul `:w`. Dacă scrieţi `:w` şi apăsaţi `Enter` veţi salva fişierul şi veţi primi o confirmare de genul `"test.txt" 3L, 144C written`. Mesajul afişat de Vim cuprinde numele fişierului, numărul de rânduri, numărul de caractere şi cuvântul englezesc *written*, pentru a ne indica scrierea pe disc a fişierului respectiv.

La meniul Edit acordaţi importanţă în special secţiunii File Settings şi rubricii Select Font.... Mergeţi la File Format... şi observaţi că Vim cunoaşte cele trei tipuri de fişiere text.[57]

Literele (în engleză *fonts*) sunt o problemă cu mult mai dificilă.

[57]Fişierele Dos sunt totuna cu fişierele text din Windows. Vezi mai sus (pagina 127, rândul 28) deosebirile dintre trei tipuri de fişiere text.

Alegeţi un tip de literă (în engleză, *font*) care dispune de un `Script` de tipul `Central European`. În acest fel aveţi acces la literele româneşti. Nu trebuie decât să comutaţi în Windows pe tastatura românească.[58] Vim este perfect capabil să lucreze cu ea.

litere româneşti

Dacă revenim acum la meniurile principale, urmează trei meniuri mai ciudate: Tools, Syntax, Buffers. Nu este nevoie să le studiaţi cu foarte mare atenţie de la bun început. Primul dintre cele trei meniuri va fascina desigur pe ucenicii vrăjitori. Cu ajutorul lui puteţi învăţa, de pildă, cum să editaţi codurile numerice pe care le foloseşte Windows în fişierul dumneavoastră. Al doilea ne introduce o trăsătură crucială a Vim: capacitatea sa de a vizualiza în culori diferite comenzile şi datele din fişiere.[59] Al treilea trebuie studiat cu atenţie. Conceptul folosit acolo nu trebuie confundat cu cel de fereastră. Buferele sunt însă efectiv utile când prelucrăm deodată un mare număr de fişiere.

A.2.1.3.1 Configurarea Vim Cum putem regla modul în care se comportă Vim? Pentru a înţelege acest lucru trebuie să ne amintim că Vim vine din lumea Unix. În acest sistem de operare obiceiul este să se folosească fişiere de configurare. Dacă mergeţi în dosarul în care este instalat Vim veţi găsi un fişier care se numeşte `_vimrc`.[60] Imediat după instalare veţi găsi rândul următor în acest fişier:

```
source $VIMRUNTIME/vimrc_example.vim
```

Căutaţi scriptul `vim` la care se face referire în acest rând în dosarul în care se află principalul fişier executabil din Vim `gvim.exe` şi faceţi o copie a acestui fişier. Redenumiţi copia. Cel mai normal ar fi să-i ziceţi simplu `vimrc.vim`; puteţi acum să faceţi modificările dorite în această copie. Apoi, în `_vimrc` modificaţi în mod adecvat rândul care trimitea la exemplul de configurare creat la instalare.

Pe calculatorul cu care este scrisă cartea adăugirile mai importante sunt următoarele:

```
set guifont=lucida_console:h12:cEASTEUROPE
set listchars=tab:\|\_,trail:-,eol:<
set lbr!
```

[58] V. §B.3.1

[59] Pentru detalii v. §A.2.1.3.3.1.

[60] Linia din faţa numelui fişierului imită stilul Unix. În Unix fişierele de configurare au nume care încep cu un punct. Linia n-are un mare rol aici. S-ar putea să fie o măsură de precauţie faţă de programele antivirus care văd un duşman în tot ce nu este ca-n Windows.

```
set shiftwidth=3
set tabstop=3
set noexpandtab
```

literele **ajutor Vim**

Prima linie de mai sus spune Vim ce font să folosească atunci când deschide un fişier, cât de mare să fie corpul literei şi să recurgă la un litere printre care se găsesc şi cele româneşti. Rolul celorlalte linii îl puteţi descoperi lesne dacă folosiţi bara cu instrumente (bara cu pictograme) şi faceţi clic pe semnul de întrebare cu lupă. Puneţi cuvântul care vă interesează în caseta de dialog şi cereţi ajutor. Atenţie! Semnul de exclamare, egalul etc. nu fac parte din cuvintele-cheie ca atare.

A.2.1.3.2 Scripturile Vim Vim are desigur şi multe puteri ascunse. Este imposibil să converteşti în meniuri tot ce poate face Vim. Importantă este extensibilitatea sa. Vim foloseşte pentru aceasta propriul său limbaj.[61] Acest limbaj nu este însă foarte greu de însuşit şi putem crea cu ajutorul lui o mulţime de lucruri utile, inclusiv noi meniuri.

limbajul Vim

script

În limbajul Vim se pot scrie programe. Un program Vim este scris într-un fişier de tip text, dar care are extensia `vim`. Aceste fişiere sunt colecţii de comenzi pe care le interpretează Vim. Există şi un nume generic pentru astfel de programe. Ele se numesc „script"-uri.

vimfiles

În primul rând, merită să extindeţi Vim cu ajutorul altora. În funcţie de modul în care aţi instalat Vim, căutaţi un dosar care se numeşte `vimfiles`. Căutaţi în el dosarul `plugin`. Recomandarea ar fi să nu folosiţi dosarul `plugin` din `vimfiles`. Puteţi astfel distinge între extinderile operate direct din instalare şi cele ulterioare. O altă variantă ar fi să păstraţi unul dintre dosare pentru extinderile create de alţii şi una pentru cele create de dumneavoastră.

Eu am adăugat, de pildă, `UnMtchBracket.vim`. Este o extensie creată de Chandra Naveen. Îţi permite să sesizezi dacă o paranteză a fost sau nu închisă. După cum veţi observa ulterior, acest lucru este absolut esenţial din perspectiva programării. Extensia aceasta vă scuteşte de multe bătăi de cap.

%

Uneori vreţi să vedeţi însă care este perechea unei paranteze date. Pentru aceasta procedaţi în felul următor. Treceţi în modul comandă. Puneţi cursorul pe paranteza căreia vreţi să-i găsiţi perechea. Apăsaţi `%`. Cursorul se va muta pe paranteza pereche. Puteţi face acest lucru cu toate cele trei tipuri de paranteze.

[61] Spre deosebire de Emacs, care foloseşte Lisp.

O altă extindere utilă a Vim este DirDo.vim. Autorul acestui program este William Lee. Valoarea sa o veţi descoperi imediat ce încercaţi să modificaţi foarte multe fişiere aflate în dosare diferite.

A.2.1.3.3 Vim bun la toate Ucenicii vrăjitori vor vrea desigur să deschidă cu Vim printr-un dublu clic o mulţime de fişiere. Pot face acest lucru în felul următor. Se porneşte programul Regedit. În HKEY_CLASSES_ROOT este localizată cheia txtfile. Se merge pe ramura care porneşte din această cheie până se ajunge la comanda pentru deschiderea fişierelor de tip text şi acolo se schimbă comanda care spune Windows să folosească Notepad cu una care deschide fişierul cu Vim (ceva de genul `D:\use\vim\vim62\gvim.exe %1`). Evident, calea către `gvim.exe` trebuie să fie cea de pe calculatorul respectiv. Trebuie pus şi `%1`, care spune sistemului să deschidă fişierul pe care se face dublu clic.

Nu trebuie însă abuzat de procedurile de genul celei de mai sus. Putem deregla relativ lesne Windows. De asemenea, de multe ori este mai interesant să deschidem simultan mai multe fişiere cu Vim sau să deschidem cu Vim un anume tip de fişier numai atunci când vrem să edităm fişierul, nu şi atunci când vrem să-l vizualizăm.

A.2.1.3.3.1 Verificarea corectitudinii sintactice Fiecare limbaj de programare are sintaxa sa. Greşelile de sintaxă trebuie evident eliminate. Pentru a ne ajuta în procesul de identificare a erorilor de sintaxă Vim colorează textul programelor.

evidenţierea sintaxei prin colorare

Comanda pentru colorarea textului este dată în fişierul de configurare. Vim foloseşte extensia fişierelor pentru a detecta limbajul în care este scris conţinutul lor. De asemenea, Vim foloseşte informaţiile conţinute în primul rând al anumitor fişiere.

Dacă Vim nu detectează sintaxa sau vreţi să o porniţi manual, mergeţi la meniul Syntax; apăsaţi Show filetypes in menu pentru a putea alege limbajul dorit. Restul comenzilor au nume care explică limpede rolul lor.

A.2.1.3.3.2 Integrarea Vim în 2xExplorer Din 2xExplorer poate se poate apela direct la un editor extern. Folosind View→ Options... bifaţi butonul radio pentru editorul extern şi indicaţi calea către `gvim.exe`.

F4

Puteţi deschide acum cu Vim orice fişier prin simpla apăsare a tastei F4. Metoda aceasta este foarte comodă şi este o bună alternativă la meniul contextual.

A.2.1.3.3.3 Câte cuvînte sunt în fişier? Studentele şi studenţii sunt uneori foarte nedumeriţi când li se cere ca eseul lor să nu depăşească un anumit număr de cuvinte. Vor să măsoare totul în pagini de text.

În epoca fişierelor electronice este însă relativ lesne să numeri cuvintele.

Vreţi să aflaţi câte cuvinte aţi scris în fişier? Treceţi în modul comandă. Tastaţi G. Apoi tastaţi CTRL+G (ţineţi tasta CTRL apăsată şi, în acelaşi timp, apăsaţi G). Pe ultimul rând al ferestrei Vim va apărea un mesaj care vă spune la al câtelea cuvânt sunteţi şi câte cuvinte sunt în fişier.[62]

A.2.1.3.3.4 Semne de carte În fişierele foarte mari este greu să revenim cu uşurinţă la un punct din fişier. Vim are posibilitatea de a se deplasa la rândul dorit, dar pentru a folosi această metodă trebuie să notăm numere de rând. Mai simplu este să punem semne de carte.

Treceţi în modul comandă (modul normal al Vim). Tastaţi `m`. Apoi tastaţi o literă oarecare. Este recomandabil ca litera respectivă să vă fie cumva asociată cu tema textului în punctul unde am pus semnul de carte.

Mergeţi în altă parte a textului. Cum reveniţi în locul în care am pus semnul de carte? Treceţi în modul comandă. Tastaţi `'`. Tastaţi apoi litera care slujeşte drept semn de carte şi veţi reveni în punctul în care aţi pus semnul de carte.

A.2.2 Vim la modul serios

Ce facem, de fapt, cu Vim? Am tot vorbit despre fişierele text. Eu am crea unul pe care l-am folosit când am testat exemplele care urmează. Este un fişier foarte simplu, cu următorul conţinut:

```
filosofie uman
\section{woo} poveste mit
filosofic bibliografie
```

Am botezat acest fişier `woo.txt`. Litera `w` sugerează faptul că este vorba de un fişier text de tip Windows. Puteţi crea lesne unul la fel sau unul asemănător.

[62] Pentru mai multe detalii a se vedea manualul scris de Bram Moolenaar pentru utilizatorii Vim (secţiunea 12.5).

Mergeţi în meniul principal la Tools şi daţi clic pe Convert to HEX. Fereastra Vim se modifică. În cazul fişierului meu `woo.txt` conţinutul ferestrei arată astfel:

```
1 0000000: 6669 6c6f 736f 6669 6520 756d 616e 0d0a  filosofie uman..
2 0000010: 5c63 6861 7074 6572 7b77 6f6f 7d20 706f  \section{woo} po
3 0000020: 7665 7374 6520 6d69 740d 0a66 696c 6f73  veste mit..filos
4 0000030: 6f66 6963 2062 6962 6c69 6f67 7261 6669  ofic bibliografi
5 0000040: 650d 0a                                  e..
```

xxd

Ce s-a întâmplat? Vim a folosit un program extern[63] pentru a ne dezvălui din ce anume este făcut fişierul `woo.txt`. Fişierul este pur şi simplu o colecţie de coduri.

Rezultatul afişat de către Vim constă din cinci rânduri. În stânga vedeţi numerele pe care le-am pus aici pentru a vă uşura numărătoarea.În centrul primelor patru rânduri se văd opt grupuri de patru cifre. Trebuie să grupaţi aceste cifre câte două. Fiecare pereche de cifre reprezintă un număr scris în baza 16.[64]

S-ar putea să vi se pară curios, dar scrierea numerelor în baza 16 este mai comodă. De ce? Procesorul computerului lucrează, de fapt, cu numere în baza 2. El vede miezul unui tabel de genul următor:

```
1  00: 01100110 01101001 01101100 01101111 01110011 01101111  filoso
2  06: 01100110 01101001 01100101 00100000 01110101 01101101  fie um
3  0c: 01100001 01101110 00001101 00001010 01011100 01100011  an..\c
4  12: 01101000 01100001 01110000 01110100 01100101 01110010  hapter
5  18: 01111011 01110111 01101111 01101111 01111101 00100000  {woo}
6  1e: 01110000 01101111 01110110 01100101 01110011 01110100  povest
7  24: 01100101 00100000 01101101 01101001 01110100 00001101  e mit.
8  2a: 00001010 01100110 01101001 01101100 01101111 01110011  .filos
9  30: 01101111 01100110 01101001 01100011 00100000 01100010  ofic b
10 36: 01101001 01100010 01101100 01101001 01101111 01100111  ibliog
11 3c: 01110010 01100001 01100110 01101001 01100101 00001101  rafie.
12 42: 00001010                                               .
```

Observaţi că nu mai sunt acum decât şase coloane în centrul tabelului. Sunt aceleaşi numere ca şi mai sus, dar scrise în baza 2. Se văd limpede grupurile de opt cifre de 0 sau 1. În limbajul informaticii un grup de asemenea cifre binare se numeşte „octet“[65]

Creaţi cu ajutorul Vim un fişier `woof.txt` cu următorul conţinut:

[63]Programul `xxd.exe`, pe care-l puteţi folosi independent de Vim. Îl găsiţi în dosarul în care se află şi `gvim.exe`.

[64]De aici denumirea de „hex“ (de la ***hexadecimal***).

[65]În engleză, *octet* sau *byte*.

```
1 filosofie uman
2 \section{woof} poveste mit
3 filosofic bibliografie
```

În 2xExplorer selectați pe rând cele două fișiere și apăsați tasta `F12`. Comparați dimensiunile! Fișierul `woo.txt` are 67 de octeți(*bytes*); fișierul `woof.txt` are 68 de octeți. Fișierele diferă între ele printr-o singură literă! Litera `f` de pe rândul 2 diferențiază cele două fișiere.

octet

Concluzia este foarte simplă. Un octet servește la codificarea unei litere. Dar un octet este format din două grupuri de patru `0` sau `1`. În reprezentarea în baza 16 a octetului fiecărui grup de patru cifre binare îi corespunde o singură cifră. Este mai comod să folosim scrierea codului numeric în baza 16: scriem doar două cifre, nu opt. Iar trecerea este directă: fiecare cifră din *hex* este tradusă separat în patru cifre binare corespunzătoare.

Uitați-vă și la numărătoarea de pe margine. Noi am folosit obișnuita reprezentare în baza 10 a numerelor pentru rânduri. Programul `xxd` a pus însă (pe coloana separată cu două puncte de rest) cifre în baza 16. În baza 16, `10` din baza 10 este `a`, `11` este `b`, `12` este `c`, `13` este `d`, `14` este `e` și 15 este `f`. Când avem de a face cu o reprezentare în baza 16 formată din două cifre, prima cifră trebuie înmulțită cu 16 pentru a-i afla valoarea (în baza 10, mai accesibilă nouă); rezultatul, adunat cu a doua cifră ne dă, reprezentarea în baza 10. Uitați-vă pe rândul opt mai sus: cifra `2a` reprezintă numărul $2 * 16 + 10 = 42$ (în baza 10). Este numărul de octeți de pe primele șapte rânduri.

Complicat? Și da și nu. Ar fi imposibil să manevrăm direct codurile numerice. Vim ne oferă însă o vizualizare a acestor coduri. Programul ne ajută, de asemenea, să facem tot felul de modificări în coduri: să adăugăm, să ștergem, să schimbăm între ele coduri și așa mai departe.

Să ne concentrăm atenția asupra codurilor în baza 16. Puteți să identificați codul pentru litera `f`? Este `66`.[66]

spațiul alb are un cod

Un spațiu alb are și el un cod! Este vorba de `20`. Dacă fișierele dumneavoastră nu coincid cu dimensiunile indicate aici, probabil aveți vreun spațiu alb pe undeva.

---

[66] Citiți „șase-șase“! Nu este chiar corect, dar „șaizeci și șase“ ar fi absolut greșit, deoarece este vorba despre o reprezentare în baza 16 a numărului pe care în baza 10 îl reprezentăm prin 102. „Șase ori șaisprezece plus șase“ ar fi corect, dar – dacă n-aveți cumva capacități de a face rapid calcule în minte – mai mult ne încurcă.

Sfârşitul de rând este indicat prin două coduri (în Windows). Acestea sunt 0d, zis CR, şi 0a, zis LF.[67] CR LF

Există un cod pentru sfârşitul de fişier? În principiu da, dar Vim a construit fişierele fără să introducă acest cod. Nu este o greşeală. Codul respectiv ar fi 1a, zis şi EOF[68]. Vim l-ar vizualiza (în modul în care este setat la instalare) cu un ^Z.

Există fireşte un cod şi pentru bara oblică inversă. Acest cod este 5c.

În rezumat, serviciul fundamental pe care ni-l face un editor ca Vim este acela de a ne facilita manipularea colecţiilor de coduri de genul celor descrise mai sus. Vim nu este destinat afişării frumoase a unui text într-o pagină. Nu este un sistem de tipărire, fie pe ecran, fie pe hârtie.

A.2.2.1 Atracţia interfeţelor grafice

Vi este editorul favorit al persoanelor care folosesc **metoda oarbă** de tastare.[69] Pentru a folosi **oarba** trebuie însă să ţii permanent degetele pe taste.[70] Mouse-ul mai mult încurcă lucrurile pentru că trebuie să ridici mâna de pe taste.

Vim continuă tradiţia vi şi poate fi folosit fără a ridica mâna de pe taste. În versiunea sa cu interfaţă grafică Vim are însă meniuri şi permite recursul masiv la serviciile mouse-ului.

În continuare, vom folosi meniuri pentru a prezenta posibilităţile Vim. În general, vom urma ordinea temelor din manualul lui Bram Moolenaar[29]. Moolenaar explică însă ideile pentru cineva care foloseşte cu prioritate tastatura.[71]

A.2.2.1.1 Construirea meniurilor Vim are un sistem foarte flexibil de adăugare a unor meniuri suplimentare.[72] Pentru a învăţa scrierea de meniuri, creaţi un dosar special pentru exerciţii. În acest dosar (folder) creaţi un fişier aidoma lui `woo.txt`[73].

---

[67] Pentru detalii despre sfârşitul de rând în diverse tipuri de fişiere vezi §A.1.2, pagina 127, rândul 28.

[68] De la expresia englezească *end of file*.

[69] Numele sugerează faptul că persoana respectivă se uită la ecran sau în altă parte, dar nu la taste.

[70] Tastele F şi J au pe ele mici profile distincte pentru a putea reveni lesne la poziţia standard a mâinilor pe tastatură.

[71] Pentru explicaţii cuprinzătoare, bogat ilustrate, vezi cartea despre Vim scrisă de Steve Oualline[32].

[72] A se vedea manualul lui Moolenaar[29, §42].

[73] Vezi pagina 152, rândul 28

un prim meniu

Comenzile pentru toate meniurile pe care le veţi crea trebuie puse în fişiere cu extensia `vim`. Creaţi, în dosarul pentru exerciţii, un fişier `simplu.vim`; aici veţi pune cel mai simplu meniu posibil. Scrieţi următoarea linie de cod (fără numărul de linie din faţă!):

```
:imenu Simplu.text Am realizat un prim meniu.
```

Salvaţi conţinutul fişierului.

Deschideţi fişierul `woo.txt` cu ajutorul Vim. Sunteţi în modul normal! Mergeţi cu ajutorul mouse-ului sau al tastelor cu săgeţi pe ultimul rând. Apăsaţi tasta o (fără să apăsaţi SHIFT!).[74] Cursorul se mută pe rândul următor şi editorul trece în modul `insert`. Pe bara cu instrumente (bara cu pictograme) daţi clic pe omuleţul care aleargă (Run a Vim Script). Se deschide o casetă de dialog. Deschideţi `simplu.vim` ca pe orice fişier. În bara cu meniuri apare un nou meniu.

Acum puteţi da un clic pe meniul Simplu şi apoi pe text. Pe ultimul rând al fişierului apare textul `Am realizat un prim meniu.` Puteţi da un clic pe pictograma Undo (săgeata răsucită către stânga) şi anula efectul meniului dumneavoastră. Cu un alt clic pe Undo aduceţi fişierul la forma iniţială.

Ce trebuie să studiaţi în codul meniului? În primul rând cele trei blocuri ale meniului.

Primul bloc începe cu două puncte. Am putea deci folosi acest cod pentru o comandă în linie! Apoi urmează `imenu`, care spune programului că este vorba de un meniu care funcţionează în modul `insert`.

Al doilea bloc conţine textul care apare în meniuri. Atenţie la punct. Nu puneţi spaţii albe aici! Ar fi interpretate ca un semn că urmează al treilea bloc. Dacă vreţi spaţii albe, trebuie să le precedaţi cu o bară oblică inversă, ca-n exemplul următor:

```
:imenu Simplu.pre\ text Am realizat un prim meniu.
```

În al treilea bloc pot să apară spaţii albe. Al treilea bloc conţine comenzile pe care le execută Vim când faceţi clic pe `item`-ul respectiv din meniu. În exemplele de mai sus suntem în modul `insert` şi ceea ce i se spune, de fapt, editorului Vim este să insereze textul respectiv în fişier.

---

[74] Combinaţia SHIFT+O creează un rând deasupra celui pe care am dat comanda.

A.2.2.1.1.1 Submeniuri Dacă mergeţi la meniul standard `Edit` şi apoi la `File Settings`, vedeţi cum apare un submeniu. Puteţi exersa crearea de submeniuri în Vim meşterind liniile de cod care urmează:

```
:imenu Simplu.nod.text1 Am realizat submeniul 1.
:imenu Simplu.nod.text2 Am realizat submeniul 2.
```

Fiţi atente şi atenţi la faptul că trebuie să daţi din nou clic pe pictograma cu omuleţul care aleargă! Vim trebuie ţinut la curent cu schimbările pe care le-aţi făcut.

Dacă vreţi să luaţi totul de la început, închideţi fişierul text. Redeschideţi apoi fişierul şi repetaţi operaţiile de creare a meniului.

A.2.2.1.1.2 Acceleratori Mai mult ca sigur, ştiţi deja la ce slujesc literele subliniate din titlurile meniurilor. Combinaţia de taste ALT+E, de pildă, deschide meniul `Edit`. Apoi este suficient să apăsăm tastele care corespund literelor subliniate pentru a avansa prin meniu sau pentru a executa comanda asociată respectivului articol din meniu.

Cum pot fi realizaţi acceleratorii? Foarte simplu. În linia de cod de mai jos `m` este transformat într-un accelerator.

```
:imenu Si&mplu.&accelerat Am realizat un meniu accelerat.
```

Puneţi semnul & în faţa literei care desemnează acceleratorul. &

Trebuie să fiţi atente şi atenţi la posibilele conflicte cu alte meniuri sau inconsistenţe. Dacă nu folosiţi des acceleratorii, atunci n-are probabil rost să-i creaţi.

A.2.2.1.1.3 Bara cu instrumente B. Moolenaar explică în manual cum poate fi modificată bara cu instrumente.[75]

Efectul obţinut prin modificarea barei cu instrumente vă va convinge probabil că Vim este efectiv flexibil. Dacă aveţi pasiunea interfeţelor grafice, veţi pune desigur cel puţin o pictogramă proprie pe bara cu instrumente.

Să vedem un exemplu practic. Creaţi un fişier `vim` care conţine următorul cod:

```
:tmenu ToolBar.LtxCmd Comandă LaTeX
:amenu ToolBar.LtxCmd <Esc>\{}<Left><Left>
```

[75] Moolenaar[29, §42.4].

Prima linie de cod spune editorului ce mesaj să afişeze în mica fereastră care apare când ducem mouse-ul pe pictograma de pe bara cu instrumente. A doua linie include comanda. Am pus `amenu` pentru ca pictograma să fie afişată în toate modurile Vim[76]. Comanda ca atare este în cel de-al treilea bloc. Ea îi spune lui Vim să insereze scheletul unei comenzi LaTeX, format din semnele \{} şi apoi să mute cursorul după bara oblică inversă. Pe `<Esc>` îl puteţi ignora deocamdată. Nu-l eliminaţi însă.[77]

La urmă, dar nu în cele din urmă, examinaţi blocul din mijloc al celor două linii de cod de mai sus. Scrieţi `ToolBar` şi nu altceva. Nu schimbaţi nici majusculele în minuscule sau invers. Altfel Vim nu înţelege că vreţi să puneţi ceva pe bara sa cu instrumente. Vă trebuie însă şi o imagine pentru pictograma de pe bară.

Eu am creat un dosar (un folder) `bitmaps` în dosarul standard `vimfiles`. Vim citeşte o variabilă de mediu care-i spune unde sunt dosarele sale.[78] Dosarul `bitmaps` trebuie să fie undeva unde caută Vim. Eu prefer `vimfiles` pentru că aici stau doar fişierele create sau instalate local (de către mine) şi nu cele din instalaţia standard Vim. De asemenea, nu schimbaţi numele lui `bitmaps`. Puneţi în `bitmaps` imagini de tip `bmp` cu dimensiunea de 18 x 18 pixeli.

Imaginile din dosarul `bitmaps` sunt folosite pentru pictograme. Numele lor trebuie să fie exact acelaşi cu cel care urmează după `ToolBar` şi punct. În exemplul nostru, imaginea trebuie să aibă desigur numele `LtxCmd.bmp`.

Dacă nu ştiţi nimic despre imaginile folosite de către programele de computer, puteţi afla câte ceva aici în §C.1.

A.2.2.1.1.4 Meniurile standard Morala de bază în cazul meniurilor standard este să nu le modificaţi. Daţi meniurilor dumneavoastră alte nume. Folosiţi alte taste pentru accelerare.

Morala aceasta fundamentală nu vă interzice însă să examinaţi felul în care sunt construite meniurile standard. Mergeţi în dosarul `Vim`*xx*.[79] Căutaţi fişierul `menu.vim` şi studiaţi-l.

Nu folosiţi unele dintre părţile meniurilor standard? Nu folosiţi,

---

[76] Acel a din `amenu` vine de la englezescul *all modes* (toate modurile).

[77] Citiţi despre caracterul aparte al lui `amenu` în manualul lui Moolenaar[29, p.207]. Practic, acel `<Esc>` este echivalent cu apăsarea tastei Esc, necesară pentru a anula efectul lui Ctrl-O introdus automat în modul `insert` de către `amenu`. Noi vrem doar să introducem un text, nu să executăm o comandă şi abia apoi să revenim la modul `insert`.

[78] La instalare sunteţi întrebate unde vreţi să puneţi `vimfiles`.

[79] ele două x-uri stau pentru numerele versiunii Vim.

de exemplu, din Tools secţiunea a treia, cea care se referă la compilare? Nu este nevoie să distrugeţi ceva în menu.vim. Eu am pus în fişierul de configurare al Vim următoarele rânduri:

```
:aunmenu Tools.&Make
:aunmenu Tools.&List\ Errors
:aunmenu Tools.L&ist\ Messages
:aunmenu Tools.&Next\ Error
:aunmenu Tools.&Previous\ Error
:aunmenu Tools.&Older\ List
:aunmenu Tools.N&ewer\ List
:aunmenu Tools.Error\ Window
:aunmenu Tools.Set\ Compiler
```

Aceste comenzi fac să dispară din meniu porţiunile pe care nu le folosesc. n-am distrus însă nimic pentru a putea restaura lesne meniurile iniţiale.

Atenţie la comenzile de mai sus. Ele au între litera care indică modul Vim şi menu secvenţa un. Restul se înţelege de la sine.

Mai există o metodă blândă de schimbare a meniurilor standard. Putem transforma toată linia de cod (de program deci) într-un *comentariu*. Vim ignoră comentariile. Comentariile sunt rânduri (în sens logic, nu vizual) care încep cu ghilimele duble. Exemplul următor ne arată cum scap de linia de separare rămasă în plus în meniu după comenzile de anulare de meniuri de mai sus:

comentarii în Vim

```
"an 40.520 &Tools.-SEP3-<Nop>
```

Singura modificare pe care am făcut-o a fost inserarea ghilimelelor duble la început de rând. Evident, este uşor să le elimin la nevoie.

Tot cu ghilimele duble am scăpat şi de unele pictograme:

```
"  an 1.250 ToolBar.Make :make<CR>
"  an 1.270 ToolBar.RunCtags :!ctags -R .<CR>
```

A.2.2.2 Mişcările cursorului Vim

Cu un simplu clic pe butonul din stânga mouse-ului putem schimba poziţia cursorului în fereastra Vim. Foarte comod! Câtuşi de puţin dacă vrem să scriem un meniu Vim care să facă şi altceva decât să insereze text.

Vim este un editor, după cum am văzut, de colecţii de coduri pentru tot felul de semne. În aceste condiţii ne interesează prea puţin punctele de pe ecran şi afişarea pe ecran a semnelor. Ne-ar interesa să ne deplasăm cumva de la un cod la altul. Este ceea ce explicăm în continuare.

A.2.2.2.1 Mişcări ale cursorului în modul normal În modul normal, care este modul în care putem da comenzi apăsând pe taste, există o serie de taste care controlează mişcările cursorului. Este destul să indicăm aceste taste într-un script Vim pentru ca să obţinem acelaşi efect ca atunci când apăsăm fizic pe taste.

A.2.2.2.1.1 Micile mişcări Dacă aţi studiat felul în care se creează meniurile, nu este greu să folosiţi următoarele rânduri într-un script Vim:

```
menu Cursor.<- h
menu Cursor.^ k
menu Cursor.v j
menu Cursor.-> l
```

După cum se observă mai sus, cele două puncte din faţa cuvântului `menu` nu sunt absolut necesare. Evident dacă aţi folosi tastatura, ar trebui să apăsaţi pe tasta cu două puncte pentru a trece în modul comandă în linie.

Meniul pe care-l creaţi nu este, în practică, de mare folos. După cum sugerează şi semnele noastre, săgeţile pot face lesne acelaşi lucru. Importantă este însă descoperirea efectelor comenzilor.

A.2.2.2.1.2 Numărarea paşilor Ne putem însă mişca nu doar cu paşi de melc. Putem face un fel de salturi de cangur.

```
menu Cursor.<- 3h
menu Cursor.-> 3l
```

Cifra din faţa literei indică de câte ori se aplică comanda. Fişierul meu `woo.txt` este prea strâmt pentru salturi peste rânduri, dar ideea se aplică şi-n acel caz.

Meniurile nu se compară aici ca eficienţă cu tastarea directă în modul normal, dar jucăria ar trebui să poată sugera posibilităţile de acţiune ale Vim. Eu unul mă joc pornind de la litera `w` de pe rândul 2 din `woo.txt`.

A.2.2.2.1.3 De la un cuvânt la altul Deplasarea de la un cuvânt la altul este o chestiune mult mai subtilă. Pentru început puteţi studia posibilităţile următoarelor meniuri:

```
"comanda w deplasează cursorul la următorul început de cuvânt
menu Cursor.w w
```

```
3 "comanda e deplasează cursorul la următorul sfârşit de cuvânt
4 menu Cursor.e e
5 "comanda b deplasează cursorul la precedentul început de cuvânt
6 menu Cursor.b b
7 "comanda ge deplasează cursorul la precedentul sfârşit de cuvânt
8 menu Cursor.ge ge
```

Comentariile de pe rândurile 1, 3, 5 şi 7 oferă explicaţiile necesare. Restul este o chestiune de exerciţiu.

Ca şi-n cazul paşilor mici, se pot şi aici număra paşii care urmează să fie făcuţi. Putem da înapoi, de pildă, cu trei cuvinte.

A.2.2.2.1.4 Deplasările pe distanţe lungi Putem să mergem însă de la un capăt la altul al rândului. Putem merge de la un capăt la altul al fişierului.

```
"comanda ^ deplasează cursorul la început de rând (logic)
menu Cursor.capRand ^
"comanda b deplasează cursorul la sfârşit de rând
menu Cursor.sfarsitRand $
"comanda gg deplasează cursorul la început de fişier
menu Cursor.capFisier gg
"comanda G deplasează cursorul la sfârşit de fişier
menu Cursor.sfarsitFisier G
```

Asemenea deplasări sunt foarte utile într-un script Vim. Putem spune deja că scripturile Vim sunt programe veritabile. Uneori vrem, de pildă, să căutăm ceva prin tot fişierul. Atunci are sens să mergem la începutul fişierului şi să începem căutarea.

A.2.2.2.2 Mişcările cursorului în modul insert În scripturile Vim putem comanda mişcările cursorului şi fără să fim în modul normal (cel în care dăm comenzi). Metoda este limpede dacă veţi construi un meniu folosind rândurile de cod Vim de mai jos:

```
imenu Cursor.Stanga <Left>
imenu Cursor.CuvantStanga <C-Left>
imenu Cursor.Sus <Up>
imenu Cursor.Jos <Down>
imenu Cursor.Dreapta <Right>
imenu Cursor.CuvantDreapta <C-Right>
imenu Cursor.CapRand <Home>
imenu Cursor.SfarsitDeRand <End>
```

Meniul este activ în modul insert.

Se observă lesne că denumirile sunt mai sugestive (pentru cei care ştiu limba engleză). Nu omiteţi parantezele unghiulare! Ele fac parte din limbajul în care sunt scrise programele Vim.

O explicaţie aparte necesită doar <C-Left>. Ideea este că C ne arată că ţinem tasta CTRL apăsată. Similar, S-Left conţine o indicaţie de apăsare a tastei SHIFT. Evident, în programe, aceste apăsări de taste sunt apăsări virtuale, nu reale.

Comenzile <Left>, <Up> şi celelalte pot fi folosite şi-n modul normal. Ele pot fi precedate de un contor al paşilor doar în modul normal. În modul insert comanda 3<Left> ar avea drept rezultat inserarea cifrei 3 în text.

<Esc>

A.2.2.2.2.1 Trecerea de la un mod la altul Pentru a trece de la un mod la altul putem folosi în comenzi pe <Esc>. De pildă, dacă suntem în modul normal, <Esc>i sau <Esc>a fac trecerea la modul insert. Invers, pentru a trece din modul insert în modul normal, putem folosi pe <Esc>.

A.2.2.3 Modificarea fişierelor

Putem modifica un fişier prin adăugarea de text. Putem modifica un fişier prin inserarea de text. Asta este tot ce ştim dacă stăpânim doar mişcările prin fişier.

Pentru a copia porţiuni de text sau pentru a le şterge, pentru a înlocui porţiuni de text ar trebui să stăpânim alte tehnici.

A.2.2.3.1 Regiştrii de memorie Presupunerea noastră constantă este că Vim este configurat pentru lucrul în manierea MS Windows. Oricine a inspectat bara cu instrumente din Vim, a remarcat trei pictograme care servesc la modificarea textului: o foarfecă, două foi de hârtie şi un clipboard. Se pot folosi, de asemenea, combinaţiile CTRL+X CTRL+C CTRL+V pentru a obţine aceleaşi efecte ca şi prin clicuri pe pictogramele amintite.

Clipboard-ul standard din Windows are însă o mare limită. Nu ţine minte decât o singură porţiune de text o dată. Are, ca să zicem aşa, o memorie de scurtă durată.

Creaţi însă un meniu Vim folosind următoarele rânduri de cod Vim:

```
"Copie în registrul a
menu Redactor.copieA "ay
```

```
"Scrie din registrul a
menu Redactor.scrieA "ap
"Copie în registrul b
menu Redactor.copieB "by
"Scrie din registrul b
menu Redactor.scrieB "bp
"Copie în registrul c
menu Redactor.copieC "cy
"Scrie din registrul c
menu Redactor.scrieC "cp
```

Eu m-am jucat cu fişierul `woo.txt` în felul următor: am creat un rând suplimentar gol; am selectat cuvântul „bibliografie"; meniul `Redactor` s-a activat şi am copiat textul selecta în registrul (sectorul) de memorie `a`; am pus apoi cuvântul „filosofic" în registrul de memorie `b` şi cuvântul „woo" în registrul `c`. Am folosit linia liberă pentru a plasa acolo conţinutul celor trei regiştri de memorie. Fiţi atenţi însă la faptul că meniul `Redactor` este activ doar în modul normal.

Să analizăm acum comenzile din meniu. Apoi trebuie să ne lămurim ce rol au ghilimelele duble. Ele trebuie folosite în modul normal (modul comenzilor) pentru a-i spune lui Vim să aştepte restul comenzii. De pildă, dacă am selectat text în modul vizual al Vim, putem da o comandă de genul `"dy`. Vim pune porţiunea selectată în registrul `d`. Cum? Acel `y`, care vine de la termenul *yank* este cheia comenzii respective.[80]

yank

Ce regiştri putem folosi? Vim are nouă tipuri de regiştri.[81] În practică, la început veţi folosi probabil regiştrii numerotaţi, de la *0* la *9*, şi regiştrii care au drept nume o literă, de la *a* la *z*, respectiv de la *A* la *Z*. În orice caz, cel mai simplu este să puneţi text în regiştrii care au drept nume o literă.

A.2.2.3.2 Copiere inteligentă Programarea se învaţă cel mai bine meşterind. S-ar putea ca ucenicul vrăjitor să se întrebe dacă nu-r putea renunţa la ghilimelele duble. Nu în meniurile de mai sus. Cu selecţiile am putea lucra, dar, în modul normal, un a, de pildă, ne-ar duce în modul insert. Vim nu-r şti că este vorba despre registrul de memorie. Şi totuşi ucenicul vrăjitor are dreptate.

Există o soluţie. Meşteriţi meniuri cu ajutorul următoarelor rânduri de cod Vim:

```
"Copie un cuvânt
```

[80] Pentru copiere vezi manualul lui Moolenaar[29, §4.6].

[81] Vezi în documentaţia Vim fişierul `change.txt` pentru o descriere completă.

```
menu Redactor.copieCuvant bye
"Copie (inclusiv) până la acolada din dreapta
menu Redactor.copiePanaLaAcoladaDreapta yf}
```

Dacă *yank* n-are o selecţie cu care să lucreze, atunci va aştepta o comandă care să-i spună ce să copieze.

Mergeţi în `woo.txt` la prima acoladă şi copiaţi până la acolada din dreapta cu ajutorul meniului. Apăsaţi tasta `P` în modul normal pentru a vedea rezultatul. Observaţi că s-au copiat şi acoladele. Cum? Secvenţa `f}` este o comandă care-i cere editorului Vim să găsească[82] acolada din dreapta.

Dacă nu vreţi şi acoladele, puneţi cursorul pe cuvântul „woo" şi copiaţi cu ajutorul meniului cuvântul. Puteţi apoi să vă gândiţi cum este realizată comanda.

Hm, mormăie nemulţumit ucenicul vrăjitor. Dacă nu este un singur cuvânt între acolade! Atunci foloseşte:

```
"Copie până la acolada din dreapta
menu Redactor.copiePanaLaAcoladaDreapta vf}hy
```

Selecţia textului este făcută chiar în interiorul comenzii.

A.2.2.3.3 Inserare de text în stil Vim Dacă *yank* este un termen pe care nu-l auzim în lumea Windows, în schimb p-ul folosit pentru a pune text aminteşte de *paste*-ul din Windows.

atenţie la diferenţa dintre minuscule şi majuscule

Vim distinge însă între două feluri de a pune text, după cum se vede mai jos:

```
"Plasează (după cursor) ceea ce ai copiat
menu Redactor.plaseazaDupa p
"Plasează (înainte de cursor) ceea ce ai copiat
menu Redactor.plaseazaInainte P
```

Toată diferenţa este dată de folosirea unei litere minuscule sau a uneia majuscule.

A.2.2.3.4 Decupare/eliminare de text în stil Vim Vim poate şterge o singură literă. Bănuiesc însă că v-ar interesa mai mult eliminările masive de text. Meşteriţi meniurile următoare şi veţi vedea ce poate să facă Vim:

[82] În limba engleză *find*.

```
"Ştergem o literă
menu Sterge.x x
"Şterge până la sfârşitul cuvântului
menu Sterge.dw dw
"Şterge până la sfârşitul celui de al treilea cuvânt
menu Sterge.d3w d3w
"Şterge un rând
menu Sterge.dd dd
"Anulează efectul comenzii anterioare
menu Sterge.undo u
"Anulează anularea unei comenzi
menu Sterge.redo <C-R>
```

Am adăugat şi capacităţi de a elimina dezastrele produse de ştergeri sau anulări de ştergeri.

Cum decupăm? Foarte simplu. Mergeţi la începutul unui cuvânt şi ştergeţi (decupaţi) cu ajutorul comenzii `dw` din meniu. Mergeţi în alt punct din fişier şi, în modul normal, apăsaţi tasta `P`.

Ce facem dacă vrem să decupăm un cuvânt fără să mergem la începutul său? O soluţie este:

```
"aw este text-object (adică un cuvânt)
menu tObiect.unCuvantSters daw
```

Subiectul este însă cam avansat pentru ambiţiile acestei anexe.[83]

A.2.2.4 Meniuri care fac viaţa mai uşoară

Meniurile de până acum au avut mai mult un rol pedagogic. Ca atare, nu sunt foarte utile. La ce este însă cu adevărat bun un meniu? Este bun atunci când ai de tastat o secvenţă mai complicată de comenzi sau una simplă, dar pe care ai uitat-o.

Mai ţineţi minte cum se numără cuvintele din fişier? Probabil că nu. S-ar putea să găsiţi meşterirea următoarelor meniuri utilă sau chiar foarte utilă:

```
"Numără cuvintele din fişier
menu Util.numara g<C-G>
"Aflaţi în ce loc din fişier vă aflaţi
menu Util.loc :set noruler<CR><C-G>
"Ca să puneţi ruler-ul la loc
menu Util.ruler :set ruler<CR>
"Găsirea perechii unei paranteze
menu Util.perecheaParantezei %
"Schimbă minusculele în majuscule şi invers
```

[83]A se vedea pentru detalii manualul lui Moolenaar[29, §4.8].

```
10 menu Util.schimbaCasaDeLitere ~
11 "Schimbă un cuvânt întreg;
12 "mai bine cu aw decât cu bve~
13 menu Util.schimbaCasaDeLitereCuvant vaw~
14 "Schimbă între ele două litere
15 menu Util.xp xp
```

Meniurile de pe rândurile 4 şi 6 vă permit să vă aflaţi locul în care sunteţi în fişier. Meniul de pe rândul 6 repară eventuala eroare produsă de meniul de pe rândul 4, dacă vă place să aveţi permanent *ruler*-ul în faţa ochilor.

perechea parantezei

Găsirea perechii unei paranteze este ceva vital când folosim programe precum LaTeX. S-ar putea să socotiţi utilă instalarea permanentă a scriptului `matchit.vim`. Îl găsiţi în dosarul `macros` din distribuţia standard a Vim.[84]

casa de literă

Schimbarea casei de literă[85] este adesea o problemă.

Această anexă am prezentat Vim dintr-o perspectivă elementară. Cunoştinţele de bază de aici vă permit să editaţi însă fişiere de tip text simple. Problemele specifice fişierelor `tex` sau `bib` vor fi tratate separat. De asemenea, căutarea într-un fişier va fi discutată în alte anexe.

A.3 Expresiile regulate

Dincolo de orice teorie sofisticată, ideea care stă în spatele expresiilor regulate poate fi lesne explicată printr-un exemplu. Să zicem c-am ieşit în oraş şi studiez numere de înmatriculare ale maşinilor. Unele numere de înmatriculare încep cu una-două cifre şi continuă cu o literă. Dar sunt vechile numere! Altele au o literă urmată de mai multe cifre. Par a fi numere provizorii. Majoritatea maşinilor au numere de înmatriculare noi. Cum le disting? Aş putea oferi o descriere de acest gen: la început sunt una sau două litere, apoi două cifre, urmate de trei litere.

Aş putea oare caracteriza cumva formal un număr de înmatriculare? Care este gramatica adecvată?

Mă pot gândi la numerele de înmatriculare ca la nişte expresii. Fiecare expresie conţine numere şi litere (majuscule). Există o mulţime a tuturor acestor expresii. Toată problema constă în separarea

[84] Instalarea ca atare este banală. Este bine să puneţi `matchit.vim` în dosarul `plugin` din `vimfiles`. Instalarea ajutorului pentru acest script este descrisă în manualul lui Moolenaar[29, §5.5].

[85] Acesta este termenul tehnic din poligrafie. Vine de la franţuzescul „casse“.

din mulţimea mare a acestor expresii a acelor expresii care constituie mulţimea numerelor de înmatriculare (posibile).

În ciuda posibilelor asociaţii greşite pe care le poate sugera numele, o „expresie regulată" nu este o **expresie** în sensul de mai sus, ci un **tipar** (un şablon) care surprinde **regularităţile** care disting o expresie de alte expresii.

apartenenţa la o mulţime de expresii

Din explicaţia de mai sus decurge ideea că unei expresii regulate îi corespunde o mulţime de expresii. Expresia regulată este un şablon care ne permite să decidem dacă o expresie aparţine sau nu mulţimii respective. Aceasta este ideea care stă la baza gramaticilor cu expresii regulate.

La ce ar fi bune aceste şabloane? În primul rând, fără ele nici nu poate fi vorba de căutări mai sofisticate prin fişiere. De asemenea, orice program de prelucrare de texte, de pildă, nu poate trece de un stadiu foarte rudimentar dacă n-are posibilitatea să distingă între diverse expresii.

A.3.1 Definirea şabloanelor

Unii scriu „filosofie", alţii „filozofie". Eu unul nu cred că este o problemă de substanţă în spatele acestei diferenţe. Exemplul este însă bun pentru a explica modul de căutare într-un text cu ajutorul unor şabloane sau tipare.

Creaţi un fişier care cuprinde următorul text:

```
filosofie filozofie bibliofil
fiilosofie fiiilozofie b37fil
fiiiilosofie fiiiiilozofie
filoçófie flosofie f+losofie
```

Un nume sugestiv pentru acest fişier ar „test.txt".

Pentru o primă căutare în fişierul de mai sus folosim un tiparul următor:

```
/filo[sz]ofie/
```

bara oblică

Cu tiparul se potrivesc atât `filosofie`, cât şi `filozofie`. Parantezele drepte indică faptul că oricare dintre literele din paranteză s-ar putea potrivi. Barele oblice sunt necesare în Vim pentru căutări şi-nlocuiri de şiruri de semne. Le vom folosi în continuare şi pentru că marchează clar graniţele unui tipar.

Deschideţi fişierul `test.txt` în Vim. Puneţi cursorul la începutul fişierului.[86] Treceţi în modul comandă în linie şi tastaţi tiparul de mai sus. Când execută comanda, Vim mută cursorul la prima apariţie a unui şir de semne care corespund tiparului şi evidenţiază cu ajutorul fondului colorat tot ce corespunde cu tiparul dat.[87]

Vim foloseşte tipare pentru a filtra un text, separând ceea ce corespunde tiparului de ceea ce nu corespunde. Mulţimea expresiilor care corespund tiparului este evidenţiată prin colorare.

A.3.1.1 Logica şabloanelor

variabilă

Persoanele pasionate de logică vor descoperi cu plăcere modul de construire a tiparelor. În exemplul de mai sus este deja prezentă ideea de **lacună** într-un text. Astfel concep logicienii ideea de **variabilă**. Formal, o variabilă este o lacună dintr-un text; lacuna respectivă poate fi umplută cu un anumit material. Mai sus umplerea era limitată la literele `s` sau `z`. Puteam scrie `[a-z]` şi atunci domeniul de valori al variabilei ar fi cuprins literele de la `a` la `z`.

punctul

Dacă punem însă un simplu punct, tiparul devine `/filo.ofie/` şi Vim va evidenţia şi cuvântul „filoçofie". Punctul pus într-un tipar corespunde cu ideea de lacună pentru un semn. Tiparul `/f.l/` nu va produce nici o evidenţiere în „flosofie". Nici tiparul `/f[.]l/` nu va evidenţia nimic! Ar trebui să avem în text pe „f.losofie" sau ceva de acest gen pentru ca să se producă o evidenţiere.

Din nou, persoanele interesate de logică pot să mediteze la **cuantificarea** implicată de parantezele drepte puse în tipar. În cuvinte aceasta ar însemna *pentru oricare dintre semnele din paranteză.*

\?

Punctul pus în tipar cere ca lacuna să fie completată efectiv. Pentru a admite şi zero apariţii ale unui semn trebuie, în setarea care este dată prin instalarea Vim,[88] trebuie scris un tipar de genul `/f\?losofie/`.

Bara oblică spre stânga din \? nu ţine de construcţia standard a tiparelor. Ea depinde de modul în care este setat Vim. Bara îi spune lui Vim că nu trebuie să ia în sens literal semnul care urmează. Observaţi diferenţa dintre `/f+losofie/` şi `/fi\+losofie/`.

\+

Dacă vreţi un mod standard de formare a tiparelor, atunci tre-

[86]Pentru că modul căutării va fi **înainte**. Pentru căutări înapoi ar trebui să folosim un semn de întrebare în locul primei bare oblice.

[87]Atenţie! Verificaţi în meniul `Edit` la `Global Settings` dacă este dată comanda de activare-dezactivare a evidenţierii.

[88]Ucenicii vrăjitori care au modificat setările standard ale Vim trebuie să consulte documentaţia pentru a putea obţine efectele dorite cu tiparele folosite.

buie să puneţi o opţiune \v chiar la începutul tiparului. Experimentaţi cu `/\vfi+losofie/`. Pentru alte opţiuni care afectează tiparele sau pentru eventuale nepotriviri cu explicaţiile date aici citiţi documentaţia Vim.

modul standard

Am introdus deja mai sus o altă cuantificare în tipare. Ea ar putea fi citită în felul următor: una sau mai multe apariţii ale semnului anterior. Astfel, tiparul `/\vfi+losofie/` caută „filosofie" cu una sau mai multe apariţii ale lui `i`.

*****

Cuantificarea * funcţionează ca şi +, dar admite şi situaţia când în lacuna aflată în raza sa de acţiune nu a fost completată cu nici un semn. Setarea normală a lui Vim[89] ne permite să ne dispensăm de opţiune \v în acest caz.

cuantificare numerică

Putem cuantifica şi numeric. Tiparul `/\vfi{1,3}losofie/` va conduce la filtrarea acelor cazuri în care `i` apare cel puţin o dată sau cel mult de trei ori. Putem omite unul dintre numere.

Ce facem însă dacă, folosind un tipar standard, vrem să-l căutăm chiar pe +. În acest caz, vom scrie, de exemplu, `/\vf\+losofie/`. Evident, opţiunea \v am pus-o de dragul Vim. Oricum, în Vim, cum am văzut mai sus, putem să-l recunoaştem pe + direct.

Dacă vrem să găsim barele oblice într-un text, atunci trebuie să folosim \\, respectiv \/.

început de rând

Tiparele de căutare pot fi foarte sofisticate. Putem indica, de exemplu, dacă tiparul trebuie căutat la început de rând. Pentru aceasta scriem `/\v^fil/`. Observaţi diferenţa faţă de `/\vfil/`.

excludere

Din nou, folosit între [] semnul ^ are cu totul alt rol. Dacă scriem `/[^0-9]/`, aceasta înseamnă că suntem în căutarea a orice altceva în afară de cifre. Dacă exeperimentaţi cu fişierul test.txt, vedeţi cum Vim subliniază tot, în afară de „37". Spaţiile sunt şi ele semne!

cuvinte

Dacă vrem doar cuvintele care încep cu `f`, trebuie să construim un tipar de genul `/\v<f[a-z]>/`. Practic cuvântul este pus în paranteze unghiulare. Dacă nu punem \v, atunci, în Vim, trebuie să punem bara oblică spre stânga ca în \< şi \>. Când experimentăm observăm că „filoçofie" nu este evidenţiat. Iar + trece drept graniţă a unui cuvânt.[90]

A.3.1.1.1 Conectori pentru şabloane Ca şi-n logica propoziţiilor, putem folosi conectori pentru obţine şabloane compuse. Un

[89]Ucenicii vrăjitori se pot juca folosind comenzile `:set magic` şi `:set nomagic`; setarea recomandată este `magic`, dar nici ea nu este, cum am văzut mai sus, suficientă pentru o utilizare standard a tiparelor.

[90]Cu titlu de exerciţiu, puteţi încerca să aflaţi ce efect are `/\v<f[a-z,ç]>/`.

tipar poate avea, de pildă, două ramuri, precum `/\vfil|biblio/`. Bara verticală o putem citi „sau“. Dacă experimentăm acest tipar pe fişierul test.txt, observăm desigur cum cuvântul „bibliofil“ este evidenţiat în întregimea sa.

Trebuie să fim atenţi la spaţii. Spaţiile puse în jurul barei verticale vor fi interpretate ca fiind o parte a tiparului. Dacă ni se pare confuză expresia, putem pune paranteze rotunde în jurul tiparelor conectate.

A.3.2 Utilizarea şabloanelor

Dacă nu scriem programe avansate, în practică, n-avem nevoie de structuri ale tiparelor mai complicate decât cele descrise mai sus.

substituţie

La ce am putea, de altfel, folosi tiparele, în afară de căutări în fişiere? Tiparele sunt utilizate frecvent în operaţiile de substituire a unui semn sau şir de semne cu alt semn sau şir de semne. De pildă, pot înlocui pe „37“ cu „73“ în fişierul test.txt cu ajutorul următoarei comenzi: `:%s/37/73/`. Se observă acel `s` pus în faţa tiparului şirului care va fi substituit, precum şi felul în care este plasat şirul cu care se substituie.[91] Semnul `%` spune lui Vim să caute în tot fişierul.

Comanda `:%s/\vfi+l/fil/` nu duce chiar la efectul scontat! Vim caută în tot fişierul, dar nu substituie peste tot. Pentru aceasta trebuie să punem după şirul cu care se substituie o opţiune. Dacă vrem o substituire globală, punem `g`. Comanda noastră este atunci ceva de genul `:%s/\vfi+l/fil/g`. Putem apăsa Esc şi experimenta. Pentru a anula efectul comenzii apăsaţi, în modul comandă, u sau faceţi clic pe pictograma Undo[92].

Acum puteţi face un prim pas către programare. Programarea nu este, în fond, decât arta de a proiecta algoritmi, de a descoperi paşii care duc la rezolvarea unei probleme. Fie următoarea problemă: în `test.txt`, substituiţi pe „s“ din „filosofie“ cu „z“ şi pe „z“ din „filozofie“ cu „s“. N-ar fi rău să nu vă uitaţi o vreme la soluţia care urmează şi să experimentaţi propriile idei.

Exerciţiul nu este chiar banal dacă n-aţi scris niciodată programe. Dacă substituiţi direct pe „z“ cu „s“ sau invers, ajungeţi precum hoţii derutaţi de Morgiana în *O mie şi una de nopţi*. Hoţii au făcut un semn pe casa unde stătea Ali Baba, dar Morgiana l-a reprodus pe toate casele din cartier. Nu mai ştiţi unde a fost „z“ şi unde a „s“.

---

[91] Evident, la substituire trebuie să indicăm un şir (posibil vid), nu tiparul unui şir. De altfel, dacă punem tiparul, Vim va substitui cu tiparul ca atare.

[92] Numele pictogramelor apare scris sub ele dacă deplasaţi cursorul Windows pe pictograma respectivă.

Soluţia este foarte simplă. Efectuaţi o substituire intermediară. De exemplu, daţi comanda `:%s/filosofie/filoÇofie/g`. Apoi daţi comanda `:%s/filozofie/filosofie/g`. Pasul al treilea, cel final, îl reprezintă `:/filoÇofie/filozofie/g`.

substituire intermediară

A.3.3 Utilizarea şabloanelor în programul grep şi-n TeXnicCenter

Dacă vă întrebaţi ce programe, în afară de Vim, folosesc tipare pentru căutări, cel mai simplu ar fi să instalaţi o unealtă Unix numită „grep" sau să folosiţi mediul integrat de dezvoltare de programe LaTeX.[93]Mergeţi cu ajutorul 2xExplorer în dosarul în care ţineţi `test.txt` şi chemaţi fereastra MS-DOS. Tastaţi următoarea comandă în fereastra MS-DOS: `grep filo[sz]ofie *`. Comanda are trei părţi: numele comenzii, un tipar după care se face căutarea şi numele fişierului în care se face căutarea. În locul numelui fişierului am pus * pentru a arăta că este vorba despre orice fişier (din dosarul respectiv).

grep

Rezultatul este afişarea numelui fişierului în care grep a găsit ceva care corespunde tiparului şi a rândului în care apare şirul care corespunde tiparului. Dacă vreţi şi numărul rândului, puneţi opţiunea `-n` după `grep`. Pentru a vă convinge că grep caută efectiv prin mai multe fişiere, creaţi un alt fişier text în dosarul respectiv şi scrieţi acolo, între altele, „filosofie" şi/sau „filozofie". Dacă vreţi instrucţiuni ceva mai detaliate pentru grep, daţi comanda `grep --help > grep.txt`. Această comandă va crea un fişier cu explicaţii. Se observă c-am folosit pe >, care redirecţionează rezultatul comenzii. Acesta nu mai este afişat pe ecran, ci este scris într-un fişier.

În TeXnicCenter căutaţi pictograma cu binoclul aşezat peste un dosar (Find in files). Când daţi clic pe această pictogramă apare o fereastră de dialog. Ar trebui să nu vă fie deloc greu să alegeţi tipul fişierelor. De asemenea, este relativ uşor să alegeţi dosarul unde se face căutarea (Directory). Bifaţi butonul de validare Regular expression.

TeXnicCenter

Eu am avut, de exemplu, nevoie să caut contextele în care apărea una dintre formele expresiei „ucenic vrăjitor". Am folosit şablonul `ucenic[i]* vr.jitor[i]*`. De ce? Voiam să găsesc şi cazurile când expresia era folosită la plural; de asemenea, era mai simplu să nu mă încurc cu diacriticile.[94]

---

[93] Pentru instalarea TeXnicCenter vezi aici §B.1.2.

[94] Puteţi însă pune litere cu diacritice în şabloane. Atâta doar că trebuie să

TeXnicCenter construieşte o listă cu toate contextele în care apare expresia. Dând clicuri pe lista respectivă deschideţi fişierul chiar în punctul dorit. Acest mod de căutare de tip `grep` este unul dintre marile avantaje ale TeXnicCenter.

În TeXnicCenter puteţi construi două liste cu contextele în care găsiţi două expresii dîferite. Puteţi face comparaţii şi lucra eficient cu fişierele aflate într-un dosar sau chiar în subdosarele acestuia.

A.4 În căutarea surselor

În mod tradiţional răsfoiai cărţi în bibliotecă. Este o plăcere la care eu unul nu aş putea renunţa. Dar astăzi căutăm mai degrabă în biblioteci electronice şi mai ales în imensa bibliotecă electronică denumită Internet.

Să zicem c-am găsit pe Internet *Fraţii Karamazov* sub forma unui fişier text.[95] Deschid fişierul în Vim. Dau un clic pe pictograma cu o foaie şi o lupă pe ea. Apare o mică fereastră. Scriu cuvântul `Inquisitor` şi apăs ENTER. Vim derulează textul şi apare cuvântul-cheie pe care l-am tastat anterior pe un fond galben. Este chiar punctul din text în care Ivan îi spune lui Alioşa că a scris un poem despre Marele Inchizitor.

Evident, sunt foarte interesat de aspectele filosofice ale poemului lui Ivan. Pe moment, trebuie remarcată însă deosébirea principală din perspectiva căutării prin textul romanului: nu încerc să găsesc o pagină (acest concept nici n-are sens aici), ci locul în care apare un cuvânt-cheie.

căutare cu comandă în linie

Pot căuta însă şi cu ajutorul comenzilor în linie. Apăs tasta `Esc` urmată de / şi cuvântul-cheie `Peter`. Cursorul se mută ceva mai jos în text în punctul în care este vorba despre Petru cel Mare.

chirilice

În principiu, în textul în limba rusă se caută în acelaşi fel. Ceea ce complică lucrurile sunt literele chirilice. Când deschid textul apar semne incomprehensibile. Merg la meniul Edit şi apoi la Select Font pentru a schimba *script*-ul tipului de literă în Cyrillic. Acum pot citi textul. Mă mulţumesc să selectez un cuvânt din text şi să-l copii în fereastra de căutare a Vim, dar numai după ce am dus cursorul la începutul textului. Vim ascultă silitor comanda şi colorează fondul cuvântului respectiv prin tot textul.

---

comutaţi pe tastatura cu literele cu diacritice înainte de a deschide caseta de dialog.

[95] Romanul lui Dostoievski este disponibil în rusă; de asemenea, putem găsi traducerea în engleză realizată de Constance Garnett.

Limitele lucrului cu ferestrele Windows se fac însă rapîd simţite. Este mult mai sigur să procedez după cum urmează. Apăs ESC şi apoi V. Vim scrie pe ultimul rând **VISUAL**, semn că sunt în modul lui specific de selecţie. Ţin tasta SHIFT apăsată şi selectez cu săgeata către dreapta ca-n Windows. Când termin de selectat, copiez tot ca-n Windows selecţia (prin clic pe pictograma cu cele două foi suprapuse). Trec în modul comandă în linie, tastez / şi lipesc textul copiat anterior, tot ca-n Windows, cu clic pe pictograma corespunzătoare. Căutarea funcţionează. Pot să repet căutarea trecând în modul comandă în linie şi recurgând la istoria comenzilor păstrată de Vim (apăs săgeata îndreptată în sus).

selecţia vizuală Vim

Pot scrie cuvântul-cheie căutat direct în linia de comandă, dar pentru aceasta trebuie să dispun în Windows sau Vim de tastatura pentru limba rusă.

Puteţi afla mai multe despre căutările cu ajutorul Vim citind *help*-urile. Aici n-avem spaţiu decât pentru discuţia de principiu.

A.4.1 Construirea unei concordanţe

Este limpede că nu toţi cei care se ocupă cu filosofia au şi o pasiune specială pentru logica formală. Mai mult decât atât, s-ar putea să aibă nevoie de căutări amănunţite prin fişiere persoane care studiază texte vechi sau stilul unor filosofi. A le cere să folosească în practică tipare construite de la un capăt la altul de către ele ar fi probabil o utopie.

Pe de altă parte, din ceea ce ştiu din propria practică, atunci când studiezi un text filosofic ai nevoie de o listă cu apariţiile unui cuvânt-cheie în text. Dacă lista aceasta oferă şi contextul în care apare cuvântul-cheie, ai deja ceea ce se numeşte o „concordanţă".

Puteţi găsi pe Internet un program gratuit de realizare de concordanţe scris de Zdenek Martinek şi Les Siegrist. Numele programului este „Wconcord".[96]

Instalarea programului Wconcord este cât se poate de simplă. Dacă l-aţi găsit arhivat, îl dezarhivaţi într-un dosar potrivit şi puteţi deja lucra. n-ar mai fi necesară decât o scurtătură într-un dosar din `Start Menu`. Puteţi crea, de exemplu, un dosar pentru `Editare` şi-n el unul pentru `Analiza textelor`.

Wconcord construieşte concordanţele pe baza fişierelor de tip

[96] A se vedea subsecţiunea A.4.2 pentru o explicaţie a modului în care puteţi găsi programul pe Internet.

text.[97] Prima operaţie care trebuie făcută cu programul este elaborarea unei liste a fişierelor în care se vor opera căutările.

frecvenţa cuvintelor

Programul are o interfaţă grafică şi este extrem de uşor de folosit. Cel mai simplu lucru este să construim o listă a cuvintelor care apar în text şi să o ordonăm în funcţie de frecvenţă. Am experimentat acest lucru cu textul romanului lui Dostoievki *Fraţii Karamazov*. Alioşa, de exemplu, este menţionat de 1243 de ori. Termenul „moarte" apare de 121 de ori, în vreme ce „libertate" apare de 53 de ori.

concordanţe pentru documente pdf

Mai interesante decât frecvenţele sunt utilizările în context ale unor termeni-cheie. Am folosit practic acest sistem pentru a analiza textul tratatului lui Ludwig von Mises *Human Action*.Textul disponibil pe Internet este în format **pdf**. Am extras cu ajutorul Adobe Acrobat Reader textul pur şi am folosit sistemul de investigare oferit de Wconcord. Regăsirea punctului din text în formatul **pdf** nu este o problemă dacă folosim în mod adecvat un fragment-cheie de text. Astfel putem stabili cu exactitate toate referirile unui autor la un anumit concept.

Foarte interesante sunt concordanţele în care este identificat contextul în care apar mai mulţi termeni-cheie. Wconcord poate lucra simultan cu cinci termeni-cheie. Putem specifica şi alternative la un termen-cheie. De asemenea, poate fi precizată ordinea în care apar cheile şi distanţa maximă dintre ele.

Wconcord poate lucra, de asemenea, cu formele gramaticale ale unui cuvânt. Pentru aceasta este nevoie să construim noi fişierele cu lista de forme gramaticale.

A.4.2 Arheologie pe Internet

Toate programele despre care este vorba în această carte sunt disponibile pe Internet. Este deci firesc să spunem câteva cuvinte despre modul în care putem găsi un document pe Internet.

Presupun că nu scrieţi eseul şi efectuaţi căutările pe Internet pe acelaşi calculator. Puteţi merge în laboratorul Facultăţii şi veţi găsi acolo o reţea de calculatoare care este conectată la Internet. De altfel, Internetul nu este decât o reţea de reţele de calculatoare care acoperă tot globul. Fiecare reţea mai mică are un calculator care le deserveşte pe celelalte. Termenul englezesc pentru acest calculator este *server*. Dacă reţeaua este mai dezvoltată s-ar putea să existe

[97] Extragerea textului este posibilă din orice fişier. De la un format la altul, trebuie văzut însă cum se procedează şi ce program poate să facă acest lucru.

un alt calculator care are instalate pe el programele care formează poarta către Internet. Termenul englezesc este *gateway*. Calculatoarele acestea nu se disting de celelalte neapărat prin modul în care construite, ci prin sistemul de operare de care dispun.

Categoric, Windows98 este nepotrivit pentru conectarea la Internet. Este vulnerabil la atacurile de pe Internet. Ceea ce-l face atât de plăcut când este folosit pe un calculator separat, uşurinţa cu care avem acces la fişiere devine un handicap când persoane rău intenţionate au şi ele cam acelaşi acces facil la fişiere.

e uşor să distrugi; greu e să construieşti

Oricine poate face pe ucenicul vrăjitor şi vedea cât de vulnerabil este Win98. Mergeţi cu 2xExplorer pe discul C. Nu faceţi însă modificarea care urmează decât dacă aveţi organizarea fişierelor sugerată în acest capitol.[98] Redenumiţi dosarul Program Files prin simpla eliminare a spaţiului din nume. Veţi primi un avertisment, dar atât. Sistemul nu vă împiedică să acţionaţi. Încercaţi acum să deschideţi un fişier cu extensia `html`. Dacă n-aţi modificat locul în care se află Internet Explorer, veţi primi un mesaj care spune că sistemul nu poate descoperi unde se află `iexplore.exe`. Redenumiţi Program Files pentru a-l aduce la forma pe care o ştie sistemul.

Aţi văzut deci că un pirat de pe Internet nu trebuie să fie prea inteligent. Este mult mai uşor să distrugi decât să construieşti.

Calculatoarele cu Win98 sunt cel mult bune în reţea în postura de *clienţi* ai *server*-ului. Acesta este cel care le serveşte cu ceea ce doresc şi are misiunea de a le apăra de atacuri.

În laboratorul Facultăţii, sistemul de operare al serverelor este de tip Unix (GNU/Linux şi Sun Solaris). Cea mai mare parte din clienţi au şi ei sisteme Unix. Pe aceşti clienţi, pentru a vedea fişierele `html` tipice pentru Internet se foloseşte programul Netscape.

Un client Windows foloseşte în mod tipic programul Internet Explorer. În orice caz, sub Win98, puteţi folosi acest program pentru a vizualiza fişiere de tip `html`. Acestea sunt tot fişiere de tip text, dar conţin o mulţime de comenzi folosite de programul de vizualizare pentru a produce imaginea frumoasă de pe ecran. Fişierele `html` conţin, de asemenea, trimiteri către alte fişiere aflate poate la mari distanţe în spaţiu.

În esenţă, chiar şi atunci când vreţi doar să vedeţi ceva pentru o clipă trebuie să descărcaţi fişiere. Este ca şi cum aţi suna pe cineva la telefon, iar persoana respectivă v-ar dicta un text. Cam tot aşa, un calculator apelează numărul unui alt calculator şi îşi procură fişierul de care este nevoie.

[98] În orice caz, să n-aveţi 2xExplorer în Program Files.

Ca persoană umană ar fi greu să ţineţi minte numerele de pe Internet ale calculatoarelor. De aceea se folosesc adrese umanizate. De exemplu, adresa paginii de pe Internet a acestei cărţi este <`www.fil.unibuc.ro/~solcan/eft/`>.

Dacă vorbiţi la telefon trebuie să ştiţi şi limba persoanei cu care conversaţi. Tot aşa, adresa de mai sus nu este complet funcţională fără o indicaţie privitoare la limbă. Completată astfel, ea devine `http://www.fil.unibuc.ro/~solcan/eft/`.

descărcarea de fişiere de pe Internet

Să zicem că aţi ajuns la pagina de Internet a cărţii şi aţi descoperit un *script*, un program, pe care vreţi să-l descărcaţi pe calculatorul dumneavoastră. În Internet Explorer, puteţi duce cursorul Windows pe numele fişierului respectiv; obţineţi apoi un meniu prin clic pe dreapta. Folosiţi Save Target As... pentru a descărca fişierul. Dacă utilizaţi Netscape, procedura este asemănătoare, numai că recurgeţi la Save Link As....

De multe ori veţi găsi indicaţii cu privire la descărcarea de fişiere (numită în limba engleză *download*). Evident, citiţi condiţiile în care puteţi obţine fişierele. Citiţi licenţele aferente şi avertismentele.

În tot acest proces cel mai important lucru este să ajungeţi însă la pagina dorită. De unde aflăm ce să tastăm după acea magică Address din Internet Explorer? Există un fel de „grep"-uri ale Internetului. Ele se numesc „motoare de căutare". Aşa cum sugerează şi numele, veţi fi deservite şi deserviţi de o maşinărie. Cu puţină ingeniozitate din partea dumneavoastră, rezultatele vor fi însă din cele mai bune.

motoare de căutare

Cartea de faţă oferă şi ea adrese de pe Internet. Acestea se pot însă schimba. Este mult mai simplu şi mai sigur să apelaţi la un motor de căutare. Tastaţi, de pildă, după Address sau Location, comanda `http://www.google.com` şi citiţi instrucţiunile de utilizare a motorului.

Tehnica de căutare se bazează pe cuvinte-cheie. Îi veţi oferi motorului un şir de cuvinte-cheie şi acesta vă va furniza adrese pe Internet şi o serie de informaţii despre ceea ce găsiţi la adresa respectivă.

Cygwin

Pentru a găsi, de exemplu, **Cygwin** am folosit cuvintele-cheie `cygwin Linux emulation download`. Căutarea a durat 0,24 de secunde. Am primit, ce-i drept, o listă cu 3630 de adrese. Pare enorm, dar motorul le-a ordonat deja în mod automat. A doua adresă este <`http://www.cygwin.com/`>; a patra este <`http://www.redhat.com/download/cygwin.html`>. Pare rezonabil să citesc informaţiile generale de la prima adresă şi să aflu la a doua adresă cum pot descărca Cygwin.

Acum se vede de ce este mai raţional sistemul căutărilor decât

recursul la o singură adresă găsită în carte. Sunt destul de multe locurile de pe Internet unde putem găsi ceea ce căutăm. Atunci când locul respectiv este organizat sub forma unei colecţii de fişiere şi pentru transferarea lor se foloseşte limbajul `http`, în engleză, se vorbeşte despre un *site*. Cred că este potrivit să folosim în româneşte cuvântul „sit". Folosim de multă vreme expresia „sit arheologic". Aici este vorba de „sit pe Internet". Căutarea pe un asemenea sit presupune câteodată veritabile înclinaţii pentru arheologie. Cele mai mici fragmente de informaţii trebuie exploatate. Vom ilustra acest lucru cu o serie de exemple. **sit**

Următorul exemplu este absolut crucial pentru cartea de faţă. De data aceasta căutăm un loc de unde să descărcăm o distribuţie TeX. Cuvintele-cheie folosite sunt doar `TeX distribution Windows98`. Informaţiile despre a cincea adresă arată o legătură cu MikTeX. Găsim astfel un posibil capăt de fir de care să tragem pentru a ajunge, navigând de la o pagină la alta, la <`http://www.miktex.org/`>, pagina de web a distribuţiei TeX descrise şi-n această carte. **TeX**

Ucenicii vrăjitori nu vor rezista probabil tentaţiei de a introduce cuvintele-cheie `C++ IDE SourceForge download`. Dacă vor căuta atent ce se potriveşte cu Win98, vor descoperi adresa `http://www.bloodshed.net/devcpp.html`. Cei mai curioşi se pot uita şi la pagina <`http://sourceforge.net/projects/dev-cpp/`>. **C++**

Mai sunt câteva programe extrem de utile a căror căutare merită să o ilustrăm aici. Dacă folosim cuvintele-cheie `TeXnicCenter download`, găsim adresa de la care putem descărca mediul integrat pentru crearea de programe LaTeX: <`http://www.toolscenter.org/products/texniccenter/download.htm`>. **TeXnic-Center**

Dacă utilizăm cuvintele-cheie `weaverSlave HTML editor download`, descoperim adresa de Internet <`http://www.subjective.de/en/weaverslave/index.php`>. De aici se poate descărca un editor de fişiere `html`, `php` şi comenzi SQL, foarte util pentru crearea de pagini web. **editor pentru pagini web**

Dacă sunteţi în căutarea unui program pentru statistică, găsiţi o soluţie cu ajutorul cuvintelor-cheie `ViSTA statistics`. Prima adresă din listă este chiar cea a paginii de Internet a Dr. Forrest Young, creatorul programului ViSTA,<`http://forrest.psych.unc.edu/research/vista-frames/welcome.html`>. **ViSTA**

Un alt mod de a găsi documente sau programe pe Internet este reprezentat de paginile cu trimiteri către documente sau programe. Dacă navigaţi pe Internet la adresa <`http://www.uni-giessen.de/~ga1007/ComputerLab/concordance.htm`>, găsim o pagină în **pagini cu trimiteri**

care se explică pe scurt ce este o concordanţă şi o listă cu programe de creat concordanţe. Pagina aceasta nu oferă însă direct posibilitatea de a descărca programe. La <`http://www.ujaen.es/dep/filing/profesores/alejandro_alcaraz.html`> găsim o pagină care oferă această posibilitate. Puteţi descărca direct arhiva Wconcord de la adresa <`http://www1.ujaen.es/~aalcaraz/HEL/wconcord.zip`>.

A.4.2.1 Programul `wget`

alternativa la *Save Target As...*

O adresă precum cea pentru Wconcord poate fi folosită şi cu una dintre cele mai bune unelte Unix transpuse sub Windows, programul `wget`. Acest program poate fi apelat fie sub Cygwin, fie ca program independent, în funcţie de modul în care l-aţi instalat. Este un program cu comandă în linie. Are o serie de avantaje însă faţă de Save Target As.... Nu trebuie să descarci interactiv zeci de fişiere care sunt menţionate într-o pagină.

Comenzile pentru `wget` sunt de forma `wget [opţiuni] [adresa-pe-Internet] [opţiuni]`. Adresa pe Internet este opţională; putem folosi comanda în forma următoare: `wget -i nume-fişier`. În fişierul folosit vom scrie adresa sau adresele care ne interesează. Astfel nu trebuie să tastăm adresele în linia de comandă.

Opţiunea `-nc` împiedică descărcarea repetată a aceluiaşi fişier. O opţiune extrem de utilă, pe care o putem pune în finalul comenzii este `-k`; ea îi spune lui `wget` să convertească trimiterile. În loc ca trimiterile să fie făcute pe Internet, ele vor fi locale. Fişierul va putea fi consultat fără probleme şi pe un calculator care nu este conectat la Internet.

Opţiunea `-p` este, de asemenea, utilă pentru a vedea pagina când nu suntem conectaţi. Ea îi spune lui `wget` să descarce tot ce este necesar (imagini, sunete) pentru a vedea pagina.

Opţiunile `-r` şi `-l` trebuie folosite cu grijă pentru că ele vor pune wget să descarce fişiere în mod recursiv până la un anumit nivel. Aceasta înseamnă că wget descarcă o pagină, apoi se uită la ce trimite pagina respectivă şi descarcă, până ajunge la nivelul la care i-aţi spus să se oprească. Metoda are un dublu dezavantaj: poate suprasolicita calculatorul de unde vreţi să obţineţi fişiere, forţându-l pe administratorul acestuia să vă blocheze accesul; de asemenea, dacă nu sunteţi prudenţi, vă puteţi trezi c-aţi descărcat un volum uriaş de date care v-au lăsat fără spaţiu pe discul propriului calculator (şi fără bani, pentru că va trebui să plătiţi furnizorul de servicii

Internet). Nivelul până la care merge `wget` trebuie reglat cu maximă grijă. De asemenea, un simplu `Ctrl+c` va stopa `wget`.[99]

O precauţie contra descărcării în exces de fişiere o reprezintă opţiunea `-A` urmată de o listă de extensii de fişiere (separate prin virgule). Acestea sunt singurele tipuri de fişiere care vor fi descărcate. Alternativ, puteţi pune opţiunea `-R` şi specifica tipurile de fişiere care nu vor fi descărcate.[100]

descărcare în reţele instabile

Programul `wget` este extrem de util pe o reţea instabilă. În acest caz, descărcarea de fişiere se întrerupe frecvent. Rămânem cu o bucată de fişier. Fişierele de mari dimensiuni nu pot fi practic descărcate. Folosind opţiunea `-c` putem continua descărcarea din punctul unde s-a rupt fişierul. Continuarea descărcării în acest mod nu depinde numai de `wget`, ci şi de sprijinul pentru această operaţie pe serverul de pe care descărcăm fişierul. Nu toate serverele oferă sprijin pentru continuarea unei descărcări întrerupte.[101]

A.4.2.2 Limitarea ariei căutărilor

Căutarea cu ajutorul cuvintelor-cheie este deosebit de eficientă. Un şir de cuvinte-cheie este asemenea unei conjuncţii de condiţii. Nu este nevoie să fii expertă sau expert în logică pentru a-ţi da seama că în acest fel se limitează lista cu adrese pe care o obţinem de la motorul de căutare şi, implicit, aria căutărilor noastre prin această listă.

reducerea ambiguităţii

Există însă o problemă a cuvintelor-cheie. Ca orice cuvinte, acestea pot avea o doză de ambiguitate. Există, de pildă, un limbaj de programare numit `python`. Ce se întâmplă dacă folosim acest cuvânt pentru o căutare pe Google? Vor veni adrese cu situri despre limbajul de programare, dar şi cu situri despre şarpele cu acelaşi nume.

Ce-i de făcut? Căutăm pe Google folosind tehnica exemplificată de secvenţa: `python -snake -monty`. Semnul minus pus în faţa unor

[99] `Wget` este un program din lumea Unix, unde acesta este modul de a opri forţat rularea unui program. Programele MS-DOS sunt oprite, probabil, de CTRL+BREAK. În Win98 apăsaţi CTRL+ALT+DEL şi opriţi procesul respectiv.

[100] Din practică ştiu că se întâmplă ca o persoană să aibă în pagina sa texte pe care aş vrea să le citesc şi care nu ocupă mult loc pe disc, dar şi fişiere enorme cu muzică sau filme, de care n-am nevoie şi care ar putea epuiza spaţiul de pe disc. Sub sistemele Unix sau WindowsNT, în mod normal, utilizatorii obişnuiţi au alocată doar o porţiune limitată de disc. S-ar putea ca un film să nici să nu încapă pe zona care le-a fost alocată.

[101] Pentru mai multe detalii despre `wget` şi pentru problemele ridicate de combinarea diverselor opţiuni consultaţi documentaţia programului.

cuvinte-cheie îi spune motorului de căutare să excludă de pe lista pe care o produce siturile despre şerpi sau „monty".

Persoanele care sunt în căutarea şarpelui şi nu a limbajului de programare pot să pună `python -programming`.

O altă restrângere a căutărilor rezultă evident atunci când ne limită la situri care sunt numai într-o anumită limbă. Acest lucru se poate face explicit sau implicit: cuvintele folosite sunt, să zicem, în limba română.

În afara limbii, o altă posibilitate de a restrânge aria siturilor investigate o reprezintă folosirea unui motor de căutare specializat. Putem porni însă de la un motor de căutare general şi de aici să descoperim siturile cu motoare de căutare specializate. Google are chiar liste gata făcute cu asemenea situri specializate.

Dacă motorul de căutare permite acest lucru, putem desigur aplica şi tehnicile mai subtile ale expresiilor regulate.[102]

A.5 Corectura computerizată

Există multe metode şi programe de corectare, în special pentru limba engleză. Noi vom prezenta aici posibilitatea de a efectua o corectură ortografică în mediul integrat TEXnicCenter.

MySpell

TEXnicCenter foloseşte aceeaşi maşinărie pentru corectură ca şi OpenOffice. Numele tehnic al bibliotecii respective de funcţii este „MySpell"[103].

Pe situl <`www.openoffice.org`> puteţi găsi legăturile necesare pentru a descărca o sumedenie de dicţionare ortografice.

Soluţia pe care o descriem aici este una care poate fi dezvoltată independent de existenţa unui dicţionar gata făcut. În practică, am avut nevoie de ea pentru că mai demult nu exista pe situl OpenOffice un dicţionar ortografic pentru limba română.[104]

---

[102] Dacă n-aţi examinat încă anexa despre expresiile regulate, puteţi să o faceţi acum; vezi §A.3.

[103] Autorul MySpell este Kevin B. Hendricks. Algoritmii utilizaţi pentru a opera cu afixe sunt bazaţi pe cei ai lui Geoff Kuenning, autorul programului Ispell. Persoanele interesate de detalii pot citi cu folos sursele programului TEXnicCenter în partea lor care priveşte MySpell.

[104] La data de 22/10/2003 am găsit un dicţionar MySpell creat de Nicu Buculei pornind de la dicţionarul Ispell al lui Mihai Budiu <`http://www.cs.cmu.edu/~mihaib`>. Este un dicţionar destul de amplu, dar fără semnele diacritice din dicţionarul lui Budiu. RomanianOffice, care este un program de birou bazat pe OpenOffice, include un dicţionar cu diacritice, dar dicţionarul este proprietatea firmei INTERSOL. Chiar dacă versiunea 1 a produsului RomanianOffice este

meşterirea unui dicţionar ortografic românesc

L-am improvizat în felul descris pe scurt în continuare. Primul pas constă în construirea unui fişier `ro_FI.dic` pe care trebuie să-l plasaţi în dosarul **Language** aflat pe calea folosită la instalarea TEXnicCenter. În fişierul acesta plasaţi o listă de cuvinte, corect ortografiate, puse fiecare la începutul unui rând şi sortate alfabetic. Primul rând al acestui fişier este rezervat pentru numărul de rânduri din fişier. Nu este greu să stabiliţi, cu ajutorul Vim, numărul de rânduri.

Mai trebuie să creaţi un fişier `ro_FI.aff` pe care-l puneţi tot în dosarul **Language** din dosarul unde este instalat TEXnicCenter. Raţiunea existenţei acestui fişier este foarte simplă. O voi explica cu ajutorul unui mic fragment dintr-un asemenea fişier:

```
1 SET ISO8859-2
2
3 PFX G Y 1
4 PFX G   0     meta
```

Primul rând specifică pentru corectorul ortografic codificarea folosită. Rândul al patrulea îi spune sistemului cum să ataşeze un prefix, foarte important pentru filosofie şi nu numai, prefixul *meta*. Se observă că aici a fost declarat un *steag*, cum se spune tehnic.[105] Steagul trebuie ataşat cuvintelor din fişierul de tip `dic` care pot fi prefixate cu *meta*. Iată două exemple evidente:

```
1 filosofie/G
2 limbaj/G
```

Sistemul va recunoaşte acum drept corecte şi cuvintele „metafilosofie" şi „metalimbaj".

Nu rămâne de făcut decât un mic reglaj în TEXnicCenter. În meniul Tools mergeţi la rubrica Options... şi apoi la panoul Spelling. Alegeţi `ro` în caseta Language. Observaţi cum apare automat `FI` („româna FIlosofică") în caseta Dialect. Nu rămâne decât să bifaţi Check spelling while typing şi sistemul va colora cuvintele pe care nu le găseşte în listă sau nu le poate obţine din cuvintele din listă folosind metodele descrise în fişierul de tip `aff`.

În versiunile mai vechi ale TEXnicCenter nu se putea folosi decât Spelling... din meniul Tools. Începând cu versiunea 1 Beta 6.20

gratuită, nu puteţi folosi dicţionarul decât în cadrul acestui produs-program. În consecinţă, cred că este în continuare interesant de lucrat la un dicţionar plasat sub o licenţă de tip GPL.

[105] În limba engleză, termenul este *flag*.

Beta, este posibil să dăm un clic pe butonul din dreapta al *mouse*-ului, pe cuvântul marcat ca incorect şi să folosim un meniu contextual.

Anexa B

Tehnoredactarea computerizată

B.1 LaTeX

Donald Knuth

Programul de care ne-am folosit pentru a tehnoredacta cartea de față s-a născut din nevoi pur practice. Autorul său, Donald E. Knuth, era absorbit de munca la tratatul său despre *Arta programării calculatoarelor*[1]. Lucrul la tratat l-a început în 1962, pe vremea când cărțile se tipăreau în mod tradițional. După 1970, în SUA, a început trecerea la producerea cărților cu ajutorul sistemelor computerizate. Donald Knuth a fost însă îngrozit de forma pe care o avea tiparul electronic la începuturile sale. El s-a decis să realizeze propriul său program de creat cărți frumoase. Generos, el a plasat sistemul său zis TeX în domeniul public.[2]

Procesul prin care un text ajungea, în veacul trecut, să fie tipărit ar putea fi segmentat în următoarele faze: autorul crea un manuscris; manuscrisul era dactilografiat; textul dactilografiat era prelucrat într-o redacție; după redactare, textul era tehnoredactat; după ce era tehnoredactat se dădea la cules, adică se crea pentru

---

[1] Vezi Donald E. Knuth, *Arta programării calculatoarelor*, 3 volume (București: Teora, 1999-2002). Aceasta este o carte celebră. Așa cum reiese din textul reprodus pe ultima copertă a tuturor celor trei volume, Bill Gates a scris despre ea următoarele: „Dacă te crezi programator, ... citește *Arta programării calculatoarelor* de Knuth... Dacă poți citi toată cartea, trimite-mi neapărat un C.V.“ Trebuie să țineți cont că aceste cuvinte vin nu doar din partea unuia dintre cei mai mari oameni de afaceri din toate timpurile, ci și a cuiva care a publicat ca programator-cercetător (a se vedea B. Gates și C. Papadimitriou, „Bounds for sorting by prefix reversals“, *Discrete Mathematics* 27: 47-57, 1979)

[2] O excelentă prezentare a bazelor sistemului TeX, în limba română, o găsiți în cartea lui Moroșanu[30].

fiecare pagină o pagină din litere de plumb; textul cules era dat la corectură; varianta finală se tipărea folosind paginile de plumb.

Faza tehnoredactării însemna punerea pe manuscris a fel şi fel de semne pe care tipografii le citeau pentru a şti cum să meşterească paginile lor de plumb. Pe de o parte, trebuie să identificaţi existenţa unui limbaj al tehnoredactării. Pe de altă parte, trebuie să ţineţi cont că realizarea formelor în care erau turnate literele de plumb era o artă.[3]

Donald Knuth a fost extrem de dezamăgit de decăderea bruscă a artei tiparului sub impactul computerizării. El a rezistat tentaţiei de se crampona de vechile litere de plumb şi a folosit fantasticele sale calităţi de programator pentru a realiza un sistem de aşezare a textului în pagină probabil fără egal.

B.1.1 Utilizarea programului LaTeX: costuri şi beneficii

Leslie Lamport

Ce este LaTeX? Fără a intra în detalii, putem spune că LaTeX vă permite să tipăriţi (pe hârtie sau în format electronic), cu ajutorul în ultimă instanţă al TeX, eseurile dumneavoastră. Aceleaşi tehnici pot fi folosite pentru a tipări practic orice: articole, cărţi, afişe şi aşa mai departe. LaTeX a fost creat de către Leslie Lamport.[4]

Cât este de greu de folosit sistemul LaTeX? Nu vă grăbiţi cu această întrebare! Mai bine faceţi un calcul cu privire la costuri şi beneficii.

De ce să nu folosim doar Vim pentru a da forma finală eseurilor? Vim este precum un stilou sau o maşină de scris. LaTeX este ca un tipograf.

Vestea bună ar fi că puteţi beneficia de posibilităţile unei edituri şi ale unei tipografii, folosind LaTeX şi programele asociate.

Şi vestea proastă? Este chiar proastă dacă aveţi nici un fel de cunoştinţe despre programarea calculatoarelor. LaTeX, ca şi TeX, este un limbaj de programare. Pentru a tehnoredacta eseul şi a-l tipări frumos trebuie să scrieţi un program.[5]

Care sunt acum rezultatele analizei cost-beneficii? Cred că sunt

[3] Istoria acestei arte este povestită de S.Tóth[45].

[4] Prezentarea standard a sistemului este cea pe care o face chiar Leslie Lamport[21]. Cartea cuprinde un manual de utilizare şi o descriere sistematică a LaTeX. În limba română, există o prezentare a versiunii mai vechi a LaTeX (Pusztai şi Ardelean[38]). Blaga şi Pop[4] prezintă LaTeX2e.

[5] Moroşanu[30, p.10] subliniază foarte limpede caracterul de limbaj de programare al TeX.

în favoarea LaTeX. Dacă scrieţi un eseu filosofic, nivelul pe care trebuie să-l atingenţi în domeniul programării în LaTeX este cât se poate de elementar. Practic, vă trebuie doar câteva zile ca să învăţaţi chiar dacă n-aţi programat niciodată. Costul acesta (care nu este nul)[6] este contrabalansat din plin de calitatea rezultatului obţinut.

programare elementară

La beneficiile unui text frumos tipărit se adaugă însă şi disciplina intelectuală pe care o impune utilizarea LaTeX. Acesta este un câştig mai puţin vizibil, dar extrem de consistent. TeX, LaTeX, BibTeX şi programele asociate sunt realizate de minţi strălucitoare din mediul academic. Dacă elaboraţi eseuri în mediul universitar, atunci spiritul acestor programe este cel de care aveţi nevoie.

disciplina intelectuală

B.1.1.1 Avantajul de a face faţă complexităţii rescrierii textului

În aparenţă obiectivul este modest: aşezarea textului în pagină. În cazul Vim am fost preocupaţi de crearea de fişiere care conţin text, de căutarea de şiruri de semne într-un text şi de substituirea lor cu alte semne. Acum problema este de a aranja textul în pagină. Pentru a aşeza textul în pagină trebuie să ne angajăm însă deplin pe calea programării. Ca şi vechii tehnoredactori care-şi scriau pe manuscris mesajele către tipografi, noii tehnoredactori trebuie să trimită mesaje unui program care va aranja textul.

Mesajele către programele care vor prelucra textul pe computer sunt scrise într-un limbaj. Chiar dacă uneori pot să nu pară prea complicate, în spatele lor se află algoritmi, specificări ale paşilor care trebuie făcuţi pentru a rezolva o problemă.

În ciuda obiectivului principal aparent modest, Knuth a pus bazele unui sistem care face o mulţime de lucruri. Între altele, sistemul poate gestiona structura unui articol sau a unei cărţi. Poate ţine evidenţa şi plasa automat în pagină notele de subsol sau notele marginale. Inserează imagini. Creează desene, scheme de care au nevoie autorii. Realizează indici. Ţine evidenţa listei bibliografice. Asigură posibilitatea de a face trimiteri interne sau la documente aflate pe Internet.

capacităţile TeX

Ar fi greu de descris tot ce poate face o distribuţie TeX. Conceput iniţial pentru ştiinţa computerelor, sistemul a fost adoptat de către matematicieni. Din punctul de vedere al filosofiei, aceasta înseamnă

[6] Cu un procesor de cuvinte puteţi scrie un text din prima clipă. Problemele vin abia când vreţi să faceţi lucruri mai complicate. În cazul LaTeX lucrurile stau exact invers: este mai greu la început, dar este mai uşor ulterior.

că există în el o sumedenie de mijloace pentru a tehnoredacta texte de logică simbolică. Este însă cât se poate de util şi dacă vrem să scriem în greaca veche.

compilare

S-ar putea ca vestea proastă pentru mulţi să fie aceea că, pentru a lucra în TEX, trebuie să scrii o sursă care va fi supusă procesului de compilare. Programele obişnuite de birou tehnoredactează totul din mers, interpretând fiecare pas făcut de utilizator. Procesul de compilare este diferit. Sursa este prelucrată în întregimea ei. Erorile de programare pot duce la oprirea procesului de compilare ca atare. Procesul de realizare a produsului final este mai dificil, dar rezultatul obţinut are altă calitate.

Un sistem TEX, după cum se vede din cele scrise mai sus, este altceva decât o suită de programe pentru munca de birou.

rescrierea textului

Marea calitate a unui sistem TEX este că permite soluţionarea problemelor legate de rescrierea textului. Dacă n-ar trebui să rescriem un text, atunci sistemele uzuale ar fi destul de potrivite. În realitate, munca intelectuală presupune aşternerea unor straturi succesive ale textului. Aici se vede, dacă treceţi peste dificultăţile începutului, superioritatea sistemului lui Donald Knuth.

Evident, frumuseţea aranjării finale în pagină nu este de neglijat nici ea. Dar, în practică, chiar dacă editorul m-a forţat să-i dau textul în formatul fişierelor unui editor de birou, tot a fost mai uşor să scriu în sistemul lui Knuth.[7]

B.1.1.2 Avantajele pentru cine vrea să aibă o perspectivă generală asupra ştiinţei computerelor

Sunt toate acestea doar simple unelte? Punctul de plecare al sistemului a fost de ordin practic, dar el a luat turnura necesară pentru a fi punctul de pornire şi al unor reflecţii cu caracter general. O anexă la un ghid de elaborare a eseurilor filosofice nu oferă cadrul necesar pentru a duce prea departe consideraţiile teoretice. Putem face doar scurte observaţii despre natura algoritmilor şi a proceselor algoritmice.

[7] Cel care m-a convins definitiv de superioritatea sistemului lui Knuth este cunoscutul logician Melvin Fitting. El mi-a explicat că, într-adevăr, îşi scrie scrisorile cu un editor de birou; cărţile şi articolele sale de logică sunt scrise însă cu un sistem TEX. Distincţia este limpede şi convingătoare: dacă scrisorile ar fi rodul unui proiect de cercetare, dac-ar avea o structură complicată, numeroase trimiteri etc., atunci ar trebui şi ele scrise cu un sistem gen TEX. O scrisoare are, de multe ori, o singură pagină şi este mult mai comod să aranjezi direct, vizual elementele ei în pagină decât să scrii un program. O carte are sute de pagini. Aici avantajul programării se face repede simţit.

probă de literă vs. literă

Începem cu o distincţie care aminteşte de distincţia dintre tip şi mostră. Dacă aranjăm în pagină şirul de semne `validitate`, câte litere „a", „i" sau „t" trebuie să plasăm? Una sau două? Putem formula răspunsul în termenii distincţiei tip-mostră (sau probă de literă)[8]. În „validitate" există şapte tipuri de literă, iar din tipurile „a", „i" şi „t" avem câte două mostre sau probe de literă.

În sistemul lui Knuth fiecare literă are un cod. La rândul lor, literele sunt grupate pe categorii. O probă, în sistemul lui Knuth, este desemnată printr-o pereche formată dintr-un cod şi o categorie.

Operarea cu o probă seamănă cu felul în care, în vechile tipografii, zeţarii[9] culegeau cu mâna literele din nişte cutii. Aveau cutii cu litere de unde luau ce le trebuia şi aşezau în pagină. Aceasta nu este altceva decât esenţa tiparului lui Gutemberg: literele mobile. Pe de altă parte, un „a" poate avea categorii diferite. Aşa cum, în Vim, într-un mod este comanda de a plasa litera a în text, iar în alt mod o comandă de trecere la inserarea de text după poziţia curentă a cursorului.

Mai departe, putem rafina ideea de procesor. TeX are un număr limitat de comenzi de bază. Aceste comenzi pot fi folosite pentru a scrie alte comenzi mai complexe. Cu alte cuvinte, în inima sistemului conceput de Donald Knuth există un procesor virtual.

procesor

Când vorbesc despre procesoare oamenii se gândesc la procesoarele fizice. Putem face însă abstracţie de ele şi să ne concentrăm asupra a ceea ce face procesorul virtual.

În sistemul lui Donald Knuth, putem face o distincţie între două procese fundamentale: plasarea unor cutii virtuale pe pagină şi ceea ce este pus în cutiile respective. Sistemul nu plasează deci literele ca atare, ci cutiile în care sunt puse probe de litere. Putem astfel separa procesul de aranjare a cutiilor de procesul de desenare a literelor.

Aici ne vom concentra atenţia, în primul rând, asupra aranjării cutiilor şi alegerii unui conţinut potrivit pentru ele. La urma urmei, nu refacem desenul tipurilor de literă de fiecare dată când scriem un text. Folosim probele de litere existente şi variantele lor pentru a da un conţinut cutiilor. Limbajul care ne permite acest lucru ne interesează cu precădere.

Ca şi-n cazul procesoarelor reale, nu este tocmai uşor să programăm direct în limbajul procesorului virtual. În multe situaţii putem

[8]Tipografii colecţionează exemple din literele de care dispun şi alcătuiesc albume care se numesc „probare de litere"(v. *Dicţionarul limbii române*(Bucureşti: Editura Academiei, 1984), tom VIII, partea a 5-a, s.v.).

[9]În limba veche se numeau chiar „probari".

face abstracţie de ceea ce se întâmplă la nivelul procesorului. Ca şi atunci când folosim limbaje de nivel mai înalt, şi-n cazul sistemului lui Donald Knuth putem utiliza sisteme de comenzi mai complexe, care vor fi traduse automat în procesul compilării.

Compilarea înseamnă în sistemul lui Knuth generarea a unor fişiere care pot fi vizualizate şi tipărite. Pentru vizualizare şi tipărire vor fi folosite programe precum Ghostview sau Acrobat Reader.

limbaje de nivel înalt

Sistemul de comenzi complexe de nivel mai înalt pe care-l vom folosi este LaTeX. Ca şi limbajele de nivel înalt, el facilitează enorm programarea. De asemenea, ne ajută să nu „reinventăm roata". Dacă avem o problemă şi suntem începători, atunci este aproape sigur că altcineva a găsit o soluţie. LaTeX ne permite să integrăm comod asemenea soluţii în propriul nostru program.

B.1.2 Instalarea TeX şi a programelor asociate

Distribuţia TeX la care ne referim constant în această carte se numeşte MikTeX. Puteţi găsi instrucţiunile de instalare la adresa <`http://www.miktex.org`>. Primul pas este obţinerea unei colecţii de arhive cu ajutorul unui program de descărcare-instalare. Presupun că veţi descărca mai întâi arhivele pe propriul computer. Cum volumul MikTeX este foarte mare, s-ar putea să fie mai rezonabil să obţineţi de la laboratorul Facultăţii un CD cu fişierele MikTeX.

Asiguraţi-vă apoi c-aţi instalat Ghostscript, Ghostview şi Adobe Acrobat.

Instalarea ca atare nu presupune nimic deosebit. Este suficient să urmaţi instrucţiunile. Recomandarea mea ar fi să nu economisiţi spaţiul de pe disc şi să instalaţi sistemul TeX în forma sa completă. Puneţi, de asemenea, sistemul TeX într-un dosar special şi pe o cale care nu conţine nume de dosare cu spaţii. Aţi putea folosi, de pildă, ceva de genul `D:\ed\tex`. Puneţi în dosarul `tex` atât dosarul `texmf`, dosarul principal al distribuţiei MikTeX, cât şi `localtexmf`. Tot în `tex` aş sugera să fie pus tot ce este legat de TeX.

Instalarea totală a distribuţiei MikTeX poate să ia destul de mult timp.[10] În momentul când scriu aceste rânduri, ultima versiune a MikTeX, versiunea 2.4, instalează *44850* de fişiere (929 de pachete). Pe computerul cu care este scrisă această carte dosarul `tex`, cu toate

[10] Se consumă timp şi cu verificarea integrităţii pachetelor. Acest proces este însă absolut necesar. S-ar putea ca unele fişiere să se fi descarcat parţial de pe Internet. De asemenea, procesul acesta de verificare vă fereşte de nedorite coruperi ale fişierelor pe parcursul circuitului lor pe Internet sau al scrierii pe CD.

programele asociate, ocupă 654MB şi conţine 46758 de fişiere în 4566 dosare.

Dacă n-aveţi suficient spaţiu pe discul dur, instalaţi doar o versiune redusă a distribuţiei. Aveţi o opţiune în acest sens chiar în programul de instalare. Mai puteţi elimina, de asemenea, din documentaţia sau pachetele pe care nu le folosiţi foarte des. Folosiţi pentru aceasta programul MikTEX Package Manager.

Configurarea sistemului MikTEX nu este deosebit de complicată. Asiguraţi-vă de existenţa în AUTOEXEC.BAT, după SET PATH, a unei căi de genul D:\ED\TEX\TEXMF\MIKTEX\BIN. Aceasta este calea din Windows unde sunt puse executabilele MikTEX. Dacă ea nu există, adăugaţi calea adecvată sistemului dumneavoastră. Nu uitaţi că trebuie să separaţi căile prin punct şi virgulă (vedeţi modelul din subsecţinea A.1.4.4).

N-ar fi rău să reorganizaţi şi Start Menu în aşa fel încât să nu fie toate scurtăturile puse în Programs. În orice caz, găsiţi scurtătura care se numeşte MikTeX Options şi care trimite către mo.exe, unul dintre executabilele MikTEX. Executaţi un clic pe Languages şi bifaţi limbile de care aveţi nevoie. În orice caz, bifaţi romanian. Daţi apoi clic pe General şi, pentru siguranţă, un clic pe Refresh Now. Această împrospătare a bazei de date este absolut necesară când adăugaţi noi pachete cu fişiere.

Sistemul este efectiv uriaş şi integrează o contribuţii realizate de către diverşi autori. Porniţi MikTeX Package Manager şi veţi avea o listă a pachetelor instalate, cu unele scurte informaţii despre ceea ce face fiecare.[11]

După configurare, Win98 trebuie repornit. Dacă totul a mers bine, ar trebui ca sistemul MikTEX să fie funcţional.

B.1.2.1 Sub ce sisteme de operare funcţionează TEX?

Întrebarea din titlu este foarte importantă. Dacă intraţi în sala calculatoarelor de la Facultatea de Filosofie, observaţi imediat computerele Sun şi PC-urile care funcţionează sub sistemul de operare Linux. Sistemele de operare sunt, în acest caz, de tip Unix. Alături de ele veţi găsi însă cel puţin un PC care foloseşte Windows.

Multe utilizatoare şi utilizatori de sisteme de calcul au acasă sau la serviciu WindowsXP, nu Windows98. Merge LATEX sub toate aceste sisteme de operare? Răspunsul este categoric da.

[11] Acest program există începând cu versiunea 2.3 a MikTEX, dar lipseşte din versiunile anterioare.

Instalarea sub WindowsXP este asemănătoare cu aceea de sub Windows98. Atenţie doar la setarea specifică a variabilei de mediu pentru calea pe care se află executabilele MikTEX.[12] Din experienţa noastră concretă am putea spune că MikTEX se instalează mai lesne sub WindowsXP. Într-unul dintre cazuri instalarea a fost foarte dificilă, pe acelaşi computer, sub Windows98 şi lină sub WindowsXP. Sub Windows98, computerul s-a blocat de câteva ori. WindowsXP gospodăreşte evident mai bine resursele calculatorului şi asigură o funcţionare mai stabilă.

Dar Linux? LATEX este la el acasă sub Linux. Orice distribuţie Linux importantă include TEX şi programele asociate. Numele distribuţiei respective, sub Linux, este TeTEX.

N-am o experienţă directă de utilizator de LATEX sub alte sisteme Unix. Din câte ştiu, lucrurile ar trebui să decurgă fără probleme. Aceeaşi este situaţia şi-n cazul Mac.

B.1.2.2 Ce se întâmplă dacă n-aveţi computer sau ai unul foarte vechi?

Aş recomanda însă LATEX studentelor şi studenţilor care nu au acasă un computer sau care au un model foarte vechi.[13] Ce poţi face cu un computer foarte vechi? Poţi scrie fişiere de tip text! Poţi folosi o versiune mai veche a Vim, eventual fără interfaţa grafică.

Pentru sursele LATEX nu este nevoie decât de fişiere de tip text. O carte întreagă încape fără probleme pe o singură dischetă. Sursele respective pot fi apoi compilate şi corectate sub Linux, într-un laborator care dispune de computere performante.

Puteţi folosi pentru a crea surse LATEX chiar şi un calculator care n-are disc dur! Un PC foarte vechi, de la începutul anilor '80 ai secolului trecut, cu doar două dischete poate fi folosit cu mult succes. Un calculator de tip Spectrum, dar care are şi sistemul de operare CP/M (cum este calculatorul românesc HC2000), poate servi şi el la producerea fişierelor text care alcătuiesc sursa LATEX.

Nu uitaţi că LATEX sau programele asociate pot produce şi desene pornind de la fişiere de tip text!

Achiziţionarea de sisteme scumpe doar pentru a scrie eseuri pentru examene, lucrări de diplomă, articole, teze de doctorat, cărţi

[12] Vezi aici explicaţiile de la pagina 140, rândul 8.

[13] Astăzi, un model vechi de computer pe care să meargă bătrânul MS-DOS sau o versiune veche de Windows poate fi achiziţionat la un preţ care oscilează între salariul minim şi cel mediu din România. Un sistem foarte vechi are un preţ chiar mai mic.

este efectiv o eroare. Investiţia trebuie făcută în direcţia învăţării programării, nu a utilizării de computere foarte scumpe.

Singurul lucru de care este nevoie, pe lângă computerul ieftin care produce fişierele de tip text, este accesul la un laborator cu computere pe care este instalat LaTeX.

La limită, puteţi sta şi scrie chiar în laborator (sau la un Internet café). Rezultatul depinde de mintea celei sau celui care scrie, nu de preţul plătit pe calculator.[14]

B.1.2.3 Mediul integrat de dezvoltare TeXnicCenter

În configuraţia pe care o aveţi în acest moment trebuie să folosiţi comenzile în linie într-o fereastră MS-DOS pentru a compila sursele LaTeX. Aş sugera că este absolut utilă instalarea unui mediu integrat de dezvoltare de programe LaTeX.[15]

Există şi un script Vim, creat de Fritz Mehner, care creează meniuri, inclusiv pentru compilare şi vizualizare.[16] Scriptul trebuie configurat pentru a lucra adecvat.[17] S-ar putea să doriţi să folosiţi acest script sub Linux pentru a avea acces rapid la compilare şi vizualizare.

Am arătat deja cum putem găsi pe Internet locul de unde poate fi descărcat TeXnicCenter.[18] Recomandarea ar fi să instalaţi acest program într-un dosar plasat în dosarul în care aveţi şi MikTeX.

Instalarea ca atare n-ar trebui să vă creeze probleme, dacă urmaţi instrucţiunile. Versiunea care a fost folosită pentru a compila sursele cărţii de faţă are însă o particularitate care s-ar putea să vă atragă atenţia; se numeşte „1 Beta 6.01“. Ce semnificaţie are „Beta“? Programele sunt texte şi lor li se aplică din plin principiul rescrierii. Ele sunt rescrise până se ajunge la o versiune matură. O versiune beta este încă într-un stadiu în care mai sunt erori. Este însă su-

[14]În practică, se întâmplă, uneori, să primeşti eseuri scrise în limba română, dar fără diacritice! Ce aţi zice dacă vi se arată, prin contrast, un text cu dicritice şi citate frumos realizate, în greaca veche?

[15]Este vorba aici mai ales de utilizatorii sistemului de operare Windows. Linux transformă computerul într-o puternică staţie de lucru. Cine este capabilă sau capabil să lucreze în Linux se poate descurca folosind `Makefile`-uri. De asemenea, comanda în linie din Linux este incomparabilă ca putere cu ceea ce oferă sistemul Windows ca atare.

[16]Vezi <http://lug.mfh-iserlohn.de/vim/vim-latex/vim-latex.html> pentru explicaţii, exemple de utilizare şi descărcarea scriptului lui Mehner.

[17]N-am testat scriptul sub Linux, dar acesta pare conceput sub un sistem Unix.

[18]A se vedea aici pagina 177, rândul 27.

ficient de bună pentru a fi utilizată, iar autorii aşteaptă mesajele utilizatorilor cu privire la eventuale deficienţe.

În ciuda acelui „beta" din versiunea folosită de către noi, mediul integrat funcţionează destul de bine. Este totuşi recomandat să-l folosiţi exclusiv pentru a compila sursele.[19] Pentru scrierea surselor ar fi mult mai sigur să folosiţi Vim.

Configurarea TeXnicCenter este ceva mai problematică decât instalarea. Când porneşte pentru prima oară TeXnicCenter lansează automat un Wizard[20] care configurează mediul integrat.

Dacă mergeţi pe ruta Build→ Define Output Profile... şi daţi un clic pe butonul Wizard, puteţi porni oricând doriţi programul de configurare.

Dacă pe computer este instalat editorul Acrobat, editorul de fişiere pdf al firmei Adobe, atunci s-ar putea să obţineţi automat o configurare în care fişierele de tip ps (fişierele PostScript) sunt deschise de către programul `distiller`, care converteşte un fişier de tip ps într-unul pdf. Dacă doriţi doar să vizualizaţi fişierul PostScript, trebuie să modificaţi manual configuraţia TeXnicCenter sau să faceţi în aşa fel încât Ghostview să fie programul care deschide automat fişierele pdf sub Windows.

Ce trebuie să ştiţi pentru a configura mediul integrat? În primul rând, trebuie să ştiţi unde sunt plasate executabilele MikTeX[21] Căile către Ghostscript şi Acrobat Reader ar trebui să fie identificate automat. Evident, este bine însă să le cunoaşteţi dinainte.

Singurele probleme serioase cu configurarea automată, sub Windows98, le-am avut în cazul Acrobat Reader. Dacă vedeţi, pe parcurs, că Acrobat Reader nu porneşte când îl chemaţi din mediul integrat, mergeţi pe ruta Build→Define Output Profile..., selectaţi LaTeX=>PDF şi daţi clic pe Viewer. Veţi vedea acolo trei comenzi. Dacă este o comandă DDE, la primele două puneţi [FileOpen ("%bm.pdf")]. Acum ar trebui să puteţi deschide Reader-ul. Alternativ, alegeţi comanda în linie şi puneţi `"%bm.pdf"` la primele două comenzi. Problema care rămâne este legată de rescrierea fişierului pdf deschis în Reader. Reader-ul nu permite modificarea fişierului

---

[19] Modul acesta de lucru este, de altfel, imperios necesar dacă n-aveţi la dispoziţie în mod curent un calculator pe care este instalat LaTeX. Creaţi sursele programelor separat şi apoi executaţi ciclul compilare-vizualizare-corectare până obţineţi rezultatul dorit.

[20] Cuvântul acesta înseamnă în engleză *vrăjitor*. n-are însă sens să-l traducem. Aici este folosit ca o simplă etichetă.

[21] Pentru conceptul de „executabile MikTeX" se vedea aici explicaţia de la pagina 189.

pe care l-a deschis. Acesta ar trebui închis. Dacă n-o face mediul integrat, închideţi manual fişierul direct în Reader.

Sub WindowsXP, TeXnicCenter a configurat în mod automat vizualizarea cu Acrobat Reader în modul descris mai sus. Posibilitatea de a închide automat fişierul **pdf** nu există. Dacă nu-l închideţi, veţi primi un mesaj de eroare de la compilator.

Versiunea mai nouă, 1 Beta 6.20, integrează mai bine Reader-ul. Ea are şi un corector ortografic mai funcţional, precum şi o serie de alte îmbunătăţiri.

B.1.2.3.1 Integrarea Vim în TeXnicCenter TeXnicCenter are propriul său editor de texte. Are, de asemenea, meniuri care permit introducerea direct în mediul integrat a comenzilor din limbajul LaTeX.

deschideţi Vim la rândul curent

Este posibil însă să integraţi editorul Vim în TeXnicCenter. Mergeţi la meniul Tools→ Customize şi daţi un clic pe Tools, iar apoi un clic pe pictograma New. Daţi un clic pe butonul din dreptul casetei Command şi procedaţi ca şi cum aţi deschide fişierul `gvim.exe` (principalul executabil din dosarul unde este instalat Vim). La argumentele comenzii puneţi `+%l %pc`.[22] La directorul iniţial puneţi `%dc`. Aţi indicat astfel că vreţi să deschideţi documentul curent din TeXnicCenter în Vim.

Vim şi TeXnicCenter colaborează bine şi, dacă aţi modificat textul în Vim, TeXnicCenter vă va întreba dacă să modifice la rândul său textul. Invers, dacă aţi modificat textul în TeXnicCenter, la revenirea în Vim daţi clic pe Load File în caseta de dialog care va apărea automat. Preluaţi astfel automat schimbările. Altfel, le pierdeţi! Veţi primi, ce-i drept, nişte mesaje din partea Vim.

Pentru a verifica dacă totul merge fără probleme este imperios necesar să exersaţi pe fişiere test. Nu treceţi direct la scrierea eseului pe care trebuie să-l predaţi mâine. S-ar putea să aveţi surprize neplăcute.

creaţi meniuri proprii

Multe cititoare şi cititori se vor fi întrebând însă ce rost are să folosim Vim.Mediul integrat are o mulţime de pictograme care ne permit să scriem comenzile LaTeX fără efort. Limbajul LaTeX este extrem de subtil. Ar fi imposibil pentru cineva să creeze exact comenzile de care aveţi nevoie. Recomandarea noastră este să creaţi propriile dumneavoastră meniuri. Alternativ, dacă n-aveţi interfaţă grafică sau nu vă plac meniurile, folosiţi scripturi Vim. Puteţi crea

[22] Litera l vine de la *line*; nu o confundaţi cu cifra 1. Studiaţi opţiunile la invocarea în linia de comandă a lui Vim cu ajutorul comenzii `gvim.exe -help`.

uşor scripturi Vim folosind doar al treilea bloc de cod din exemplele noastre cu meniuri Vim.[23]

La urmă, dar nu în cele din urmă, cred că trebuie accentuată recomandarea de a folosi separat Vim de mediul integrat cât timp construim sursele. Cu alte cuvinte, editorul Vim (sau unul similar) trebuie folosit pentru a introduce textul ca atare. Folosim mediul integrat doar pentru a compila sursele şi pentru a le corecta. În acel moment s-ar putea să avem nevoie de funcţionarea integrată şi a editorului Vim.[24]

B.1.2.3.1.1 Vim şi programul de vizualizare a fişierelor dvi După compilarea sursei LaTeX rezultă un fişier `dvi` care este vizualizat cu ajutorul programului Yap din distribuţia MikTeX. La instalarea TeXnicCenter, Yap este setat în aşa fel încât un dublu clic ne readuce în editorul mediuluî integrat.

Mergeţi în Yap pe ruta View→ Options.... În panoul Inverse Search modificaţi comanda după modelul următor:

```
D:\use\Vim\vim62\gvim.EXE +%l %f
```

Fiţi atente şi atenţi să nu repuneţi în drepturi TeXnicCenter: nu selectaţi nimic în caseta pentru programe! Secretul comenzii către Vim este `+%l` care-i spune să deschidă fişierul-sursă la linia `l`. Puneţi evident calea potrivită pentru felul în care este instalat Vim.

S-ar putea să fie necesar să verificaţi şi registrul Windows, dacă nu merge totul cum trebuie. Cu toate că pare mai dificil de operat, schimbarea aceasta este foarte utilă când vreţi să operaţi corecturi mai complicate în fişier.

[23]Cum porniţi un script Vim? Tastaţi, în modul normal, comanda `:source` sau, mai scurt, `:so` şi apoi calea unde se găseşte scriptul, respectiv doar numele scriptului vim, când acesta se află în dosarul curent. De asemenea, istoria comenzilor în linie este de mare ajutor. Căutaţi şi un fişier `_viminfo`. S-ar putea să fie în `home`, dacă aveţi aşa ceva. Acolo găsiţi istoria comenzilor. Ce vi se pare mai reuşit puteţi păstra în alt fişier în vederea construirii de script-uri Vim.

[24]Recomandarea aceasta este făcută şi pentru că mediul integrat recomandat aici este într-o versiune beta. N-am avut accidente majore cu editorul său intern. Impresia mea este totuşi că nu manevrează bine fişiere mari. Vim este mult mai sigur şi mai flexibil.

B.1.3 LaTeX într-o săptămână

LaTeX este un limbaj de programare. Trebuie învăţat ca orice limbaj de programare: făcând exerciţii. Exerciţiile propuse de către noi aici constau în construirea unor meniuri Vim foarte simple.[25]

De data aceasta meniurile Vim nu sunt un scop în sine, ci un mijloc de a tasta mai rapid componentele diverselor construcţii posibile în LaTeX. Atenţia trebuie să fie concentrată asupra comenzilor LaTeX ca atare, nu asupra modului în care sunt definite meniurile în limbajul Vim.

Independent de meniuri, comenzile LaTeX pot fi introduse cu ajutorul oricărui editor de texte prin simpla tastare a textului comenzilor.

B.1.3.1 Prima zi

Prima idee care ar trebui învăţată este cea de comandă LaTeX ca atare. Scheletul unei comenzi LaTeX este următorul: \{}. Între bara oblică inversă şi prima acoladă se pune numele comenzii. Între acolade se pune argumentul comenzii. Argumentul nu este altceva decât materialul pe care comanda îl prelucrează în conformitate cu algoritmul aflat în spatele ei.

schema comenzilor LaTeX

Unde sunt plasate comenzile? În textul eseului ca atare! Ele sunt aidoma însemnărilor pe care le face tehnoredactorul pe manuscris. Aceste însemnări le foloseşte apoi tipograful pentru a tipări textul.

Cum de nu se confundă comenzile ca atare cu elemente similare ale textului? Există o serie de semne rezervate exclusiv pentru comenzi. Aţi văzut deja trei dintre aceste semne mai sus. Lista completă a semnelor rezervate este următoarea: $ & # % _ { } ~ ^ şi, la urmă, dar nu ultima în ordinea importanţei, bara oblică \. În total 10 semne. Dacă vrem să tipărim aceste semne ca atare, atunci trebuie să dăm nişte comenzi prin care să cerem acest lucru.

semne rezervate

Cineva s-ar putea să fie nedumerit. Ce face LaTeX dacă întâlneşte semnul, să zicem, s (o literă uzuală din alfabet)? Într-un fel şi semnul aceasta este o parte a unei comenzi. LaTeX este ca un tipograf. Aşa cum tipograful trebuie să ştie la ce cutie cu litere din plumb să se ducă, tot aşa LaTeX trebuie să ştie ce literă-ca-tip şi ce tip de literă trebuie să tipărească pe ecran sau pe foaia de hârtie. Scepticul s-ar putea să clatine din cap şi să mormăie în sinea sa că este prea

[25] Vezi aici §A.2.2.1.1.

complicat. Dar şi-n cazul unui editor uzual de birou trebuie să alegeţi tipul de literă!

meniu Vim pentru scheletul unui program LaTeX

Exemplul practic s-ar putea să vă convingă însă că este mai simplu decât credeţi. Creaţi un fişier de tip `vim` şi introduceţi următoarele linii de cod Vim pentru a realiza un meniu:

```
:imenu ltx1.antet \documentclass[a4paper,11pt]{}<Left>
:imenu ltx1.corp \begin{document}<CR><CR>\end{document}<Up><Home>
```

Cele două puncte ne arată că este vorba despre comenzi în linie pentru Vim. Din `imenu` reiese destul de uşor că este vorba despre un meniu activ în modul insert. Numele meniului care apare pe bara principală cu meniuri este `LaTeX`. Punctul pus după numele meniului este urmat de numele elementului pe care vrem să-l introducem în meniu.

Dacă nu vreţi sau nu puteţi lucra în mod grafic cu Vim, experimentaţi următorul tip de comandă într-un script Vim.

```
normal i\documentclass[a4paper,11pt]{}
```

Ideea este aceeaşi ca şi-n primul element al meniului de mai sus. De data aceasta însă, cuvântul-cheie `normal` îi spune lui Vim să treacă din modul comandă în linie în modul comandă normal. Urmează apoi comanda `i`, pentru a insera text, şi textul ca atare.

Puteţi da comanda de mai sus direct în modul comandă în linie. Aceasta ne arată ce editor formidabil este Vim. Ideile pe care le folosim în construcţia interfeţei grafice pot fi utilizate şi-n absenţa acesteia, într-un mod cât se poate de eficient.

Ce sens au elementele de meniu? În primul element de meniu, ideea este de a scrie o comandă care să spună despre ce tip de document este vorba. Când dăm clic pe primul element de meniu, Vim scrie în fişier textul cerut şi mută cursorul între acolade. Acolo trebuie să scriem despre ce tip de document este vorba. Scrieţi, pentru început, `article`. Orice eseu de dimensiuni mai mici este de tipul `article`. De asemenea, pentru a nu vă complica viaţa de la bun început, consideraţi că orice eseu mai lung (lucrare de diplomă, disertaţie, teză de doctorat sau carte) este de tipul `book`. În realitate, LaTeX este mult mai sofisticat şi puteţi chiar defini propriile dumneavoastră tipuri de documente.[26]

---

[26]Definirea de tipuri de documente nu este însă o operaţie pe care o pot face începătorii sau utilizatorii obişnuiţi LaTeX. De altfel, recomandarea ar fi să respectaţi disciplina impusă de LaTeX chiar şi atunci când ştiţi destul de multe elemente ale limbajului.

Ce sunt parantezele drepte? După cum se vede mai sus, nu fac parte dintre semnele rezervate. În comenzile LaTeX se pun între paranteze drepte opţiuni. Evident, LaTeX are nişte opţiuni standard şî aţi putea omite cu totul acel element. Noi am vrut să arătăm care este conţinutul mai important al acestor opţiuni: formatul foii de hârtie şi mărimea literelor. Unităţile de măsură ale literelor se numesc puncte[27]. Ar fi inutil să facem teoria acestor unităţi de măsură aici. Experimentând veţi vedea ce rezultă pe ecran şi pe hârtie.

Opţiunea cea mai importantă pe care s-ar putea să vreţi să o controlaţi este cea a tipăririi pe o singură faţă a colii de hârtie (`oneside`)[28] sau pe ambele feţe (`twoside`).

Comanda care specifică tipul de document este elementul obligatoriu al *antetului* unui program LaTeX. Programul trebuie să aibă însă şi ceea ce se numeşte un *corp*.

În al doilea element de meniu, i se spune, de fapt, editorului Vim cum să creeze corpul unui program LaTeX. Observaţi că, de data aceasta, este vorba despre o pereche de comenzi. Trataţi-le ca pe nişte paranteze. Dacă una lipseşte, atunci programul conţine o eroare.

Acţiunea perechii de comenzi se exercită numai asupra a ceea ce se află între ele. Lucrul acesta dă mari bătăi de cap novicilor. Creaţi un fişier cu extensia `tex`. Să zicem că numele acestui fişier este `prim.tex`. Deschideţi `prim.tex` cu Vim. Dacă totul este în regulă, puteţi rula scriptul Vim creat şi aveţi un meniu cu două elemente în el. Folosiţi-le pentru a scrie un prim program LaTeX, ceva în genul a ceea ce vedeţi mai jos.

program LaTeX minimal

```
\documentclass{article}
\begin{document}
Salut cititoarele/cititorii!
\end{document}
```

Salut cititoarele/cititorii!

În exemplul de mai sus vedeţi în partea stângă un program minimal şi-n partea dreaptă rezultatul obţinut după compilare.

Ce este **compilarea**? Un program conţine comenzile pe care vrem să le execute computerul. În cazul compilării, programul este prelucrat, ca să spunem aşa, în întregimea sa. Nu obţinem rezultatul dorit pe bucăţi, comandă cu comandă.

Adevărul este că LaTeX este suficient de flexibil pentru a lucra şi

[27] Scrieţi doar pt după numărul care specifică dimensiunea literelor.

[28] În mod tradiţional, de exemplu, lucrările de licenţă sunt tipărite pe o singură parte a foii de hârtie. Dacă le construiţi folosind tipul de document `book` va trebui să specificaţi explicit opţiunea `oneside`. La articole lucrurile stau exact invers.

bucată cu bucată. Scrieţi în `prim.tex` doar antetul. Într-o fereastră MS-DOS, cu promptul chiar în dosarul unde este `prim.tex`, putem duce un dialog cu TEX de genul celui care urmează:

```
E:\test\zi1>latex prim.tex
This is e-TeX, Version 3.141592-2.1 (MiKTeX 2.4)
entering extended mode
(prim.tex
LaTeX2e <2001/06/01>
Babel <v3.7m> and hyphenation patterns for english loaded.
)
*\begin{document}
(D:\ed\ltx\texmf\tex\latex\base\article.cls
Document Class: article 2001/04/21 v1.4e Standard LaTeX
document class
(D:\ed\ltx\texmf\tex\latex\base\size11.clo)) (prim.aux)
*Salut lume!
*\end{document}
[1] (prim.aux)
Output written on prim.dvi (1 page, 228 bytes).
Transcript written on prim.log.
```

Promptul > este cel al sistemului de operare, care aşteaptă o comandă în linie. Steluţa este promptul sistemului TEX, care aşteaptă comenzi. Mesajele indică faptul că totul s-a terminat cu bine.

Pentru a compila fişierul `prim.tex` vă trebuie un document complet, după modelul indicat mai sus. Când daţi acum comanda în linie `latex prim` nu mai trebuie să duceţi nici un dialog cu TEX. Puteţi vedea rezultatul dând un dublu clic pe `prim.dvi`.

unde scriem textul eseului?

Atenţie, nu scrieţi textul care vreţi să apară pe ecran în afara corpului programului! În antet, ar fi o eroare. După `\end{}` n-ar avea nici un efect. Aceasta din urmă este eroarea tipică a novicilor. Este semnul că n-aţi înţeles rolul perechii de comenzi. Nu este nici o problemă! Exersând vă daţi seama care este funcţia corpului programului.

Folosiţi mediul integrat pentru compilare. Daţi dublu clic pe fişierul `prim.tex` şi acesta va fi deschis în TEXnicCenter. Căutaţi pictograma Build current file (CTRL+F7). Daţi un clic. În fereastra de jos a mediului integrat veţi vedea o serie de mesaje. Dacă sunt 0 Error(s), pentru o primă încercare, totul este în ordine. Pentru a vedea rezultatul, daţi un clic pe pictograma View output.

importanţa dvi

Este recomandabil să menţineţi caseta Output profile pe opţiunea LaTeX=>DVI cât timp lucraţi la primele versiuni ale eseului dumneavoastră. Acestea sunt fazele în care, înainte de era computerelor, aţi fi scris cu mâna. Abia când pregătiţi versiunea pentru

printer sau pentru ecran are sens să compilaţi un fişier `PostScript` sau `pdf`. Deocamdată verificaţi doar dacă totul este în ordine pentru toate cele trei tipuri de rezultat (`dvi`, `ps` şi `pdf`).

Vizualizatorul fişierelor `dvi` este setat în aşa fel la instalarea mediului integrat încât puteţi da dublu clic într-un punct al textului şi veţi reveni în editorul de texte din mediul integrat în punctul corespunzător din sursă.[29] În acest fel puteţi parcurge lesne ciclul compilare–vizualizare–corectare până obţineţi rezultatul dorit.

Citiţi deci sursa pentru a vedea dacă n-aveţi erori din perspectiva limbajului LaTeX. Citiţi rezultatul în programul de vizualizare pentru a vedea dacă el corespunde cu intenţiile dumneavoastră. Corectaţi sursa şi recompilaţi pentru a vedea noul rezultat.

B.1.3.1.1 Proiectul LaTeX Dacă elaboraţi un document de dimensiuni mai mari şi puneţi tot ce este legat de documentul respectiv într-un singur fişier, acesta devine extrem de greu de inspectat. Principiul sursei deschise ar putea funcţiona şi la nivelul unui fişier foarte amplu, dar caracterul deschis al sursei nu ne-ar fi de mare folos. În plus, câştigăm în planul structurării logice a documentului dacă-l secţionăm.

Ce facem însă cu sumedenia de fişiere care ar putea rezulta? Le punem într-un singur dosar. În dosarul respectiv nu punem nimic care să nu fie legat de proiectul la care lucrăm.

TeXnicCenter este de mare ajutor când este vorba despre lucrul cu proiecte. Deschideţi TeXnicCenter şi mergeţi la meniul File. De aici deschideţi fereastra de dialog New Project.... Alegeţi o cale (Project path) în care va sta dosarul cu proiectul dumneavoastră. Daţi un nume proiectului (de pildă, „eseu") şi TeXnicCenter va crea automat un dosar cu numele proiectului (în cazul nostru, dosarul `eseu`). În versiunea 1 Beta 6.01 a TeXnicCenter nu este posibil decât să creaţi un proiect vid (`empty project`).

Deocamdată nu ştiţi nimic despre BibTeX şi MakeIndex, aşa că puteţi lăsa nebifate rubricile lor.

Dacă exploraţi dosarul `eseu`, veţi vedea că TeXnicCenter a creat trei fişiere: `eseu.tcp`, `eseu.tps` şi `eseu.tex`. Primele două fişiere le modifică doar TeXnicCenter. Pot fi însă lesne vizualizate cu Vim. Să vedem ce se găseşte în `eseu.tcp`:

```
[FormatInfo]
Type=TeXnicCenterProjectInformation
```

[29]Pentru deschiderea Vim din Yap v. §B.1.2.3.1.1

```
3 Version=2
4
5 [ProjectInfo]
6 MainFile=eseu.tex
7 UseBibTeX=0
8 UseMakeIndex=0
```

Pe rândurile 7 şi 8 se găsesc două opţiuni evidente. Dacă la crearea proiectului n-aţi bifat Uses BibTeX şi Uses MakeIndex, valoarea acestor opţiuni este 0. Când veţi vrea să folosiţi programele respective, nu este dificil să puneţi 1 în loc de 0. Nu faceţi însă alte modificări.

Pe rândul 6 din fişierul `eseu.tcp` nî se spune că `eseu.tex` este fişierul principal al proiectului. Aceasta este o informaţie importantă. Acest fişier poate fi modificat şi dinafara mediului integrat, cu ajutorul editorului Vim. Fie în mediul integrat, fie cu ajutorul Vim, puneţi în fişierul principal următoarele rânduri de program LaTeX:

```
1 \documentclass[a4paper,12pt]{article}
2 \author{Prenume Nume}
3 \title{Primul meu eseu}
4 \begin{document}
5 \maketitle
6 \tableofcontents
7 \include{text}
8 \end{document}
```

Atenţie în special la rândul 7 din fişierul principal. Acest rând cuprinde o comandă care cere includerea unui fişier de tip `tex`, numit `text.tex` în proiect. Nu puneţi extensia fişierului în comanda `\include`. Fişierul trebuie creat de către dumneavoastră. O puteţi face atât în mediul integrat, cât şi-n afara acestuia. Trebuie însă neapărat să puneţi acest fişier în dosarul proiectului.

Ce cuprinde fişierul `text.tex`? Deocamdată o singură linie de text pur. Este suficient atât pentru prima zi. În perspectivă, în acest fişier poate sta un întreg eseu.

Atenţie! Nu puneţi antet sau corp de document în fişierul acesta sau în altă parte decât în fişierul principal.

Dacă cercetaţi fişierul principal, vedeţi că-n antet (în preambulul programului) se află o comandă care indică sistemului numele autoarei sau autorului. De asemenea, o altă comandă arată care este titlul. Aceste comenzi sunt necesare desigur pentru comanda `\maketitle` din corpul documentului.

De ce lipsesc acoladele după `\maketitle` şi `\tableofcontents`? Puteţi să le puneţi. Nu se întâmplă nimic rău. Aceste comenzi îşi cu-

leg însă singure materialul. Ne vom mai întâlni, de altfel, cu comenzi cu argumentul vid.

Versiunea 1 Beta 6.20 a mediului integrat are în meniul Project rubrica Create with active file as main file. Cu ajutorul ei procesul descris mai sus se simplifică. Puteţi crea direct fişierul principal şi, pe baza lui, întregul proiect.

Cum compilaţi proiectul? Căutaţi pe bara cu instrumente pictograma `Build Output`(F7). Daţi clic şi compilaţi. F7

Are rost să construim însă un proiect pentru un simplu articol, pentru un eseu de dimensiuni mici? Are foarte mult sens să facem acest lucru. Este un pas înainte în separarea procesului de elaborare a textului ca atare şi a procesului de compilare. Puteţi scrie fişierul **`text.ttt`** pe cu totul alt computer decât cel pe care compilaţi şi doar să-l integraţi ca pe un modul în proiect. De asemenea, separaţi comenzile privitoare structura de ansamblu a documentului de tot ce este legat de conţinutul diferitelor părţi ale proiectului.

În cazul unei cărţi, este recomandabil ca fiecare capitol să fie pus într-un fişier aparte. Evident, în fişierul principal al proiectului, trebuie să schimbaţi tipul documentului din `article` în `book`.

S-ar putea ca unii să fie îngroziţi de sumedenia de fişiere dintr-un proiect. După compilare rezultă noi fişiere. Unele dintre ele, când vă satisface rezultatul final, pot fi şterse. În TeXnicCenter, puteţi curăţa proiectul de fişierele auxiliare folosind Build→ Clean Project. Este recomandabil însă să aveţi undeva (pe dischetă sau CD ar fi cel mai bine) tot proiectul salvat, înainte de a face curăţenie.

Chiar şi curăţat de fişierele auxiliare, un proiect are numeroase fişiere. Cum îl distribuim pe Internet sau îl trimitem prin poşta electronică? S-ar putea ca destinatarii să aibă probleme cu descărcarea fişierelor. Soluţia cea mai bună este să arhivaţi tot proiectul. Selectaţi dosarul proiectului. Deschideţi meniul contextual. Dacă aveţi 7-zip sau alt program de arhivare instalat, chemaţi programul de arhivare, selectaţi opţiunile dorite şi construiţi o arhivă a proiectului. Acum aveţi un singur fişier, lesne de transportat.[30]

B.1.3.1.2 Vim şi sintaxa limbajului LaTeX Ca orice limbaj de programare, LaTeX are o sintaxă care trebuie strict respectată. Daţi un nume de comandă pe care LaTeX nu-l ştie şi veţi primi la

[30]Nu vă jucaţi cu toate posibilităţile oferite de arhivare. Există posibilitatea de a transforma arhiva într-un executabil, care se deschide printr-un simplu clic la destinaţie. Unele firme care asigură serviciile de poştă electronică sunt însă suspicioase şi returnează toate scrisorile care au ataşate programe executabile.

compilare un mesaj de eroare. Nu se poate însă face ceva pentru a depista erorile de sintaxă înainte de faza compilării.

Dacă folosiţi Vim cu interfaţă grafică, atunci aţi observat deja faptul că Vim colorează într-un mod special expresiile din limbajul LaTeX. Comenzile sunt evidenţiate prin culori. Acest lucru vă ajută să identificaţi erorile de sintaxă.

De asemenea, folosiţi, în modul comandă normală, tasta % pentru a testa închiderea corectă a parantezelor. Dac-aţi integrat şi scriptul `matchit`, puteţi verifica şi corectitudinea perechilor de comenzi de genul `\begin{document}--\end{document}`.

Sistemul culorilor are limitele sale, dar – în practică – n-am simţit nevoia utilizării unui program special de verificare a corectitudinii sintaxei Vim. Dacă n-aveţi interfaţă grafică, un asemenea program este însă util.

Editorul mediului integrat foloseşte aceeaşi metodă a colorării textului pentru a evidenţia sintaxa programului LaTeX. Vim mi se pare însă mai flexibil şi de mai mare ajutor atunci când este vorba despre depistarea unei erori subtile de sintaxă.

B.1.3.2 Ziua a doua

Orice program LaTeX se traduce, până la urmă, în comenzi pe care le execută procesorul TeX. Ar fi foarte util să ne amintim că TeX nu este un editor de texte asemenea lui Vim. Este un sistem de aranjare a textului în pagină în vederea tipăririi.

TeX pune pe foaia de hârtie cutii (*boxes*) în care apoi pune litere.[31]

B.1.3.2.1 Modurile LaTeX Oricine s-a jucat cu cutii ştie însă că le poţi fie pune unele lângă altele, fie unele peste altele. Pe foaia de hârtie, care este bidimensională, „cutiile“ au doar un sens metaforic. Evident, sunt doar nişte patrulatere care pot fi dispuse pe orizontală sau pe verticală.

Dacă sistemul dispune cutiile pe verticală, atunci spunem că el se află în modul vertical. Dacă sistemul aşază cutii pe orizontală (pe rânduri), atunci este în modul orizontal.

Atât modul vertical, cât şi modul orizontal au două variante:[32]

[31] Aici doar am reamintit un principiu de bază pentru înţelegerea modului în care funcţionează procesorul TeX. Vezi mai sus pagina 187, rândul 11.

[32] Am folosit terminologia şi explicaţiile din Seroul[39, p.46].

vertical obişnuit În acest mod se pot pune una peste alta oricâte cutii, deoarece se trece de la o pagină la alta şi aşa mai departe;

vertical intern Cutiile sunt puse vertical într-o altă cutie şi există o limită dată de dimensiunile cutiei în care se pun alte cutii;

orizontal obişnuit În acest mod se pot înşirui oricâte cutii, deoarece se trece de la un rând la altul;

orizontal strict Cutiile sunt înşiruite în altă cutie şi limita este dată de cutia respectivă, dar nu se produce o trecere de la un rând la altul.

Când ne referim la „vertical" sau „orizontal" fără altă precizare avem în vedere variantele obişnuite ale acestor moduri.

Distincţiile din sistemul lui Knuth sunt foarte naturale, în ciuda enunţurilor abstracte de mai sus. Evident, resursele sistemului TeX pun o limită în calea înşiruirii de *oricâte* cutii; aici era vorba însă de nişte distincţii de principiu.

Cel de al treilea mod este cel matematic. Într-un eseul filosofic este perfect posibil să întâlniţi formule logice. Acestea trebuie scrise în modul matematic. Acest mod de lucru al TeX nu poate fi învăţat însă în două zile.[33]

text vs. non-text

Dacă am înţeles felul în care lucrează TeX, atunci am înţeles şi modurile de lucru ale LaTeX. Putem, de asemenea, să facem şi o distincţie simplă, binară, între un mod „text" şi un mod „non-textual". Textul ca atare este aranjat orizontal şi vertical. Veţi vedea şi o serie de comenzi pentru text. Când trebuie specificat explicit că aceste comenzi sunt pentru text LaTeX, ele sunt de forma `\text...{}`.

Când porneşte, LaTeX este în modul vertical. Cum se schimbă acest mod? Prin comenzi care implică modul orizontal într-una din versiunile sale şi la întîlnirea unuia dintre semnele care nu sunt rezervate.

Prin urmare, la întâlnirea unui semn care este reprodus ca atare în textul tipărit, LaTeX trece în modul orizontal.

Pentru a vedea modurile TeX puteţi duce următorul dialog într-o fereastră MS-DOS:[34]

```
>tex
This is TeX, Version 3.141592 (MiKTeX 2.4)
**\tracingcommands=1
```

[33] A se vedea aici anexa B.4.

[34] Exerciţiul este pentru ucenicii vrăjitori şi este sugerat de Seroul[39, p.47].

```
*\vbox{}
*a
*\hbox{}
*$x$
*\end
[1]
(see the transcript file for additional information)
Output written on texput.dvi (1 page, 260 bytes).
Transcript written on texput.log.
```

Chiar dacă nu ştiţi comenzile, numele lor este sugestiv: `vbox` sugerează o cutie legată de modul vertical; iar `hbox` este o cutie care are legătură cu modul orizontal. Citirea fişierului de tip `log` este oricum instructivă:

```
This is TeX, Version 3.141592 (MiKTeX 2.4)
**\tracingcommands=1
*\vbox{}
{vertical mode: \vbox}
{internal vertical mode: end-group character }}
{vertical mode: blank space  }
*a
{the letter a}
{horizontal mode: the letter a}
{blank space  }
*\hbox{}
{\hbox}
{restricted horizontal mode: end-group character }}
{horizontal mode: blank space  }
*$x$
{math shift character $}
{math mode: the letter x}
{math shift character $}
{horizontal mode: blank space  }
```

Fişierele `log` conţin mesajele sistemului pe parcursul interpretării sau compilării unui program. Este bine să ne obişnuim să le citim. Din nou, TEXnicCenter oferă un mare avantaj: toate mesajele sistemului apar într-o fereastră şi putem naviga de la un mesaj la altul cu ajutorul unor pictograme. Puteţi, de asemenea, da un clic pe programul care vă interesează şi veţi naviga automat către linia (în sens logic) din program care a pricinuit apariţia mesajului.

B.1.3.2.2 Alineatele Dacă aţi făcut tentativa de a scrie din prima zi un text cu mai multe alineate în sistemul LATEX, aţi avut probabil o mare surpriză. Fără să ştiţi aţi intrat în modul orizontal şi, dacă n-aţi avut noroc, n-aţi putut ieşi din el. Apăsarea (o singură dată!) pe tasta ENTER nu vă scoate din modul orizontal.

Dacă nu ieşim din modul orizontal, nu putem construi alineate distincte. Ieşim din modul orizontal dacă apăsăm de două ori tasta ENTER. Altfel spus, un rând alb ne readuce în modul vertical.

apăsaţi de două ori ENTER pentru a începe un alineat

Există şi o comandă specială pentru crearea de alineate: \par{}. N-are rost să creez aici meniuri pentru comenzi atât de simple. Este suficient să aveţi un meniu pentru scheletul unei comenzi LaTeX.[35] Puneţi textul la locul potrivit şi aţi scris comanda.

Unde punem textul alineatului? Putem să-l punem între acoladele comenzii \par{}? Se poate, dar n-are sens din perspectiva modurilor TeX. Comanda \par{} trebuie pusă la sfârşitul alineatului. Ea spune sistemului că trebuie să treacă în modul vertical. Putem omite acoladele.

Din perspectiva clarităţii sursei programului LaTeX, recursul la rândul alb pentru a crea alineate mi se pare preferabil. Marele avantaj al faptului că apăsarea pe tasta ENTER nu este echivalentă cu trecerea la un nou alineat[36] este însă altul. Putem pune fiecare idee pe un rând logic distinct.

Un alineat este cărămida de bază a unui text. Fiecare alineat cuprinde un mănunchi de idei care gravitează în jurul unei idei-cheie. Este extrem de avantajos să putem pune fiecare idee pe un rând distinct.

În acest punct se vede cel mai bine de ce soluţia aleasă curent în editoarele de birou este inadecvată pentru munca intelectuală. Editoarele de birou[37] ne forţează să scriem ideile, ca să zic aşa, în modul orizontal, punându-le unele după altele. Această modalitate de scriere este avantajoasă dacă vrem să vedem imediat cum va arăta rezultatul final. Ce-aţi zice însă dac-ar cere cineva ca o clădire să fie construită fără a se recurge la schele, pe motiv că acestea nu ne permit să vedem pe parcurs apropierea de rezultatul final? Dacă respectăm această cerinţă, rezultatul final va semăna mai mult cu o colibă decât cu o clădire frumoasă.

B.1.3.2.3 Textul invizibil Un alineat are o idee-cheie. Putem face ceva, în sursa programului LaTeX, pentru a evidenţia cumva ideile-cheie? Da. Editoarele de birou recurg la colorare. Această metodă este însă rezervată în sursele LaTeX pentru marcarea sintaxei

[35] A se vedea aici §A.2.2.1.1.3.

[36] Ideea de a nu apăsa de două ori ENTER, preluată de pildă de Funeriu[14, p.282] din Parker, este una dintre dintre absurdităţile pe care le induce în mintea oamenilor utilizarea editoarelor de birou.

[37] Cel puţin cele pe care le ştiu eu.

limbajului. Există însă şi o altă posibilitate: textul invizibil (în documentul tipărit în final).

comentarii LaTeX

În surse este bine să fie puse comentarii. Comentariile pot cuprinde, de pildă, ideea-cheie a alineatului. Comanda pentru comentarii este realizată cu ajutorului semnului rezervat %. Tot ce se află între simbolul procent şi primul sfârşit de rând logic devine comentariu şi este ignorat de către compilator. De asemenea, putem pune comentariile pe un rând separat.

Dacă examinăm începuturile de rând din sursa alineneatului de la pagina 205, rândul 22 vedem un comentariu (pe rândul al doilea în extrasul de mai jos) care nu apare în text după compilare (rolul lui este de a-mi permite să sesizez rapid esenţialul alineatului):

```
1 În acest punct se vede cel mai bine de ce soluţia aleasă (...)
2 %editoarele de birou fac obscură logica alineatului
3 Editoarele de birou ne forţează să scriem ideile (...)
4 Această modalitate de scriere este avantajoasă dacă (...)
5 Ce-aţi zice însă dac-ar cere cineva ca (...)
6 Dacă respectăm această cerinţă, rezultatul final (...)
```

Până la urmă, din punctul de vedere al textului invizibil, diferenţa între editoarele de birou şi LaTeX este una mai mult de abordare decât de substanţă. Editoarele de birou au posibilitatea de a insera text invizibil la tipărire. Vim sau alte editoare adaptate cerinţelor LaTeX colorează într-un mod aparte comentariile.

B.1.3.2.4 Secţiunile Este bine să folosim cât mai mult comentariile. În cele ce urmează vom explica felul în care pot fi create secţiunile unui eseu într-un document LaTeX. Titlul lor nu ne spune însă, după o vreme, chiar totul despre ce am vrut să punem în secţiunea respectivă. Un comentariu ne ajută enorm din acest punct de vedere.

În LaTeX, articolele sunt divizate în secţiuni, subsecţiuni, subsubsecţiuni, paragrafe şi subparagrafe. Nu există capitole în cazul unui articol.

Care sunt comenzile pentru a crea aceste cinci tipuri de secţiuni? Comenzile pot fi desprinse din următoarele linii de cod pentru meniuri Vim:

```
imenu ltx2.section \subsection{}<CR>\label{}<Up><Right>
imenu ltx2.subsection \subsubsection{}<CR>\label{}<Up><End><Left>
imenu ltx2.subsubsection \paragraph{}<CR>\label{}<Up>
<End><Left>
imenu ltx2.paragraph \subparagraph{}<CR>\label{}<Up><End><Left>
```

```
imenu ltx2.subparagraph \subparagraph{}<CR>\label{}<Up><End><Left>
```

Puneţi titlul secţiunii între acoladele primei comenzi din perechea de comenzi. Sensul celei de a doua comenzi îl vom explica mai jos.

Termenii din limba engleză pentru ultimele două tipuri de secţiuni sunt susceptibili să genereze confuzii. În limba engleză, un *paragraph* este mai degrabă un alineat. Numele comenzilor sunt mai puţin importante însă. Semnificativ este că acestea sunt toate secţiuni ale unui text. Cea mai mică secţiune grupează un număr de alineate, centrate în jurul unei idei-cheie.

creaţi secţiunile cu Vim

Comenzile de secţionare pot fi date şi-n mediul integrat TeXnicCenter. Recomandarea noastră este să NU faceţi acest lucru. Mediul integrat construieşte automat argumentul comenzii `\label{}` şi pune o secvenţă `sec:` la începutul oricărui argument. Acest obicei mai mult încurcă însă lucrurile. Cel mai bine ar fi ca argumentul din comanda `\label{}` să fie un unic cuvânt. Dacă puneţi două puncte în argument, atunci nu se mai respectă această cerinţă.

La ce slujeşte comanda `\label{}`? Scrieţi comenzi de secţionare în fişierul `text.tex` al proiectul `eseu`. Nu le scrieţi în fişierul principal. Scrieţi comenzi pentru toate cele cinci tipuri de secţiuni, cu titluri şi ceva text în fiecare secţiune. Transformaţi însă în comentarii rândurile unde se află comenzile `\label{}`. După ce compilaţi, studiaţi efectul obţinut. În textul generat astfel sunt vizibile secţiunile. Primele trei tipuri au şi numere puse automat. Eliminarea comenzilor `\label{}` n-a stricat însă nimic.

label

În limba engleză, *label* înseamnă „etichetă“. Secţionarea textului nu depinde de etichete. Etichetele au cu totul alt rol decât acela de a secţiona textul. De fapt nu au, în sine, nici o legătură cu secţiunile ca atare. Ele sunt marcaje, sunt punctele pe care le caută alte comenzi din program. Dacă vrem să trimitem la o secţiune din text, avem nevoie de aceste marcaje speciale.

Cum ar fi bine să arate aceste etichete? Voi folosi un exemplu chiar din textul de faţă:

```
\subsubsection{Învăţarea Vim într-o zi}
\label{InvatareaVimIntroZi}
```

Cred că acum sunteţi convinse şi convinşi că este o doză de ironie în spatele titlului luat drept exemplu. Vim nu se învaţă într-o zi şi, cu atât mai puţin, LaTeX. Lucrul acesta este însă aici mai puţin semnificativ. Ce se vede însă foarte bine este felul în care în etichetă au fost eliminate spaţiile, diacriticile şi, de fapt, orice alt element care ar putea genera confuzii la căutarea prin text.

De ce pledez atât de mult pentru etichetele simple, compacte? Practic, gândiţi-vă c-aţi construi un şablon, o expresie regulată pentru a căuta etichete într-un program LaTeX. Nu este prea greu să izolezi conţinutul aflat între acoladele comenzii `\label{}`. Este însă mult mai simplu să lucrezi după aceea cu el dacă este un simplu cuvânt.

TeXnicCenter dispune de o fereastră pentru vizualizarea structurii proiectului. De altfel, face acest lucru foarte bine, cu sau fără etichete. Mediul integrat nu se bazează pe ele pentru a explora structura proiectului.

În TeXnicCenter, numai dacă avem un proiect putem explora structura documentului, indiferent de numărul de fişiere. Este un alt argument în favoarea creării unui proiect chiar şi-n cazul unui simplu articol.

În cazul unei cărţi există două tipuri suplimentare de secţiuni. Le vom prezenta tot sub forma codului pentru meniuri Vim:

```
imenu ltx2.part \part{}<CR>\label{}<Up><Right>
imenu ltx2.chapter \section{}<CR>\label{}<Up><Right>
```

Pentru a nu primi mesaje de eroare, trebuie să modificaţi în antetul fişierului principal al proiectului tipul de document. Acesta trebuie să fie `book`.

O carte poate avea părţi şi capitole. Acesta este sensul acestor tipuri de secţiuni ale unui document.

§

Aici preferăm să ne referim la toate aceste diviziuni ale unui document folosind un număr precedat de simbolul §. Pentru a produce acest semn este nevoie de o comandă specială: `\textsection`.

B.1.3.3 Ziua a treia

Atunci când lucrăm cu un editor de birou executăm o serie întreagă de operaţii uzuale de prelucrare a unui text. Acestor operaţii propun să le consacraţi ziua a treia de învăţare a LaTeX.

Pentru început studiaţi câteva meniuri simple:

```
imenu ltx3.emph \emph{}<Left>
imenu ltx3.textit \textit{}<Left>
imenu ltx3.underline \underline{}<Left>
imenu ltx3.textbf \textbf{}<Left>
imenu ltx3.texttt \texttt{}<Left>
imenu ltx3.textsc \textsc{}<Left>
imenu ltx3.textsf \textsf{}<Left>
imenu ltx3.textsl \textsl{}<Left>
```

Prima dintre comenzile de mai sus este probabil cea mai importantă. În ciuda aparenţelor, LaTeX face mult mai multe lucruri în mod automat decât un procesor de cuvinte. Prima comandă îi spune sistemului LaTeX să evidenţieze porţiunea de text cuprinsă în acoladele comenzii (argumentul comenzii), în funcţie de context. LaTeX alege metoda potrivită, nu utilizatoarea. Este metoda recomandabilă de evidenţiere a textului. În anumite puncte ale textului, alte metode nu funcţionează sau nu funcţionează cum vă aşteptaţi.

Pentru a vedea cum funcţionează comenzile de mai sus cel mai potrivit este să dăm un exemplu:

stilurile literelor

```
\emph{Eseul filosofic}\\
\textit{Eseul \emph{filosofic}}\\
\underline{Eseul \emph{filosofic}}\\
\textbf{Eseul \emph{filosofic}}\\
\texttt{Eseul \emph{filosofic}}\\
\textsc{Eseul \emph{filosofic}}\\
\textsf{Eseul \emph{filosofic}}\\
\textsl{Eseul \emph{filosofic}}\\
\textrm{Eseul \emph{filosofic}}
```

Eseul filosofic
Eseul filosofic
Eseul *filosofic* (subliniat)
Eseul *filosofic*
`Eseul` *`filosofic`*
ESEUL *filosofic*
Eseul *filosofic*
Eseul filosofic
Eseul *filosofic*

Vă întrebaţi acum, de bună seamă, ce rol au cele două bare oblice inverse. Ele îi spun sistemului că trebuie să forţeze trecerea pe alt rând.

Ce facem dacă vrem, din contră, să evităm ruperea rândului. Dacă este vorba despre un spaţiu alb, atunci punem în locul spaţiului alb o tildă, semnul ~.

Este momentul acum să arătăm şi cum se obţin semnele rezervate. La urma urmei, ele sunt semne uzuale pentru un editor de birou. Dacă studiaţi exemplul următor, vedeţi că nu sunt greu de obţinut nici în LaTeX:

semne rezervate

```
100\${}\\
XYZ\&{}co.\\
\#{}\\
100\%{}\\
meniu\_{}vim
```

100$
XYZ&co.
#
100%
meniu_vim

Tehnica folosită este cea a transformării simbolurilor rezervate în nume de comenzi LaTeX. Chiar dacă argumentele acestor comenzi rămân vide, are sens să păstrăm acoladele. În acest fel comunicăm sistemului LaTeX unde se termină numele comenzii.

Terminarea numelui unei comenzi poate fi indicată şi printr-un spaţiu alb. Sursa programului LaTeX devine însă mai lizibilă prin folosirea acoladelor.

În cele ce urmează vom vedea şi o excepţie de la regula transformării semnelor rezervate în nume de comenzi.

semne rezervate (continuare)

```
\{{}de aici\\
până aici\}{}\\
\^{}Z\\
\texttt{\~{}}\\
\textbackslash{}label\{\}
```

{de aici
până aici}
^Z
~
\label{}

Bara oblică inversă este obţinută, în modul text, cu comanda `\textbackslash{}`.

LaTeX este sensibil la diferenţa de stil între semnele folosite în modul matematic şi-n modul orizontal, obişnuit sau strict. Acest lucru se vede din prezenţa unor comenzi specifice textului. Unele le-am menţionat deja. Altele pot fi studiate în exemplele care urmează.

semne speciale

```
\textgreater{}\\
\textless{}\\
\textsection{}\\
\textparagraph{}\\
\textcopyright{}
```

>
<
§
¶
©

Pentru a uşura comparaţiile am inclus în cazul ghilimelelor şi versiunile scurte ca să zicem aşa.[38]

ghilimele

```
\textquotedblleft{}\\
``\\
\textquotedblright{}\\
''\\
\textquoteleft{}\\
`\\
\textquoteright{}\\
'
```

“
“
”
”
‘
‘
’
’

Mai există şi alte comenzi importante în LaTeX pe care s-ar putea să le folosim relativ frecvent:

```
\ldots{}\\
-\\
--\\
---
```

...
-
–
—

Din exemplul de mai sus rezultă implicit cum putem spune sistemului să nu rupă punctele de suspensie. Ce facem însă în cazul ortogramelor româneşti? La trecerea de pe un rând pe altul s-ar putea să ne ciocnim de ruperea ortogramei într-un punct nedorit. Felul în care putem proceda ne este sugerat de exemplele următoare:

[38] Atenţie! Acestea sunt ghilimele standard în limba engleză. Ghilimelele româneşti trebuie construite, după cum vom arăta mai jos.

```
într-o într-o într-o într-o într-o
într-o parte într-o zi zi
într-o într-o
într-o
într-o
```

într-o într-o într-o într-o într-o într-o parte într-o zi zi într-o într-o într-o într-o

ortograme

```
într-o într-o într-o într-o \hbox{într-o}
într-o parte într-o zi zi
\hbox{într-o} \hbox{într-o}
\hbox{într-o}
\hbox{într-o}
```

într-o într-o într-o într-o într-o într-o parte într-o zi zi într-o într-o într-o într-o

Există o subtilitate în utilizarea `\hbox{}`. Conţinutul cutiei este în mod orizontal strict, dar comanda nu face trecerea la modul orizontal obişnuit în locul în care este plasată. Putem compara alte două exemple:

```
\hbox{într-o}
\hbox{într-o}
\hbox{într-o}
```

într-o într-o într-o

```
\mbox{într-o}
\mbox{într-o}
\mbox{într-o}
```

într-o într-o într-o

În manualul său[21], creatorul LaTeX, Leslie Lamport, recomandă folosirea comenzii `\mbox{}` pentru evitarea ruperii textului.[39]

B.1.3.3.1 Blocurile Există, după cum am văzut, comenzi fără acolade puse după ele. Sunt comenzi care fie nu au nevoie de nici un material (argumentul lor este efectiv vid), fie îşi iau singure materialul pe care-l prelucrează.

O comandă precum `\today` afişează data curentă. Putem să ne dispensăm de acoladele puse după această comandă.

Este oare posibil să folosim, în limbajul LaTeX, acolade care nu sunt precedate de bara oblică inversă şi numele comenzii? Răspunsul este afirmativ. Acoladele separă un *bloc* din programul LaTeX.

Care este rostul blocurilor? Ideea de bază este cea a localizării anumitor proprietăţi ale textului. Cea mai simplă ilustrare este legată de evidenţierea unei porţiuni de text. Să examinăm un exemplu foarte simplu:

```
Eseul{\em filosofic}
```

Eseul*filosofic*

Rolul acoladelor este să delimiteze o porţiune de *text*. Imediat după prima acoladă urmează o declaraţie. Declaraţia este de fapt tot o comandă. Aţi putea pune chiar şi acolade după ea, dar cred că aici acest stil de a scrie programul nu-şi are rostul. Spaţiul alb este preferabil.

[39] A se vedea chiar listele volante cu comenzi uzuale, pe care le găsim în carte.

Declaraţiile au efect numai în limitele unui bloc de program LaTeX.[40]

Este extrem de uşor să construim un meniu Vim pentru a insera blocuri şi declaraţii. Dăm aici doar rândul de cod pentru evidenţierea textului:

```
imenu ltx3.em {\em }<Left>
```

A se observa poziţia la care se întoarce cursorul Vim. Rămâne un spaţiu alb între declaraţie şi ce punem în blocul respectiv.

Ce am mai putea declara? Putem specifica forma (stilul) tipurilor de litere.[41] Dacă faceţi exerciţii cu exemplul care urmează, veţi descoperi lesne rostul următoarei serii de declaraţii:

declaraţii

```
{\itshape Eseul filosofic}\\
{\scshape Eseul filosofic}\\
{\slshape Eseul filosofic}\\
{\upshape Eseul filosofic}\\
{\bfseries Eseul filosofic}\\
{\mdseries Eseul filosofic}\\
{\ttfamily Eseul filosofic}\\
{\sffamily Eseul filosofic}\\
{\rmfamily Eseul filosofic}
```

Eseul filosofic
ESEUL FILOSOFIC
Eseul filosofic
Eseul filosofic
Eseul filosofic
Eseul filosofic
`Eseul filosofic`
Eseul filosofic
Eseul filosofic

Se observă că există o corespondenţă între comenzile prin care se dă o anumită formă literelor din text[42] şi declaraţii.[43]

B.1.3.3.2 Revizia textului programelor LaTeX

Se-ntâmplă de multe ori să lucrez şi să uit să subliniez o literă sau să scriu cursiv un cuvânt. Când fac revizia textului descopăr aceste probleme. Ce-i de făcut? Mi-am construit meniurile care urmează tocmai pentru a rezolva genul acesta de probleme.

```
imenu ltx3.cuvantInAcolade {<Esc>ea}
imenu ltx3.cuvantInComanda \{<Esc>ea}
imenu ltx3.cuvantTextsc \textsc{<Esc>ea}
imenu ltx3.cuvantTexttt \texttt{<Esc>ea}
imenu ltx3.cuvantTextit \textit{<Esc>ea}
imenu ltx3.cuvantSubliniat \underline{<Esc>ea}
imenu ltx3.litSubliniata \underline{<Esc>la}
imenu ltx3.litInAcolade {<Esc>la}
```

---

[40] Termenul „declaraţie“ este cel folosit chiar de Leslie Lamport. A se vedea Lamport[21, p.27].

[41] Acelaşi *font* poate fi normal sau cursiv. aldin şi aşa mai departe.

[42] Vezi mai sus pagina 209, rândul 11.

[43] Observaţia aceasta am preluat-o de la Lamport[21, p.37].

Felul în care funcţionează meniurile este destul de evident. Treceţi Vim în modul `insert`. Puneţi cursorul în faţa cuvântului sau a literei. Daţi comanda şi asta este tot. Restul este doar exerciţiu.

Comenzile de mai sus au însă un rol destul de limitat. S-ar putea să am cu Vim divergenţe în privinţa ideii de cuvânt. Să modific ceea ce înţelege Vim prin cuvânt? Uneori ar fi absurd să fac aşa ceva. Pentru mine, `text.tex` reprezintă un singur cuvânt. Din păcate, eu folosesc înţelesul termenului respectiv. Vim se orientează după punctul pus în numele fişierului. N-am însă nici un interes să schimb felul în care Vim înţelege rolul punctului.

Toată lumea ştie că editoarele de birou au o soluţie simplă la problema de mai sus: selectezi textul şi apeşi pe un buton virtual; porţiunea selectată îşi schimbă forma pe ecran. Nu este chiar aşa de greu să construim meniuri Vim care ne permit să lucrăm cu porţiuni de text selectate.

```
menu ltx3n.selInAcolade xi{<Esc>pa}
menu ltx3n.selInComanda xi\{<Esc>pa}
menu ltx3n.selTextsc xi\textsc{<Esc>pa}
menu ltx3n.selTexttt xi\texttt{<Esc>pa}
menu ltx3n.selTextit xi\textit{<Esc>pa}
```

Aceste meniuri trebuie studiate ceva mai atent decât cele de mai sus. Ele nu sunt active în modul `insert` şi este firesc să fie aşa. Atunci când selectaţi text, Vim îşi schimbă modul. Când exersaţi, acordaţi atenţie şi deosebirilor dintre efectul comenzilor în modul `(insert)SELECT` şi modul `vizual`, precum şi rolului punctului din care începeţi selecţia.

Cred că acum vestea proastă şi vestea bună în legătură cu LaTeX (şi Vim!) au prins deja contur. Vestea proastă este c-ar trebui să dobândiţi un minimum de deprinderi de programatoare sau programator. Vestea bună este legată de flexibilitatea sistemului şi de posibilitatea de a face (în principiu) orice cu textul tipărit.

Felul în care sunt percepute cele două veşti depinde în cea mai mare parte de câtă programare ştiţi deja. Dacă ştiţi programare, s-ar putea să fiţi uimită sau uimit să vedeţi câte lucruri se pot face fără structuri condiţionale, funcţii, obiecte şi altele. Dacă nu ştiţi, s-ar putea să nu apreciaţi corect cât de multe lucruri face sistemul pentru dumneavoastră şi cât de puţin investiţi, de fapt, în raport cu ceea ce primiţi.

B.1.3.4 Ziua a patra

Prin ce ai deosebi dintr-o privire un eseu academic (filosofic sau nu) de o lucrare de factură neacademică (un articol de ziar, de exemplu)? Notele de subsol, uneori foarte abundente, disting imediat eseul academic de lucrările neacademice.

notele de subsol

Producerea impecabilă de note de subsol este unul dintre atuurile LaTeX. Comanda prin care sunt realizate notele de subsol este foarte simplă. Iată codul pentru un meniu Vim în modul `insert`:

```
1 imenu ltx4.Nota\ de\ subsol  \footnote{}<Left>
2 imenu ltx4.Nota\ marginala \marginpar{}<Left>
```

După cum se vede din a doua linie de cod de mai sus, comanda pentru nota care apare pe margine este asemănătoare cu aceea pentru nota de subsol. Dacă este vorba despre un document tipărit pe ambele feţe ale foii (o carte), atunci LaTeX plasează automat nota pe marginea exterioară. O subtilitate a notei marginale o reprezintă posibilitatea de a folosi două valori pentru argumentul comenzii: una pentru marginea din stânga, alta pentru cea din dreapta. Puteţi studia diferenţa plasând comanda `\marginpar[stânga]{dreapta}` în diverse puncte ale textului, în aşa fel încât s-apară când pe pagini pare, când pe pagini impare. Nu lăsaţi una dintre paranteze fără conţinut; sistemul va interpreta paranteza goală ca pe o comandă şi nu va afişa nimic.

B.1.3.4.1 Acolo unde scriau tipografii Închipuiţi-vă că sunteţi într-o tipografie veche. Bătrânul meşter tipograf culege textul literă cu literă. Caută prin cutiile din faţa sa litere şi formează rânduri. La capăt de rând desparte-n silabe, dacă este cazul, şi trece pe rândul următor. Şi tot aşa până termină un alineat şi apoi întreaga pagină de carte. Apare însă o problemă. Textul rândurilor nu se termină exact în marginea din dreapta. Arată mai mult ca textul dactilografiat decât ca un text tipărit.

Într-o altă formă, problema apărea şi-n cazul articolelor de ziar. Articolului i se rezerva un anumit spaţiu în pagina de ziar. Se întâmpla însă ca articolul să fie un pic prea scurt şi să nu umple bine locul rezervat. Nu-i nimic, spuneau tipografii. *Aici scriem noi!*

Tipografii „scriau“, cu spaţii albe. Se punea „albitură“. În zilele noastre un program de aşezare în pagină a textului, cum este LaTeX,scrie şi el precum vechii tipografi.

În mod normal, LaTeX produce o aliniere a textului atât la marginea din stânga, cât şi la cea din dreapta. Uneori nu reuşeşte să

încadreze exact textul între margini sau în spaţiul vertical alocat şi compilatorul se plânge de existenţa unor **bad boxes**. Acesta este este cel de al treilea tip de mesaje pe care le primim de la compilator. Putem primi mesaje cu privire la erori (de sintaxă LaTeX), avertismente (de exemplu, ni se atrage atenţia că trebuie să recompilăm sursa) sau aceste mesaje cu privire la textul care nu încape bine în cutii.

Dacă are prea mult text pe un rând, LaTeX spune că a apărut o `overfull \hbox.`. Dacă are prea puţin text pe un rând, LaTeX spune că a apărut o `underfull \hbox.`. Să studiem puţin exemplul care urmează.

```
Cuvinte magice pentru ucenicii
 vrăjitori când
 nu reuşesc să compileze
 programul:ab:rasintaxadabra
 ab:racompiladabra
```

Cuvinte magice pentru ucenicii vrăjitori când nu reuşesc să compileze programul:ab:rasintaxadabra ab:racompiladabra

bad box(es)

Iniţial sistemul s-a plâns c-au apărut cutii orizontale prea puţin umplute. El nu ştie unde vreau să folosesc două puncte pentru a introduce o enumerare şi unde cele două puncte fac parte din expresia magică. Am pus un spaţiu alb după două puncte, acolo unde introduc enumerarea. Rezultatul nu a fost total reuşit. Sistemul nu ştia cum să despartă-n silabe cuvinte magice. Comanda `\-` îi spune unde **poate** separa silabele. Acum situaţia s-ar îndrepta automat dacă sistemul ar şti că textul este în română. În prima săptămână, este mai bine să lăsaţi sistemul setat doar pentru limba engleză. Dacă faceţi exerciţii cu un exemplu similar, forţaţi despărţirile în silabe după regulile limbii române. Aveţi mai jos exemplul cuvântului „`uceni\-cii`".

```
Cuvinte magice pentru
 uceni\-cii
 vrăjitori când
 nu reuşesc să compileze
programul: ab:rasin\-taxadabra
 ab:racompiladabra
```

Cuvinte magice pentru ucenicii vrăjitori când nu reuşesc să compileze programul: ab:rasintaxadabra ab:racompiladabra

Cele două casete arată total diferit. Prima este dezastruoasă. Cuvintele sunt dispuse cu vădită stângăcie. A doua este mult mai echilibrată.

Putem scrie, precum tipografii, cu spaţii albe pe orizontală sau pe verticală? Desigur că da. La urma urmei, în LaTeX, putem programa orice acţiune pe care ar executa-o un tipograf de modă veche.

Comenzile folosite sunt `\hspace{}` şi `\vspace{}`. Între acolade

trebuie indicată o valoare numerică, fie în unităţi de măsură uzuale, fie în unităţi de măsură tipografice.

Dacă studiaţi puţin vizualizatorul Yap al mediului integrat, vedeţi că este capabil să afişeze atât date cu privire la sursă, cât şi cu privire la paginile pregătite pentru tipar. Mişcaţi cursorul şi, de asemenea, schimbaţi pagina la care vă aflaţi pentru a sesiza felul în care se schimbă aceste date. Poziţia cursorului pe pagină este indicată pe coordonatele carteziene. Unităţile de măsură folosite sunt numite „puncte". `Yap` foloseşte prescurtarea `pt`.

Acum putem ilustra pe un exemplu introducerea de spaţiu alb pe orizontală sau pe verticală. Practic, scriu un text, compilez, vizualizez, măsor cu ajutorul Yap şi introduc comenzile pentru a scrie „precum tipografii".

spaţii albe

```
Eseul filosofic Eseul filosofic\\
Eseul\hspace{68pt} filosofic\par
\vspace{10pt}
Eseul filosofic
```

Eseul filosofic Eseul filosofic Eseul   filosofic Eseul filosofic

Modul de lucru descris mai sus NU este însă recomandabil. El foloseşte partea cea mai discutabilă din WYSIWYG: ideea de a ne plimba cu cursorul pe ecran şi de a aprecia „din ochi" poziţia în care plasăm textul.

LaTeX oferă posibilitatea unor calcule precise. Ar trebui să ne facem un proiect de aranjare în pagină. S-ar putea însă ca ziua a patra să aibă o valoare simbolică: suntem încă între lucrul aproximativ (şi comod) şi acribia LaTeX.

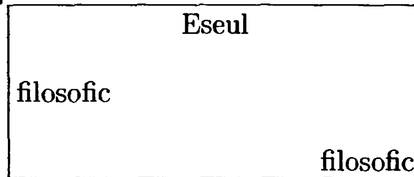
B.1.3.4.2 Mediile LaTeX Ce facem însă dacă vrem ca textul să fie aliniat doar la marginea din stânga? Sau dacă dorim să-l aliniem doar la dreapta? Sau să-l centrăm. Trebuie să-i spunem tipografului cum să aranjeze textul.

Pentru a rezolva problema de mai sus putem folosi *mediile LaTeX*. Mediile nu sunt altceva decât o pereche de comenzi `\begin{}` `\end{}`. Perechea aceasta de comenzi se comportă exact ca o pereche de paranteze. Numele mediului este trecut între acolade şi trebuie să fie acelaşi după `begin` şi după `end`.

La ce slujeşte un mediu? Să zicem că vrem să avem un alineat sau mai multe cu text centrat. Atunci împarantezăm textul pe care vrem să-l centrăm între comenzile unui mediu.

Primul exemplu de medii va fi cel pentru centrarea textului, respectiv alinierea la stânga sau la dreapta.

```
\begin{center}Eseul\end{center}
\begin{flushleft}
filosofic
\end{flushleft}
\begin{flushright}
filosofic
\end{flushright}
```


Dacă studiaţi atent exemplele de mai sus, vedeţi că toate cele trei medii, când se încheie efectul lor, fac trecerea la modul vertical. Nu trebuie însă să trageţi de aici concluzia că orice mediu face trecerea la un nou alineat atunci când se termină.

Cum am putea construi meniuri Vim pentru a scrie mai uşor comenzile pentru medii? Mai jos sunt oferite două genuri de soluţii.

```
1 imenu ltx4.mediuOriz  \begin{}\end{}<Esc>3ba
2 imenu ltx4.mediuVer \begin{}<CR><CR>\end{}<Esc>2<Up><Right>a
3 imenu ltx4.mediu <Esc>:let nume=inputdialog("Mediul?\n itemize
4 \n enumerate\n description\n flushleft\n center\n quote
5 \n quotation\n verse\n verbatim ")<CR>:let mediu="\\begin{".nume."}
6 \n\n\\end{".nume."}"<CR>:put=mediu<CR><Down><Home>i
```

Prima soluţie are două versiuni. Mai întâi este creat un meniu care ne ajută să inserăm un mediu într-o linie de program. A doua versiune a primului gen de meniu ne permite să scriem însă într-un mod mult mai lizibil codul aferent unui mediu.

Problema primului gen de meniuri este aceea că trebuie să scriem de două ori numele mediului. Aceasta este adesea o sursă de erori. Uneori uiţi să scrii numele mediului în acoladele lui **end**. Alteori greşeşti ceva într-una dintre instanţele numelui.

meniuri cu casetă de dialog

Al doilea gen de meniuri încearcă să rezolve problema de mai sus. Preţul plătit este un cod Vim ceva mai complicat. Am redat doar varianta de scriere pe verticală a mediului în a doua versiune. Acest meniu face să apară o casetă de dialog. Există chiar şi o listă cu nume de medii. Ea are doar un caracter orientativ. Puteţi să scrieţi ce nume vreţi în caseta de dialog. Trebuie dat apoi un clic pe butonul OK al casetei şi mediul va apărea în fişier. Nu rămâne decât să puneţi ceva între începutul şi sfârşitul mediului.

Nu uitaţi că rândurile *3-6* reprezintă un singur rând logic Vim. Mărimea paginii de hârtie, ca şi ecranul, ne obligă să fragmentăm acest rând în mai mute rânduri vizuale.[44]

Cu ajutorul mediilor pot fi create diverse tipuri de liste. Sintaxa comenzilor este lesne de-nţeles dacă studiaţi exemplul care urmează.

[44] Cred că este mai comod să folosiţi situl cărţii, de unde puteţi prelua codul ca atare, fără să fiţi nevoite sau nevoiţi să retastaţi totul.

```
\begin{itemize}
\item Primul pe listă
\item Al doilea pe listă
\item Al treilea pe listă
\end{itemize}
\begin{enumerate}
\item Primul pe listă
\item Al doilea pe listă
\item Al treilea pe listă
\end{enumerate}
\begin{description}
\item [Primul] pe listă
\item [Al doilea] pe listă
\item [Al treilea] pe listă
\end{description}
```

- Primul pe listă
- Al doilea pe listă
- Al treilea pe listă

1. Primul pe listă
2. Al doilea pe listă
3. Al treilea pe listă

Primul pe listă

Al doilea pe listă

Al treilea pe listă

Alte medii ne permit introducerea de citate în text sau a versurilor. Pentru citate scurte este potrivit mediul `quote`. Pentru citatele mai lungi mediul `quotation` este mai adecvat; el formatează citatul ca pe un text de sine stătător.

LaTeX, care este standardul *de facto* când este vorba despre tipărirea de cărţi de informatică, are desigur şi posibilităţi de reproducere a progamelor sau fragmentelor de program. Liniile de program pe care le vedeţi în această carte sunt realizate cu mediul `verbatim`. Mediul acesta poate fi folosit însă ori de câte ori vrem să dăm unei porţiuni de text aerul de pagină dactilografiată.

B.1.3.4.3 Modul matematic LaTeX este vestit mai ales pentru capacităţile sale de a produce formule matematice. Oricât de repede am trece în revistă sintaxa limbajului LaTeX,nu se poate să nu spunem câteva cuvinte despre modul matematic.

Chiar şi-n texte care nu sunt de factură matematică, vrem adesea să folosim indici. Pentru a face acest lucru în LaTeX trebuie să trecem sistemul în modul matematic. Dacă folosim mediul `math` putem insera fragmentul de text matematic într-un alineat uzual. Mediul `math` face mai întâi trecerea de la modul vertical sau orizontal la modul matematic şi, la ieşire, revine în modul orizontal.

Să vedem practic cum putem scrie indici:

```
Indice suprascris
\begin{math}x^i\end{math}\\
Indice subscris
\begin{math}x_j\end{math}\\
Doi indici
```

Indice suprascris x^i
Indice subscris x_j
Doi indici x_{ij}

Arsenalul de simboluri care pot fi folosite în modul matematic este impresionant. Săgeţile, de pildă, la care am recurs şi noi pe parcurs sunt inserate cu ajutorul modului matematic.

```
A\rightarrow{}B\hspace{50pt}
A\Rightarrow{}B\\
B\leftarrow{}A\hspace{50pt}
B\Leftarrow{}A
```

$A \rightarrow B$	$A \Rightarrow B$
$B \leftarrow A$	$B \Leftarrow A$

Există şi un mod prescurtat de a nota modul matematic care serveşte la inserarea de formule în rândurile obişnuite de text. Este important să menţionăm această notaţie prescurtată pentru că ea dezleagă misterul încă unuia dintre cele zece simboluri speciale din LaTeX. În loc de `\begin{math}\end{math}` putem scrie doar `$$`.

Modul matematic ne va dezvălui secretele încă unuia dintre semnele rezervate. Semnul `&` serveşte la realizarea de tabele. Iar fără tabele nu putem, de fapt, scrie un text matematic ceva mai complicat. O matrice, de exemplu, trebuie construită ca un tabel. Exemplul unei matrici foarte simple încheie, de altfel, incursiunea aceasta în zona scrierii matematice.

```
\begin{displaymath}
\begin{array}{ccc}
1 & 0 & 1 \\
0 & 1 & 0 \\
1 & 0 & 1
\end{array}
\end{displaymath}
```

$$\begin{array}{ccc}
1 & 0 & 1 \\
0 & 1 & 0 \\
1 & 0 & 1
\end{array}$$

matrice

Exemplul necesită câteva comentarii. N-am primi de la compilator un mesaj de eroare dac-am folosi mediul `math`. Pentru afişarea de sine stătătoare a unei formule trebuie să folosim însă mediul `displaymath`. Textul matematic nu mai este încastrat în alineat, lucru care nu prea ar avea, de altfel, sens în cazul matricii.

Mediul `array` nu poate fi invocat decât în modul matematic. Cele sau cei care au învăţat limbajul Pascal la informatică ştiu desigur că `array` are sensul tehnic de tabel.

În cazul mediului `array` trebuie să indicăm nu doar numele mediului, ci şi formatarea coloanelor. De aici prezenţa imediat atunci când începe mediul a unei perechi de acolade. Litera `c` indică faptul că textul de pe coloană trebuie centrat. Sunt trei litere pentru că sunt trei coloane.

Separatorul coloanelor este semnul `&`. Folosirea celor două bare oblice inverse este aidoma celei din modul text. Ele comandă trecerea la un nou rând.

B.1.3.5 Ziua a cincea

Ziua anterioară a fost încărcată, aşa c-am rezervat pentru astăzi elementul care încoronează posibilitatea de a scrie eseuri în stil academic: sistemul trimiterilor. Trimiterile fac posibilă lectura neliniară a eseurilor mai ample.

B.1.3.5.1 Trimiterile în limbajul LaTeX Comanda `\label{}` am amintit-o deja, în contextul discuţiei despre comenzile de secţionare. Rolul ei nu a fost însă discutat.

În limba engleză, `label` înseamnă *etichetă*. Comanda `\label{}` nu este singurul mod de a construi etichete în lumea mai largă a sistemului LaTeX. Vă veţi întâlni cu etichete şi atunci când folosiţi baze de date de tip BibTeX. Rolul unei etichete este de a marca un loc în text. Locul respectiv se află într-o anumită secţiune a textului, pe o anumită pagină sau pe un anumit rând. Ne putem folosi de el pentru a trimite la secţiunea, la pagina sau la rândul respectiv.

De ce nu folosim numărul secţiunii? Motivul este foarte simplu. Numărul secţiunii se poate schimba, dacă modificăm structura textului. Folosim etichete unice. Chiar dacă locul lor în text se schimbă, sistemul poate stabili unde se află în momentul compilării. Atenţie doar la faptul că, în cazul etichetelor, este nevoie de cel puţin două compilări. La o primă compilare sistemul stabileşte locul etichetelor în text. La a doua compilare sistemul face legăturile între trimiteri şi locul către care se face trimiterea.

`\ref{}`

Care sunt comenzile pentru trimiteri? Pentru a trimite la o secţiune din text se foloseşte comanda `\ref{}`. Argumentul comenzii este o etichetă. Comanda returnează numărul secţiunii (unde este plasată eticheta). În faţa numărului trebuie să puneţi expresia dorită. Puteţi folosi, de pildă, pe `\textsection{}`, care va produce simbolul §.

`\pageref{}`

Pentru a ne referi la o pagină trebuie să folosim o altă comandă, `\pageref{}`. Argumentul comenzii este tot o etichetă. Spre deosebire de `\ref{}`, rezultatul lui `\pageref{}` este un număr de pagină.

Sistemul descris mai sus are un caracter general. Pe măsură ce învăţaţi mai multe despre bibliografie, figuri, tabele, veţi vedea că acelaşi mecanism este folosit pentru a ne referi la intrări din bibliografie, figuri sau tabele.

Cu tot zgomotul în jurul hipertextului şi a paginilor de web, acestea nu fac decât să exploateze pe larg ideea trimiterilor. Ceea ce era folosit doar în lucrările academice a ajuns să fie utilizat de

către toată lumea. Senzaţia produsă de aceste trimiteri pe Internet este una mai ciudată, pentru că, în vreme ce o trimitere de factură tradiţională la un text presupunea eforturi de deplasare şi căutare prin biblioteci, acum textul la care se face trimitere sau imaginea apar cu mare repeziciune pe ecran.

B.1.3.5.1.1 Vim şi navigarea prin intermediul *tag*-urilor

Dac-aţi lucrat cu Vim sau cu alte editoare pentru programare aţi observat în meniuri sau la explicaţiile pictogramelor că există posibilitatea de a construi *tag*-uri. Pe bara cu instrumente din Vim vedeţi o pictogramă cu un ciocan pus peste o etichetă de forma celor care se leagă de valize la aeroporturi. Le voi zice *tag*-uri, pentru a nu le confunda cu etichetele (*labels*).

Vim n-are inclus în *kit*-ul de instalare programul `ctags` care creează *tag*-uri. Acest program trebuie descărcat separat de la adresa de Internet <`http://ctags.sourceforge.net`>. Programul `ctags` este scris de către Darren Hiebert. Acest program poate crea *tag*-uri pentru o sumedenie de limbaje de programare. Versiunea lui Hiebert nu include însă şi LaTeX.

***tag*-uri pentru LaTeX**

Programul lui Hiebert poate fi extins pentru a include şi *tag*-uri pentru LaTeX. Mergeţi la adresa <`http://www.unb.ca/chem/ajit/vim.htm`> şi veţi găsi o versiune pentru Windows a `ctags` care produce şi *tag*-uri pentru LaTeX. Sursele suplimentare necesare pentru a recompila programul lui Hiebert cu sprijin pentru LaTeX sunt scrise de către Ajit J. Thakkar.

Ce faceţi cu `ctags`? Îl puneţi într-un dosar aflat pe un `path`, o cale pe care caută sistemul Windows. Asta este tot. Vim are deja pregătite comenzile pentru crearea de *tag*-uri.

După ce aţi creat *tag*-urile puteţi să examinaţi fişierul `tags`, aflat în dosarul proiectului dumneavoastră. În proiectul cărţii de faţă fişierul respectiv are, de pildă, următorul rând:

```
ComenzileNoi anexe05tex.tex /^\\label{ComenzileNoi}$/;"   l
```

Pe acest rând putem desluşi mai întâi numele unei etichete, apoi cel al unui fişier şi o expresie regulată. Litera `l` din finalul rândului ne spune că este vorba despre o etichetă (*label*). Expresia regulată permite Vim să caute eticheta cu numele respectiv.

Acum putem explica raţiunea pentru care am recomandat ca numele etichetelor să nu conţină două puncte. Dacă le conţine, comanda de căutare generată de `ctags` nu va funcţiona în Vim.[45]

[45] Atenţie, de asemenea, la respectarea diferenţei dintre majuscule şi minus-

Dacă daţi, în Vim, un clic pe pictograma cu *tag*-ul galben, atunci când cursorul Vim este plasat pe numele unui *tag*, cursorul se va deplasa la rândul unde este declarată eticheta respectivă sau alt element căruia `ctags` i-a ataşat un *tag*. În meniul `Tools` din Vim găsiţi comanda necesară pentru a reveni la punctul de plecare.

Tag-urile sunt atât de utile încât am considerat necesar să modific bara de instrumente Vim în aşa fel încât (în locul pictogramei pentru compilarea de surse) am pus o pictogramă pe care dacă dau un clic cursorul revine la punctul de plecare. Mişcările acestea sunt extrem de utile pentru a verifica dacă argumentul unei comenzi gen `\ref{}` este corect ales. Dacă greşesc numele etichetei, compilatorul emite un mesaj de eroare. Reparaţiile în faza compilării sunt însă mult mai complicate.

verificarea argumentelor comenzii `\ref{}`

Cu ajutorul *tag*-urilor puteţi şi naviga prin sursele LaTeX. Puteţi pune trimiteri şi-n textul invizibil (la compilare) al sursei. De pildă, dacă puneţi numele unei etichete într-un comentariu, puteţi naviga de la acel punct la locul unde este declarată eticheta. Puneţi doar numele, nu redeclaraţi eticheta. Puteţi pune numele etichetei şi imediat după comanda `%` prin care sunt introduse în sursă comentariile.

Programul `ctags` este foarte util şi s-ar putea să vreţi să-l extindeţi. Eu, de exemplu, am adăugat în fişierul `latex.c` scris de Ajit J. Thakkar următoarele rânduri de cod:

```
addTagRegex (language,
"\\linelabel\{[ \t]*([^} \t]+)[ \t]*\}",
"\\1", "l,linelabel",   NULL);
```

Modificarea sursei programului este banală, dar folositoare. Doream să pot găsi şi etichetele care sunt puse pentru a afla numărul rândului de pe pagina generată de către LaTeX.

Compilarea sub Windows s-a dovedit a fi însă mai dificilă decât credeam. Nu ştiu exact cum au reuşit Darren Hiebert şi Anjit J. Thakkar să compileze sursele şi să obţină un program DOS. Cert este că eu n-am reuşit decât compilarea sub Cygwin. Dacă aveţi emulatorul de Unix instalat, daţi obişnuitele comenzi `./configure` şi, apoi, `make`. Partea delicată este că executabilul `ctags` compilat sub Cygwin depinde tot timpul de fişierul `cygwin1.dll`.

`ctags` şi `sort`

Versiunea `ctags` compilată cu cygwin apelează programul `sort` de tip Unix! Trebuie să ştergeţi cu totul programul `sort.exe` din `\Windows\command` sau să modificaţi căile pe care caută Windows

cule. LaTeX şi Vim îşi au rădăcinile în lumea Unix, iar „Unix nu-i ca Windows". Unix este sensibil la diferenţa dintre „eseu" şi „Eseu".

în aşa fel încât să găsească mai întâi pe **sort.exe** de tip Unix. Programul Unix **which** vă poate spune pe ce cale se află un executabil şi, implicit, ce executabil va fi apelat cu prioritate.[46]

sh.exe

Versiunea compilată cu Cygwin apelează şi programul de tip Unix **sh.exe**. Eu folosesc versiunea instalată de Msys pentru **sh.exe** şi pe cea din GnuWin32 pentru **sort.exe**[47].

Pentru început versiunea programului **ctags** creată de către Anjit J. Thakkar este absolut recomandabilă. Explicaţiile de mai sus au fost doar pentru ucenicii vrăjitori.[48] Experienţa descrisă arată, de altfel, limitele lucrului cu unelte Unix sub Windows. Dacă vreţi să compilaţi programe C/C++ cu sursă deschisă, se pare că Linux este incomparabil mai bun. Atâta vreme cât n-aveţi aceste interese de ucenic vrăjitor experimentat, Windows cred că rămâne o alegere mult mai rezonabilă.

B.1.3.5.2 Comenzile noi Ca la orice limbaj de programare, secretul producerii la nesfârşit de noi expresii rezidă şi-n LaTeX în posibilitatea de a combina elementele deja introduse pentru a realiza noi construcţii.

Aţi remarcat desigur faptul că unele comenzi LaTeX au nume foarte lungi. Se spune, de exemplu, **\textbackslash{}**. Numele acesta lung nu este fără sens. El ne oferă deja o explicaţie a rostului comenzii; ne atrage, de asemenea, atenţia asupra faptului că este o comandă pentru modul text. Dezavantajul este că e dificil de tastat. Nu este greu să definim o nouă comandă, cu un nume mai scurt.

Unii folosesc comenzile noi pentru a abrevia denumiri de organizaţii sau orice fragment de text ceva mai lung şi a economisi timp la tastare. Comenzile noi se introduc după modelul următor:

```
\newcommand{\bs}{\textbackslash}
\newcommand{\ub}{Universitatea din Bucureşti}
```

Comanda pentru construirea unei comenzi noi are două argumente:

[46]Ordinea în care sunt listate căile în comanda PATH contează!

[47]Programele GnuWin32 au prioritate în **path** faţă de cele Msys, iar Cygwin este instalată autonom, fără posibilitatea de apelare din linia de comandă MS-DOS. Doar fişierul **cygwin1.dll** este evident pus pe o cale unde poate fi găsit de către Windows.

[48]S-ar putea ca unul dintre ucenici să descopere lesne cum se compilează sursele **ctags** fără Cygwin. Eu am încercat cu Mingw şi cu compilatorul C/C++ oferit gratuit, pe Internet, de către firma Borland, dar n-am reuşit. Fără discuţie, nu se pune problema ca ucenicii să pirateze unul dintre compilatoarele comerciale. Acest lucru ar trebui exclus din principiu.

unul pentru numele noii comenzi; altul pentru descrierea, în LaTeX, a acţiunii care este întreprinsă de către sistem în momentul în care este dată comanda respectivă. Efectul comenzilor noi de mai sus este lesne de ilustrat:

```
\bs{}NumeleComenzii\\
\ub
```

\NumeleComenzii Universitatea din Bucureşti

Comenzile noi (cel puţin pentru versiunea limbajului LaTeX inclusă în distribuţia MikTeX 2.4) pot fi definite oriunde în document. Recomandarea noastră ar fi să nu le plasaţi decât în antetul documentului principal sau într-un fişier special[49].

O altă recomandare ar fi aceea de a nu abuza de prescurtări gen **bs** sau **ub**. Ele scad gradul de lizibilitate al sursei. Putem foarte lesne folosi meniuri Vim pentru a insera în text cu un singur clic texte lungi care se repetă frecvent.

B.1.3.5.2.1 Comenzi noi cu argumente Cum procedăm însă atunci când vrem ca noua comandă să aibă şi ea o parte sau mai multe părţi variabile, unul sau mai multe argumente? Să zicem că vrem o comandă pentru a tipări comenzile LaTeX sub forma unui text. În orice caz ne trebuie o parte variabilă pentru numele comenzii.

S-ar putea ca multă lume să ştie din logică ideea de a compara o variabiă cu o lacună într-un text. În LaTeX asemenea lacune sunt notate cu simbolul #. În mod obligatoriu acest simbol trebuie să fie urmat de un număr. Aici numărul este ca şi un nume pentru lacuna respectivă.

Acum s-a dezlegat şi misterul ultimului simbol rezervat. Simbolul # serveşte deci la marcarea, în definiţia unei noi comenzi, a locului argumentelor.

Să vedem cum ar arăta practic comanda noastră pentru transformarea comenzilor LaTeX în text:

```
\newcommand{\cmd}[1]{\texttt{\bs{#1}\{\}}}
```

Se observă că, după numele comenzii noi, urmează o paranteză dreaptă în care este specificat numărul de argumente. Noi avem nevoie de un singur argument, pentru numele comenzii. Exemplul care urmează ilustrează folosirea noii comenzi.

```
\cmd{section}\\
\cmd{label}\\
\cmd{ref}
```

```
\section{}
\label{}
\ref{}
```

B.1.3.5.3 Mediile noi Putem extinde nu numai mulţimea comenzilor LaTeX, ci şi pe aceea a mediilor LaTeX. Exemplul nostru este, din nou, foarte simplu. El ilustrează însă principiul general folosit pentru a construi medii noi.

În unele cărţi există pasaje scrise cu litere mai mici. Aceste pasaje discută uneori detalii ale unei probleme. Alteori sunt aprofundate aspecte mai dificile ale chestiunii discutate. Pentru a realiza un mediu în care scriem asemenea pasaje putem folosi următoarea definiţie:

```
\newenvironment{caNotaDeSubsol}{\footnotesize }{\normalsize}
```

Comanda prin care definim un mediu nou are trei argumente: numele mediului, o specificare a ceea ce se întâmplă când începe mediul şi o specificare a ceea ce se petrece când mediul se încheie.[50]

Să folosim acum mediul nostru:

```
Text normal.\\
\begin{caNotaDeSubsol}
Text care poate fi omis
la o primă lectură.
\end{caNotaDeSubsol}\\
Din nou text normal.
```

Text normal.
Text care poate fi omis la o primă lectură.
Din nou text normal.

Se observă că mediul face exact ce i-am spus să facă. De pildă, la ieşire, nu rupe rândul, nu creează nici aliniat; doar trece la o literă cu corpul normal în textul respectiv.

Ca şi comenzile, mediile pot fi definite în orice punct al textului. Lucrul acesta poate să aibă sens în cazul exemplului de mai sus, pentru că nu folosesc acest mediu decât în această secţiune. Nu sens să procedăm aşa când vrem să folosim sistematic un mediu.[51]

[49]Pentru fişierul special, care are extensia `sty` a se vedea §B.1.3.6.2

[50]Termenii *begin* şi *end* indică tocmai ceea ce arată şi sensul lor în engleză: un început şi un sfârşit.

[51]Programul `ctags` (vezi aici §B.1.3.5.1.1) este de mare ajutor în reperarea definiţiilor comenzilor şi mediilor. Cu tot sprijinul pe care l-am primi din partea *tag*-urilor în regăsirea definiţiilor, cred că este absolut recomandabil să construim în mod disciplinat sursa LaTeX.

B.1.3.6 Ziua a şasea

LaTeX ne oferă toate avantajele unui limbaj de programare. Desigur, el este prea specializat pe tipărirea de texte pentru a-l folosi comod în alte scopuri.[52] Când este vorba despre tipărirea de texte avantajul TeX şi LaTeX este acela de a ne permite să punem textul în pagină aşa cum dorim.

B.1.3.6.1 Pachetele LaTeX S-ar putea ca multe dintre problemele care ne frământă pe noi să fi fost rezolvate de multă vreme de către alţii. Comunitatea persoanelor care folosesc LaTeX este puternică şi aproape sigur veţi găsi pe cineva care a dat deja o soluţie.

Putem desigur îmbunătăţi rezolvările date de către alţii. Le putem mula după dorinţele noastre. n-are însă rost să „reinventăm roata".

Rezultatele obţinute deja sunt „împachetate" şi doar trebuie instalate, integrate în sistemul LaTeX pe care-l folosiţi. MikTeX instalează o mulţime de astfel de pachete.

Sistemul trebuie anunţat când vreţi să folosiţi un anumit pachet. Persoanele care ştiu un limbaj de programare gen Pascal sau C/C++ sunt probabil intrigate de faptul c-am tot insistat asupra calităţilor ce limbaj de programare ale TeX/LaTeX. Unde sunt structurile condiţionale? Puneţi în antet[53] comanda următoare:

```
\usepackage{ifthen}
```

Comanda cere sistemului să utilizeze pachetul `ifthen`.

contoare

Sistemul are o serie de contoare în care ţine date importante pentru aşezarea în pagină. Aşa este, de pildă, contorul **page**, unde este ţinut numărul paginii curente.

[52]Leslie Lamport vorbeşte tot timpul despre LaTeX ca despre un sistem de *macro*-uri TeX. Este o doză de modestie exagerată în acest fel de a vorbi. Pe de altă parte, dacă ţinem cont că *macro*-urile ne permit definirea altor *macro*-uri, vedem că este vorba de un limbaj. În sens strict, un *macro* este o serie de instrucţiuni care pot fi apelate apăsând o tastă sau folosind un cuvânt-cheie. Procesoare de cuvinte din complexele de programe pentru birou dau posibilitatea utilizatorilor de a crea *macro*-uri. Termenul „macro" sugerează ideea că ne aflăm la un nivel superior celui *micro*, unde operează limbajul de programare propriu-zis. Dacă tratăm LaTeX în acelaşi fel, atunci limbajul propriu-zis este TeX. Noi preferăm să tratăm LaTeX ca pe un limbaj de nivel înalt şi TeX ca limbajul procesorului de texte.

[53]Dacă puneţi această comandă în corpul documentului, veţi primi un mesaj de eroare de la compilator.

Putem chiar afişa numărul paginii scriind \thepage{} în text. Prefixul the se pune în faţa oricărui contor, atunci când vrem să-i aflăm valoarea. Putem afla valoarea din contor cu ajutorului lui \value{page}, dar această comandă o putem folosi doar în argumentul unei alte comenzi, cum ar fi \isodd{}, care ne spune dacă un număr este impar sau nu.

Acum puteţi scrie o comandă al cărei rezultat ne va spune dacă suntem pe o pagină pară sau pe una impară:

```
\ifthenelse{\isodd{\thepage}}
{Pagina este impară!}
{Pagina este pară!}
```

Pagina este impară!

Comanda aceasta, cu unele îmbunătăţiri,[54] vă poate fi de real folos dacă vreţi ca aspectul unei pagini pare să difere de cel al unei pagini impare. De exemplu, s-ar putea să vrem să plasăm diferit o imagine. Nu trebuie să-mi fac griji dacă modific documentul. Structura condiţională va asigura modificarea aspectului paginii.

Comanda \ifthenelse{}{}{} are trei argumente: o condiţie, un argument care este executat atunci când condiţia este adevărată şi unul care este executat când ea este falsă.

Unde se află, de fapt, ifthen? Cum l-am putea găsi? Căutaţi în dosarul unde este instalată distribuţia MikTeX un fişier denumit ifthen.sty. Îl găsiţi pe o cale tex\latex\base. Face parte din nucleul sistemului LaTeX. Acest nucleu, în întregimea sa, este tratat, la instalare, ca un pachet unic, denumit ltxbase. Nu puteţi însă apela direct acest pachet. Trebuie să apelaţi componentele sale.

Cum putem afla ce pachete suplimentare a instalat sau poate instala MikTeX? În versiunile 2.3 şi 2.4 folosiţi MikTeX Package Manager. Cu ajutorul acestui program puteţi găsi informaţii despre pachete.

Trebuie să treacă însă ceva timp până puteţi folosi pachete ceva mai complicate. În orice caz trebuie citită documentaţia aferentă şi testat totul pe fişiere destinate exerciţiilor, înainte de a trece la utilizarea propriu-zisă.

Nu modificaţi în nici un caz fişierul ifthen. Dacă simţiţi nevoia

[54]Rezultatul comenzii \thepage depinde de generarea numărului paginii; în partea de sus a paginii veţi găsi în page încă numărul paginii anterioare (a se vedea explicaţia în Lamport[21, p.135]). Soluţia sugerată de către Lamport[21, p.196] este să declarăm o etichetă de genul aceastaPagina şi apoi să dăm condiţiei forma \isodd{\pageref{aceastaPagina}}. Atenţie şi la necesitatea de a da mai multe compilări pentru a obţine rezultatul dorit. Citiţi atent avertismentele din mesajele compilatorului!

să experimentaţi, faceţi o copie a fişierului, redenumiţi-o şi puneţi-o în dosarul `localtexmf`[55].

Nu aş sfătui totuşi pe nimeni să experimenteze cu `ifthen`. Un exemplu mai practic este dat în secţiunea care urmează.

B.1.3.6.1.1 Letrinele Unora le place să înceapă secţiunile mai importante, cum ar fi capitolele unei cărţi, cu o literă supradimensionată, care are înălţimea a două-trei rânduri. Această literă se numeşte *letrină*.

Am putea meşteri, urmând indicaţiile din literatură,[56] o comandă pentru letrine:

```
\newcommand{\letrina}[3]{\noindent\hangindent=#1
\hangafter=-#2\hskip-#1\smash{\hbox to #1
{#3\hfill}}\ignorespaces}
```

```
\letrina{15pt}{2}
{\Huge E}seul filosofic
```

Eseul filosofic

Exemplul acesta este dat special pentru a arăta ce util ar fi un pachet special dedicat rezolvării problemei cu care ne confruntăm.

Pentru exerciţiul real încărcaţi pachetul `lettrine`.

```
\lettrine[lines=1]{E}seul
 filosofic
```

ESeul filosofic

Soluţia lui Daniel Flipo, autorul pachetului `lettrine`, este evident mai uşor de folosit. Dacă studiaţi documentaţia aferentă pachetului, veţi descoperi o mulţime de posibilităţi de a crea letrine.

B.1.3.6.2 Fişierul de tip `sty` Comenzile de utilizare a pachetelor, definiţiile de noi comenzi şi de noi medii sunt reutilizabile. Dacă le-am pune într-un fişier, am putea muta lesne fişierul respectiv dintr-un proiect într-altul. În plus, fişierul respectiv ar face ca antetul documentului principal să fie mult mai concis.

Extensia fişierului în care punem pachetele pe care le utilizăm şi definiţiile comenzilor şi mediilor este `sty`.

Sintaxa fişierelor de tip `sty` diferă de cea a din fişierele de tip `tex`. Diferenţele faţă de ceea ce am văzut până acum sunt uşor de sesizat, dacă cercetaţi cu atenţie exemplul de mai jos. Am extras chiar o parte din fişierul `sty` folosit pentru această carte.

---

[55]Acesta este, de regulă, numele dosarului unde stau fişierele create local sau pachetele instalate suplimentar de către dumneavoastră. Nu uitaţi să folosiţi programul `MikTeX Options` pentru a reîmprospăta baza de date a sistemului TeX.

[56]Aici folosim ideile lui Seroul[39, p.83]

```
1 \ProvidesPackage{eseu}
2 \RequirePackage{ifthen}
3 \RequirePackage{lettrine}
4 \RequirePackage{url}
5 %=========================
6 \setcounter{secnumdepth}{5}
7 %=========================
8 \newcommand{\bs}{\textbackslash}
```

Pe primul rând se arată modul în care se comunică LaTeX care este pachetul furnizat. Apoi se vede cum, în loc de `\usepackage{}` trebuie folosită comanda `\RequirePackage{}`

În fişierul `sty` putem defini comenzi sau medii noi. Putem, de asemenea, modifica elemente ale sistemului: valori ale unor variabile, definiţii ale unor comenzi şi medii. Pe rândul 6 din exemplul de mai sus este modificată valoarea până la care LaTeX dă numere secţiunilor unei cărţi.

Dacă redefiniţi o comandă trebuie să faceţi acest lucru în mod explicit: folosiţi `\renewcommand{}`. Dacă redefiniţi un mediu, folosiţi `\renewenvironment{}`.

Utilizarea fişierului `sty` creat este foarte simplă. În cazul fişierului `eseu.sty`, în fişierul principal al proiectului introducem o comandă `\usepackage{eseu}`. Acest mod de a proceda este foarte logic; la urma urmei, fişierul `sty` creat constituie pachetul cu soluţiile specifice proiectului respectiv.

B.1.3.7 A şaptea zi

Dac-aţi ajuns până aici, nu doar cu lectura, ci şi cu exerciţiile, este foarte bine. Aproape c-am putea da comanda TeX `\relax`. Această comandă este dată atunci când argumentul trebuie să fie o acţiune, dar – în fapt – sistemul n-are nimic de întreprins.[57]

Oricine utilizează un procesor de cuvinte obişnuit, la nivelul cerut de un eseu filosofic curent (fără tabele, formule, imagini), poate să obţină acum cu LaTeX tot ce ar obţine şi cu editorul de birou. Cu unele excepţii! Ce facem dacă vrem să schimbăm structura paginii, de pildă? Acest lucru este uşor de făcut cu editorul de birou.

[57] Seroul[39, p.288] explică utilitatea deosebită a acestei comenzi. Fără a intra în detalii, putem spune că ea serveşte la eliminarea unor ambiguităţi care ar putea fi generate prin combinarea comenzilor TeX şi a textului documentului. Sistemul trebuie să ştie unde să se oprească. În documentele scrise în LaTeX nu veţi vedea această comandă. Dacă vă uitaţi prin fişiere `sty` sofisticate aveţi destul de repede şansa să vă întâlniţi cu ea.

Răspunsul la întrebarea de mai sus îl vom da în continuare. Ar trebui precizat însă că, mai important, în acest moment, este să treceţi în revistă întreg complexul de resurse oferit de către LaTeX.

B.1.3.7.1 Structura paginii Dacă scrieţi o lucrare de seminar sau o lucrare de diplomă, recomandarea noastră fermă este să nu modificaţi dimensiunile standard furnizate automat de către LaTeX. Sistemul este special conceput pentru a ne bate cât mai puţin capul cu forma textului. Autoarea sau autorul răspund de conţinut, LaTeX se îngrijeşte de formă.

Ce ne facem însă dacă intră în joc alte constrângeri? O carte are, de exemplu, un format cu particularităţile sale. În acest caz, este acceptabilă modificarea structurii paginii.

LaTeX n-ar fi deloc un limbaj comod dacă am vrea să scriem programe care să rezolve ecuaţii. Nu aceasta este menirea sa. Formatul comenzilor, numele lor ample şi explicite sunt însă extrem de utile pentru tehnoredactare. Rândurile de mai jos sunt extrase din fişierul `sty` al cărţii de faţă. Ele aproape nu necesită comentarii.

```
\oddsidemargin=2.2mm
\evensidemargin=10mm
\topmargin=0mm
%\headwidth  %vezi mai jos
\headheight=5.5mm
\headsep=4mm
\textheight=200mm
\textwidth=112mm
\marginparsep=3mm
\marginparwidth=20mm
\footskip=5.5mm
\marginparpush=3mm
\hoffset=17.5mm
\voffset=12mm
\paperwidth=210mm
\paperheight=295mm
%=====================================
\addtolength{\headwidth}{\marginparsep}
\addtolength{\headwidth}{\marginparwidth}
```

Ultimele două comenzi măresc lăţîmea antetului paginii, pentru a acoperi şi coloana destinată notelor marginale. Altfel, `headwidth` coincide cu lăţimea textului.

B.1.3.7.2 Ce mai ştie LaTeX? LaTeX lucrează cu cutii (*boxes*) pe care le aşează pe orizontală şi verticală. Dacă umplem o cutie cu

cerneală şi aşezăm lângă ea alte cutii şi aşa mai departe ar ieşi un desen. LaTeX poate executa desene în acest mod.

Recomandarea noastră ar fi să folosiţi LaTeX doar pentru a trasa linii şi forme geometrice elementare. Partea forte a LaTeX o constituie aranjarea textului în pagină, nu desenarea de figuri. Figurile pot fi create cu alte programe şi apoi pot fi integrate în text.

Mari probleme creează desigur tipurile de litere, tabelele, imaginile. LaTeX are soluţii, pe care le prezentăm pe scurt în anexe separate.

Pe lângă compilatorul de LaTeX ca atare, orice distribuţie LaTeX include două programe absolut formidabile: un program pentru lucrul cu bibliografia şi unul pentru crearea de indici. Împreună cu aceste programe LaTeX vă permite să creaţi lucrări care au cu adevărat forma unor lucrări academice. Şi aceste programe sunt prezentate aici în anexe separate.

Pe lângă programe, există în distribuţia MikTeX şi un alt element preţios: documentaţia. Pentru început, identificaţi modul în care puteţi accesa documentaţia şi răsfoiţi câteva titluri.

documentaţia MikTeX

Căutaţi în dosarul MikTeX calea `texmf\doc\guides`. Veţi găsi acolo un dosar `lshort-english`. În el se află o carte scrisă de Tobias Oetiker, Hubert Partl, Irene Hyna şi Elisabeth Schlegl *The Not So Short Introduction to LaTeX2e*. Este o introducere foarte bine făcută şi puteţi să o folosiţi cu mare succes pentru a consolida cunoştinţele de bază în materie de LaTeX. Documentaţia include versiuni ale acestei cărţi în mai multe limbi.

Sursele cărţii lui Oetiker et al. se află în dosarul `\texmf\source \lshort-english`. Dezarhivaţi-le şi creaţi, cu ajutorul TeXnicCenter un proiect având fişierul `lshort.tex` ca fişier principal. Dacă aveţi o instalaţie completă, după două-trei compilări, obţineţi un fişier de tip `dvi` acceptabil. Cartea este concepută pentru a fi transformată în `pdf`. Prefer `dvi`-ul în combinaţie cu TeXnicCenter pentru că astfel pot fi studiate în condiţii optime sursele. Vizualiza-ţi `dvi`-ul; daţi un dublu clic în punctul care vă interesează şi studiaţi sursa.

Sunt o mulţime de elemente interesante în documentaţie. Ne limităm aici doar la două recomandări suplimentare. Restul puteţi descoperi şi singure sau singuri.

Citiţi articolul lui Guido Gonzato „LaTeX for Word Processor Users" din dosarul `latex4wp`. Veţi înţelege cum puteţi produce cu ajutorul LaTeX tot ceea ce puteţi realiza cu ajutorul unui procesor de cuvinte. Cu alte cuvinte, aflaţi de ce n-aveţi nici un motiv să regretaţi trecerea de la editorul de birou la LaTeX.

Un articol scurt, dar extrem de interesant, este cel al lui Piet van Ostrum, „Page Layout in LaTeX". Îl găsiţi, în dosarul `fancyhdr`, pe calea `\texmf\doc\latex` . Articolul oferă explicaţii pertinente cu privire la structura paginii.

B.1.3.7.3 Forţa cooperării dintre Vim, TeXnicCenter şi Yap Să zicem c-aţi compilat cartea scrisă de Oetiker et al. Aţi găsit însă o comandă ciudată în surse. Deschideţi fişierul respectiv în Vim. Creaţi fişierul `tags`. Căutaţi acum comanda respectivă.

Dacă vreţi să aflaţi, de exemplu, cum a fost definit mediul `code`, puteţi face acest lucru cu ajutorul *tag*-urilor. Definiţia este, de altfel, uimitor de simplă: este vorba de folosirea unui mediu standard pentru citate.

Dar dacă vreţi să aflaţi ce sens are comanda `\verb`. n-are *tag*! Semn că este un element standard din LaTeX. Reveniţi în TeXnicCenter. Puneţi cursorul pe cuvântul respectiv şi apăsaţi tasta F1. În câteva clipe vă este afişată într-o fereastră specială explicaţia comenzii.

F1

Vim şi cu TeXnicCenter constituie o combinaţie foarte puternică. Aveţi atât acces direct la surse, cât şi deplasarea între sursă şi programul de vizualizare (în ambele direcţii). În Vim puteţi crea pentru fiecare document sau gen de document la care lucraţi meniuri adaptate cerinţelor dumneavoastră. Puteţi naviga prin surse cu ajutorul *tag*-urilor. Puteţi ajunge în Vim şi din programul de vizualizare.[58]

De ce n-am folosi totuşi un program de tip WYSIWYG? Există atât programe gratuite, cât şi programe comerciale pentru lucrul în LaTeX în acest mod (cel al editoarelor uzuale de birou).

Lyx este un program utilizat, de regulă, sub Linux pentru a edita în maniera WYSIWYG documente LaTeX. Lyx poate fi funcţiona şi sub Windows, cu ajutorul Cygwin. Trebuie să aveţi instalat însă şi emulatorul de X Window. X este interfaţa grafică tipică pentru sistemele Unix.

Forţa combinaţiei dintre un editor precum Vim şi un mediu integrat pentru compilare aşa cum este TeXnicCenter ni se pare însă net superioară. Posibilităţile de lucru sunt mai bune. Separarea dintre conţinutul şi forma textului este clară. În plus, prelucrarea fişierelor în Vim este extrem de sigură. Orice sistem integrat are fragilitatea sa şi, la lucrul cu fişierele mari, s-ar putea să vă producă surprize neplăcute.

[58] Vedeţi explicaţiile din §B.1.2.3.1.1.

B.2 BIBTEX

Dacă o persoană scrie un program de calculator, primul lucru la care se gândeşte este cum ar proceda „manual". Dacă ştii să rezolvi „cu mâna" problema, atunci poţi trece la faza în care extragi algoritmul, ideea din spatele soluţiei, şi o transferi către programul de calculator. Principiul care stă la baza înţelegerii elaborării şi tehnoredactării computerizate a textelor este acelaşi.

B.2.1 Primii paşi în lumea bazelor de date

Modul tradiţional de alcătuire a unei bibliografii presupunea o colecţie de fişe bibliografice şi o listă alcătuită la finalul lucrării pe baza acestor fişe. Elaborarea unei bibliografii computerizate merge pe aceeaşi idee.

Din punctul de vedere al programării lucrurile se complică însă. Până acum am avut de a face cu o sursă care poate ori să fie interpretată, în care caz se execută pas cu pas comenzile din sursă, ori să fie compilată, în care caz sursa este transformată într-un fişier de alt tip.

bibliografiile

Bibliografiile ne pun în faţa unei situaţii diferite. Chiar din perspectiva tradiţională, fişele bibliografice erau o *bază de date*. În baza de date, pe fişe, câmpurile cu informaţii pot fi dispuse în cu totul alt mod decât în lista bibliografică. De asemenea, în listă putem prezenta doar o parte din informaţiile din baza de date.

Prin urmare, în computer, ne vom confrunta cu o diversificare a fişierelor şi a programelor care lucrează cu ele. Unele fişiere vor stoca baza de date ca atare. Altele vor fi surse (programe) pe baza cărora vor fi extrase şi prezentate date.

Din punctul de vedere al programelor care lucrează cu bazele de date, principiul tare al surselor deschise simplifică lucrurile. Fişierele care conţin datele sunt fişiere de tip text. Noi le vom prelucra cu ajutorul Vim.

O fişă bibliografică tradiţională are însă câmpuri! Într-un fişier de tip text nu putem însă trage linii pentru a separa câmpurile. Se folosesc, în schimb, separatorii. Separatorul este un semn cu ajutorul căruia distingem câmpurile.

fişier csv

Un exemplu ne va lămuri lesne despre ce este vorba. Iau trei cărţi dintre cele care sunt în bibliografia cărţii de faţă şi construiesc un fişier cu următoarele câmpuri: o prescurtare făcută din numele autoarei sau autorului, numărul total de pagini, numărul de pagini din

partea introductivă a cărţii[59], numărul de pagini din partea principală a cărţii, numărul de pagini alocate indicelui. Ca-n orice înşiruire aceste date sunt separate prin virgulă. Fiecare rând corespunde unei fişe tradiţionale:

```
Bazerman 1989,527,14,501,12
Fischel 1984,299,10,280,9
Hairston 1974,364,13,344,7
```

Un asemenea fişier se numeşte fişier de tip `csv`[60].

În funcţie de interesele noastre, separatorul ar putea fi şi altceva decât virgula: un spaţiu alb, un semn mai deosebit. Extensia fişierului este însă întotdeauna `csv`.

Există o serie întreagă de operaţii care pot fi făcute cu un fişier `csv`. Fişierul de mai sus poate fi, de pildă, sortat în funcţie de numărul total de pagini. Operaţia este absolut similară sortării fişelor tradiţionale de hârtie.

Tot aşa cum din baza tradiţională de date putem extrage anumite informaţii, din fişierul de mai sus am putea construi liste cu numărul de pagini al părţii introductive sau liste cu numărul de pagini al indicilor.

Bazele de date pot fi punctul de plecare pentru calcule. Pornind de la informaţiile de mai sus am putea, de exemplu, calcula procentul din total al numărului de pagini al indicelui. Folosind fişiere similare am putea face, pornind de la datele lor, calcule statistice mai complicate sau le-am putea folosi pentru a testa ipoteze statistice.

Un program simplu de operare cu fişiere `csv` este `CSVdb`, scris de Sam Francke.[61] Programul este *cardware*[62].

Este recomandabil să folosiţi acest program sau un program similar pentru a vă face practic o idee despre fişierele `csv`. Cu programul lui Sam Francke puteţi sorta, schimba ordinea coloanelor, elimina fişele[63] care se repetă. Este posibilă, de asemenea, utilizarea a diverşi separatori.

---

[59]Ceea ce în engleză se numeşte *frontmatter*.

[60]De la sintagma englezească *comma separated values*.

[61]Pagina de web a programului este `http://home.hccnet.nl/s.j.francke/software/software.htm`

[62]Dacă folosiţi programul şi vă place, atunci aveţi obligaţia (morală) de a-i trimite autorului o vedere la adresa indicată în documentaţia programului.

[63]În jargonul computerelor fişelor tradiţionale li se spune „înregistrări", de la englezescul *records*.

B.2.2 Sistemul BibTeX

Un fişier `csv` are însă o structură foarte incomodă din punctul de vedere al fişelor bibliografice. Fişele bibliografice sunt de diverse tipuri. Fiecare tip are câmpurile sale specifice. Câmpul pentru titlul revistei n-are sens la o carte, de exemplu.

Am putea lăsa necompletetate câmpurile care nu au sens. Soluţia nu este nici elegantă, nici logică. Logic ar fi să distingem explicit tipurile de fişe în formatul electronic.

Probabil că atunci când aţi instalat TeXnicCenter aţi observat că acesta integrează şi un compilator botezat BibTeX. Acesta este capabil, pe baza unor programe, să producă fişiere care pot fi utilizate de LaTeX pentru a genera liste bibliografice.

Pentru început, trebuie studiate fişierele care alcătuiesc baza de date propriu-zisă. Aceste fişiere au extensia `bib`. Vim are capacitatea de a le colora într-un mod care ne ajută să ne dăm seama dacă fişiere sunt construite corect sau nu.

fişier `bib`

În formatul `bib` tradiţionala fişă bibliografică a unei cărţi are un aspect de genul următor:

```
@BOOK{latex,
  author={Leslie Lamport},
  title={\LaTeX{}: a document preparation system},
  address={Reading, Massachusetts},
  publisher={Addison Wesley Longman,Inc.},
  year={1994}
}
```

Structura de mai sus are forma `@TIP{eticheta, câmpuri}`. Câmpurile sunt separate prin virgule. Fiecare câmp are un nume, urmat de semnul egal, după care este pus conţinutul propriu-zis al câmpului.

Rolul etichetelor este exact acelaşi ca şi-n cazul unui argument al comenzii `\label{}` din LaTeX sau al unui *tag*. Eticheta unei înregistrări ne permite să regăsim înregistrarea respectivă într-un fişier.

Numele câmpurilor sunt suficient de sugestive pentru a nu necesita explicaţii. În cazul cărţii date drept exemplu aceste câmpuri asigură informaţia bibliografică minimă în sensul specificat aici.

Pentru a facilita crearea de fişiere `bib` putem extinde meniurile Vim. Iată un exemplu pentru o intrare de tip BOOK:

```
:imenu Bib.&Book @BOOK{,<CR>author={},<CR>title={},
<CR>address={},<CR>publisher={},<CR>year={},
<CR><Home>}<Esc>6<Up><End>i
```

Articolele sunt adesea prezente în bibliografiile eseurilor filosofice. Prin urmare, este important să oferim şi aici un exemplu de fişă bibliografică electronică pentru un articol. Această fişă ia forma unei înregistrări într-un fişier `bib`, ca-n exemplul care urmează:

```
@ARTICLE{FlewTCE,
  author={Antony Flew},
  title={Issues in Teaching Contemporary Ethics},
  journal={Teaching Philosophy},
  month={Summer},
  year={1975},
  volume={1},
  number={1},
  pages={55--60},
}
```

Cum este şi normal, în cazul unui articol, trebuie menţionată publicaţia periodică cu datele aferente.

Spaţiul nu ne-ar permite să descriem pe larg diverse tipuri de intrări într-un fişier `bib`. Din fericire, principiul sursei deschise oferă o excelentă posibilitate de documentare. Dacă mergeţi la dosarul unde este instalat sistemul MikTEX, veţi găsi în `\texmf\bibtex\bib` o mulţime de exemple de fişiere `bib`.

În cazul în care nu există o descriere standard, trebuie să scriem una. Pentru documentele de pe Internet am construit structura de mai jos. Ea nu poate fi utilizată decât împreună cu `simplu.bst`, o versiune pentru limba română a lui `plain.bst`. Fişierul `simplu.bst` este creat special pentru această carte.[64]

```
@WEBBED{,
  author={},
  title={},
  notatxt={},
  url={},
  year={},
  download={},
  note={},
  annote={},
}
```

Câmpurile clasice sunt primele două. Ca orice document, un text aflat pe Internet a fost scris de către cineva sau o organizaţie şi-a asumat răspunderea pentru el. De asemenea, are un titlu. Dacă aceste elemente lipsesc, nu cred că are sens să figureze în bibliografia

[64] Pentru `simplu.bst` v. situl cărţii.

unui eseu filosofic. Ar putea fi cel mult menţionat în note, cu titlu de sursă a unui exemplu sau de sursă a unei opinii sau afirmaţii.

În câmpul `notatxt` punem o notă despre situl pe care se află textul sau despre caracterul textului.[65] Conţinutul acestui câmp fiind mai flexibil putem să-l reglăm în aşa fel încât să scăpăm de cutiile cu litere care depăşesc zona alocată textului bibliografiei(*bad boxes*).

În câmpul `url` trebuie pusă adresa de Internet. Acesta este un câmp absolut necesar, dar nu suficient pentru o astfel de fişă. Menţionarea anului în care documentul a fost publicat pe Internet ar fi o completare utilă.

Documentele de pe Internet au o natură dinamică. Se schimbă des. De multe ori este greu să fie identificată versiunea. Nu de puţine ori însă, după ce au fost disponibile o vreme, dispar. De aici necesitatea câmpului `download`, în care trebuie trecută data la care a fost descărcat[66] documentul. Recomandarea noastră ar fi să fie folosit un format al datei acceptabil pentru LaTeX şi care nu recurge la numele de luni, pentru a nu crea confuzii cu formatul folosit în bibliografie pentru data publicării documentului. Un astfel de format ar fi, de pildă, implicit în: 14/09/2003.

În sfârşit, structura de mai sus este prevăzută cu un câmp pentru o notă şi unul pentru adnotare. Nota poate să fie folosită pentru un supliment de informaţii privind documentul. Adnotarea are rolul uzual, acela de a oferi o scurtă descriere a documentului.

B.2.2.1 Utilizarea de sine stătătoare a BibTeX

Un fişier bib poate fi utilizat şi independent de sistemul LaTeX. Soluţia care mi se pare cea mai bună, sub Windows, este cea a utilizării programului BibDB, creat de către Eyal Doron.[67]

Chiar şi o bibliografie cu peste 16000 de înregistrări, cum este cea creată de către Richmond Thomason pentru lucrările de filoso-

[65] Aceste informaţii le-am reţinut pe descrierea din fişa bibliografică (v. pagina 16). Pentru folosirea în citări de sine stătătoare a acestei note v. pagina 75.

[66] Nu uitaţi că şi atunci când aveţi sentimentul că doar vedeţi documentul, el tot este descărcat temporar.

[67] <`http://www.tcisoft.com/tcisoft/bibdb.html`> este pagina de web a programului BibDB. BibDB este un program cu surse deschise. Limbajul surselor este Pascal.

fia limbajului, semantică, inteligenţă artificială şi domenii conexe,[68] este manevrată cu mare uşurinţă de către BibDB.[69]

Folosirea interfeţei grafice a BibDB este relativ facilă. Dacă v-aţi însuşit şi utilizarea expresiilor regulate, atunci căutarea în baza de date va decurge foarte uşor.

B.2.3 Stilurile bibliografice

Datele dintr-un fişier `bib` pot fi extrase şi prezentate în diverse moduri, indiferent de felul sau ordinea în care apar ele în fişierul respectiv. Modurile acestea de prezentare a datelor bibliografice se numesc „stiluri bibliografice“.

Descrierile stilurilor bibliografice sunt plasate în fişiere care au extensia `bst`. Ele sunt scrise într-un limbaj special, inventat de către creatorul programului BIBTEX, Oren Patashnik. Dacă nu ştiţi ceva mai multă programare sunt puţine şanse să înţelegeţi limbajul fişierelor `bst`. În orice caz, nu modificaţi conţinutul fişierelor `bst` standard! Dacă vreţi să operaţi modificări, faceţi o copie într-un dosar din `localtexmf` şi redenumiţi copia, în aşa fel încât să nu se producă nici un fel de confuzii în sistem.

fişierele `bst`

Pentru început puteţi investiga fişierele `bst` cele mai obişnuite din dosarul `base` plasat pe calea `\texmf\bibtex\bst`. Repet, nu modificaţi nimic aici! Faceţi doar copia în modul indicat mai sus şi examinaţi copia.

Fişierul cu care este bine să începeţi este `plain.bst`. Căutaţi, de pildă, secvenţa `FUNCTION {book}` şi cercetaţi definiţia modului de afişare a datelor bibliografice pentru o carte.

Limbajul `bst` are o sintaxă aparte. Dacă în LATEX aţi văzut o structură condiţională de forma „comandă, condiţie, acţiune, acţiune“, în `bst` structura condiţională are forma „condiţie, acţiune, acţiune, if$“. Este ca şi cum aţi scrie „2 2 +“. Există motive temeinice pentru a proceda aşa, dar explicarea lor nu-şi are rostul aici.[70]

Fiecare stil bibliografic are drept efect moduri diferite de sepa-

---

[68] Căutaţi fişierul `rht.bib` la adresa de <`http://www.csse.monash.edu.au/mirrors/bibliography/Ai/rht.html`>. Dacă nu găsiţi acolo fişierul `rht.bib`, încercaţi o căutare cu ajutorul cuvintelor-cheie.

[69] Am reuşit să încarc chiar bibliografii mai ample de 43193 intrări şi de 64307 intrări, în mai puţin de un minut, respectiv în jur de un minut. Testul l-am făcut cu un fişier obţinut prin concatenarea unei colecţii de fişiere `bib`. În orice caz, nu aş folosi pentru biblioteca de acasă altceva decât fişiere `bib`. Putem, de asemenea, medita şi la ideea că o bibliotecă obişnuită, precum cea a unei facultăţi, are cam 50000 de volume.

[70] Puteţi citi explicaţiile lui Oren Patashnik în `btxhak` din documentaţia

rare a elementelor intrării bibliografice, precum şi unele diferenţe în modul de evidenţiere a lor. Ordinea faptelor privitoare la publicare diferă şi ea. Dacă vă familiarizaţi cu funcţiile din `plain.bst`, veţi descoperi desigur că acesta pune mai întâi editura şi apoi localitatea şi anul. Majoritatea stilurilor bibliografice preferă să indice întâi localitatea şi apoi editura.

Stilurile bibliografice definite în fişierele `bst` sunt replici electronice ale stilurilor tradiţionale. Un element important de diferenţiere îl reprezintă modul în care se realizează conexiunea dintre text şi intrările din bibliografie. Multe stiluri folosesc un cuplu „autor-an". `Plain` foloseşte un număr, numărul intrării bibliografice.

Oren Patashnik argumentează în favoarea stilului `plain` contra sistemului editurii Universităţii din Chicago.[71] Stilul acesta era dificil de folosit pe vremea tiparului tradiţional. Cu BibTeX şi LaTeX situaţia se schimbă. Nu trebuie să avem grija numerelor din bibliografie.

Pentru cartea de faţă am adaptat `plain.bst` la cerinţele limbii române. Am făcut şi unele modificări, în funcţie de practica editurilor din România în domeniul bibliografiilor.[72]

B.2.3.1 Listarea unei bibliografii în LaTeX

Generarea bibliografiei în LaTeX este foarte simplă. În fereastra de dialog cu proprietăţile proiectului TeXnicCenter bifaţi caseta `Uses BibTeX`. În fişierul principal puneţi în punctul în care trebuie să apară bibliografia rânduri de program LaTeX după modelul următor:

```
1 \backmatter
2 \nocite{*}
3 \bibliography{eseu}
4 \bibliographystyle{plain}
```

Comanda de pe rândul 1 spune LaTeX că este vorba despre partea finală a cărţii. Comanda de pe rândul 2 cere afişarea întregului conţinut al fişierului `bib`, indiferent de citarea sau nu a intrărilor în cuprinsul lucrării. Argumentul comenzii de pe linia 3 este numele fişierului `bib`, fără extensie. BibTeX adaugă automat extensia.[73]

MikTeX. Ţineţi însă cont că acesta este un text pentru ucenicii vrăjitori, nu pentru utilizatorii obişnuiţi!

[71] A se vedea documentul `btxdoc` din documentaţia MikTeX.

[72] Nu prezentăm aici fişierul `plainro.bst`. A se vedea pe situl cărţii o prezentare a acestui fişier.

[73] Dacă aş scrie `eseu.bib`, atunci BibTeX ar căuta un fişier `eseu.bib.bib`. Acest fişier nu există şi bibliografia nu poate fi generată. Atenţie şi la faptul că,

Argumentul comenzii de pe rândul 4 este numele fişierului de tip bst care conţine programul de prelucrare a bazei de date. Din nou, extensia NU trebuie inclusă în argument.

Recomandarea cât se poate de categorică pentru începători este să folosească mediul integrat TeXnicCenter pentru a genera bibliografia. BibTeX este un compilator. Apelarea sa în linie de comandă cere o cunoaştere destul de bună a funcţionării sale.

B.2.3.2 Trimiterile la bibliografie în LaTeX

După cum am explicat deja,[74] etichetele înregistrărilor din fişierele bib sunt folosite ca argumente pentru trimiteri. Comanda pentru trimiteri este \cite{}. În argumentul ei este pusă eticheta înregistrării la care vrem să trimitem.

Comanda \cite{}, dacă folosim stilul plain, generează un număr pus în paranteze drepte. Acesta este numărul intrării din bibliografie la care vrem să trimitem.

Forma \cite[]{} a comenzii pentru trimiteri la bibliografie include şi o opţiune. Argumentul opţional recomandat este un număr de pagină, precedat de „p.", în cazul limbii române. Am putea pune şi un alt argument opţional, cum ar fi un număr de secţiune. Cartea sau articolul la care trimitem trebuie să aibă însă secţiunile numerotate. În cazul documentelor de pe Internet, putem indica un fişier.

Comanda \cite{} are diverse versiuni, în funcţie de stilul bibliografic folosit. Aceste versiuni sunt descrise în documentaţia aferentă stilului bibliografic respectiv. Folosirea versiunilor comenzii scade însă portabilitatea documentului de la un stil bibliografic la altul.

B.3 Turnul Babel

Din punctul de vedere al calităţilor tipografice ale textului, departe de a fi o binecuvântare, calculatorul este adesea un adevărat blestem. Cea mai vie ilustrare o constituie modul în care sunt tratate literele româneşti. Nenumărate eseuri studenţeşti sunt scrise fără diacritice. Ghilimelele tradiţionale româneşti tind să dispară. Într-un cuvânt, calculatorul pare a ne întoarce într-o epocă de sălbăticie intelectuală.

Motivele acestei stări de lucruri cred că se reduc, până la urmă,

în LaTeX, fără a folosi pachete speciale, numărul de înregistrări din fişierul bib nu poate trece de 3000. Nu văd însă de ce un eseu filosofic ar avea nevoie de un fişier atât de mare.

[74] A se vedea mai sus pagina 235, rândul 23.

la ignorarea importanţei programării unui calculator. Consumatorii tind să achiziţioneze „maşini puternice". Programele sunt însă adesea piratate sau instalate fără o reglare atentă. Efectul este, fără îndoială, dezastruos.

B.3.1 Literele româneşti

Ignorarea importanţei programării începe probabil de la felul în care este percepută tastatura. Simbolurile scrise pe taste au o valoare pur orientativă. Totul poate fi schimbat prin programare. Evident, nu trebuie neapărat să *scrieţi* programele respective. Ajunge să-i spuneţi sistemului de operare ce program vreţi să utilizaţi.

litere româneşti în Windows

Să zicem că folosiţi Windows98, sistemul de operare la care ne referim în mod preponderent în această carte. Daţi un clic pe butonul Start. Urmaţi ruta Settings→ Control Panel→ Keyboard. Fereastra care se deschide vă permite să controlaţi proprietăţile tastaturii. Alegeţi panoul Language şi daţi un clic pe butonul Add.... Selectaţi din lista derulantă Romanian. Daţi un clic pe OK. Apoi daţi un clic pe Apply.

După ce-aţi făcut operaţiile de mai sus sistemul vă va cere, probabil, CD-ul de pe care aţi instalat Windows98. Lucrurile se vor petrece ceva mai lin dacă sistemul este preinstalat. De cele mai multe ori însă, oricum nu este nevoie de CD. Fişierul de care aveţi realmente nevoie este KBDRO.KBD şi se găseşte poate deja în dosarul `c:\windows\system`.

Verificaţi, după aceea, dacă pe *taskbar* va apare indicatorul ce ne spune care este tastatura pe care o folosim. De asemenea, vedeţi care este combinaţia de taste care vă convine cel mai mult atunci când comutaţi de la o tastatură la alta.

Acum aveţi o tastatură care include literele româneşti. Fişierul KBDRO.KBD de pe CD-ul de instalare produce o tastatură pe care eu unul nu o găsesc comodă. Evident, este mai bună decât una fără litere româneşti. Din păcate, tastele Y şi Z îşi inversează în mod inutil rolul. Semnele de punctuaţie sunt greu de găsit. Dacă daţi peste un suflet caritabil în stare să modifice în mod competent fişierul KBDRO.KBD, ar fi bine să aduceţi tastatura la o formă mai comodă.

Vim şi literele româneşti

La urmă, dar nu în cele din urmă în ordinea importanţei, nu uitaţi că trebuie să alegeţi un tip de literă care conţine litere româneşti. Ca exerciţiu, mergeţi în Vim la meniul Edit. De acolo la Select Font... şi testaţi existenţa la rubrica Script a opţiunii Central European; dacă

această opţiune nu există, atunci n-aveţi litere româneşti în cazul tipului respectiv de literă.

Ideea de mai sus este foarte simplă. Este ca şi cum i-am spune unui tipograf că vrem literele româneşti din cutare tip de literă. Nu ajunge să-i spunem acest lucru. El trebuie să şi găsească literele respective prin cutiile sale.

Se mai poate întâmpla ceva neplăcut. Chiar dacă literele există, programul cu care lucrăm să nu interpreteze corect *input*-urile primite. Din păcate, acesta este cazul în mediul integrat TeXnicCenter când este vorba despre fereastra cu mesaje de eroare. Literele româneşti nu sunt afişate corect.[75]

B.3.1.1 Soluţii LaTeX pentru limba română

LaTeX poate pregăti pentru tipar în condiţii foarte bune texte cu litere româneşti. Voi prezenta mai întâi soluţia pe care o folosesc efectiv în această carte şi care mi se pare deosebit de comodă. Apoi voi descrie soluţia *clasică*, *tipică* pentru spiritul TeX, soluţie care poate fi folosită pentru a pregăti surse LaTeX pe computere care nu au posibilitatea de a instala tastaturi cu litere româneşti.

B.3.1.1.1 Pachetele LaTeX şi limba română Soluţia folosită la pregătirea pentru tipar a cărţii de faţă poate fi lesne-înţeleasă examinând cele trei-patru rânduri din fişierul **sty** care-i spun sistemului LaTeX să folosească limba română:

```
\RequirePackage{type1ec}
\RequirePackage[T1]{fontenc}
\RequirePackage[cp1250]{inputenc}
\RequirePackage[english,romanian]{babel}
%=========================================
\newcommand{\texteng}[1]{\foreignlanguage{english}{#1}}
```

Primul rând cere sistemului să încarce pachetul cm-super. Acest pachet de peste 68MB conţine o versiune a complet scalabilă a tipurilor de litere computer modern. Computer modern sunt literele clasice ale TeX, proiectate de către însuşi Donald Knuth. Ele nu sunt disponibile decât pentru un număr limitat de dimensiuni şi rezistă mai prost la mărire. Pachetul cm-super este disponibil graţie lui Vladimir Volovich.

[75] N-am reuşit să localizez problema, dar bănuiesc că totul pleacă de la problemele generate de ideea de integrare ca atare. Programul trebuie să captureze fluxul mesajelor compilatorului, care este apelat însă în linia de comandă.

Nu este absolut necesar să încărcaţi cm-super. Puteţi folosi literele standard în LaTeX sau puteţi încărca pachetul `times` pentru tipul de litere Times New Roman.

Al doilea rând este însă necesar pentru a avea acces la literele româneşti.[76] Comanda pe care o conţine ar putea fi asemuită cu indicarea pe vremuri a cutiilor cu litere de plumb. Necesară pentru limba română este doar opţiunea `T1`.

Rândul al treilea conţine o comandă care-i spune sistemului în ce „limbă" îi dăm ordinele privitoare la litere. În esenţă, opţiunea `cp1250` îi spune sistemului că noi folosim codificarea literelor din Windows.

Rândul al patrulea cere LaTeX să încarce pachetul `babel`. Acest pachet, creat de Johannes L. Braams, permite LaTeX să despartă corect în silabe în limba română, să scrie o serie de cuvinte în limba română. Căutaţi fişierul `romanian.ldf`; citiţi şi modificaţi (după ce v-aţi făcut o copie de siguranţă) unele elemente din acest fişier: eu unul prefer termenul „indice" (pentru englezescul *index*); „tabelul" şi nu „tabela" şi „glosar" pentru englezescul *glossary*.[77]

Dacă nu funcţionează ceva cum trebuie, citiţi documentaţia. Nu faceţi însă mai multe schimbări deodată. Faceţi o singură schimbare şi studiaţi efectele, pentru a detecta cauza fenomenului care vă deranjează.

Ultimul rând de cod listat mai sus din fişierul `sty` nu face decât să definească o comandă pentru delimitarea porţiunii de text care este în engleză. Atunci când încărcăm pachetul `babel` ultima opţiune este cea care se aplică automat.[78] Dacă vrem să folosim, într-o porţiune de text (un citat, de pildă), o altă limbă, trebuie să anunţăm în mod explicit acest lucru. Altfel, s-ar putea să avem diverse surprize neplăcute (la despărţirea în silabe, de exemplu).

B.3.1.1.2 Comenzi LaTeX pentru diacritice LaTeX are propriul său mod de a construi litere cu diacritice.[79] Există o serie de comenzi care ne permit să plasăm diacritice pe litere. Ca deobicei

[76] Programul de vizualizare a fişierului `dvi` n-ar afişa literele româneşti. Astfel se rupe ciclul editare-compilare-vizualizare.

[77] Nu uitaţi să spuneţi sistemului MikTeX că folosiţi limba română. A se vedea indicaţiile de instalare a MikTeX la pagina 189, rândul 19.

[78] Acelaşi lucru este valabil şi-n cazul pachetului `fontenc`!

[79] Pentru a folosi aceste comenzi n-aveţi nevoie de pachete speciale. `Babel` continuă totuşi să fie absolut recomandabil: fără acest pachet, ar trebui să indicaţi manual despărţirile corecte în silabe.

este mai simplu să recurgem la exemple. În cazul limbii române comenzile sunt:

```
\u{a} \u{A}\\
\^{a} \^{A}\\
\^{\i} \^{I}\\
\c{s} \c{S}\\
\c{t} \c{T}
```

ă Ă â Â î Î ş Ş ţ Ţ

Ca şi-n cazul altor comenzi din LATEX, numele comenzii, chiar dacă se rezumă aici doar la un semn, este sugestiv.

B.3.2 Vim şi adaptarea tastaturii

Dacă vreţi să folosiţi comenzile specifice LATEX, crearea unui meniu Vim pentru literele româneşti cu diacritice nu este o soluţie foarte practică. Există, din fericire, o alternativă. Schimbarea rolului unor taste.

Dacă fişierul KBDRO.KBD este criptic, fişierul de tip **vim** care face acelaşi lucru este relativ uşor de construit. În orice caz, soluţia pe care o prezentăm în continuare este lesne de realizat de către oricine:

```
:imap <F2>   \u{a}
:imap <S-F2> \u{A}
:imap <F3>   \^{a}
:imap <S-F3> \^{A}
:imap <F4>   \^{\i}
:imap <S-F4> \^{I}
:imap <F7>   \c{s}
:imap <S-F7> \c{S}
:imap <F8>   \c{t}
:imap <S-F8> \c{T}
```

Să zicem c-aţi scris un fişier **taste.vim** cu conţinutul de mai sus. Experimentaţi o vreme într-un dosar special creat pentru teste. Creaţi un fişier. În modul normal daţi comanda **:so taste.vim**.[80] Acum tastele funcţionale au un rol!

Nu este nevoie de prea multe explicaţii pentru ceea ce aţi obţinut. În scriptul vim, cele două puncte sunt desigur un semn că este vorba despre o comandă care poate fi dată şi-n linie. Puteţi să le şi eliminaţi. Cheia comenzilor este **imap**, care-i spune lui Vim să schimbe rolul unei taste în modul insert. <F2> se referă la cea de-a doua tastă funcţională.[81] După numele tastei, este indicat noul ei rol.

[80]Alternativ, puteţi folosi **Run a Vim Script** de pe bara cu instrumente.
[81]Nu schimbaţi rolul tastei F1; ea serveşte la apelarea help-ului din Vim.

Eu recomand schimbarea în felul arătat mai sus a rolului tastelor funcţionale. La urma urmei, pentru asta sunt disponibile pe tastatură: pentru a putea reprograma rolul lor.

Vă sâcâie însă inversarea rolului tastelor Y şi Z din tastatura românească a Windows? n-aţi găsit pe nimeni care ştie cum să modifice KBDRO.RO? În Vim, puteţi schimba rolul celor două taste. Studiaţi însă atentă sau atent următoarele două rânduri!

```
inoremap z  y
inoremap y  z
```

Dacă folosiţi **imap** simplu, vă învârtiţi în cerc! Vim va semnala o eroare. Comanda **inoremap** îi spune să nu *reschimbe* rolul tastei.

Dacă vă convine ideea, puteţi continua experimentul cu modificarea rolului combinaţiei SHIFT+Y, respectiv SHIFT+Z.

```
inoremap <S-z>  Y
inoremap <S-y>  Z
```

Dacă vreţi să permanentizaţi soluţii de genul celei de mai sus, nu uitaţi să plasaţi `taste.vim` în dosarul `plugin` din `vimfiles`. Vérificaţi dacă nu se produc eventuale conflicte cu alte scripturi.

B.3.2.1 De la codurile Windows la comenzile LaTeX şi înapoi

Dacă studiaţi codurile unui fişier cu litere româneşti cu diacritice, veţi vedea că literele minuscule cu diacritice au codurîle hex următoare: *e3 e2 ee ba fe*. Traduse în baza 10, aceste coduri sunt: *227 226 238 186 254*. Cum foloseşte Windows aceste coduri? Gândiţi-vă că este asemenea cuiva care ar avea un text criptat în faţă şi ar căuta într-o carte în care pe fiecare pagină sunt rubrici de la 0 la 255; la fiecare rubrică găseşte o dezlegare a codului care-l interesează.

B.3.2.1.1 Intermezzo pentru ucenicii vrăjitori Aţi văzut probabil tot felul de programe care vă ajută să exploraţi casetele cu litere. Puteţi descifra secretele care stau în spatele casetelor cu litere din Windows şi folosind Vim.

Folosind posibilitatea de a trece de la vizualizarea textului la cea a codurilor hex nu vă va fi greu să construiţi cu mâna un fişier care arată astfel în hex (în părţile sale semnificative):

```
00: 0102 0304 0506 0708 090d 0a0b 0c0d 0e0f
10: 1011 1213 1415 1617 1819 1a1b 1c1d 1e1f
20: 2021 2223 2425 2627 2829 2a2b 2c2d 2e2f
30: 3031 3233 3435 3637 3839 3a3b 3c3d 3e3f
40: 4041 4243 4445 4647 4849 4a4b 4c4d 4e4f
50: 5051 5253 5455 5657 5859 5a5b 5c5d 5e5f
60: 6061 6263 6465 6667 6869 6a6b 6c6d 6e6f
70: 7071 7273 7475 7677 7879 7a7b 7c7d 7e7f
80: 8081 8283 8485 8687 8889 8a8b 8c8d 8e8f
90: 9091 9293 9495 9697 9899 9a9b 9c9d 9e9f
a0: a0a1 a2a3 a4a5 a6a7 a8a9 aaab acad aeaf
b0: b0b1 b2b3 b4b5 b6b7 b8b9 babb bcbd bebf
c0: c0c1 c2c3 c4c5 c6c7 c8c9 cacb cccd cecf
d0: d0d1 d2d3 d4d5 d6d7 d8d9 dadb dcdd dedf
e0: e0e1 e2e3 e4e5 e6e7 e8e9 eaeb eced eeef
f0: f0f1 f2f3 f4f5 f6f7 f8f9 fafb fcfd feff
00: 0000 0d0a
```

Reveniţi apoi la vizualizarea în mod text. Aranjaţi simbolurile pe care le folosiţi în texte în aşa fel încât să fie uşor de înţeles codul hex din spatele lor. Eliminaţi din fişier primele 32 de coduri (dacă vreţi să cercetaţi simbolurile ca atare).

```
În mediul verbatim semnele din
sursă pot fi reproduse ca atare.
Iată semnele de bază:

        \begin{verbatim}
  0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 a b c d e f
2   ! " # $ % & ' ( ) * + , - . /
3 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 : ; < = > ?
4 @ A B C D E F G H I J K L M N O
5 P Q R S T U V W X Y Z [ \ ] ^ _
6 ‘ a b c d e f g h i j k l m n o
7 p q r s t u v w x y z { | } ~
        \end{verbatim}

Restul semnelor nu pot fi
reproduse în mediul verbatim.

Vedeţi în imaginea alăturată ce
se întâmplă pe ecranul Vim.
```

```
  0123456789abcdef
2  !"#$%&'()*+,-./
3 0123456789:;<=>?
4  ABCDEFGHIJKLMNO
5 PQRSTUVWXYZ[\]^_
6 `abcdefghijklmno
7 pqrstuvwxyz{|}~
8 € ‚ƒ„…†‡ˆ‰Š‹ŚŤŽŹ
9  ‘’“”•–—˜™š›śťžź
a  ˇ˘Ł¤Ą¦§¨©Ş«¬®Ż
b °±˛ł´µ¶·¸ąş»Ľ˝ľż
c ŔÁÂĂÄĹĆÇČÉĘËĚÍÎĎ
d ĐŃŇÓÔŐÖ×ŘŮÚŰÜÝŢß
e ŕáâăäĺćçčéęëěíîď
f đńňóôőö÷řůúűüýţ˙
```

Dacă veţi combina cifra de pe prima coloană a rândului pe care se află litera cu cifra de primul rând al coloanei pe care se află simbolul care vă interesează, obţineţi codul hex corespunzător.[82]

Există însă o metodă mai simplă de a obţine codul literei. Treceţi editorul Vim în modul normal. Daţi apoi comanda **ga**; pe ultima line

[82] Atenţie! În hex, adică în baza 16, *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f* sunt cifre, care se traduc în baza 10 prin *10*, *11*, *12*, *13*, *14*, respectiv prin *15*. Ceea ce vedeţi în figură pe prima coloană şi pe primul rând sunt cifre, nu litere!

a ecranului Vim vor apărea numele literei, codul zecimal al literei, codul în hex şi-n octal.

Cu fişierul astfel creat puteţi face investigaţii. Modificaţi versiunea tipului de literă şi veţi vedea alte semne pe ecran. Puneţi, de pildă, versiunea pentru greacă a tipului de literă şi observaţi unde apar literele greceşti. Schimbaţi tipul de literă şi studiaţi posibilităţile pe care vi le oferă.

B.3.2.1.2 Schimbări de care s-ar putea să aibă nevoie şi persoanele obişnuite Dacă sunteţi o utilizatoare sau un utilizator obişnuit, v-aţi mulţumit doar să citiţi în diagonală secţiunea B.3.2.1.1. Dacă aţi sărit peste ea, aruncaţi totuşi o privire. Vă veţi întreba poate de ce am folosit o imagine şi nu un text pentru a ilustra felul în care Vim afişează literele limbilor Europei Centrale. Motivul rezidă în modul în care LaTeX prelucrează *input*-ul pe care l-am produs cu ajutorul Vim.

Semnele de bază de care se foloseşte TeX sunt între codurile 32 şi 126, după cum se vede din tabelul de la pagina 246, rândul 5. Codul hex 20 corespunde codului zecimal 32. Este codul pentru un spaţiu alb. Codul 127 generează <~>.

Pachetul LaTeX **inputenc** traduce, ca să spun aşa, limbajul Windows în cel al TeX. Aruncaţi o privire în fişierul **cp1250.def** şi veţi vedea definiţiile folosite în procesul de traducere. Observaţi modul în care toate comenzile TeX sunt scrise numai cu semnele de bază.

Ca şi-n Vim, drept nume pentru simboluri voi folosi simbolul pus în paranteze unghiulare. Cu alte cuvinte, <~> este acelaşi lucru cu „tildă“. Codurile 127, 128 şi 129 nu au o definiţie în **cp1250**. Dacă vreţi semnul pentru euro, folosiţi comanda **\EUR{}** din pachetul **marvosym**. Există şi variante ale acestei comenzi. Codul 130 este tradus prin **\quotesinglbase{}** şi generează <‚>.

Codul 131 n-are o definiţie în **cp1250**. Codul 132 este tradus prin **\quotedblbase{}** şi generează <„>.

Dăm în continuare restul listei codurilor care nu ridică probleme deosebite:

133<...>	134<†>	135<‡>	137<‰>	138<Š>
139<‹>	140<Ś>	141<Ť>	142<Ž>	143<Ź>
145<‘>	146<’>	147<“>	148<”>	149<•>
150<–>	151<—>	153<™>	154<š>	155<›>
156<ś>	157<ť>	158<ž>	159<ź>	160< >
161<ˇ>	162<˘>	163<Ł>	165<Ą>	167<§>
168<¨>	169<©>	170<Ş>	171<«>	174<®>

175<Ż>	176<°>	178<˛>	179<ł>	180<´>
182<¶>	183<·>	184<¸>	185<ą>	186<ş>
187<»>	188<Ľ>	189<˝>	190<ľ>	191<ż>
192<Ŕ>	193<Á>	194<Â>	195<Ă>	196<Ä>
197<Ĺ>	198<Ć>	199<Ç>	200<Č>	201<É>
202<Ę>	203<Ë>	204<Ě>	205<Í>	206<Î>
207<Ď>	208<Đ>	209<Ń>	210<Ň>	211<Ó>
212<Ô>	213<Ő>	214<Ö>	216<Ř>	217<Ů>
218<Ú>	219<Ű>	220<Ü>	221<Ý>	222<Ţ>
223<ß>	224<ŕ>	225<á>	226<â>	227<ă>
228<ä>	229<ĺ>	230<ć>	231<ç>	232<č>
233<é>	234<ę>	235<ë>	236<ě>	237<í>
238<î>	239<ď>	240<d>	241<ń>	242<ň>
243<ó>	244<ô>	245<ő>	246<ö>	248<ř>
249<ů>	250<ú>	251<ű>	252<ü>	253<ý>
254<ţ>	255<˙>			

Codul 160 este tradus de `cp1250` prin `\nobreakspace{}`. Este normal ca-n tabel să apară doar un simplu spaţiu alb. Uzual, în sursa LaTeX, punem mai degrabă o tildă pentru a indica spaţiul insecabil.

Codul 173 este tradus prin `\-{}` care este comanda prin care i se spune sistemului LaTeX unde se *poate* face o despărţire în silabe. Nu l-am inclus în tabel pentru că efectul său este invizibil dacă nu se face efectiv o despărţire în silabe în punctul în care apare. De altfel, nici nu mi se pare o idee bună să folosim acest semn în sursa LaTeX; ar fi imposibil să-l deosebim de liniuţa de unire.

Codul 136 are efect în Vim, dar este nedefinit în `cp1250`. În schimb, codurile 127 şi 144 nu au efect în Vim şi sunt nedefinite şi-n `cp1250`. Folosirea lor generează o eroare.

Codurile următoare au efect în LaTeX, dar trebuie folosite în modul matematic, nu în mod text:

172<¬> 177<±> 181<μ> 215<×> 247<÷>

Cazurile cele mai interesante sunt cele ale codurilor 164 şi 166. Ele sunt definite în `cp1250`. LaTeX nu generează un mesaj de eroare din perspectiva tastaturii, a *input*-ului. Apare însă un mesaj de eroare care ne spune că nu există în `T1` simbolurile corespunzătoare. Este ca şi cum turnătoria de litere de plumb ne-ar spune că n-are mulajele necesare pentru a turna litere de forma cerută.

Nu vă bucuraţi prea mult de listele cu coduri de mai sus. Ele sunt bune în cazul Windows. În lumea largă, veţi întâlni o junglă de

astfel de coduri. Cu adevărat importantă este înţelegerea procesului în mai multe trepte prin care o apăsare pe o tastă se transformă într-un cod numeric, apoi într-o comandă LaTeX şi se termină prin găsirea unui simbol care este pus pe foaia de hârtie.

N-am putea opera şi noi asemenea transformări? Desigur că da. În interiorul LaTeX ele au o utilitate mai restrânsă, în măsura în care putem folosi pachete gata pregătite. Transformările sunt cu adevărat utile în afara LaTeX.

Putem folosi Vim pentru a opera o trecere de la codificarea Windows la cea a LaTeX. Voi ilustra acest lucru în cazul literelor româneşti. Generalizarea nu este dificil de realizat. Trebuie doar create nişte fişiere de tip `vim` care conţin scripturile pentru realizarea substituţiilor. Iată cum facem trecerea de la coduri Windows la comenzi LaTeX:

```
%s/ă/\\u{a}/ge | update
%s/Ă/\\u{A}/ge | update
%s/â/\\^{a}/ge | update
%s/Â/\\^{A}/ge | update
%s/î/\\^{\\i}/ge | update
%s/Î/\\^{I}/ge | update
%s/ş/\\c{s}/ge | update
%s/Ş/\\c{S}/ge | update
%s/ţ/\\c{t}/ge | update
%s/Ţ/\\c{T}/ge | update
```

Trecerea inversă este realizată în felul următor:

```
%s/\\u{a}/ă/ge | update
%s/\\u{A}/Ă/ge | update
%s/\\^{a}/â/ge | update
%s/\\^{A}/Â/ge | update
%s/\\^{\\i}/î/ge | update
%s/\\^{I}/Î/ge | update
%s/\\c{s}/ş/ge | update
%s/\\c{S}/Ş/ge | update
%s/\\c{t}/ţ/ge | update
%s/\\c{T}/Ţ/ge | update
```

Acestea sunt scripturi Vim care trebuie chemate cu comanda `:so` urmată de numele scriptului în fişierul pe care vrem să-l transformăm. Alternativ, putem folosi `Run Vim Script` de pe bara cu instrumente. Este inutil, de asemenea, să adăugăm că trebuie să „vă faceţi mâna“ pe fişiere de probă.

B.3.2.1.2.1 Vrăjitorii cu tastatura Tasta Q este, cel puţin din punctul meu de vedere, teribil de bine plasată pe tastatură şi mi se întâmplă, în română, să o folosesc extrem de rar. În schimb, trebuie uneori să tastez de multe ori &, care mi se pare incomod plasat. Ca să rezolv situaţia dau, în modul normal al Vim, comanda `:imap q &` şi tasta Q îşi schimbă ca prin minune rolul.

Cum scap însă de schimbarea de mai sus, fără să închid fişierul? Dau comanda `:iunmap q` şi tasta Q revine la vechiul rol.

Puteţi proiecta un script pentru a vrăji tastatura. Exemplul dat aici încearcă să arate cum pot fi corijate unele neajunsuri din tastatura românească standard în Windows. Schimbările sunt operabile numai în Vim!

Ideea de bază este cea de a ataşa o altă codificare tastei. Următoarele comenzi vă permit să tastaţi pe Ă în loc de { şi pe ă în loc de [.

```
:map! {  <char-195>
:map! [  <char-227>
```

Puteţi scrie şi ă în loc de <char-227> sau puteţi folosi notaţia în hex <char-0xe3>. Cifrele în hex trebuie precedate de 0x.

Dacă ştim codurile pe care vrem să le introducem de la tastatură, nu este greu să schimbăm rolul tastelor.

Putem modifica şi rolul unei combinaţii de taste:

```
:map! /a ă
```

Trebuie să bateţi însă suficient de repede tastele una după alta pentru a obţine efectul dorit.

Putem crea şi scripturi cu astfel de modificări ale tastelor. Atenţie însă la asigurarea unui gen sau altul de mecanism de scăpare. Puneţi, de exemplu, în script ceva de genul:

```
:map! <F5> <Esc>:unmap! [<CR>
```

tastatură românească pentru Vim

Vim are posibilitatea de a crea tastaturi cu ajutorul unor scripturi speciale. Doar cu titlu de exemplu, putem presupune c-am creat un fişier `romana.vim` şi l-am plasat în dosarul `keymap` din `vimfiles`. Conţinutul său este următorul:

```
let encoding='cp1250'
let b:keymap_name = "ro"
```

```
loadkeymap
" Taste modificate în jurul lui Enter:
[ ă
{ Ă
] î
} Î
\\ â
<Bar> Â
; ş
: Ş
' ţ
\" Ţ
" Recuperarea tastelor pierdute (folosind combinaţii):
/. :
/, ;
/q {
/w }
/z \\
```

Încărcaţi tastatura cu comanda `:set keymap=romana` sau folosind Keymap din meniul Edit. Puteţi comuta între tastatura românească şi cea standard cu CTRL+^.

Tastatura astfel definită este mult mai flexibilă decât cea din Windows. Poziţia literelor pe taste poate fi modificată uşor. Semnele sacrificate prin plasarea de litere româneşti pot fi regăsite prin combinaţii de taste. Aceste combinaţii pot fi adaptate la gusturile fiecărei persoane care utilizează Vim.

B.3.3 Limbile europene care folosesc alfabetul latin

Să vedem acum câteva exemple de nume, titluri şi expresii care pot fi întâlnite într-un text filosofic. Începem nume, titluri sau expresii de sorginte franceză sau germană:

`Br\'{e}hier\\`	Bréhier
`L'\^{E}tre et le n\'{e}ant\\`	L'Être et le néant
`La science et l'hypoth\`{e}se\\`	La science et l'hypothèse
`G\"{o}del\\`	Gödel
`f\"{u}r sich`	für sich

Italiana, spaniola sau portugheza pun şi ele probleme dacă vrem să reproducem corect un titlu, un nume sau o expresie:

`0,1 e 2 e cos\`{\i} via\\`	0,1 e 2 e così via
`Espa\~{n}a inteligible\\`	España inteligible
`Inicia\c{c}\~{a}o ao filosofar`	Iniciação ao filosofar

S-ar putea ca mai rar şi mai puţină lume să se ciocnească de problemele ridicate de limbile slave care folosesc alfabetul latin. Li-

teratura poloneză de logică şi de filosofie este totuşi foarte cunoscută şi voi alege de acolo câteva exemple:

```
semiotyka j\k{e}zyk\'{o}w
naturalnych\\
metaj\k{e}zyk\\
Tadeusz Cze\.{z}owski\\
Izydora D\k{a}mbska\\
mo\.{z}liwo\'{s}\'{c}
```

semiotyka języków naturalnych
metajęzyk
Tadeusz Czeżowski
Izydora Dąmbska
możliwość

Maghiara ridică şi ea probleme specifice atunci. Fonemele ö şi ü au şi variante lungi:

```
az igazh\'{\i}v\H{o}k\\
m\H{u}velet
```

az igazhívők
művelet

Unele limbi europene au simboluri speciale, pe lângă cele din alfabetul latin:

```
\L{}ukasiewicz\\
Bewu\ss{}tsein\\
S\o{}ren Kierkegaard\\
\AA{}kvist\\
filozof ta\c{s}\i{}\\
  \textquestiondown{}
  humanizaci\'{o}n
  o deshumanizaci\'{o}n?\\
\textexclamdown{}\ldots{}!
```

Łukasiewicz
Bewußtsein
Søren Kierkegaard
Åkvist
filozof taşı
¿humanización o deshumanización?
¡...!

Spaniola împarantezează întrebările şi propoziţiile exclamative. Dacă ne gândim bine, procedura este cât se poate de raţională; atâta doar că avem nevoie de două simboluri speciale.

Comenzile LaTeX îngropate, ca să spun aşa, în cuvinte sunt notate în versiunea pe care o prefer eu. Cred că sursa este mai lizibilă dacă punem sistematic argumentele unei comenzi în acolade şi, în cazul în care nu există un argument, punem doar acolade.[83] Consultaţi documentaţia pentru a vedea şi alte posibilităţi de a nota comenzile respective.[84]

Modul acesta de a cere prin comenzi speciale simboluri este util în special atunci când scriem nume străine, expresii din alte limbi sau texte foarte scurte. n-are rost atunci să punem în mişcare toată maşinăria descrisă în §B.3.1.1.1 pentru a pune un accent pe o literă.

[83] Atenţie la rolul acoladelor chiar şi atunci când nu conţin nimic! Fără ele, LaTeX nu ştie unde se termină comanda. Alternativa este un spaţiu alb, dar acest spaţin mi se pare derutant pentru ochiul uman. Am mai putea pune în acolade întreaga comandă.

[84] Vedeţi în special Scott Pakin *The Comprehensive LaTeX Symbol List* în dosarul `texmf\doc\latex\comprehensive` din documentaţia MikTeX.

B.3.4 Tehnica alegerii tipului de literă

Până acum am pus un mare accent pe modul în care *vedem* ceea ce introducem de la tastatură. Am descoperit că literele scrise pe tastatura fizică sunt de fapt nişte nume pentru tastele fizice. Ceea ce introducem în realitate de la tastatură sunt nişte coduri numerice. Putem vizualiza în mod comod aceste coduri pe ecranul computerului.

Cum ideea fundamentală aici este aceea de a separa diversele procese pentru a le înţelege şi dirija mai bine, n-are rost să afişăm pe ecran rezultatul final (*output*)-ul, ca-n sistemul WYSIWYG. Să vedem însă cum putem controla aspectul final al literelor.

B.3.4.1 Modificarea aspectului *output*-ului

Pentru unii, cărţile în limba germană scrise cu „caractere gotice" sunt ceva misterios, texte pe care nimeni nu pare a le putea citi. Pentru alţii, este vorba de un adevărat obiect de cult. LaTeX poate crea tipărituri pentru multe gusturi, după cum se vede din exemplele următoare:

```
{%start grup local
\fontfamily{yfrak}
\fontsize{19}{22}\selectfont
Eseul filosofic
\par}%încheiere de grup cu \par
{
\fontfamily{phv}\fontseries{b}
\fontsize{14}{17}
\selectfont\scshape
Eseul filosofic
\par}
{
\fontfamily{ptm}
\fontsize{17}{21}\selectfont
Eseul filosofic
\par}
{
\fontfamily{pzc}
\fontsize{17}{20}\selectfont
Eseul filosofic
\par}
{
\fontfamily{pcr}
\fontsize{16}{19}\selectfont
Eseul filosofic
\par}
```

Eſeul ſiloſofic

ESEUL FILOSOFIC

Eseul filosofic

Eseul filosofic

`Eseul filosofic`

```
{
\fontfamily{cmss}
\fontsize{17}{22}\selectfont
Eseul filosofic
\par}
```

Eseul filosofic

```
{
\fontfamily{cmr}
\fontsize{17}{21}\selectfont
Eseul filosofic
\par}
```

Eseul filosofic

Ar fi multe comentarii de făcut în legătură cu tipurile de litere exemplificate mai sus. Numele lor în TEX reprezintă o prescurtare. Ultimul exemplu este cel al **cmr**, tipul de literă creat de către Donald Knuth şi destinat în mod special sistemului TEX. Numele propriu-zis al acestui tip de literă este „computer modern". Varianta sa fără serife este ilustrată de penultimul exemplu.

Puteţi compara tipul de litere **cmr** cu clasicul tip *times*, ilustrat de către cel de al treilea exemplu. Consultaţi documentaţia MikTEX pentru a afla mai multe despre diversele tipuri de litere.

Comanda `\fontsize{}{}` are două argumente. Primul argument este cel care indică dimensiunea literei. Al doilea reglează poziţia literei în cutia TEX.

B.3.4.2 Alfabetul chirilic

Experimentul este cea mai bună metodă de a învăţa. Cu condiţia să nu lucraţi cu fişiere pe care n-aţi vrea să le distrugeţi. Schimbaţi opţiunea deci opţiunea pachetului `fontenc` în `OT2`. Să vedem ce s-ar întâmpla în acest caz cu semnele folosite în mod clasic de către TEX (vezi pagina pagina 246, rândul 5):

```
  ! "     % ´ ’ ( ) *   , - . /
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 : ; «   » ?
  А Б Ц Д Е Ф Г Х И Ј К Л М Н О
П Ч Р С Т У В Щ Ш Ы З [   ]
‘ а б ц д е ф г х и ј к л м н о
п ч р с т у в щ ш ы з   |
```

S-ar părea că a avut loc un accident. Aveţi în sursă aceleaşi coduri, dar rezultatul final apare cu litere chirilice. Nu a avut loc nimic neobişnuit. Codificarea finală este cea care s-a schimbat.

Dacă în fişierul `sty` facem câteva modificări putem insera în textul cu litere latineşti text cu litere chirile:

```
\RequirePackage[OT2,T1]{fontenc}
```

```
%..............................
\newcommand{\textrus}[1]{\foreignlanguage{russian}{#1}}
\newcommand{\dur}{\cyrhrdsn}
\newcommand{\Dur}{\CYRHRDSN}
\newcommand{\moale}{\cyrsftsn}
\newcommand{\Moale}{\CYRSFTSN}
\newcommand{\erus}{\cyrerev}
\newcommand{\Erus}{\CYREREV}
```

Sistemul este util, de exemplu, pentru a scrie titluri cu chirilice. Iată codul pentru titlul cărţii lui Dubovik, Veize şi Golovko:

```
\textrus{Referirovanie i
annotirovanie
{\erus}konomicheskih tekstov
na angli\u{i}skom yazyke}
```

Реферирование и аннотирование экономических текстов на английском языке

Soluţia aceasta este ideală atunci când textul nu este preponderent în limba rusă sau nu dispunem de cunoştinţele necesare pentru a modifica tastatura. Secretul ei este că o comandă precum:

```
\textrus{
abvgde\"{e}zhzi\U{i}klmnoprstufkhtschshshch
\dur{}y\moale{}\erus{}yuya}
```

are drept rezultat la ieşire, pe foaia de hârtie (fizică sau electronică) şirul: абвгдеёжзийклмнопрстуфхцчшщъыьэюя de semne ale alfabetului rus.[85]

Dacă majoritatea textului este cu chirilice pare mai raţional să modificaţi codificarea *input*-lui. În acest caz, puteţi folosi opţiunea `cp1251` pentru `inputenc` şi o opţiune de genul `T2A` pentru `fontenc`. Puteţi avea în continuare acces la literele româneşti cu ajutorul comenzilor TEX pure. De asemenea, trebuie să modificaţi tastatura Vim în aşa fel încât să puteţi introduce lesne literele chirilice.[86]

B.3.5 Limba greacă veche

Ar fi inutil să explic aici importanţa limbii greceşti vechi pentru filosofie. Nu puţine sunt eseurile filosofice în care apar termeni în greaca veche sau citate în greaca veche.

Pot spune din proprie experienţă că transliterarea nu este o soluţie fericită. În dicţionarul termenilor filosofici greceşti,[87] un cuvânt

[85]Pentru detalii citiţi documentaţia din dosarul `\latex\cyrillic` din documentaţia MikTEX.

[86]Detalii şi alte exemple vor fi afişate treptat pe situl cărţii.

[87]Francis E. Peters, *Termenii filozofiei greceşti* (Bucureşti: Humanitas, 1993), p.92.

precum ἐπιστήμη apare transliterat ca **epistémē**. Spiritul textului grecesc vechi este pierdut la propriu şi la figurat. Mai rău, εἶδος devine **eídos**, ceea ce este de-a dreptul greşit.[88]

Există o transliterare precisă a textelor greceşti vechi. Ea se numeşte „betacod". Transliterarea aceasta n-are un aspect estetic prea plăcut, dar este foarte eficientă în rolul de *input* într-o sursă LaTeX.

Pentru a folosi betacodul trebuie să încărcaţi pachetul `betacode` punând în locul cuvântului `babel` cuvântul `betababel`. Pachetul `betababel` este o extensie a pachetului `babel` creată de către Felix G. Berkemeier.

Voi explica principiile de bază ale betacodului cu ajutorul unor termeni filosofici foarte cunoscuţi:[89]

```
\bcode{A)DIA/FORON}\\
\bcode{AU)TA/RKEIA}\\
\bcode{AU)TARXEI/A}
```

ἀδιάφορον
αὐτάρκεια
αὐταρχεία

Betacodul nu deosebeşte între majuscule şi minuscule. Există obiceiul de a folosi masiv majusculele englezeşti. Transliterarea literelor ca atare este evidentă. De altfel, vom da exemple pentru fiecare literă din alfabetul clasic grecesc.

Spiritul lin este transliterat prin paranteza rotundă închisă. Spiritul aspru este transliterat prin paranteza rotundă deschisă. Accentul ascuţit este transliterat printr-o bară oblică. Accentul grav este transliterat printr-o bară oblică inversă. Cománda `\bcode{}` inserează textul în punctul în care este dată.

Fiţi atente şi atenţi la diferenţa dintre ultimele două cuvinte de mai sus. Primul înseamnă ***independenţă absolută*** (autosuficienţă), iar al doilea ***putere absolută***. Nu traduceţi al doilea termen de mai sus printr-o transliterare aproximativă a celui de-al treilea termen.[90]

```
\bcode{BOU/LHSIS}\\
\bcode{GE/NESIS}\\
\bcode{DIA/NOIA}\\
\bcode{EI)=DOS}
```

βούλησις
γένεσις
διάνοια
εἶδος

Pachetul `betababel` deosebeşte automat între sigma intern şi fi-

---

[88] În toată cartea se foloseşte doar un singur tip de accent, iar în glosarul român-elin de la sfârşit diacriticele greceşti dispar cu totul! Pentru forma corectă a lui εἶδος şi explicarea poziţiei spiritului a se vedea Ana Felicia Ştef, *Manual de greacă veche*(Bucureşti: Humanitas, 1996), p.23.

[89] Extraşi tot din Peters, *op.cit.*, dar transliteraţi în betacod şi prelucraţi în LaTeX.

[90] Din păcate, ediţia 1993 din Peters, *op.cit.* conţine exact această greşeală (v.p.52).

nal. Dacă avem nevoie, putem însă scrie `\bcode{s1}` pentru a obţine σ şi `\bcode{s2}` pentru a obţine ς.

`\bcode{ZW=|ON}`	ζῷον

Accentul circumflex este notat prin semnul egalităţii. Iota subscris este notat printr-o bară verticală.

```
\bcode{H(DONH/}\\
\bcode{QEWRI/A}\\
\bcode{I)SONOMI/A}\\
\bcode{KO/SMOS}\\
\bcode{LO/GOS}\\
\bcode{TA\ MAQHMATIKA/}
```

ἡδονή
θεωρία
ἰσονομία
κόσμος
λόγος
τὰ μαθηματικά

```
\bcode{NOU=S}\\
\bcode{CENO/S}\\
\bcode{O)/NOMA}\\
\bcode{PAQO/S}\\
\bcode{R(OH/}\\
\bcode{SWFROSU/NH}\\
\bcode{TE/LOS}\\
\bcode{U(PO/QESIS}\\
\bcode{FRO/NHSIS}\\
\bcode{XRO/NOS}\\
\bcode{YUXH/}\\
\bcode{W(/RA}
```

νοῦς
ξενός
ὄνομα
παθός
ῥοή
σωφροσύνη
τέλος
ὑπόθεσις
φρόνησις
χρόνος
ψυχή
ὥρα

Betacodul este, în general, transparent. Unele transliterări pot fi mai dificil de descifrat. Cred c-ar fi mai greu, la prima vedere, să vă daţi seama, văzând numai betacodul, că penultimul cuvânt este familiarul termen grecesc pentru minte sau suflet.

În cazul literelor majuscule, regula betacodului este ca semnele diacritice să fie puse înaintea literei. Pachetul **betababel** este flexibil şi admite punerea diacriticelor şi după literă, cu condiţia să fim consecvenţi. Voi testa posibilităţile pachetului cu câteva nume proprii.[91] Voi devia, de asemenea, de la practica folosirii exclusiv a majusculelor.

```
\bcode{*)Aristote/lhs}\\
\bcode{*Dioge/nhs *Lae/rtios}\\
\bcode{*E)mpedoklh=s}\\
\bcode{*Pla/twn}
```

Ἀριστοτέλης
Διογένης Λαέρτιος
Ἐμπεδοκλῆς
Πλάτων

Pentru porţiunile ample de text, pachetul **betababel** oferă un

[91] Numele sunt extrase din manualul Anei Ştef, *op.cit.*

mediu LaTeX special. Voi ilustra utilizarea acestui mediu cu un citat din Aristotel.[92]

συλλογισμὸς δέ ἐστι λόγος ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῷ ταῦτα εἶναι.

Sursa în LaTeX a citatului este următoarea:

```
\begin{betacode}
sullogismo\s de/ e)sti lo/gos e)n w(=| teqe/ntwn tinw=n e(/tero/n
ti tw=n keime/nwn e)c a)na/gkhs sumbai/nei tw=| tau=ta ei)=nai.
\end{betacode}
```

B.3.5.1 Pachetul babel şi limba greacă

Betacodul este un mod comod şi precis de a introduce text în limba greacă veche. După cum spuneam, el nu este însă decât un etaj ridicat peste clădirea mai vastă a pachetului **babel**.

Vom coborî pentru o clipă sub etajul **betababel**-ului ca să vedem ce se petrece în cadrul **babel**.

Pentru început faceţi experimente de genul următor:

```
\documentclass{article}
\usepackage[cp1250]{inputenc}
\usepackage[LGR]{fontenc}
\begin{document}
Swkráthc
\end{document}
```

Σωκράτης

Observaţi cum, ca şi-n cazul literelor chirilice, am modificat codificarea la ieşire, nu pe cea de la intrare. Este normal să procedăm aşa atâta timp cât suntem interesate şi interesaţi de inserarea unor cuvinte sau mici fragmente de text în greacă într-un text care altfel este scris preponderent cu caractere latine.

Dac-aţi sesizat că *a* cu accent ascuţit are codul 225, atunci sunteţi pe drumul cel bun cu experimentele. Pasul următor constă în localizarea efectului obţinut mai sus. Scrieţi un alt proiect, în care preambulul arată astfel:

```
\documentclass{article}
\usepackage[cp1250]{inputenc}
\usepackage[LGR,T1]{fontenc}
\usepackage[polutonikogreek,romanian]{babel}
\newcommand{\textelin}[1]{\foreignlanguage{polutonikogreek}{#1}}
```

[92]Aristotel, An.pr.A **1.24**^{b} 18-20. Citat după textul grecesc editat de W.D.Ross, *Aristotelis analytica priora et posteriora*(Oxford: Oxford University Press, 1968).

Puneţi numele lui Socrate între acoladele comenzii `\textelin{}`. Acum doar acest cuvânt va apărea cu litere greceşti. Opţiunea `LGR` nu este acum neapărat necesară. De fapt, pachetul `babel` va face oricum apel la ea.

Acum ar trebui să fie şi mai limpede ce rol joacă `babel` şi ce rol joacă `betababel`. Când încărcăm `betababel` acest pachet cheamă pachetul `babel` şi introduce opţiunea `polutonikogreek`. De aceea, opţiunea aceasta este nu doar superfluă, ci generează chiar erori în cazul în care am încărcat pachetul `betababel`.

B.3.5.2 Ibycus

O codificare similară cu betacodul este cea folosită de către pachetul `ibycus`.[93] Trebuie să instalaţi însă separat acest pachet. El nu este inclus în distribuţia MikTEX. Este absolut recomandabil să-l puneţi în dosarul `localtexmf`, pentru a nu-l confunda cu pachetele standard MikTEX. Folosiţi ~~separat~~ pachetul `ibycus` separat de alte pachete, în documente destinate cu preponderenţă producerii de texte tipărite frumos în greaca veche.[94]

Iată un fragment, tot din Aristotel,[95] dar în codificarea ibycus:

```
le'gw de' oi(=on a)na'gkh me'n e)'sesqai naumaxi'an au)'rion h)'
mh' e)'sesqai, ou) me'ntoi gene'sqai au)'rion naumaxi'an
a)nagkai=on ou)de' mh' gene'sqai; gene'sqai me'ntoi h)' mh'
gene'sqai a)nagkai=on.S
```

Asemănările cu betacodul sunt limpezi. Există doar câteva deosebiri majore. Ibycus foloseşte distincţia dintre minuscule şi majuscule (nu steluţa pentru a marca majusculele). De asemenea, notarea accentelor ascuţit şi grav este diferită.

Folosirea semnului ; este, de asemenea, diferită. În betacod, după obiceiul grecesc, acesta este semnul întrebării. Ibycus îl foloseşte pentru punctul ridicat. Afişat cu litere greceşti (folosind însă `betababel`) textul arată astfel:

---

[93] Pachetul a fost creat de către Pierre A. MacKay (University of Washington) pe baza unui tip de literă produs de către Silvio Levy. Levy a încercat să menţină tipul său de literă cât mai aproape de tipul de literă Didot, care-şi are originea la începutul secolului al XIX-lea.

[94] Ibycus poate fi folosit împreună cu opţiunea OT1 a pachetului `fontenc`, dar nu cu T1. Practic, Ibycus este de folosit când vreţi să produceţi text numai în greacă.

[95] Este vorba de un fragment din celebrul pasaj despre bătălia navală care va avea loc mâine. Vezi Aristotel, De Interpretatione **19a** 29-32.

λέγω δὲ οἷον ἀνάγκη μὲν ἔσεσθαι ναυμαχὶαν αὔριον ἢ μὴ ἔσεσθαι, οὐ μέντοι γενέσθαι αὔριον ναυμαχίαν ἀναγκαῖον οὐδὲ μὴ γενέσθαι· γενέσθαι μέντοι ἢ μὴ γενέσθαι ἀναγκαῖον.

S-ar putea să vreţi să folosiţi `ibycus` din pricina unor probleme ale pachetului `betababel`.[96]

B.3.6 LaTeX şi unicod

Dacă scrieţi într-un fişier de tip text, a apăsa pe o tastă la computer nu este totuna cu a pune o ştampilă sau cu a imprima o literă cu maşina de scris. Ceea ce pune, de fapt, în fişier computerul este un cod numeric. Până acum am văzut doar coduri formate din două cifre hex. În total există 256 de astfel de coduri distincte.

Dac-aţi studiat cumva tabelul de la pagina 246, rândul 5, aţi observat că nu toate cele 256 de coduri posibile sunt folosite pentru semnele diverselor alfabete. Motivul este foarte simplu: într-un fişier text este nevoie, de pildă, de coduri pentru sfârşitul de rând, precum şi de alte coduri speciale. Chiar şi aşa rămân destule coduri pentru limbile europene.

Toate limbile Europei folosesc un alfabet de un tip sau altul. Nu este posibil să fie puse toate semnele lor în corespondenţă un o singură pagină cu coduri de genul celor descrisę mai sus. Faptul că folosim mai multe pagini cu coduri reprezintă motivul pentru care trebuie să specificăm codificarea *input*-ului. Ce se întâmplă însă în cazul unei scrieri ideografice? Ar fi greu să tot schimbăm pagina cu coduri la fiecare pas.

Ideea unicodului (a unei codificări universale) este să folosim patru cifre hex în loc de două. În acest caz, codul ultim din tabel ar fi *ffff*, ceea ce corespunde în sistemul zecimal cu *65535*. După cum se vede, diferenţa este uriaşă. Dar şi jungla creată este imensă; totul trebuie parcurs pas cu pas.

B.3.6.1 Pachetul ucs

După cum se vede mai sus, în cazul scrierilor care folosesc un alfabet, ne putem descurca excelent separând porţiunile în care folosim o anume codificare de celelalte. Cadrul oferit de codurile de la *0* la FF este totuşi strâmt. Pentru a avea acces la lumea codificării unicod,

[96] Sigma majusculă pune probleme în `betababel`. Urmăriţi situl cărţii pentru a detalii, exemple şi eventuale soluţii îmbunătăţite.

trebuie recurs la pachetul ucs. Încărcarea sa se face după modelul următor:

```
\usepackage{ucs}
\usepackage[utf8,cp1250]{inputenc}
\usepackage[LGR,OT2,T1]{fontenc}
\usepackage[romanian]{betababel}
\newcommand{\textelin}[1]{\foreignlanguage{polutonikogreek}{#1}}
```

Foarte important este faptul că pachetul ucs este încărcat înaintea pachetului inputenc. Observaţi, de asemenea, opţiunea utf8 la pachetul inputenc. Această opţiune cere sistemului să preia şi coduri unicod. Ordinea opţiunilor este foarte importantă. Ultima opţiune este cea care are statut de default (este executată automat).

Puteţi folosi în continuare metodele descrise mai sus sau chiar le puteţi combina precum în acest fragment din Platon:[97]

```
\begin{quote}
\textelin{S}\bcode{WKRA/THS SOFO\S A)NH/R,
TA/ TE METE/WRA FRONTISTH\S KAI\}\ldots
\end{quote}
```

> Σωκράτης σοφὸς ἀνήρ, τά τε μετέωρα φροντιστὴς καὶ …

Codificarea amplă care este unicodul e imposibil de descris pe larg aici.[98] Principiul după care este construit pachetul ucs este acela al folosirii comenzilor LaTeX disponibile în diverse pachete LaTeX.[99] Practic, un cod unicod este tradus printr-o comandă LaTeX care, la rândul ei, generează comenzile necesare pentru a produce semnele (evident, dacă sunt disponibile în LaTeX).

Voi folosi tot exemple legate de limba greacă veche pentru a ilustra felul în care se aplică principiul de mai sus.

Să spunem c-aţi consultat tabelele unicod şi aţi văzut că litera alfa are codul hex 03b1. Faceţi calculele[100] pentru a trece în sistemul zecimal şi veţi afla că alfa minusculă are codul 945. Aceste numere de cod pot fi folosite ca-n exemplul care urmează.

[97]Platon, Apologia 18b 7.

[98]Puteţi consulta listele de coduri utilizabile cu pachetul ucs la adresa de Internet http://www.unruh.de/DniQ/latex/unicode/tables/index.html. Listele sunt alcătuite chiar de către Dominique Unruh, care a realizat pachetul ucs.

[99]Atenţie la încărcarea lor atunci când este necesar!

[100]Puteţi folosi calculatorul din accesoriile Windows sau un program special de convertire de unităţi de măsură şi numere, cum este Versaverter de la http://pawprint.net, care este un program gratuit.

```
\textelin{\unichar{945}\\
        \unichar{946}\\
        \unichar{947}}
```

α
β
γ

Aşa cum spuneam, sistemul unicod este, de fapt, transpus în comenzi LaTeX. De unele dintre ele s-ar putea să aveţi nevoie, mai ales în cazuri speciale. Iată două exemple:

```
\textelin{\textdigamma}\\
\textelin{\textsanpi}
```

Ϝ
ϡ

Ultimul simbol are codul hex 03e1 (zecimal 993). Alte coduri şi comenzile aferente lor pot fi studiate cu ajutorul documentaţiei pachetului **ucs** sau citind chiar programele din pachet ca atare.

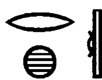
B.3.7 Alte pachete cu simboluri în LaTeX

Unicod are ample posibilităţi, dar cred că nu trebuie să exagerăm cu recursul la unicod. Dacă scriem într-o limbă europeană, s-ar putea să folosim una-două pagini cu coduri şi n-are rost să încărcăm zeci de mii de simboluri pentru a folosi câteva zeci.

Persoanele pasionate de gândirea orientală, de culturile vechi vor fi desigur atrase de unicod şi posibilităţile acestuia. Dar chiar şi acestor persoane nu trebuie să le scape pachetele care s-ar putea să se potrivească mai bine cu obiectivele lor.

Favoritele mele sunt pachetele concepute de către Peter Wilson pentru unele scrieri arhaice.[101] Pachetele acestea sunt simple, se compilează uşor şi sunt bune pentru cineva care are cunoştinţe extrem de limitate despre scrierile respective. Exemplul care urmează provine din scrierea vechilor egipteni.

Hieroglife

 este un cuvânt care se transcrie fonetic *rḫ*. Înseamnă *a şti*.

Simbolul ⊂⊃ este o gură stilizată. Simbolul ⊜ este o sită. Aceste simboluri sunt folosite aici cu valoarea lor fonetică, dar Christian Jacq arată că erau posibile asocieri cu transmiterea preponderent verbală a cunoaşterii şi cu procesul de selecţie, de cernere a ideilor.[102] Semnul 𓏛 este un determinativ pentru conceptele abstrate. Christian Jacq sugerează că prin inversarea sitei şi a gurii obţinem un interesant joc de cuvinte. Termenul rezultat, care se transcrie

---

[101] A se vedea documentaţia creată pentru aceste pachete de către Peter Wilson <`peter.r.wilson@boeing.com`> în dosarul `\texmf\doc\doc\fonts\archaic`.

[102] Christian Jacq *Sag's mit Hieroglyphen: Lesen und Schreiben wie die alten Ägypter* (Hamburg: Rowohlt, 2003), p.169.

fonetic *ḫr*, înseamnă ***a cădea.*** Determinativul este acum un om aflat în cădere, un om care, ignorant fiind, este condamnat la decădere.[103]

Cu pachete LaTeX puteţi scrie şi-n armeană, georgiană, sanscrită, chineză şi multe alte limbi. Pachetele au sursele deschise şi sunt chiar mai uşor de folosit decât un program cu surse ascunse.

Nu găsiţi literele sau simbolurile de care aveţi nevoie? Donald Knuth a creat un limbaj special pentru generarea de tipuri de litere (*fonturi*). Limbajul se numeşte METAFONT.[104] Pentru hieroglifele egiptene din pachetul lui Peter Wilson vedeţi fişierul `pmhg.mf` din dosarul `\texmf\fonts\source\public\archaic`. METAFONT

În principiu, dacă aţi dobândit competenţa necesară, în LaTeX puteţi include orice simbol. Desigur, la nevoie, trebuie să creaţi simboluri. Este însă foarte probabil că, în lumea largă a utilizatorilor de LaTeX, există deja cineva care a conceput o soluţie la problema care vă frământă.

B.4 Tabele şi formule

Multe dintre eseurile filosofice nu au deloc tabele sau formule. Persoanele care folosesc intens ananaliza logică au însă nevoie cel puţin de cunoştinţele de bază privitoare la scrierea de formule. De asemenea, multe eseuri de filosofie politică recurg la tabele statistice.

Voi începe cu tabelele pentru că înţelegerea modului în care se construiesc şi se folosesc tabelele va ajuta mult la formarea deprinderilor necesare pentru a scrie formule complexe.

B.4.1 Principiile de bază ale construirii tabelelor

Tipul cel mai simplu de tabel conţine doar text aranjat pe linii şi coloane. Voi descrie întâi modul de a construi un mic tabel, pe care-l voi folosi mai jos pentru a realiza un tabel ceva mai complicat.

Tabelul simplu are două coloane şi două rânduri. Nu serveşte decât la dispunerea a patru cuvinte în cele patru colţuri ale unei mici pagini.

```
\begin{tabular}{cc}
Liberal  & Libertarian \\
Populist & Conservator \\
\end{tabular}
```

Liberal	Libertarian
Populist	Conservator

Tabelul este construit într-un mediu denumit `tabular`. După

[103] *Ibidem.*
[104] A se vedea aici C.3.

\begin{tabular} trebuie adăugată o pereche de acolade între care este precizată alinierea conţinutului coloanelor. Alinierea este indicată cu ajutorul literelor l, c, r (pentru aliniere stânga, centru, respectiv dreapta). În cazul nostru, ambele coloane au textul centrat. Pe fiecare rând, coloanele sunt separate prin semnul &. Capetele de rând sunt indicate prin \\ şi este important ca fiecare rând să aibă exact numărul de coloane specificat.

Pentru a crea tabele sau scheletul unor tabele ar fi bine însă, la început cel puţin, să folosiţi un program de creare a tabelelor în LaTeX. Puteţi folosi, de pildă, LaTable. Acesta este un program gratuit, creat de către Alex A. Denisov[105]. Interfaţa grafică a programului permite crearea tabelului fără a recurge direct la comenzile LaTeX.

Un tabel este în fapt rodul unui mic proiect. Ca la orice proiect, este necesar să precizaţi obiectivele. Căutaţi apoi mijloacele cele mai potrivite pentru a atinge obiectivele fixate. Desfaceţi totul pe module şi construiţi fiecare modul separat, pentru a nu fi victime ale complexităţii tabelului.

Proiectul meu aici este să reproduc un tabel cu tipurile de ideologii, creat de către William S. Maddox şi Stuart S. Lilie.[106] Miezul tabelului mai mare îl constituie micul tabel de mai sus. Maddox şi Lilie disting însă între două dimensiuni ale dezbaterii publice, între două seturi de probleme: chestiunile legate de extinderea libertăţilor personale (accesul la informaţii, dreptul la avort etc.) şi chestiunile legate de intervenţia statului în economie. Fiecare tip de om politic are o atitudine: pro sau contra libertăţilor personale extinse, pro sau contra intervenţiei statului în economie. Introducerea celor două seturi de probleme şi a atitudinilor în problemele respective complică desigur tabelul.

Procedez pas cu pas. Fac abstracţie de termenii „liberal“, „libertarian“, „populist“, „conservator“; pun doar nişte semne convenţionale în locul lor. Mai întâi introduc un rând şi o coloană suplimentare. Pun doar + şi -, după caz, în patru casete ale tabelului şi las colţul din stânga sus liber.

Mai complicat este cu dimensiunile ca atare. Textul este lung şi aş avea imediat probleme cu spaţiul în pagină. Trag concluzia că, într-o primă fază, este suficient să scriu un 1, respectiv 2. Dar unde? Trebuie ca 1 să ocupe două coloane, iar 2 două rânduri! Asta şi fac; pun 1 în două casete şi 2 în două casete.

[105] Pagina de web a programului este http://g32.org.

[106] William S. Maddox şi Stuart A. Lilie, *Beyond Liberal and Conservative: Reassessing the political spectrum* (Washington: Cato Institute, 1984), p.5.

```
\begin{tabular}{lccc}
  &   & 1 &  1 \\
  &   & + &  - \\
2 & + & L1  & L2 \\
2 & - & P   & C
\end{tabular}
```

		1	1
		+	-
2	+	L1	L2
2	-	P	C

Rezultatul este o schemă a tabelului final. Pe baza acestei scheme vom dezvolta tabelul final.

B.4.1.1 Tabelul complet şi trimiterile la tabele

De multe ori este nevoie să ne referim la un tabel care nu se află în imediata apropiere. În acest caz tabelului trebuie să-i dăm un nume şi trebuie să declarăm o etichetă care să ne permită să folosim mecanismul trimiterilor din LaTeX.

Până acum tabelele au fost moduri de a diviza convenabil spaţiul disponibil pe o pagină. Acum tabelul trebuie încastrat într-un mediu LaTeX care-i permite să *plutească* în pagină.[107]

Poziţia corpului plutitor o alege, în cele din urmă, LaTeX. Avantajul din punctul de vedere al autoarei sau autorului este că se poate referi, precum în cazul nostru, la „tipuri de ideologii" adăugând şi „vezi tabelul B.1".

Cum am obţinut tot acest efect? Planul a fost foarte simplu. Am luat schema de tabel deja creată şi am introdus-o într-un mediu `table`. În mediul `table` se poate da o comandă `\caption{}` pentru titlul tabelului. Eticheta este ataşată tot mediului `table`. Trimiterea la tabel se face cu obişnuita comandă `\ref{}`.

```
\newcommand{\mc}[3]{\multicolumn{#1}{#2}{#3}}
\begin{table}[ht]
\centering
\begin{tabular}[c]{lccc}
                 &                    & \mc{2}{c}{Intervenţia}\\
                 &                    & \mc{2}{c}{statului}\\
                 &                    & \mc{2}{c}{în economie}\\
                 &                    &    pro     &     contra\\
\cline{3-4}
                 & \mc{1}{r|}{}       &            &\mc{1}{c|}{}\\
Extinderea       & \mc{1}{r|}{pro}    & L1         &\mc{1}{c|}{L2}\\
libertăţilor     & \mc{1}{r|}{}       &            &\mc{1}{c|}{}\\
personale        & \mc{1}{r|}{contra}& P           &\mc{1}{c|}{C}\\
\cline{3-4}
\end{tabular}
\caption{Tipuri de ideologii după Maddox şi Lilie}
```

[107] Termenul tehnic în engleză este cel de *float*. Nu doar imaginile plutesc în pagini. Notele marginale sunt, de pildă, şi ele structuri plutitoare.

```
17 \label{TipuriDeIdeologii}
18 \end{table}
```

Comanda `\multicolumn{}{}{}` merită o atenţie specială. Pentru că numele ei este lung am redenumit-o `mc` (pe rândul 1 din fragmentul de sursă LaTeX de mai sus). Primul ei argument specifică numărul de coloane. Acest număr poate fi şi 1! Al doilea argument arată cum este aliniat textul. Al treilea argument este reprezentat de text ca atare. În rezumat, este o comandă care spune pe câte coloane este scris un text în tabel şi cum este aliniat.

Dacă după litera care specifică alinierea punem o bară verticală[108], atunci în tabel, la capătul coloanei(coloanelor) respective apare o linie verticală.

Liniile orizontale sunt trasate cu `\cline{}`; în argumentul acestei comenzi trebuie specificat de la ce coloană până la ce coloană se trage linia. Comanda `\hline` trage o linie orizontală de-a lungul întregului tabel.

		Intervenţia statului în economie	
		pro	contra
Extinderea libertăţilor personale	pro	liberalism	libertarianism
	contra	populism	conservatorism

Tabelul B.1: Tipuri de ideologii după Maddox şi Lilie

Pentru a obţine tabelul B.1 nu a mai fost nevoie decât să refac conţinutul miezului iniţial al tabelului.

Dacă numerotarea tabelelor nu începe de la 1, daţi comanda `\setcounter{table}{0}` înainte de primul tabel.

B.4.1.2 Tabelele şi aranjarea textului în pagină

Tabelele sunt folosite intens şi pentru a crea aranjamente (uneori destul de complicate) ale textului în pagină. De exemplu, pentru a aranja lista de coduri şi simboluri de la pagina 247 am folosit un tabel. Redăm aici doar comenzile pentru un rând, fără a include codurile sau simbolurile ca atare.

[108]În limbajul Vim este vorba despre <char-124>.

```
\begin{longtable}[c]{lllll}
---\textless{}...\textgreater{}&
---\textless{}...\textgreater{}&
---\textless{}...\textgreater{}&
---\textless{}...\textgreater{}&
---\textless{}...\textgreater{}\\
..............................
\end{longtable}
```

Scopul este dispunerea textului în aşa fel încât să fie cât mai lizîbil. Am folosit mediul `longtable` pentru ca LaTeX să poată decupa tabelul în porţiuni care sunt afişate pe pagini diferite. Opţiunea `c` din primul rând de comenzi cere sistemului să centreze întregul tabel în cadrul paginii.

B.4.2 Câteva idei simple despre formule

LaTeX este îndeosebi faimos pentru capacitatea sa de a genera formule matematice. În secţiunea B.1.3.4.3, referitoare la modul matematic, am arătat deja cum ne putem sluji de modul matematic în rândurile de text. Multe eseuri filosofice conţin formule în limbajul simbolic al logicii. Este, de aceea, util să trecem în revistă modul simbolistica de bază a logicii poate fi realizată în LaTeX.

```
Negaţia : $\neg{}p$\\
O notaţie pentru conjuncţie:\\
$p\&{}q$\\
Altă notaţie pentru
   conjuncţie:\\
   $p\wedge{}q$\\
Implicaţia: $p\to{}q$\\
Echivalenţa: $p\equiv{}q$
```

Negaţia : $\neg p$
O notaţie pentru conjuncţie:
$p\&q$
Altă notaţie pentru conjuncţie:
$p \wedge q$
Implicaţia: $p \to q$
Echivalenţa: $p \equiv q$

Acestea sunt doar câteva dintre posibilele soluţii în cazul logicii propoziţiilor. Trebuie consultate tabelele cu simboluri matematice din documentaţia MikTeX pentru a descoperi întregul evantai de simboluri.

În cazul logicii predicatelor putem folosi:

```
Cuantificare existenţială:\\
$(\exists{}x)(Px\wedge{}Qx)$\\
Cuantificare universală:\\
$(\forall{}x)(Px\to{}Qx)$
```

Cuantificare existenţială:
$(\exists x)(Px \wedge Qx)$
Cuantificare universală:
$(\forall x)(Px \to Qx)$

Operaţiile cu mulţimi şi relaţiile dintre mulţimi sunt şi ele uşor de reprezentat cu ajutorul LaTeX.

```
$x$ aparţine mulţimii $X$:
     $x\in{}X$\\
Negaţia apartenenţei:
     $x\notin{}X$\\
Incluziunea: $Y\subset{}X$\\
Intersecţia: $X\cap{}Z$\\
Reuniunea: $X\cup{}Z$\\
Complementara: $\sim{}X$
```

x aparţine mulţimii X: $x \in X$
Negaţia apartenenţei: $x \notin X$
Incluziunea: $Y \subset X$
Intersecţia: $X \cap Z$
Reuniunea: $X \cup Z$
Complementara: $\sim X$

B.4.2.1 Formulele din cărţile reale

Rezultatele matematice sunt exprimate ca formule în limbaj simbolic şi, de regulă, sunt scrise pe rânduri separate. Oricum, atunci când citām formule din cărţile altora, trebuie să le punem pe un rând separat.

De exemplu, Adrian Miroiu, într-un studiu în care dezvoltă ideea sa a lumilor în interiorul lumilor, introduce un prim rezultat general sub forma următorului enunţ:[109]

$$\vdash_{\mathrm{LK}} \varphi \text{ ddacă } \models_{\mathrm{LK}} \varphi$$

Iată cum am codificat în LaTeX enunţul din cartea lui Adrian Miroiu:

```
\begin{displaymath}
\mathrm{\vdash_{\scriptscriptstyle LK}\varphi\ ddac\breye{a}\
\models_{\scriptscriptstyle LK}\varphi}
\end{displaymath}
```

Codificarea LaTeX este destul de transparentă pentru cei care ştiu logică. S-ar putea spune chiar că oferă un plus de explicaţii. Trebuie totuşi făcute câteva comentarii.

Prima observaţie este aceea că trebuie să tratăm modul matematic ca un loc în care n-are sens să venim cu obiceiurile de a scrie în mod text. În primul rând, în mod automat, LaTeX scrie cursiv textul matematic. De aici necesitatea comenzii `\mathrm{}`, care-i spune sistemului să scrie cu tipul de literă roman.

litere greceşti în modul matematic

În al doilea rând, folosirea literelor în modul matematic are particularităţile sale.[110] Literele greceşti, de pildă, se obţin cu ajutorul unor comenzi speciale. Am folosit `\varphi` şi nu `\phi` pentru că aceasta era varianta lui φ folosită în textul lui Adrian Miroiu.

În al treilea rând, trebuie observat rolul spaţierii şi alegerii dimensiunii literelor în modul matematic. Barele oblice inverse urmate

[109] Adrian Miroiu, *Constructe formale* (Bucureşti: Editura Trei, 2000), p.16.
[110] Pentru literele româneşti în modul matematic vezi §B.4.2.2.

de un spaţiu sunt comenzi! Ele cer introducerea unui spaţiu, menit să elimine eventuale ambiguităţi. De asemenea, o pereche de acolade (fără nimica între ele) forţează mărirea spaţiului alb. De aici lipsa lor după \vdash sau \models. Cu acolade după comenzi, rezultatul ar fi $\vdash\ _{\mathrm{LK}}\varphi$ sau $\models\ _{\mathrm{LK}}\varphi$.

Declaraţia \scriptscriptstyle corectează dimensiunea indicelui, reducând-o la dimensiunea unui indice la indice. Observaţi, în acest sens, diferenţa dintre $\vdash_{\mathrm{LK}} \varphi$ şi $\vdash_{\scriptscriptstyle \mathrm{LK}} \varphi$.

Un alt exemplu, extras dintr-o carte a lui Mircea Dumitru, pune şi el probleme interesante de tehnoredactare.[111] Fragmentul citat mai jos este o parte din definiţia noţiunii de satisfacere în logica modală a propoziţiilor(LLMP). Iată fragmentul:

> pentru fiecare fbf Φ în LLMP,
>
> $$(\mathcal{M}, w) \models \diamondsuit\Phi \text{ ddacă } (\exists u \in W_{\mathcal{M}})(R_{\mathcal{M}}wu \text{ şi } (\mathcal{M}, u) \models \Phi)$$

Prima problemă a codificării este scrierea pe mai multe rânduri. Ar trebui să construim un tabel! A se vedea acest lucru, pentru modul matematic, în §B.4.2.4. Formula în sine este uşor de înţeles pentru cei care au citit un curs elementar de semantică a logicilor modale. Chiar dacă nu o înţelegeţi, problemele de tehnoredactare sunt interesante în sine.

Există o simetrie între cele două rânduri citate. Primul este scris în modul text, dar are o literă grecească realizată în mod matematic. Al doilea rând este scris în modul matematic, dar are două inserţii în mod text după cum se vede din rândurile de cod de mai jos.

```
pentru fiecare fbf $\Phi$ în LLMP,
\begin{displaymath}
(\mathcal{M},w)\models{}\ \diamondsuit{}\Phi{}\ \text{ddacă}\
(\exists{}u\in{}W_{\mathcal{M}}) (R_{\mathcal{M}}wu\ \text{şi}\
(\mathcal{M},u)\models{}\Phi{})
\end{displaymath}
```

text în modul matematic

Comanda \text{} cu ajutorul căreia am inserat text în modul matematic nu este accesibilă dacă aţi încărcat doar nucleul sistemului LaTeX. Trebuie să încărcaţi pachetul amstext.[112]

[111] Mircea Dumitru, *Modalitate şi incompletitudine* (Bucureşti: Paideia, 2001), pp.22-23.

[112] Pachetul amstext ar fi încărcat automat dacă aş folosi AMS-LaTeX. n-are însă rost să încarc artileria grea de la American Mathematical Society în această carte. Pentru o explicaţie mai detaliată a comenzii \text{} vezi cartea lui Paul A. Blaga şi Horia F. Pop[4, p.156].

Oricât ar putea părea de curios problema cea mare este litera ş de pe rândul 4 din codul de mai sus. Obţinerea ei cu ajutorul comenzii `\text{}` este mai uşoară decât realizarea ei în modul matematic pur.

Deşi exemplele sunt simple în conţinutul lor, tehnoredactarea lor pune acelaşi tip de probleme pe care le-ar formulele cu un conţinut mai dificil din cărţile citate. Pentru listele de simboluri care pot fi utilizate trebuie consultată documentaţia.[113]

B.4.2.2 Modul matematic şi literele româneşti

Punerea de diacritice pe litere în modul matematic diferă de operaţia similară din modul text. Dacă scriu un ă în mod matematic, sistemul traduce acest lucru prin comanda `\u{a}`, care este inacceptabilă în mod matematic. Trebuie scris `\breve{a}` în mod matematic.

Iată literele româneşti în mod matematic pur (fără pachetul **amstext**):

```
$\breve{a}$  $\breve{A}$\\
$\hat{a}$    $\hat{A}$\\
$\hat{\imath}$    $\hat{I}$\\
$\stackrel{\textstyle{}s}{,}$
$\stackrel{\textstyle{}S}{,}$\\
$\stackrel{\textstyle{}t}{,}$
$\stackrel{\textstyle{}T}{,}$
```

$\breve{a}$ $\breve{A}$
$\hat{a}$ $\hat{A}$
$\hat{\imath}$ $\hat{I}$
$\stackrel{\textstyle{}s}{,}$ $\stackrel{\textstyle{}S}{,}$
$\stackrel{\textstyle{}t}{,}$ $\stackrel{\textstyle{}T}{,}$

Comenzile pentru ş şi ţ în mod matematic sunt meşterite cu ajutorul comenzii `\stackrel{}{}`. Ea este larg folosită pentru a produce simboluri precum $\stackrel{df}{=}$ (cu comanda `$\stackrel{df}{=}$`).

Exemplele de mai sus nu au probabil mare valoare practică, dar ele ilustrează posibilitatea de a crea în LaTeX simbolurile de care avem nevoie.

B.4.2.3 Numerotarea formulelor

Putem pune pe rânduri separate formule, fără să le numerotăm. Este păcat însă să nu ne folosim de posibilitatea de a numerota formulele. Putem apoi folosi mecanismul standard din LaTeX pentru a ne referi la o formulă.

---

[113] Eu am folosit în special Scott Pakin „The Comprehensive LaTeX Symbol List" (v. fişierul `symbols.dvi` în dosarul `comprehensive` din documentaţia MikTeX).

Deşi pare complicată, axioma Nicod–Łukasiewicz pentru logica propoziţiilor(B.1) nu este greu de scris în LaTeX.

$$[p/(q/r)]/\bigg([s/(s/s)]/\{(s/q)/[(p/s)/(p/s)]\}\bigg) \tag{B.1}$$

Propoziţia compusă p/q este falsă dacă ambele variabile propoziţionale iau valoarea ***adevărat***; altfel este adevărată. Codul LaTeX folosit la scrierea mediului în care este plasată axioma este următorul:

```
\begin{equation}
[p/(q/r)]/\bigg([s/(s/s)]/\{(s/q)/[(p/s)/(p/s)]\}\bigg)
\label{NicodLukasiewicz}
\end{equation}
```

Referirile la formulele numerotate se fac cu ajutorul comenzii `\ref{}` care ia drept argument eticheta declarată în cadrul mediului în care este scrisă formula.

B.4.2.4 Tabele care conţin formule

Tabelele care conţin text se construiesc în mediul `tabular`. Ar fi posibil să introducem simboluri sau formule matematice şi-n aceste tabele, prin trecerea în porţiunea respectivă în modul matematic. Recomandabil este însă să folosim pentru tabelele cu formule mediul `array`.

Voi începe cu un tip de tabel familiar oricui începe să înveţe logică: matricile conectorilor propoziţionali.

```
\begin{displaymath}
\begin{array}{llc}
p & q & p \to{}q \\
\hline
1 & 1 & 1 \\
1 & 0 & 0 \\
0 & 1 & 1 \\
0 & 0 & 1
\end{array}
\end{displaymath}
```

p	q	$p \to q$
1	1	1
1	0	0
0	1	1
0	0	1

Pentru un tabel asemenea celui de mai sus, scrieţi mai întâi comenzile pentru mediul care afişează formule nenumerotate. Procedaţi apoi ca şi-n cazul mediului `tabular`, dar folosiţi mediul `array`, în care puteţi introduce formule.

Tabelele cu formule sunt evident mult mai utile dacă ne putem referi la ele „de la distanţă“. De exemplu, vreau să vă dau un exemplu

de demonstrare a unei tautologii din logica propoziţiilor. Atunci voi trimite la tabelul B.2.

p	q	$p \to q$	$p \wedge (p \to q)$	$(p \wedge (p \to q)) \to q$
1	1	1	1	1
1	0	0	0	1
0	1	1	0	1
0	0	1	0	1

Tabelul B.2: Demonstrarea unei tautologii

Sursa LaTeX a tabelului B.2 sper că este suficient de clară pentru a înţelege modul în care este construit tabelul. Am evitat în mod special utilizarea **&** drept conectiv pentru conjuncţie pentru a nu genera confuzii. Simbolul rezervat **&** este separatorul coloanelor, nu şi nume pentru o comandă de generare a simbolului conectorului conjuncţiei.

```
\begin{table}[htb]
\centering
\begin{displaymath}
\begin{array}{llccc}
p & q & p\to{}q & p\wedge{}(p\to{}q) & (p\wedge{}(p\to{}q))\to{}q\\
\hline
1 & 1 &   1   &        1        &          1          \\
1 & 0 &   0   &        0        &          1          \\
0 & 1 &   1   &        0        &          1          \\
0 & 0 &   1   &        0        &          1
\end{array}
\end{displaymath}
\caption{Demonstrarea unei tautologii}
\label{DemonstrareaUneiTautologii}
\end{table}
```

Puteţi localiza poziţia unui tabel în cadrul sursei LaTeX cu ajutorul TeXnicCenter. Puteţi, de asemenea, produce o listă a tabelelor în documentul final, plasând comanda `\listoftables` după comanda `\tableofcontents` din fişierul principal al proiectului.

Este necesar să comentăm este necesar puţin folosirea liniilor în tabele. Recomandarea noastră este de a folosi linii doar pentru a face tabelul clar. Liniile superflue sau cu caracter pur decorativ nu-şi au locul într-o lucrare academică.

O linie sub capul de tabel este, de multe ori, suficientă. Dacă tabelul conţine elemente de sinteză în partea de jos a coloanelor, atunci

o linie simplă sau dublă este necesară deasupra ultimului rând. Ea face tabelul mai clar. Abuzul de linii este total nerecomandabil.

Crearea de tabele poate fi un lucru extrem de pretenţios. Adesea ele sunt prea late sau prea lungi şi aşa mai departe. Prezentarea noastră a fost doar una sumară. Trebuie să citiţi o carte despre LaTeX care acordă mai mult spaţiu tabelelor.[114] Foarte utilă este şi documentaţia inclusă în distribuţia MikTeX.

B.4.2.5 Formulele ca tabele

Am pregătit recent un text în care voiam să citez o funcţie pe care o discută Kripke.[115] Funcţia, pe care Kripke o numeşte „quus" (simbolic ⊕), generează două tipuri de valori: suma valorilor argumentelor sale şi o valoare constantă. Condiţia pentru a genera primul tip de rezultate este ca valoarea oricăruia dintre cele două argumente ale funcţiei să fie mai mică de 57. Altfel, este generată constanta.

Pentru a descrie simbolic funcţia *quus* Kripke foloseşte o notaţie cu două semne de egalitate şi nici o acoladă. Practica uzuală este însă diferită şi o voi respecta aici.[116]

Chiar dacă descrierea simbolică nu este complicată, trebuie să gândim tot din perspectiva proiectului. Obiectivele noastre sunt să prezentăm:

unu numele funcţiei şi argumentele sale;

doi valoarea generată când este adevărată prima condiţie;

trei valoarea generată când este adevărată a doua condiţie.

Pentru a atinge primul obiectiv este suficient să scriem un rând de text matematic. Al doilea şi al treilea obiectiv presupun folosirea unui tabel (cu două coloane şi două rânduri).

Construim separat elementele formulei B.2 ca-n exemplele care urmează. Ca deobicei, este important să executăm totul pas cu pas. Scriem mai întâi rândul de text matematic.

```
\begin{displaymath}
x \oplus y =
\end{displaymath}
```

$$x \oplus y =$$

[114] A se vedea, în limba română, cartea lui Paul A. Blaga şi Horia F. Pop[4, pp.50-55, 212-219].

[115] În Saul A. Kripke, *Wittgenstein on Rules and Private Language* (Oxford: Blackwell, 1982), p.9.

[116] Pentru un model care respectă standardele uzuale v. Lamport[21, p.47].

Elaborăm apoi tabelul cu elementele generate de către funcţie, în cele două condiţii specificate mai sus.

```
\begin{displaymath}
\begin{array}{ll}
  x+y, & \text{dacă}\ x,y<57\\
    5  & \text{altfel}
\end{array}
\end{displaymath}
```

$$\begin{array}{ll} x+y, & \text{dacă}\ x,y<57\\ 5 & \text{altfel} \end{array}$$

Testăm posibilitatea de a pune tabelul între acolade.

```
\begin{displaymath}
\left\{
 \begin{array}{ll}
   x+y, & \text{dacă}\ x,y<57\\
     5  & \text{altfel}
 \end{array}
\right\}
\end{displaymath}
```

$$\left\{ \begin{array}{ll} x+y, & \text{dacă}\ x,y<57\\ 5 & \text{altfel} \end{array} \right\}$$

Acum nu este greu să obţinem forma finală, corectând eventuale inexactităţi, şi eliminând acolada din dreapta.

$$x \oplus y = \left\{ \begin{array}{ll} x+y, & \text{dacă}\ x,y<57\\ 5 & \text{altfel} \end{array} \right. \quad \text{(B.2)}$$

Perechea de comenzi `\left \right` permite crearea de perechi de paranteze. Felul în care arată paranteza depinde de felul în care completăm numele comenzii. Dacă punem { apare acolada din stânga. Putem pune şi o paranteză rotundă, una pătrată sau o bară verticală (pentru matrici). Dacă vrem ca paranteza să fie invizibilă, atunci punem un punct după numele comenzii. Iată acum şi forma finală a codului LaTeX pentru descrierea funcţiei lui Kripke.

```
\begin{equation}
x \oplus y = \left\{
                 \begin{array}{ll}
                    x+y,    &   \text{dacă}\ x,y<57 \\
                    5       &   \text{altfel}
                 \end{array}
              \right.
\label{quus}
\end{equation}
```

În ciuda aparentei simplităţi a codului LaTeX, dacă încercaţi să-l construiţi fără nici un plan, s-ar putea să vă treziţi într-un noian de erori. Orice tabel, oricât de simplu, trebuie proiectat atent.

B.4.3 Tehnicile avansate de scriere matematică

Scrierea surselor LaTeX pentru modul matematic este un lucru mult mai pretenţios decât pregătirea părţii care este în mod text. Din fericire, cărţile de logică sau de filosofia ştiinţei, cele care folosesc deobiecei cel mai intens limbajele simbolice, nu conţin la tot pasul sisteme de ecuaţii complicate.

În cazul când vreţi să scrieţi sisteme de ecuaţii sau să grupaţi grafic rânduri cu formule, trebuie să folosiţi mediul `eqnarray`.

Dacă doriţi să obţineţi rezultate şi mai sofisticate, trebuie să recurgeţi la **amsmath** şi alte pachete dedicate special matematicii.

Marea majoritate a introducerilor în LaTeX sunt scrise din perspectiva utilizării sistemului pentru a tehnoredacta studii şi cărţi de matematică şi informatică. Nu veţi duce lipsă de surse de documentare dacă vă interesează tehnicile avansate de elaborare a textelor care conţin formule complicate.[117]

B.5 Indexarea electronică

LaTeX foloseşte un program special pentru a genera indicî. Folosirea acestui compilator de indici este mai simplă decât în cazul BibTeX.

Ca şi-n cazul BibTeX, mediul integrat TeXnicCenter are,la proprietăţile proiectului, o opţiune pentru folosirea programului MakeIndex[118]. Această opţiune trebuie bifată, dacă vreţi să generaţi un indice.

Studiaţi, de asemenea, Define Output Profiles... din meniul Build al TeXnicCenter şi veţi vedea cum este apelat `makeindex.exe` în mediul integrat.

În preambulul documentului principal al proiectului trebuie să introduceţi două comenzi LaTeX:

```
\usepackage{makeidx}
\makeindex
```

La sfârşitul corpului documentului principal, după comenzile pentru bibliografie, introduceţi comanda `\printindex`.

[117] În limba română puteţi consulta cartea lui Paul A. Blaga şi Horia F. Pop[4].

[118] Autorul programul *MakeIndex* este Pehong Chen. Pentru detalii referitoare la program şi utilizarea lui, a se vedea Leslie Lamport, ***MakeIndex**: An Index Processor for LaTeX*, `\texmf\doc\makeindex\makeindex.dvi` în documentaţia MikTeX.

Marele avantaj al indexării în LaTeX este posibilitatea de a indexa din mers. N-aş recomanda însă acest fel de a indexa. Pentru a afla principiile indexării studiaţi secţiunea 5.4.1.

Comanda de bază este `\index{}`. În argumentul ei se plasează un descriptor. Comanda aceasta trebuie folosită precum comanda `\label{}`; ea trebuie pusă acolo unde vrem ca indicele de la sfârşit să ne trimită în text.

Creaţi un proiect test şi indexaţi în felul indicat mai sus. Vedeţi ce apare în fişierul `dvi`. Examinaţi, de asemenea, fişierul de tip `ind`, care este generat automat de *MakeIndex*. Nu este greu să vă daţi seama c-aţi putea crea acest fişier şi manual. Atâta timp cât utilizaţi *MakeIndex*, nu operaţi schimbări în acest fişier. Ele vor fi distruse la orice recompilare. Modificaţi comenzile din surse.

Puteţi folosi subdescriptori după modelul de mai jos:

```
\index{indici!generarea manuală}
\index{indici!generarea lor cu MakeIndex}
```

Descriptorul este separat de subdescriptor cu ajutorul semnului exclamării.

Pentru a realiza trimiteri de la un descriptor la altul în cadrul listei de indici folosiţi modelul următor:

```
\index{editor de texte|see{Vim}}
```

Bara verticală precede trimiterea. Pachetul `babel` va traduce pe `see`.

Folosiţi capacităţile de căutare cu ajutorul expresiilor regulate ale TeXnicCenter pentru a unifica intrările. De asemenea, trebuie să compilaţi cel puţin de două ori documentul pentru ca să apară modificările operate în indice.[119]

Pentru a imita notarea tradiţională a descriptorilor pe marginea paginii folosiţi pachetul `showidx`. Pachetul are un rol pur auxiliar. Nu eliminaţi *bad box*-urile generate de notele marginale introduse de `showidx`. Opriţi utilizarea acestui pachet după ce aţi terminat indexarea.

[119] Prima oară este modificat doar fişierul de tip `ind`. Abia a doua oară se modifică şi documentul final. Dacă aveţi probleme, citiţi mesajele compilatorului.

Anexa C

Pensula electronică

LaTeX are propriile sale comenzi şi medii pentru realizarea de diagrame şi desene cu caracter tehnic. Prezentarea lor ar depăşi cu mult ambiţiile foarte reduse ale acestei anexe.

Eseurile filosofice nu abundă în diagrame şi nici în desene sau imagini. Câteva noţiuni elementare privitoare la imaginile computerizate şi integrarea lor în sursele LaTeX sunt suficiente pentru persoanele care scriu un eseu filosofic.

C.1 Imaginile

În anexa B ne-am referit adesea, în mod metaforic, la „literele de plumb“ ale meşterului tipograf. Computerul n-are litere de plumb. Literele de pe ecran sunt desenate din nişte puncte denumite „pixeli“[1]; punctele acestea pot fi albe, negre sau colorate.

Dacă imprimaţi pe un printer cu jet de cerneală, literele de pe foaia de hârtie sunt compuse din picături de cerneală extrem de mici.

Atunci când tehnoredactăm un text în LaTeX nu ne interesează punctele de pe ecran sau de pe foaia de hârtie. Gândim din perspectiva cutiilor cu litere plasate pe ecran sau pe foaie, nu gândim la nivelul pixelilor. Dacă vrem să înţelegem însă secretele imaginilor generate de către computer, trebuie să ne îndreptăm atenţia către aceste puncte minuscule.

O primă strategie de realizare a imaginilor pe ecran este aceea de a nota într-un fişier informaţiile despre pixeli, în aşa fel încât

[1]Denumirea vine de la *picture element* (element al unei imagini).

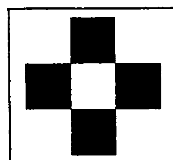
să fim în stare să reconstituim imaginea pe ecran cu ajutorul unui program de vizualizare.

Puteţi face, folosind Vim ca pe un editor de coduri hex, precum şi un program de vizualizare ca IrfanView,[2] câteva experimente cu un fişier ce stochează imagini.

Deschideţi IrfanView şi mergeţi la rubrica Create New (empty) image din meniul Image. Creaţi o imagine de 3×3 pixeli şi cu 24BPP.[3] Salvaţi fişierul nou creat dându-i o denumire urmată de extensia bmp.

Deschideţi fişierul nou creat cu Vim şi treceţi la editarea în hex. Modificaţi fişierul după modelul de mai jos, schimbând doar ultimele trei rânduri, fără a altera ultimele patru cifre hex. Treceţi din nou în modul normal, salvaţi şi închideţi.

```
424d 5a00 0000 0000 0000 3600 0000 2800
0000 0300 0000 0300 0000 0100 1800 0000
0000 2400 0000 9c0e 0000 9c0e 0000 0000
0000 0000 0000 ffff ff00 0000 ffff ff00
0000 0000 00ff ffff 0000 0000 0000 ffff
ff00 0000 ffff ff00 0000 0d0a
```


Atenţie! Manipularea efectuată nu va scăpa neobservată cuiva competent (unele caracteristici ale imaginii, specificate pe rândul al treilea, nu mai corespund), dar fişierul poate fi vizualizat cu IrfanView. Imaginea, mărită suficient cu ajutorul IrfanView,[4] arată ca un fragment dintr-o tablă de şah, cu pătrate albe şi pătrate negre. Pătratele albe au culoarea specificată cu ajutorul şirurilor ffffff.

Schimbaţi un grup ffffff în ff0000. Nu uitaţi să treceţi din hex în modul normal Vim şi să salvaţi schimbarea. Pixelul a devenit albastru în programul de vizualizare, după ce aţi reîmprospătat[5] imaginea. Schimbaţi pe ffffff în 00ff00 şi pixelul devine verde. Schimbaţi pe ffffff în 0000ff şi pixelul devine roşu.

Fişierele create în modul descris mai sus, conţin o hartă a pixelilor. Nu este de mirare că, atunci când mărim o astfel de imagine, lucrurile arată precum în figura C.1.

Atunci când schimbăm dimensiunile unei imagini bazate pe o hartă a pixelilor, în mod inevitabil programul de vizualizare n-are

[2]Programul IrfanView poate fi descărcat gratuit de la adresa de Internet <http://www.irfanview.com> şi este un program de vizualizare de imagini foarte popular.

[3]Practic, 24BPP înseamnă că fiecărui pixel îi corespund patru perechi de două cifre hex. Primele trei perechi sunt folosite pentru informaţii despre culorile albastru, verde şi roşu.

[4]Apăsaţi tasta F.

[5]În cazul Vim şi IrfanView trebuie să închideţi şi să redeschideţi fişierele.

Eseul filosofic

Figura C.1: O imagine care foloseşte o hartă a pixelilor mărită

informaţii suficiente decât pentru nişte pete de culoare mai mari. Imaginea capătă un aer de pictură impresionistă.

C.1.1 Programul Gimp

Vim este un excelent editor de fişiere de tip text, dar n-ar putea fi folosit pentru editarea de imagini. Într-un fel, exemplul cu care am început secţiunea §C.1 ne arată de ce acest lucru este adevărat.

Programul pe care l-aş recomanda în mod deosebit pentru prelucrarea hărţilor de pixeli este Gimp.[6] Gimp poate deschide inclusiv mica imagine creată prin manipularea codurilor hex (vezi pagina 278, rândul 12).

Posibilităţile Gimp sunt numeroase, dar descrierea lor nu constituie obiectivul anexei de faţă. Multe dintre acţiunile pe care le puteţi întreprinde cu Gimp sunt evidente din denumirea meniurilor contextuale ale ferestrelor programului.

O singură observaţie ar fi de făcut aici. Ar fi inutil să încercaţi să schimbaţi o imagine de 3×3 pixeli cu pensulele Gimp, oricât de mici le-aţi face. Selectaţi zona (practic pixelii) pe care vreţi să o modificaţi şi umpleţi-o cu culoarea dorită.

C.1.2 Limbajul PostScript

PostScript este un limbaj creat de către firma Adobe. A fost iniţial proiectat ca limbaj special pentru printere. Variantele ulterioare au adăugat elementele necesare pentru lucrul şi din perspectiva ecranului.

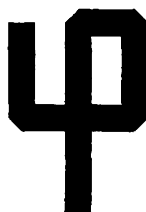
[6]Vizitaţi <`http://www.gimp.org`> pentru a afla cum puteţi descărca versiunea Gimp pentru Windows. Sub Linux, Gimp este programul standard de prelucrare a imaginilor şi îl conţine orice distribuţie de Linux. Gimp este o prescurtare de la „GNU image manipulation program". A fost creat de Spencer Kimball şi Peter Mattis. Ca orice program GNU, cu sursă deschisă, include contribuţii a numeroşi programatori. Chiar şi versiunea sub Windows este uimitor de stabilă şi de eficientă.

Sursele scrise în PostScript sunt fişiere de tip text. Vim este perfect capabil să creeze fişiere PostScript. Aceste fişiere au extensia ps. Pentru interpretarea fişierelor PostScript este nevoie de un program precum Ghostscript.

Pentru a vă da seama care este diferenţa dintre grafica PostScript şi cea bazată pe hărţi ale pixelilor, cel mai simplu lucru este să experimentaţi puţin cu un fişier PostScript. Creaţi un fişier phi.ps cu următorul conţinut:[7]

```
1  %!PS
2  %%BoundingBox: 18 28 124 180
3  /cm { 28.35 mul } def % definiţia centimetrului
4  %%EndProlog
5  1 cm 6 cm moveto       % punctul din care va fi desenată figura
6  1 cm 3.5 cm lineto     % marcarea unei căi
7  4 cm 3.5 cm lineto     % marcarea mijlocului lui phi
8  4 cm 6 cm lineto       % începem bucla lui phi
9  2.5 cm 6 cm lineto     % ne întoarcem către mijloc
10 2.5 cm 1 cm lineto     % ultima cale marcată
11 0.7 cm setlinewidth    % grosimea liniei pe calea trasată
12 2 setlinejoin          % rotunjirea colţurilor
13 stroke                 % punerea de cerneală pe calea trasată
14 showpage               % afişarea paginii
```

Rezultatul, vizualizat cu Ghostscript este o versiune stilizată a literei greceşti phi.

Persoanele familiarizate cu notaţia poloneză din logica simbolică pot înţelege mai uşor sintaxa PostScript. Limbajul creat de către firma Adobe foloseşte notaţia poloneză inversă.[8]

Primul rând din orice program PostScript începe cu %!PS. Sar peste cel de al doilea rând. Voi reveni la el mai târziu. Al treilea rând conţine o definiţie a centimetrului. Definiţia este necesară pentru că PostScript foloseşte ca unică unitate de măsură punctele PostScript. 267 de puncte PostScript sunt egale cu aproximativ 268 de puncte tipografice.

[7] Drept ghid pentru limbajul PostScript am folosit McGilton şi Campione[26].

[8] A se vedea şi limbajul bst în secţiunea B.2.3.

Rândurile 5-10 cuprind comenzile de trasare a unei căi. Ele nu desenează nimic. Dacă puneţi semnul comentariului % în faţa penultimului rând, veţi vedea că nu se desenează absolut nimic. Ideea de bază este că se trasează o cale şi apoi se aşterne cerneala pe calea respectivă. Restul se poate deduce din comentariile incluse în program.

Măriţi imaginea literei phi. Nu se produce nici un fel de spargere în puncte a literei. Ea este perfect scalabilă.

Explicaţia de principiu a fenomenului de mai sus este simplă. Dacă imaginea se măreşte, programul retrasează calea, în funcţie de procentul cu care cresc dimensiunile imaginii. Cerneala este adăugată abia ulterior. Interpretorul de PostScript nu depinde în acest caz de datele privitoare la pixeli. Grafica de acest tip se numeşte „grafică vectorială“ şi contrastează cu „bitmap“-purile (cu hărţile de pixeli).

Acum putem explica şi cel de al doilea rând din programul PostScript. Acest rând declară o ramă, o cutie în jurul imaginii. Este aproape inutil să spun că această cutie din jurul imaginii joacă un rol deosebit de important în integrarea imaginii PostScript în LaTeX.

Ghostview poate genera automat cutia. Ştergeţi rândul 2 din `phi.txt` şi deschideţi fişierul cu Ghostview. Creaţi un fişier PostScript încapsulat cu ajutorul dialogului PS to EPS din meniul File. Salvaţi-l cu numele `phi.eps` şi citiţi-l ca text cu ajutorul Vim. Veţi găsi cutia creată în mod automat. O puteţi vizualiza în Ghostviev cu ajutorul opţiunii Show Bounding Box.

C.1.2.1 Prelucrarea fişierelor PostScript în Gimp

Gimp este preponderent orientat către grafica hărţilor de pixeli. Este însă perfect capabil să deschidă un fişier PostScript. Trebuie însă să aveţi instalat Ghostscript pe computer. Gimp foloseşte Ghostscript pentru a lucra cu fişiere PostScript.

Gimp poate, de pildă, deschide fără probleme fişierul `phi.ps`, cu sau fără cutia delimitatoare.

Fiţi atente şi atenţi la faptul că Gimp, dacă modificaţi fişierul PostScript, se va folosi de posibilitatea de a construi hărţi de pixeli în PostScript! Pe lângă faptul că fişierul va fi de needitat cu mâna, imaginea va avea probleme la scalare ca orice `bitmap`.

Dacă aveţi deja creat un fişier PostScript, lucrul cel mai bun pe care-l poate face Gimp este să-l transforme într-un fişier jpg.

Ciclul optim de lucru cu Gimp este în trei timpi. În primul timp,

creaţi un fişier `xcf` (formatul nativ al Gimp) şi prelucraţi acest fişier. În al doilea timp, transformaţi fişierul `xcf` într-un fişier PostScript cu *BoundingBox*. În al treilea timp, transformaţi acest fişier într-un fişier `jpg`.[9]

În sfârşit, nu uitaţi că trecerea de la fişierul `jpg` la cel `xcf` nu este, de fapt, posibilă. Fişierul `jpg` comprimă imaginea creată. Faceţi toate prelucrările în formatul nativ Gimp.

C.2 Inserarea imaginilor în LaTeX

Este aproape inutil să explicăm ce importanţă au cutiile trasate în jurul imaginilor PostScript. Aceste cutii sunt inserate de către TeX printre cutiile proprii. Rezultatul este de o calitate deosebit de bună şi este foarte uşor de obţinut.

Voi descrie două cazuri: inserarea simplă a unei imagini PostScript şi transformarea ei într-un corp flotant, la care ne putem referi cu ajutorul mecanismului trimiterilor din LaTeX.

Litera phi stilizată este inserată în textul de faţă cu ajutorul următoarelor rânduri din sursa LaTeX:

```
\begin{center}
\includegraphics[scale=1]{./imagini/phi.ps}
\end{center}
```

Mediul `center` n-are decât funcţia pe care o sugerează numele său, aceea de a centra imaginea în raport cu textul. Dacă aţi creat fişierul `phi.ps` îl puteţi insera într-un document LaTeX şi puteţi experimenta schimbând valoarea opţiunii `scale`.

Cealaltă metodă este ilustrată cu ajutorul codului LaTeX folosit pentru a insera figura C.1:

```
1 \begin{figure}[ht]
2 \includegraphics[width=.98\textwidth]{./imagini/bitmap.ps}
3 \caption{O imagine care foloseşte o hartă a pixelilor mărită}
4 \label{puncteBitmap}
5 \end{figure}
```

Mediul `figure` joacă acelaşi rol pentru imagini ca şi mediul `table` pentru tabele. Observaţi succesiunea comenzilor din rândurile 2-4. Am folosit opţiunea care indică direct lăţimea (ca procent din lăţimea textului).

[9] Pentru a înţelege utilizarea fişierelor `jpg` vedeţi §C.2.1.

Trimiterile la figuri se pot face folosind comanda `\ref{}` şi eticheta definită în mediul `figure`.

Mediul `figure` creează un obiect care pluteşte prin text. Opţiunile sale `h` şi `t` îi spun LaTeX să încerce fie o plasare chiar în punctul respectiv din text, fie în partea de sus a paginii.

În cazul eseurilor cu caracter academic aş pleda pentru acest mod sobru de inserare a figurilor în text. Mediul `wrapfig` permite îngroparea imaginilor în text, dar orice rescriere a textului dă peste cap toată munca de potrivire a textului în jurul figurii. Este o soluţie pentru tehnoredactarea unui text care nu mai suferă schimbări. Se ciocneşte de ideea de bază a elaborării textului academic: rescrierea repetată a textului.

Dacă vreţi să aveţi text alături de o imagine, fără prea multe complicaţii, puteţi folosi mediul `minipage`. Cu ajutorul lui secţionaţi pagina şi plasaţi într-o parte text, în alta imaginea.[10]

C.2.1 Inserarea de imagini în fişiere pdf

Dacă PostScript este un limbaj orientat în special către tipărirea pe hârtie, ruda sa PDF este un limbaj orientat către prodecerea de cărţi electronice. Un fişier **pdf** este aidoma unui text tipărit, dar este destinat lecturii pe un ecran de computer.

Limbajul PDF are propriile sale comenzi şi, folosind compilatorul `pdflatex.exe`, puteţi avea acces la ele. Există, de asemenea, o serie de pachete LaTeX orientate către producerea de fişiere **pdf**.

Un fişier **pdf** are două mari avantaje: este portabil (poate fi văzut atât sub Unix, cât şi sub Windows); este compact şi uşor de trimis sau de descărcat pe Internet. Cu alte cuvinte, este o superbă carte electronică.

Puteţi converti direct un fişier **ps** într-unul **pdf** folosind Ghostscript. Recomandabil ar fi să folosiţi opţiunea LaTeX => PS => PDF la compilare, disponibilă în versiunea 1 beta 6.20 a TeXnicCenter.

Dezavantajul convertirii descrise mai sus este acela că n-aveţi acces la compilatorul `pdflatex`. Limbajul PDF are specificul său, în raport cu PostScript, şi este firesc să fie aşa: o carte electronică se citeşte altfel decât una tipărită.

Există însă o problemă cu compilatorul `pdflatex`: nu cunoaşte limbajul PostScript. Dacă aveţi imagini PostScript, veţi primi la compilare un mesaj de eroare: ***unknown graphics extension.***

---

[10] **A se vedea aici efectul acestei soluţii la pagina 246, rândul 5.**

Există două soluţii. Prima constă în convertirea separată a fişierelor PostScript în fişiere **pdf** şi includerea lor ca **pdf**-uri. A doua constă în folosirea unui fişier `jpg`.

fişiere `jpg`

Formatul `jpg` este de tipul *bitmap* (harta pixelilor).[11] Nu rezistă la scalare. Este, în schimb, un fişier comprimat. Fişierele **bitmap** pure tind să fie foarte mari. Fişierele `jpg` sunt de mici dimensiuni. Au şi marele avantaj de a putea fi integrate în fişierul `dvi`, dacă faceţi o manevră foarte simplă.

De exemplu, pentru a integra în `dvi` fişierul `phi.eps`, trebuie creat un fişier de tip text `phi.bb` (acelaşi nume, dar extensia `bb`). Fişierul `bb` cuprinde un singur rând, o copie exactă a rândului din fişierul **ps** sau **eps** în care este declarată cutia, *BoundingBox*-ul.

Fişierul `jpg` poate fi integrat apoi şi-n fişierul **pdf** final prin compilare cu `pdflatex`. Sfatul meu este să folosiţi fişiere `jpg`. Oricât ar putea părea de curios, aceste fişiere sunt mai uşor de integrat în documentul final în limbaj PDF decât fişierele **pdf**. De asemenea, ele permit lucrul cu fişierul `dvi`. Este absolut nerecomandabil să lucraţi pe parcurs cu fişierul **pdf**.

Realizarea fişierului **pdf** este o operaţiune similară cu cea de tipărire pe un printer. Diferenţa constă doar în faptul că se foloseşte o „cerneală electronică“ aplicată pe o foaie de „hârtie electronică“. Nu confundaţi sub nici o formă un fişier **pdf** cu unul de tip text sau cu un fişier `dvi`, care vă permite să regăsiţi exact rîndul din sursa LaTeX care a generat un anumit efect pe ecran.

C.3 Inserarea literelor ca inserare de imagini

TeX este specializat în plasarea de cutii pe foaia de hârtie. Pentru ca să poată pune însă litere şi simboluri în cutii trebuie să colaboreze cu METAFONT. Din această colaborare rezultă forţa nebănuită a sistemului TeX.

Ca şi TeX, METAFONT lucrează în fundal, ascuns în spatele perdelei de macro-uri LaTeX.

C.3.1 Desenarea unei litere

Limbajul METAFONT este orientat către *descrierea* la nivel *meta* a tipurilor de litere. Probabil că prea puţine cititoare sau cititori se

[11] Puteţi crea fişiere jpg cu Gimp. A se vedea §C.2.1.

vor aventura prin hăţişurile METAFONT. Prezentarea noastră este, în orice caz, pentru cei care vor să ştie câteva chestiuni de principiu.

Ca deobicei, ideea noastră este că modul cel mai bun de a învăţa (chiar şi principiile în materie de programare) este meşterirea unui program şi experimentarea. Creaţi cu Vim un fişier **phi.mf** cu următorul conţinut:

```
u#:=1/2pt#;
define_pixels(u);
beginchar(70,12u#,12u#,6u#);"Litera phi";
   x1=x2=u; x3=x4=11u;
   y1=y4=y5=7u; y2=y3=u;
   x5=x6=6u;
   bot y6=-5u;
   pickup pencircle scaled 0.5pt;
   draw z1..z2;
   draw z2..z3;
   draw z3..z4;
   draw z4..z5;
   draw z5..z6;
   labels(range 1 thru 6);
endchar;
end
```

Ar fi destul de greu să ne dăm seama ce semnificaţie are programul **phi.mf** fără a genera o imagine. Deschideţi cu 2xExplorer o fereastră MS-DOS pentru dosarul în care se află **phi.mf** şi daţi două comenzi:

```
mf phi
gftodvi phi.2602gf
```

Prima comandă compilează fişierul. A doua comandă creează un fişier **dvi**.

Vizualizarea cu Yap a imaginii C.2 nu este o chestiune de rutină. Dacă aveţi un computer cu suficient de multă memorie, căutaţi în dosarul **misc** din **\texmf\fonts\source\public** fişierul **gray.mf** şi aduceţi singurul său rând la forma următoare:

```
input graylj % the ‘standard’ gray font is for the CX
```

Deschideţi Yap şi daţi un clic pe Options... din meniul View şi-n panoul Display alegeţi în caseta Mode un printer de tip LaserJet cu 600dpi.[12] Acum ar trebui să vedeţi bine imaginea în Yap.

[12] 600dpi este o măsură a rezoluţiei printerului (*dots per inch*). Cum minusculele pete (*dots*) de cerneală seamănă cu pixelii, măsura este bună şi pentru ecran.

METAFONT output 2004.02.05:1801 Page 1 Character 70 "Litera phi"

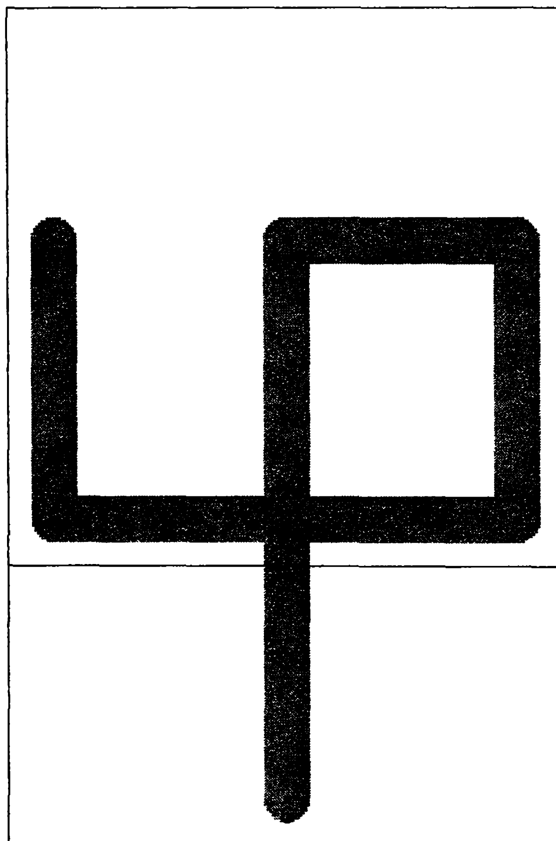

Figura C.2: Imagine de control pentru programe scrise în METAFONT

În orice caz, uitaţi-vă la Document Properties... din meniul File din Yap. Examinaţi tipurile de litere (*fonts*) încărcate şi vedeţi unde se găsesc pe computer. Citiţi eventualele mesaje de eroare şi soluţiile adoptate automat de către Yap.

Acum putem comenta, cu imaginea alături, conţinutul fişierului `phi.mf`. Primul rând permite mărirea sau micşorarea desenului. Rândurile 4–7 conţin descrierea unor puncte din desenul literei. Numele punctelor sunt de forma `z_`, unde în locul spaţiului subliniat este pusă o cifră. Rândurile 9–13 conţin descrierea liniilor. Rândul 8 inidică grosimea liniilor.

Rândul 3 are o importanţă aparte. În paranteza rotundă sunt patru valori. Prima este codul literei. Următoarele două valori indică poziţia colţului din dreapta sus al cutiei literei (*bounding box*-ului). Ultima valoare indică poziţionarea liniei de bază a literei. Cutiile cu litere sunt înşiruite de către TeX în aşa fel încât liniile de bază se continuă, pe orizontală, una pe alta.

Limbajul METAFONT este unul declarativ, descriptiv. Sistemului nu i se spune ce acţiuni să întreprindă, ci cum arată litera.

Structura programului este extrem de simplă. Pentru a vedea efectele schimbării descrierii literei, modificaţi ceva din program şi vedeţi ce se întâmplă. S-ar putea să nu puteţi compila deloc. Tastaţi x şi-ncercaţi să scăpaţi. Nu efectuaţi însă decât o singură modificare o dată, pentru a localiza efectele.

Litera noastră este în mod intenţionat construită din linii drepte. Rotunjirile sunt posibile însă. Scrieţi, în locul **`draw`** `z3..z4` şi **`draw`** `z4..z5`, o declaraţie **`draw`** `z3..z4..z5` şi veţi descoperi ce deştept este METAFONT.

C.3.2 Inserarea literei în text

Pentru a ne folosi efectiv de o literă desenată trebuie să pregătim fişierele de care se foloseşte TeX. Trebuie să ne întoarcem în fereastra MS-DOS şi să dăm comenzile:

```
mf \mode=ljfour; mode_setup; input phi.mf
gftopk phi.600gf phi.pk
```

Fişierele `phi.pk` şi `phi.tfm` sunt cele care reprezintă descrierea literei în formatul de care se foloseşte TeX. Acum pot scrie despre:

un φ cu colţuri.

Cum am procedat? Am pus fişierele de tip `mf` `pk` şi `tfm` în dosarul proiectului cărţii[13] şi am spus sistemului să recunoască un nou tip de literă şi să-l folosească:

```
\newfont{\literaPhi}{phi}
\newcommand{\filos}{{\literaPhi F}}
un \filos{} cu colţuri.
```

Prezentarea de mai sus este una strict informativă. Litera construită n-are o valoare practică. În orice caz, valoarea ei este foarte limitată. Pot rescrie formula preluată din cartea lui Adrian Miroiu:[14]

$$\vdash_{\mathrm{LK}} \varphi \text{ ddacă } \models_{\mathrm{LK}} \varphi$$

Am folosit însă o cale ocolită. Pentru a insera, în modul matematic, simbolul φ l-am apelat în argumentul unei comenzi `\text{}`.

Dac-aţi meşterit însă variante ale fişierului `phi.mf` vă daţi mult mai bine seama care este sensul mesajelor pe care le primiţi la compilarea în TEXnicCenter. Acum este posibil să identificaţi mai uşor partea care vine de la METAFONT şi cea care provine de la TEX.

Un lucru important pe care trebuie să-l ştiţi este că METAFONT creează *bitmap*-uri. Micile desene care sunt literele sunt inserate în document ca imagini de tip hartă de pixeli. Hărţile acestea pot fi însă modificate în funcţie de dimensiunea literelor. Puteţi primi însă mesaje de genul „nu găsesc litera la dimensiunea cerută" sau să aveţi dificultăţi cu documentele `pdf` (litere neclare pe ecran) dacă folosiţi doar nucleul LATEX.[15]

[13] Yap compilează automat sursele literelor; lipsa fişierului de tip `mf` poate duce la erori.

[14] Vezi aici pagina 268.

[15] Mai multe informaţii şi exemple pe tema literelor şi simbolurilor folosite în LATEX ne propunem să le plasăm, cu timpul, pe situl cărţii.

Anexa D

Translatorii

LaTeX este un limbaj pentru cei care au nostalgia cărţilor frumos tipărite. Este, de asemenea, limbajul ideal pentru elaborarea scrierilor cu caracter academic. În lumea de azi există însă multe alte limbaje pentru documentele electronice.

La începutul celui de al treilea mileniu, Internetul găzduieşte deja o bibliotecă planetară. Limbajul său de bază este HTML. Editoarele de birou au propriile lor limbaje, cel mai adesea ascunse de privirea persoanelor care le utilizează, dar fără de care n-ar fi posibilă afişarea pe ecran şi tipărirea textelor produse cu ajutorul lor.

Există deci o problemă a integrării documentelor LaTeX în acest peisaj variat şi, în funcţie de necesităţi, a traducerii lor în alte limbaje.

Trebuie distins însă între două situaţii: traducerea părţii care este în mod text şi traducerea părţii care este în mod matematic. În ambele cazuri, traducerea este dificilă. Deosebirea rezidă însă în faptul că, în primul caz, traducerea este – în linii mari – posibilă. În al doilea caz, traducerea este foarte greu de făcut.

Recomandarea noastră, pentru seminarii şi examene, este aceea de a tipări documentele LaTeX. La urma urmei, pentru asta sunt făcute.

Tipărirea poate fi pe hârtie sau electronică. În cazul tipăririi electronice, formatul `pdf` este cel la care trebuie ajuns, dacă este posibil. Utilizarea pachetului `hyperref`, creat de către Sebastian Rahtz, este, de asemenea, absolut recomandabilă în cazul tipăririi electronice.[1]

---

[1] A se vedea explicaţiile lui Sebastian Rahtz, în *Hypertext marks in LaTeX*, fişierul `hyperref.dvi` din `\texmf\doc\latex\hyperref`, precum şi restul documentaţiei din dosarul respectiv. Nu încercaţi să înţelegeţi de la bun început

Date fiind scopurile cărţii de faţă, prezentarea în detalii a traducerii din LaTeX în alte limbaje n-are sens. Obiectivul nostru principal îl reprezintă producerea unor texte tipărite. Această anexă oferă doar câteva informaţii cu privire la posibilităţile şi tehnicile de traducere, fără nici un fel de indicaţii cu caracter practic. Pentru instalarea, utilizarea şi modificarea programelor la care ne vom referi trebuie să consultaţi documentaţia lor.

Nu uitaţi niciodată să efectuaţi fiecare traducere într-un dosar separat. Pentru a obţine rezultate mai bune sursele LaTeX trebuie pregătite în mod special în vederea traducerii, conform indicaţiilor din documentaţia relevantă.

D.1 Drumul către HTML

Documentele LaTeX, tipărite electronic în fişiere **ps** sau **pdf** sunt uşor de vehiculat pe Internet. Aşa cum am arătat mai sus, formatul **pdf** este preferabil.

Limbajul HTML este însă limbajul de bază al Internet-ului. Dacă vrem să prezentăm eseurile noastre pe Internet, trebuie să ştim câte ceva despre HTML.

SGML

Puţină lume ştie că HTML este o aplicaţie, cu posibilităţi limitate, a SGML. Acronimul SGML vine de la *Standard Generalized Markup Language*.[2] Raţiunea existenţei SGML poate fi mai lesne înţeleasă dacă vom reaminti modul de lucru tradiţional într-o editură.

Redactorii şi tehnoredactorii unei edituri scriau pe dactilograma textului care urma să fie tipărit o serie întreagă de indicaţii. Unele dintre ele priveau tipul de literă ce urma să fie folosit în tipografie. Altele priveau poziţia unei porţiuni din text în raport cu restul textului şi aşa mai departe. În limba engleză, toate aceste operaţii sunt desemnate cu termenul ***mark up***.

Ideea de bază a SGML este simplă. Porţiunile de text în care urmează să se aplice o anumită indicaţie sunt puse într-o paranteză construită în felul următor:

`<tag>`porţiunea de text aflată între etichete`</tag>`

Fiecare `tag` are un nume. Se observă mai sus cum începutul porţiunii etichetate este marcat de numele `tag`-ului pus între paranteze

subtilităţile tehnice ale pachetului; simpla lui includere în document şi câteva minime adaptări ale documentului vor produce efecte spectaculoase.

[2] Bradley[5, p.4] arată că SGML a devenit un standard în 1986.

ascuţite, iar finalul ei este semnalat prin bara oblică pusă înaintea tag-ului.

Numele tag-urilor, precum şi indicaţiile de prelucrare a porţiunilor de text plasate sub cupola unui tag sunt date separat în *Document Type Definition*, pe scurt DTD.

DTD

Pentru ca perechea formată dintr-un text în care sunt incluse indicaţii în SGML şi un DTD să conducă şi la efecte concrete pe ecranul unui computer este nevoie şi de un analizor (*parser*). Analizorul detectează construcţiile SGML din text şi le prelucrează conform instrucţiunilor din DTD. Analizorul poate să fie, de pildă, un procesor de cuvinte sau un program de vizualizare a textelor structurate conform SGML.

Spre deosebire de TEX, SGML nu este un limbaj de programare. Este un limbaj destinat identificării ***obiectelor*** dintr-un text. Printre aceste obiecte se poate afla însă şi o porţiune de cod TEX[3] sau o secvenţă scrisă în alt limbaj de programare.

Mecanismul trimiterilor electronice care pot fi definite în SGML este cunoscut sub numele de „hipertext“. Hipertextul nu este altceva decât o dezvoltare a ideii tradiţionale de trimitere. În mod tradiţional, dacă o **notă** conţinea o referire la o carte, ca să vezi efectiv pasajul din carte la care se făcea trimitere te deplasai la bibliotecă, cereai cartea şi citeai fragmentul cu pricina. Prin contrast, trimiterea electronică nu indică doar locul unde se poate citi ceva, ci chiar îţi aduce pe ecran textul la care se face trimitere.

hipertextul

HTML este o aplicaţie a limbajului SGML. Deschideţi cu *Vim* un fişier de tip html şi veţi remarca imediat tag-urile, scoase în evidenţă cu ajutorul culorilor. Studiaţi, de asemenea, primul rând al fişierului şi ar trebui să vedeţi ceva de genul:

```
<!DOCTYPE HTML PUBLIC "-//W3C//DTD HTML 4.0 Transitional//EN">
```

Observaţi precizarea privitoare la DTD. Chiar dacă ea lipseşte, vizualizatorul de HTML se descurcă. Analizoarele de HTML nu sunt nici pe departe aşa de pretenţioase cu textul pe care-l au în faţă ca TEX.

Capacităţile HTML sunt destul de limitate, dar în ultima vreme există un efort considerabil de a dezvolta XML, în încercarea de a redescoperi întreaga putere a SGML.

Din descrierea sumară de mai sus se vede că LATEX şi HTML au şi o serie de puncte comune. Sunt, în orice caz, perfect compatibile.

---

[3] Bradley[5, p.72] explică felul în care poate fi identificată porţiunea scrisă în TEX.

Soluţia mea pentru un sit academic ar fi o serie de pagini HTML interconectate cu ajutorul mecanismului hipertextului. În ele se găsesc trimiteri electronice la fişiere `pdf` sau `ps`.[4] O parte dintre documentele LaTeX sunt traduse în HTML; unele bibliografii sunt oferite şi împreună cu fişierul `bib` aferent.

De ce să nu scriem direct în HTML? În cazul eseurilor academice, LaTeX creează automat bibliografia, notele de subsol, indicii. HTML n-are resursele unui limbaj de programare şi tot aparatul auxiliar academic ar trebui creat manual. Evident, este posibil să recurgem la alt limbaj de programare care să completeze cumva capacităţile HTML (să ţină, de pildă, socoteala numerelor notelor de subsol); LaTeX este însă soluţia superioară la acest capitol.

D.1.1 De la LaTeX la HTML cu ajutorul HEVEA

HEVEA este un program creat de către Luc Maranget. Philip A. Viton a realizat o versiune a HEVEA sub Windows.[5]

Instalarea HEVEA sub Windows se face fără nici o dificultate, dacă urmaţi instrucţiunile lui Philip A. Viton.

Integrarea în TeXnicCenter nu este nici ea dificilă. Imitaţi profilul folosit la crearea unui fişier `ps`, dar cu `hevea.exe` ca postprocesor şi cu Internet Explorer ca vizualizator.

Rezultatele obţinute cu HEVEA sunt bune şi, la o sursă LaTeX simplă, aproape că n-aveţi ce schimba în fişierul `html`. La textele în limba română aveţi grijă ca următorul `tag` din fişierul `html` să aibă atributele corecte:

charset

```
<META http-equiv="Content-Type" content="text/html;
                                        charset=windows-1250">
```

Valoarea lui `charset` poate să fie şi `ISO-8859-2`; `windows-1250` pare mai naturală aici, dacă documentul LaTeX foloseşte `cp1250`; fără aceste valori ale lui `charset` nu se văd literele româneşti. Nu este recomandabil să puneţi `utf-8` ca valoare a `charset`. Pentru limbile europene n-aveţi nevoie de întreaga putere a unicod. Pagina dumneavoastră se va încărca lent din pricina dimensiunilor fişierului cu simboluri unicod.

Dacă doriţi să folosiţi entităţi HTML, puteţi încerca transformarea fişierului de tip `html` cu ajutorul unui script Vim ca acesta:

---

[4] Pentru strategia integrării documentelor `pdf` în reţeaua de informaţii de pe web v. McKinley[27].

[5] Pentru a porni în căutarea HEVEA mergeţi la pagina de Internet a lui Philip A.Viton la <`http://www.arch.ohio-state.edu/crp/faculty/pviton/`>.

```
:%sno/ă/&atilde;/ge | update
:%sno/Ă/&Atilde;/ge | update
:%sno/â/&acirc;/ge | update
:%sno/Â/&Acirc;/ge | update
:%sno/î/&icirc;/ge | update
:%sno/Î/&Icirc;/ge | update
:%sno/ş/&scedil;/ge | update
:%sno/Ş/&ScediI;/ge | update
:%sno/ţ/&tcedil;/ge | update
:%sno/Ţ/&Tcedil;/ge | update
```

Puteţi pune şi coduri numerice, după moda XML, prin substituiri ca acelea de mai jos:

```
:%sno/&atilde;/&#259;/ge | update
:%sno/&Atilde;/&#258;/ge | update
:%sno/&acirc;/&#226;/ge | update
:%sno/&Acirc;/&#194;/ge | update
:%sno/&icirc;/&#238;/ge | update
:%sno/&Icirc;/&#206;/ge | update
:%sno/&scedil;/&#351;/ge | update
:%sno/&Scedil;/&#350;/ge | update
:%sno/&tcedil;/&#355;/ge | update
:%sno/&Tcedil;/&#354;/ge | update
```

D.1.1.1 Pregătirea documentului pentru Internet folosind HACHA

Documentele HTML, oricât de lungi ar fi, sunt derulate sub forma unei pagini unice pe ecranul computerului. Acest lucru are două dezavantaje: când conexiunea Internet este slabă, încărcarea paginii se face anevoios; de asemenea, este dificil să urmăreşti o pagină care se derulează foarte mult.

Ideal ar fi ca pagina să ocupe aproximativ un ecran. În orice caz, plasarea secţiunilor unui document în fişiere `html` diferite este dezirabilă.

Programul care vă ajută să faceţi secţionările descrise mai sus este HACHA. Acest program trebuie folosit după ce aţi prelucrat documentul cu ajutorul HEVEA.

D.1.1.2 HEVEA şi imaginile din documentele HTML

Programul HEVEA a fost creat de către Luc Maranget pentru a fi folosit sub Unix. Sub Unix el prelucrează automat imaginile la care face apel sursa LaTeX.

Sub Windows, fără uneltele Unix, trebuie să pregătiţi manual imaginile pentru Internet. Veţi găsi totuşi, în fişierul **html**, create de către HEVEA, locurile în care se pot integra imaginile.

Dacă aţi instalat unelte Unix şi aveţi la dispoziţie *shell*-ul Unix, atunci trebuie să rescrieţi scriptul **imagen** în aşa fel încât să poată rula sub Windows. În aceste condiţii, puteţi include imagini în documente HTML şi sub Windows.[6]

D.1.2 De la LaTeX la HTML cu ajutorul TeX4ht

Distribuţia MikTeX include un translator de **html**. Dacă nu i-aţi sesizat deja prezenţa, mergeţi în dosarul **\texmf\tex4ht**. Acolo veţi găsi o parte din elementele pachetului creat de către Eitan Gurari pentru a traduce din LaTeX în HTML.

Dacă citiţi descrierea pachetului TeX4ht, veţi vedea că este *configurabil*. Luaţi în serios diferenţa dintre *configurat* şi *configurabil*. Ca peste tot în lumea TeX, şi aici se aplică principiul „Dumnezeu dă omului, dar în traistă nu-i bagă“; aşa că trebuie să configuraţi TeX4ht. Philip A. Viton are o pagină de sprijin pentru persoanele care instalează TeX4ht în cadrul MikTeX.[7]

Dac-ar fi să dau câteva indicaţii bazate pe experienţa proprie, aş spune, în primul rând, c-am mutat fişierele din dosarul **base**, aflat pe calea **\texmf\tex4ht** în dosarul **home**. Trebuie modificat cu grijă fişierul **tex4ht.env**. Atenţie trebuie acordată şi fişierului **tex4ht.fls**; dacă nu există, trebuie creat unul de tip text cu acest nume în dosarul unde sunt plasate **texmf** şi **localtexmf**.

Pentru a vedea dac-aţi reuşit să configuraţi TeX4ht faceţi un test cu un fişier **tex**. Eu am folosit sursa manualului lui Stéphane Bressan şi Eitan Gurari pentru pachetul TeXProject.[8] Am instalat elementele din pachetul respectiv. Am pus sursa manualului într-un dosar în care nu era alt fişier. Am adăugat în sursă comanda **\usepackage{tex4ht}** şi am dat într-o fereastră MS-DOS comanda **ht latex manual**. Fără a exagera, se poate spune că rezultatul a fost de o calitate deosebit de bună.

[6] Pentru descrierea modificărilor operate de către noi în scriptul **imagen** vizitaţi situl cărţii. În momentul de faţă, versiunea noastră converteşte, sub Windows, imaginile PostScript şi le integrează în documente HTML.

[7] Adresa paginii cu explicaţiile lui Philip A. Viton este <**http://facweb.arch.ohio-state.edu/pviton/support/tex4ht.html**>.

[8] Pachetul respectiv poate fi descărcat de pe pagina de web a lui Eitan Gurari <**http://www.cis.ohio-state.edu/~gurari/index5.html**>.

TEX4ht poate produce şi fişiere XML în formatul definit de către DTD-uri ale OpenOffice.

D.1.3 De la LATEX la HTML cu ajutorul LATEX2HTML

LATEX2HTML a fost conceput iniţial de către Nikos Drakos. Opera sa a fost continuată de către Ross More şi alţii. Ideea lor de bază este aceea de a realiza un translator care traduce în întregime documentul LATEX: unele părţi sunt traduse direct în limbajul HTML, iar ceea ce nu se poate traduce este transformat în imagine şi inserat ca imagine în documentul HTML.

Recursul masiv la imagini are şi unele dezavantaje. Dacă descărcaţi un text convertit din LATEX în HTML cu LATEX2HTML trebuie să recurgeţi la `wget`.[9] Altfel, aproape sigur veţi rămâne cu fără unele imagini sau hipertextul va fi stricat. De asemenea, din pricina imaginilor căutarea unora dintre termeni este imposibilă sau trebuie făcută cumva indirect (folosind elemente din fişierul HTML care, în mod normal, nu se văd).

Instalarea LATEX2HTML sub Linux nu cred că mi-a luat mai mult de cinci minute. Iar programul a funcţionat fără cusur. În schimb, sub Windows, ar trebui să fiţi fericite sau fericiţi dacă duceţi la bun sfârşit instalarea.

În principiu, pentru instalare, aveţi nevoie de Perl şi de NetPBM.[10] Perl este un limbaj de programare. LATEX2HTML este un script realizat în Perl. Din pricina aceasta nu intru aici în detalii.[11]

În rezumat, programul este dificil de instalat sub Windows, poate să vă lase fără resurse de memorie şi nu este tocmai uşor de folosit. Este totuşi cel mai vestit dintre programele de traducere din LATEX în HTML şi simplul fapt de a-l putea folosi sub Windows va oferi oricui o mare satisfacţie. Este recomandabilă folosirea lui în cazul transformărilor mai dificile. Este singurul dintre translatori care s-a descurcat cu anexele cărţii de faţă chiar şi fără să fi operat vreo schimbare în sursa LATEX.

[9] A se vedea aici §A.4.2.1.

[10] A se vedea Luis Seidel Gómez de Quero, *Installing LATEX2HTML with MikTEX* <`http://www.mayer.dial.pipex.com/l2h.htm`>, 4 februarie 2000, document accesat pe data de 20/08/2003.

[11] A se vedea situl cărţii pentru detalii.

D.2 Drumul către RTF

Formatul RTF este proprietatea firmei Microsoft. A fost creat pentru a facilita transferul de texte formatate între diverse aplicaţii, sub diverse sisteme de operare. Între altele, el deschide drumul către popularul format Word al firmei Microsoft.

Dacă o editură sau o revistă vă solicită textul în format Word, iar sursa dumneavoastră este în LaTeX, aveţi la dispoziţie două soluţii. Puteţi folosi HTML ca pe o platformă de pe care să treceţi la formatul Word. Puteţi folosi în acelaşi scop RTF. Pentru aceasta vă trebuie însă un translator din LaTeX în RTF.

Cea mai bună alegere este programul LaTeX2RTF disponibil pe marele sit al programării cu sursă deschisă, SourceForge.net.[12] Începând cu 20 ianuarie 2004 există şi un program de instalare sub Windows. Dacă nu instalaţi în dosarul care vi se propune în mod automat, trebuie să efectuaţi manual unele corecturi în fişierele de tip **bat**.

Pentru a beneficia de toată puterea LaTeX2RTF trebuie să aveţi instalat Ghostscript şi ImageMagick[13].

Sintaxa RTF seamănă, sub anumite aspecte, cu sintaxa TeX.[14] Iată un fragment de cod RTF:

```
Aceasta este {\b o carte} foarte grea. \par
```

Porţiunea prinsă între acolade reprezintă un grup. Ca şi o instrucţiune TeX, secvenţa `\b` îi spune programului care interpretează fişierul **rtf** că grupul trebuie scris cu aldine. Alternativ, am putea folosi comenzile `\b` şi `\b0` pentru a marca începutul, respectiv sfârşitul porţiunii de text care este scrisă îngroşat.

Puteţi experimenta pe un fişier **rtf** creat cu ajutorul translatorului folosind editorul Vim. Fişierele de tip **rtf** sunt fişiere text.

RTF are un mod de a trata căciula de pe ă şi sedilele lui ş şi ţ care n-arată prea estetic în programul de vizualizare.[15] Eu ocolesc

[12] Adresa exactă este <**http://latex2rtf.sourceforge.net**>.

[13] ImageMagick este un program de convertire de imagini. Pentru mai multe informaţii vizitaţi situl <**http://www.ImageMagick.org**>. Identificaţi cu atenţie în programul instalat locul în care se află programul **convert.exe**.

[14] Pentru detalii consultaţi pagina <**http://latex2rtf.sourceforge.net/rtfspec.html**>.

[15] Pentru a vedea un fişier **rtf** puteţi folosi programul de vizualizare a documentelor Word pus la dispoziţie gratuit de către Microsoft. Acest program poate citi şi fişiere **rtf**. Puteţi construi propriul lector de **rtf** folosind codul inclus de către Microsoft în specificaţia limbajului RTF. Ca şi formatul RTF, programul

traducerea automată în stil rtf substituind o parte dintre literele româneşti în felul următor:

```
:%s/\\u{a}/a227/ge | update
:%s/\\u{A}/A195/ge | update
:%s/\\^{a}/â/ge | update
:%s/\\^{A}/Â/ge | update
:%s/\\^{\\i}/î/ge | update
:%s/\\^{I}/Î/ge | update
:%s/\\c{s}/s186/ge | update
:%s/\\c{S}/S170/ge | update
:%s/\\c{t}/t254/ge | update
:%s/\\c{T}/T222/ge | update
```

În documentul final, aceste substituiri sunt eliminate. Atenţie însă la acest subterfugiu dacă aveţi într-un tabel pe A195 şi nu vreţi să devină Ă.

Fişierul rtf n-ar trebui predat ca atare redacţiei care l-a solicitat. El necesită aproape întotdeauna unele prelucrări suplimentare. El este un fişier destinat transferului între aplicaţii. Redacţiei ar trebui să-i fie predat un fişier în formatul propriu aplicaţiei pe care o foloseşte.

D.3 Înapoi către LaTeX

Ar trebui spuse câteva cuvinte şi despre posibilitatea de a traduce în LaTeX formatările din alte limbaje. Problema s-ar putea să se pună practic cel mai frecvent în cazul documentelor Word.

Formatul Word al firmei Microsoft este foarte popular. Imensa majoritate a persoanelor care utilizează computerele nu au motive să investească timp şi bani în învăţarea programării (chiar într-o măsură limitată). Editorul Word al firmei Microsoft a reprezentat o reuşită deosebită în efortul de a ascunde aspectele legate, direct sau indirect, de programare. Au dispărut comenzile cu punct din editoarele mai vechi. Utilizatorii sunt scutiţi de orice contact cu marcajele introduse în text. Aceasta este raţiunea succesului produsului respectiv pe piaţă.

Trecerea de la Word la LaTeX este departe de a fi chiar atât de simplă. Există o serie de produse comerciale care încearcă să facă – fără prea mult succes – acest lucru. Eu mă voi referi aici

de vizualizare şi codul pentru lector sunt proprietatea firmei Microsoft şi pot fi folosite numai în condiţiile respectării drepturilor firmei. Citiţi desigur licenţele aferente.

la un program cu sursă deschisă, MSWordView.[16] MSWordView a fost conceput iniţial ca un program de traducere, sub Unix, a documentelor Word în HTML. În stadiul actual este capabil să facă o traducere, inclusiv sub Windows, în LaTeX.

Partea bună a MSWordView atunci când traduce în LaTeX este capacitatea sa de a produce o sursă LaTeX curată. Redarea literelor specifice limbii române este, de asemenea, impecabilă.

Partea proastă a lucrurilor începe atunci când este vorba despre notele de subsol. MSWordView marchează locul lor în text şi mută tot textul notelor la sfârşit. Este perfect posibil să înlocuieşti marcajul `$^{}$` introdus de translator cu comanda `\footnote{}` şi să muţi apoi textul notelor, dar munca este anevoioasă.

În rezumat, MSWordView este util dacă aveţi un text masiv, cu puţine note de subsol, pe care vreţi să-l tehnoredactaţi în LaTeX.

Cocluzia este limpede. LaTeX este un limbaj pentru elaborarea unor surse organizate logic. Este un punct de plecare, nu o ţintă de atins plecând de la alte moduri de a structura texte.

Faptul că sursa LaTeX este practic extrem de greu de reconstituit are o consecinţă de care se pot folosi persoanele care se tem că lucrările lor ar putea fi plagiate cu uşurinţă dacă sunt plasate pe Internet. Ele pot pot afişa doar fişierele care pot fi citite comod. Sursele nu sunt făcute publice. Ar fi foarte greu pentru plagiatori să pretindă că sunt adevăraţii autori. Reconstituirea absolut exactă a surselor originare este practic imposibilă. Dacă ţinem cont de faptul că sursele originare conţin în mod normal şi comentarii, reconstituirea este absolut imposibilă.

[16]Versiunea cea mai comod de instalat sub Windows este cea disponibilă în cadrul proiectului GnuWin32. A se vedea <**http://gnuwin32.sourceforge.net**>.

Bibliografie

[1] Robert R. Arnold, Harold C. Hill şi Aylmer V. Nichols. *Iniţiere în prelucrarea datelor*. Bucureşti: Editura Tehnică, 1969. Citată la pp. 29 şi 30.

[2] Charles Bazerman. *The Informed Writer: Using Sources in the Disciplines*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1989. Citată la p. 17.

[3] Vasile Biriş. *Tehnoredactare: cărţi, reviste, ziare*. Bucureşti: Editura AXY, 2003. Citată la p. 25.

[4] Paul A. Blaga şi Horia F. Pop. *$\LaTeX\,2_\varepsilon$*. Bucureşti: Editura Tehnică, 1999. Citată la pp. 184, 269, 273 şi 275.

[5] Neil Bradley. *The concise* <SGML> *companion*. Harlow, Anglia: Addison-Wesley, 1996. Citată la pp. 290 şi 291.

[6] Barry Brown. *How to Write an Essay in Bioethics* [indicaţii pentru lucrările studenţeşti]. <`http://www.chass.utoronto.ca/philosophy/phlwrite/brown1.html`>, 1996, data accesării: 21/06/2003. Citată la p. 7.

[7] University of Chicago Press. *A Manual of Style*, ediţia a 12-a. Chicago: The University of Chicago Press, 1969. Citată la pp. 68, 69, 71, 72 şi 80.

[8] Melvin Dewey. *Decimal Classification and Relative Index*. New York: Forrest Press, 1959. Revizuită de Comitetul pentru clasificarea zecimală Dewey de la Biblioteca Congresului SUA. Citată la p. 9.

[9] Sergiu Drincu. *Semnele ortografice şi de punctuaţie în limba română*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983. Citată la pp. 96 şi 99.

[10] E. I. Dubovik (Дубовик), A. A. Veize (Вейзе) şi S. A. Golovko (Головко). *Реферирование и аннотирование экономических текстов на английском языке.* Minsk: Vîşeişaia şkola, 1977. Citată la pp. 22 şi 57.

[11] Daniel N. Fischel. *A Practical Guide to Writing and Publishing Professional Books: Business, Technical, Scientific, Scholarly.* New York: Van Nostrand Reinhold Company, 1984. Citată la p. 95.

[12] Antony Flew. Issues in teaching contemporary ethics. *Teaching Philosophy*, 1(1):55–60, vara 1975. Citată la p. 65.

[13] Antony Flew. *Thinking about Thinking.* Glasgow: Fontana/Collins, 1975. Citată la pp. 24, 62, 73 şi 96.

[14] I. Funeriu. *Principii şi norme de tehnoredactare computerizată.* Timişoara: AMARCORD, 1998. Citată la pp. 16, 21, 25, 79 şi 205.

[15] Al. Graur. *Mic tratat de ortografie.* Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1974. Citată la pp. 96, 97, 98, 99, 100 şi 110.

[16] Diana Hacker. *Research and Documentation Online.* <http://www.dianahacker.com/resdoc/index.html>, data accesării: 11/08/2003. Citată la pp. 117 şi 118.

[17] Johannes Erich Heyde. *Technik des wissenschaftlichen Arbeitens.* Berlin: Kiepert, 1966. Citată la pp. 12 şi 13.

[18] Peter T. Horban. *Writing a Philosophy Paper.* <http://www.sfu.ca/philosophy/writing.htm>, 1993, data accesării: 11/08/2003. Citată la pp. 7 şi 66.

[19] Victor Iancu şi Săluc Horvat. *Dicţionar de ortograme.* Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1994. Citată la pp. 21, 73, 109 şi 110.

[20] R. R. Jordan. *Academic Writing Course.* Londra: Collins, 1980. Citată la p. 117.

[21] Leslie Lamport. *LaTeX: a document preparation system.* Reading, Massachusetts: Addison Wesley Longman,Inc., 1994. Citată la pp. 184, 211, 212, 227 şi 273.

[22] James D. Lester, Sr. şi James D. Lester, Jr. *The Research Paper Handbook.* Glenview, Illinois: Scott, Foresman and Company, 1992. Citată la pp. 72, 88, 95 şi 117.

[23] Evan Mawdsley şi Thomas Munck. *Számitógép a történettudományban: kalauz kezdőknek* [orig. *Computing for Historians: an introductory guide*]. Budapesta: Osiris, 1996. Citată la p. 85.

[24] James M. McCrimmon. *Writing with a Purpose.* Boston: Houghton Mifflin, 1967. Citată la pp. 57, 58 şi 63.

[25] Ashley McDowell. *How to Write a Philosophy Paper.* <`http://www.u.arizona.edu/~ashleym/writing.htm`>, 1998–2002, data accesării: 11/08/2003. Citată la p. 7.

[26] Henry McGilton şi Mary Campione. *PostScript by Example.* Reading, Massachusetts: Addison-Wesley, 1992. Citată la p. 280.

[27] Tony McKinley. *From Paper to Web.* San Jose, California: Adobe Press, 1997. Citată la p. 292.

[28] A. I. Mihailov, A. I. Ceornîi şi R. S. Ghilearevski. *Informatica documentară.* Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1970. Citată la pp. 5, 37 şi 49.

[29] Bram Moolenaar. *Vim User Manual.* <`http://vimdoc.sf.net`>, 2002, data accesării: 30/12/2003. Citată la pp. 155, 157, 158, 163, 165 şi 166.

[30] Costică Moroşanu. *Elemente de bază ale sistemului* TEX *şi* plain TEX. Iaşi: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza“, 2001. Citată la pp. 21, 183 şi 184.

[31] Ioan Oprea. *Terminologia filozofică românească modernă.* Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1996. Citată la pp. 105 şi 106.

[32] Steve Oualline. *Vi IMproved—Vim.* <`http://www.truth.sk/vim/vimbook-OPL.pdf`>, 2001, data accesării: 30/12/2003. Citată la p. 155.

[33] Roger C. Parker. *Looking Good in Print.* Scottsdale, Arizona: Coriolis, 1998. Citată la p. 60.

[34] William C. Paxson. *The Business Writing Handbook.* New York: Bantam Books, 1984. Citată la pp. 39 şi 95.

[35] Douglas W. Portmore. *Tips on Writing a Philosophy Paper* [ghid electronic pe situl autorului la California State University, Northridge]. <`http://www.csun.edu/~dp56722/tips.htm`>, 2001, data accesării: 22/02/2004. Citată la pp. 7 şi 116.

[36] James Pryor. *Guidelines on Writing a Philosophy Paper* [pe situl lui James Pryor la Princeton]. <http://www.princeton.edu/~jimpryor/general/writing.html>, 2003, data accesării: 21/06/2003. Citată la pp. 7, 46 şi 62.

[37] Psychology Writing Center. *Style Points for Scientific Writing* [pe situl University of Washington]. <http://depts.washington.edu/psywc/handouts/style.html>, data accesării: 21/06/2003. Citată la p. 58.

[38] Artur Pusztai şi Gheorghe Ardelean. *LaTeX: ghid de utilizare*. Bucureşti: Editura Tehnică, 1994. Citată la p. 184.

[39] Raymond Seroul. *Le petit Livre de TeX*. Paris: InterEditions, 1989. Citată la pp. 28, 202, 203, 228 şi 229.

[40] A. W. Sparkes. *Talking Philosophy: a Wordbook*. Londra: Routledge, 1991. Citată la p. 59.

[41] William Strunk, Jr. *The Elements of Style*. New York: 1918. <http://www.columbia.edu/acis/bartleby/strunk/>. Citată la pp. 22, 58 şi 59.

[42] Peter Suber. *Essay Assignment* [ghid pentru Earlham College, Richmond, Indiana]. <http://www.earlham.edu/~peters/courses/essay.htm>, 1999–2002, data accesării: 22/02/2004. Citată la pp. 7, 19 şi 33.

[43] Sun Microsystems. *Read Me First! A Style Guide for the Computer Industry*. Mountain View, California: SunSoft Press, 1996. Citată la pp. 79 şi 86.

[44] Barbu Theodorescu. *Istoria bibliografiei române*. Bucureşti: Editura Enciclopedică Română, 1972. Citată la p. 39.

[45] S. Tóth. *Litera de tipar*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1966. Citată la p. 184.

[46] John Vickers. *Cum să vă indexaţi cartea* [carte electronică pe situl cIMeC Bucureşti] (traducere de Doina Anca Cornaciu). <http://www.cimec.ro/Carte/indexare/index.htm>, 1996, data accesării: 10/03/2001. Citată la pp. 77 şi 78.

[47] Martin Young. *Philosophical Writing Manual* [pe situl dedicat „undergraduate philosophical writing" la University of California at Irvine]. <http://eee.uci.edu/programs/philoswr/long.htm>, data accesării: 22/11/1999. Citată la p. 7.

Indice

Tiparul s-a executat sub cda nr. 1200/2004
la Tipografia Editurii Universității din București

Mihail Radu Solcan

Eseul filosofic

Cartea este un îndrumar pentru lucrările de „laborator" la filosofie. Este vorba în special despre lucrările de seminar, dar ca poate fi folosită pentru elaborarea unor lucrări mai complexe.

Sunt tratate diferitele faze ale elaborarii unui eseu, de la proiectul de cercetare și documentarea inițială până la prelucrarea informației, testarea ideilor proprii și redactarea finală.

Accentul este pus, în carte, pe documentare și redactarea finală, care sunt mai lesne de așezat sub semnul unor reguli precise.

O mare atenție este acordată acelor faze în care se poate folosi în mod intens calculatorul. Este indicat modul de a obține, în texte de factură academică, pe printerul de acasă sau din laboratorul facultății, rezultate apropiate de cele pe care le au edituri care folosesc personal specializat, echipamente și programe scumpe. Există însă un preț în spatele a orice. Prețul care trebuie plătit constă în efortul de a învăța câteva elemente de bază ale programării orientate către prelucrarea de texte.

Mihail Radu Solcan
Universitatea din București
Facultatea de Filosofie
http://www.fil.unibuc.ro/~solcan/eft/

ISBN 973-575-880-6

Lei 170000